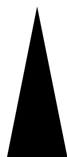
VÎRSTA DE AUR A ANTICIPAȚIEI ROMÂNEȘTI

EDITURA TINERETULUI

vârsta de aur
a anticipației
românești

ANTOLOGIE. CUVÂNT ÎNAINTE
ȘI COMENTARII DE ION HOBANA

Desenul copertei: DAMIAN PETRESCU

EDITURA TINERETULUI

1969

Cuvânt înainte

Am spus și am scris nu o dată că o cercetare atentă a moștenirii literare ar îmbogăți substanțial peisajul anticipației românești. Era însă mai mult o speranță decât o certitudine, un ecou al acelei credințe care-i îndemna pe strămoșii noștri îndepărtați să deseneze pe zidurile peșterilor bizonii jinduiți în carne și oase. Procedeul magic și-a dovedit din nou eficacitatea, călăuzindu-ne prin hățișurile producției editoriale antebelice către câteva dintre fanteziile pe teme sau pretexte științifice.

Adevărul este că am investigat o arie temporală relativ restrânsă, fenomenul pe care-l numim astăzi science-fiction făcându-și apariția în România mai târziu decât pe alte meleaguri. Faptul nu se datorește vreunei carențe de imaginație a poporului care a creat *Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte,* sau vreunei împotriviri latente la ofensiva spiritului științific, cum susțineau filosofii retrograzi dintre cele două războaie. Închegarea mai târzie a structurilor economice și industriale moderne a avut drept urmare, la noi, o evoluție mai înceată a progresului tehnico-științific. Or, nu e un secret că literatura de anticipație s-a născut, sub pana lui Edgar Allan Poe, în America primei jumătăți a secolului al XIX-lea, tocmai pentru că puternica dezvoltare a capitalismului și înflorirea consecutivă a științei și tehnicii generaseră impulsul necesar și publicul receptiv la reflectarea implicațiilor pasionante ale acestui proces.

Asta nu înseamnă, desigur, că anticipația românească s-a ivit pe un teren virgin, că literatura noastră a fost

lipsită de semnele pregătitoare ale ecloziunii noului gen. Există, în primul rând, o nobilă și statornică preocupare de a cunoaște și a răspândi valorile științei. „A iubit știința mai mult decât acea Domnie pe care de două ori soarta i-a dat-o”, scria Iorga despre marele cărturar Dimitrie Cantemir. În secolul trecut, această preocupare se intensifică, fertilizând noi zone de expresie. Costache Conachi, posesor al unei lunete comandate la Viena, încearcă să aclimatizeze în poezie noțiuni și imagini din sfera nobilei științe a Uraniei:

„Răsăritul și apusul,
miazăzi și miazănoapte,
a planiților tot cursul
și stihiile cu toate...”

sau:

„De nouă ori până astăzi pământul colindătoriu
Au călătorit pe crugul soarelui nemișcătoriu”,

ultimul epitet sunând cel puțin ciudat în gura unui astronom, fie el și amator. Tentativa este reluată de spătarul Enacachi Gane, în poemul *Călătoria lui Cupidon la pustiu,* tipărit la Iași în 1850, dar circulând în manuscris încă din 1825, sub titlul mai fericit, după opinia noastră, *Pribegirea lui Cupidon la pustietăți:*

„Iar pe a acestui soare și a stăpânii nopții lună
Sub a Moldovei orizont văzând mai întâi lumină
Nu mai puțin strălucirea a doi luceferi ce sunt
Pentru zi și pentru noapte vestitorii pe pământ

A căror planete drum pe globul cel ceresc
Douăzeci și patru ceasuri este rânduit firesc…"

După cum se vede, rezultatul nu e întrutotul convingător, spătarul fiind un versificator modest și nu prea bine informat, care confundă cu dezinvoltură corpurile cerești și duratele mișcării lor de rotație.

Să menționăm, totuși, o imagine care-și va găsi deplina strălucire sub cea mai măiastră pană a poeziei noastre: „a stăpânii nopții lună".

Potrivit opiniei lui Șerban Cioculescu „cea mai veche poemă cosmogonică românească" este *Anul 1871* de V. Rugină, apărută în *Calendarul României pe anul 1871:*

„Pe când totul n-avea nume, pe când totul n-avea viață,
Pe când tot rota în fuzii, timpul martor sta de față.
Când pământul acest mare ca un prunc el s-au născut
Legănându-se prin spațiu — timpu-n treacăt l-au văzut…"

Criticul subliniază abilitatea autorului cvasinecunoscut, care navighează între știință și religie, „evitând contradicția brutală față de legenda biblică oficial acreditată, dar și încredințând locul său haosului primordial și rolul hotărâtor timpului".

Dar poezia secolului trecut cunoaște nu numai astfel de expuneri abstracte, ci și incursiuni pe tărâmul aplicării științei și tehnicii la viața cotidiană. Mulțumindu-se cu realizările prezentului, același Conachi închină în 1802 o odă principelui Dumitru Moruzzi, care a adus „ape

curgătoare în orașele-nsetate”. Heliade vede, în schimb, progresul industrial cuprinzând globul, în ritmul unei incantații profetice:

„Străbată-se uscatul de forțele de aburi,
Mulțească-se ca peștii pe mare piroscafe,
Din popol la alt popol, de la un stat la altul,
Din urbă-n altă urbă și din comună l-alta
Încingă-se pământul de căile ferate;
Locomotive, fabrici mulțească-se-n tot locul;
Consumu-se cărbunii și împle atmosfera
De gazuri…”

Corespondentul ponderat și lucid al acestor versuri poate fi găsit în proza economistului Nicolae Suțu, din *Notions Statistiques sur la Moldavie* (1849): „Mașinile sunt mijlocul cel mai puternic de a mări bogăția unei națiuni, ele fac în munca mecanică ceea ce face creditul în tranzacțiuni; ele multiplică în mod prodigios forța productivă a omului”. Sunt idei pe care Ion Ghica le va relua nu numai în *Convorbiri economice,* ci și în pseudoutopiile *Insula Prosta* și *Două călătorii în vis.* De fapt, față de stadiul agriculturii noastre în 1885, această viziune din *Insula Prosta* dobândește reale virtuți anticipatoare: „Mai în depărtare, cât vezi cu ochii, câmpul vesel și bogat străbătut de tot felul de mașini și instrumente…”

Utopia veritabilă, această precursoare a fantasticului științific, atât de des confundată cu el, apare mai întâi în planul „Bibliotecii universale” a lui Heliade, care include

Utopia lui Morus, *Oceana* lui Harrington, *Noua Atlantida* a lui Bacon. Peste un deceniu, în 1856, poetul avea să încheie *Descrierea Europei după tractatul din Paris* cu o viziune mirifică a societății viitoare, *Santa Cetate:*

„Asta e cetatea ideale, naltă,
Aci justiția este domnitoare
Aci frăția e realizată,
Aci e virtutea forță, valoare
Ș-orice nevoie este ușurată:
Unul pentru toți, toți iar pentru unul,
Liberă voie, soartă nivilată,.
Verul, frumosul, marele și bunul,
Eternă pace, viața soțiale,
Propriul sacru, rizolvat comunul”.

Versurile reflectă ideile socialiștilor utopici, pe care Heliade le cunoscuse mai cu seamă în exilul său parizian. Influența lor asupra literaturii române din a doua jumătate a secolului nu poate fi neglijată. O vom recunoaște în *Spiritele anului 3000,* povestirea tânărului Demetriu G. Ionnescu. Macedonski o consemnează în manuscrisul inedit *Romantism:* „Saint Simon, filosof călduros (...) Fourier, om de știință profundă (...) Enfantin, Babeuf aduc prinosurile lor înnobilării sentimentelor, disprețului banului, triumfului binelui”. Iar Eminescu ne lasă să o întrevedem în idealul său de societate a viitorului, din *Geniu pustiu:* „...aș vrea ca omenirea să fie ca prisma, una singură, strălucită, pătrunsă de lumină, care are însă atâtea colori. O prismă cu mii de colori, un curcubeu cu

mii de nuanțe. Națiunile nu sunt decât nuanțele prismatice ale omenirii, și deosebirea dintre ele e atât de naturală, atât de explicabilă, cum putem explica din împrejurări anume diferența dintre individ și individ. Făceți ca toate aceste colori să fie egal de strălucite, egal de poleite, egal de favorizate de lumina ce le formează...”

Prezența Poetului în paginile acestea de început are și o altă justificare. Istoria literară a consemnat frecvența tablourilor și imaginilor cosmice în opera eminesciană. Nu vom relua exemplele cunoscute, subliniind doar că nimeni n-a izbutit să sensibilizeze atât de pregnant ideea distanțelor astronomice *(La steaua)* și că în *Luceafărul* apare surprinzătoarea intuiție a relației spațiu-timp,

„Și căi de mii de ani treceau
În tot atâtea clipe”,

alături de cea mai exactă și mai tulburătoare metaforă a vitezei absolute: „un fulger nentrerupt”.

Obsesia celor două mari coordonate e vie și în *Sărmanul Dionis,* mulată acum în tipare kantiene: „Nu există nici timp, nici spațiu — ele sunt numai în sufletul nostru (...) în adâncurile sufletului coborându-ne, am putea trăi aievea în trecut și am putea locui lumea stelelor și a soarelui”. Nu putem rezista ispitei de a sugera o interpretare modernă acestei extrapolări metafizice: știința a început să vorbească despre eventuala sondare a memoriei ancestrale transmise o dată cu celelalte atribute ale eredității. Metempsihoza și-ar pierde astfel caracterul de speculație mistică, transmigrația sufletelor

transformându-se într-un proces subtil și încă insesizabil, dar în esență material...

N-am vrea să fim acuzați că forțăm nota, urmărind „anexarea” Poetului la literatura științifico-fantastică. Intenția noastră a fost doar de a schița câteva dintre modalitățile prin care opera eminesciană a impulsionat apariția și evoluția anticipației românești, infuzându-i climatul ei de ardentă curiozitate intelectuală.

Spre sfârșitul secolului, ecloziunea noului gen este pregătită și de revistele de popularizare a științei. Există, desigur, antecedente. *Almanahul de învățătura și petrecere* editat de Kogălniceanu în 1842 publica, de pildă, articolul *Cercări făcute de om spre a zbura în aer cu aripi.* Acum, însă, cele mai noi sau cele mai spectaculoase ipoteze lansate în diferite discipline (cu o predilecție manifestă pentru astronomie) sunt consemnate și comentate în mod operativ. „Ziarul Călătoriilor și al întâmplărilor de pe mare și uscat” îndrăznește chiar să facă incursiuni în acea „țară a nimănui” dintre știință și fantezie, dizertând despre perpetuum mobile sau despre înfățișarea ipoteticilor locuitori de pe Marte („... spiritele cele mai înalte, căutând forme bizare pentru locuitorii planetelor despre care voiau să vorbească, nici o dată nu s-au putut reține d-a le atribui picioare, brațe și față care mai mult sau mai puțin seamănă cu ale noastre, pe când, ceea ce e foarte probabil, acești oameni n-au nici față, nici picioare, nici brațe” — nr. 267, din 26 iunie 1902). După cum vom vedea, unele teorii astronomice, prezentate aici sau în „Orion”, revista lui Victor Anestin, vor inspira direct și uneori mărturisit romane ca *Un român în Lună* și O

tragedie cerească, pentru a nu mai vorbi de poeziile lui Gabriel Donna, D. Teleor, D. Dragomirescu, Al. Anestin etc. De altfel, cartea lui Henri Stahl a apărut mai întâi în „Ziarul Călătoriilor”, începând din 25 iunie 1913. Iar la 18 martie 1914 este reprodusă, din volumul *Spovedania unui clovn,* povestirea lui Victor Eftimiu *Pământul a vorbit.*

Revistele de popularizare stimulează apariția anticipației autohtone și prin traducerea unor lucrări reprezentative. În paginile lor văd pentru prima oară, la noi, lumina tiparului unele romane ale lui Jules Verne *(Stăpânul lumii, Invazia mării),* H. G. Wells *(Mașina timpului),* Louis Boussenard *(10 000 de ani într-un sloi de gheață),* nuvele de Arthur Conan Doyle (*Motorul Brown-Pericord, Experiența din Keinplatz),* Camille Debars *(Graur Monstrul)* etc. Câteva coperte sunt rezervate unor teme ca O *exploatație agricolă în 1950, Pământul în flăcări, Drumul de fier al viitorului, Locuitorii din Marte făcând studii asupra Pământului și comunicând cu Pământul…* Toate acestea familiarizează publicul cu temele, eroii și particularitățile anticipației.

Pentru a înțelege rolul simbolismului în crearea unui cadru favorabil afirmării genului despre care discutăm, va trebui să facem o tentativă de literatură comparată. În Franța, religia științei a bântuit mai cu seamă în prima jumătate a secolului trecut, oferind scriitorilor realiști o metodă de investigație și înflăcărându-i pe romantici. Mai târziu, când s-a văzut că știința nu este totuși un panaceu universal, neabolind în mod automat mizeria și războaiele și generând, în schimb, fenomene și tendințe negative, entuziasmul s-a preschimbat în neîncredere, ostilitate sau

sarcasm. Acest „mai târziu” coincide, în mare, cu apariția simbolismului și de aici, pe antiscientismul general grefându-se rezerve și resentimente particulare, atitudinea unor poeți și prozatori al căror prototip poate fi considerat Villiers de l'Isle-Adam.

La noi, așa cum am arătat, progresul tehnico-științific se evidențiază abia în ultimele decenii ale veacului al XIX-lea. Și atunci, reprezentanții mișcării literare de avangardă vor adopta aproape ostentativ atributele cele mai decorative ale acestui progres. Macedonski, de pildă, va face ascensiuni cu balonul și va fi un ciclist pasionat, într-o vreme în care bicicleta constituia încă aproape o extravaganță (despre teoriile și „invențiile” lui vom vorbi la capitolul respectiv). Poezia simbolistă va celebra alte mijloace de locomoție. Nu ne referim la vapoarele și trenurile utilizate doar ca pretexte pentru variații pe tema „partir cest mourir un peu”. Gonind *În automobil* pe malul mării, Barbu Nemțeanu, sub imperiul senzației de forță și de plenitudine a vitezei, se lansează într-o asociație mitologică:

„Aripile de-oțel băteau nebune.
...Uitând, sub roți, de galbenele dune,
Un cer părea, în zbor, întinsa mare;

Și cum priveam albastra-nvălurare,
Eu mă visam Apolo-n vremi străbune,
Zburând în carul soarelui de zare!”

Ovid Densușianu, care cerea poeților să pătrundă în

tainele ființelor, exaltă trenul:

„Stăpân pe spațiu și pe timp el zboară astfel
Vertiginos și mândru”.

și avionul:

„Aripi strămută-n înălțimi fiorul
Vieței noastre până-acum legată
De piatră și țărână.“

în ciclul *Solii depărtărilor,* din volumul *Limanuri albe*. În sfârșit, transcriind poate în gama propriei lui sensibilități *Oda* lui Valery Larbaud din volumul *Poeziile lui A. O. Barnabooth,* Minulescu își începe astfel poemul *Itinerar:*

„În Pullman, cu 80 pe oră!
Zburăm,
Și viteza sonoră
Ne sparge urechea ca un Cake-Walk...”

Proza urmează drumul poeziei. Povestirea lui Dimitrie Anghel, *Dușmanul mașinismului,* polemizează indirect cu unul dintre aspectele retrograde ale semănătorismului: vechilul Panțu strică mașinile agricole, ca să poată lucra pământul ca în străbuni. „Mașinile sunt un cuvânt van și niște invenții complicate și diabolice”, spune el, justificându-și vandalismul. Pe linia promovării interesului pentru știință, Anghel publică articolul *Literatura de sărbători,* în care deplânge lipsa din librării a cărților de popularizare de tipul celor ale lui Flammarion.

Menționăm și proiectul dramaturgic al lui Ștefan

Petică. Planul piesei *Anatema* mărturisește intenția de a susține raționalismul, prin combaterea fanatismului religios.

Desigur, interesul față de știință și de realizările ei afectează o zonă destul de limitată a simbolismului, înscriindu-se în sfera generală a receptivității la spiritul secolului. Formula e destul de labilă pentru a se travesti în „tendința spre ceea ce este nou, ciudat, bizar chiar”, cum spune Minulescu într-un articol-manifest, Densușianu face pasul următor, declarând că știința nu poate „lămuri tot”, că dincolo de hotarele ei se află „câmpul întins, fără margini, al necunoscutului”. E un antiscientism în surdină, pe care gândirismul îl va amplifica nemăsurat.

Dacă nu ținem seama de cronologie, treptele iraționalismului gândirist ar fi: declarația lui Nichifor Crainic că arta nu poate exista fără „mit și mister”; concluzia lui Lucian Blaga din *Eonul dogmatic,* privind contaminarea științei de mit, magie, simbol; invectivele din *Manifestul crinului alb* la adresa încrederii în știință și progres, considerată cu totul anacronică, nepotrivită cu spiritul vremii. „Trăiristul” Mircea Eliade, discipol al filosofului reacționar Nae Ionescu, va proclama secolul al XX-lea drept secolul „cel mai opac” al istoriei europene, refugiindu-se în mistica indiană, așa cum alți trăiriști o vor face cu protestantismul kierkegaardian sau cu orfismul tracic.

Împotriva acestor poziții se pronunță frontul larg al publicisticii literare românești, de la „Viața românească”, eliberată întrucâtva de exagerările poporaniste dinaintea primului război mondial, până la revistele avangardiste.

Lovinescu și scriitorii grupați în jurul lui la „Sburătorul” extind sincronismul la domeniul științei, convinși că adoptarea civilizației moderne va duce la desprinderea de formele vieții „primare”, sinonime cu stagnarea și involuția. Constructiviștii de la „Contimporanul”, „75 H. P.“, „Punct”, „Integral” identifică aproape noul cu tehnica secolului al XX-lea, o tehnică eliberată, în concepția lor, de orice determinare concretă social-istorică. *Manifestul* suprarealist publicat în „Unu” (aprilie 1928) clamează:

> *„ «cetitor, deparazitează-ți creierul»*
> *strigat în timpan*
> *avion*
> *t. F. F. — radio*
> *televiziune*
> *76 h. p.”,*

dar Ion Vinea avertizase că „revoluția” modernistă nu se reduce la teribilisme lexicale: „Opinia curentă este că întrebuințând doar un vocabular de contra-maistru de uzină (…) poți deveni pentru aceasta poet modern (…). Pe când, revoluția sensibilității — cea adevărată?” *(Vorbe goale,* „Punct”, nr. 14 din 20 februarie 1925).

Remarcabile sunt contribuțiile aduse de revistele influențate sau conduse de Partidul Comunist. „Cultura proletară” acordă un spațiu larg popularizării cuceririlor progresului tehnico-științific. „Bluze albastre” demască impostura trăirismului și implicațiile lui politice. „Era nouă” supune analizei critice tentativele de a trage concluzii idealiste din noile ipoteze ale fizicienilor și

biologilor.

Aceste multiple înfruntări nu rămân fără ecou în operele celor mai reprezentativi scriitori ai epocii, determinând uneori apariția unor accente insolite. Sadoveanu, ai cărui eroi opun o rezistență pasivă civilizației, privită ca un inamic ireductibil al rânduielilor patriarhale, se lansează cel puțin o dată în speculații demne de cea mai pură literatură științifico-fantastică. În *Nunta domniței Ruxandra,* Ștefan Soroceanu îi spune nepotului său Bogdan: oamenii de azi, care au scornit atâtea, ar putea să scornească o mașină care să zvâcnească și să treacă mai repede decât sunetul — ceea ce nu-i lucru peste putință. Așa că, de pildă, dând eu glas aici, mă răped apoi cu acel aparat în depărtare și aud acolo ce am spus dincoace”. Și mai departe „… Sunetul n-are putința de propagare decât în atmosfera pământului nostru. Dincolo n-ar putea trece decât pe calea undelor electrice. Lumina străbate însă spațiile interstelare și trece în infinit, purtând imaginea clipelor. Asta dacă s-ar putea face: să revezi ceea ce lumina păstrează și duce în zborul ei fără sfârșit. În acest chip am putea vedea viața strămoșilor noștri”. În antologia care urmează am înmănuncheat texte de Tudor Arghezi, Gib Mihăescu, Cezar Petrescu, Ion Minulescu, Victor Eftimiu etc. Rebreanu intenționa să scrie *Minunea minunilor,* o utopie satirică la adresa totalitarismului. Hortensia Papadat-Bengescu se destăinuie într-un interviu:, „… fac descoperiri… da, descoperiri științifice. În *Fecioarele despletite* ai găsit explicații asupra ipotezei «trupului sufletesc». Mai am și alte descoperiri: chimice, medicale,

astronomice” (F. Aderca, *Mărturia unei generații).* În tinerețe, Camil Petrescu a publicat versuri în care descoperea miracolul locomotivelor și al curentului electric. O tiradă a lui Marin Miroiu din *Steaua fără nume* ne dezvăluie, poate, o înclinație secretă a lui Mihail Sebastian: „Sunt seri când tot cerul mi se pare pustiu, cu stele reci, moarte, într-un univers absurd, în care numai noi, în marea noastră singurătate, ne zbatem pe o planetă de provincie, ca într-un târg în care nu curge apă, nu arde lumina și unde nu opresc trenurile rapide... Dar sunt seri când tot cerul foșnește de viață... când pe ultima stea, dacă asculți bine, auzi cum freamătă păduri și oceane — fantastice păduri și fantastice oceane — seri în care tot cerul e plin de semne și de chemări, ca și cum de pe o planetă pe alta, de pe o stea pe alta, ființe care nu s-au văzut niciodată se caută, se presimt, se cheamă...”

Ne oprim aici, nu pentru că am fi epuizat rezerva de exemple grăitoare. Obiectivul acestor rânduri a fost doar de a schița cadrul general al apariției și dezvoltării fantasticului-științific autohton, în perioada care se încheie odată cu declanșarea celui de-al doilea război mondial. Prezentându-vă, în continuare, câteva dintre producțiile genului, le-am însoțit de comentarii succinte (și de rezumate, acolo unde era necesar). Ne dăm seama că rezultatul efortului nostru nu e deloc fără cusur. Am socotit însă că nu mai putem întârzia acest început, pe care o previziune mai mult sau mai puțin științifică, îl consideră modesta cauțiune a unei încercări de istorie a anticipației românești.

ION HOBANA

DEMETRIU G. IONNESCU

Demetriu G. Ionnescu, utopistul antimonarhic, antireligios și antipoliticianist este viitorul stâlp al coaliției burghezo- moșierești, liderul partidului conservator, de nenumărate ori ministrul Take Ionescu. Să facem abstracție, însă, de evoluția ulterioară a elevului din ultima clasă a liceului Sfântul Sava, care scoate, în acel an 1875, împreună cu un coleg, „Revista Junimei". Pentru că accentele radicale din Spiritele anului 3000 *nu sunt contrafăcute (ceva mai târziu, la Paris, autorul — influențat de Fustei de Coulanges — scrie o broșură în care exaltă din nou binefacerile regimului republican, conceput însă cam în genul monarhiei constituționale britanice). În mediul tinerilor intelectuali se vădea pe atunci o recrudescență a idealurilor pașoptiste, poate și ca o reacție împotriva instaurării dinastiei străine (Cuza este ultimul mare domn „pe care posteritatea îl respectă"). Simpatiile se îndreaptă mai ales către bărbatul marilor gesturi romantice, drapat în faimoasa lui mantie albă. Ionnescu îi ridică o statuie în Bucureștiul anului 3000. Eminescu îi dedică poezia* La Heliade *și o strofă din* Epigonii. *Macedonski, colaborator al „Revistei Junimei", îi rămâne credincios toată viața, punând „Literatorul" sub egida „vechii direcțiuni a școlii heliadice" și elogiind încă în 1916 pe „uriașul care s-a numit Heliade". În acest context, nu e de mirare că* Spiritele anului 3000 *reia și alte puncte din programul lui Heliade, care declara, de pildă, cu obișnuita-i solemnitate: „Biserica se înlocuiește cu Popolul și, pe o treaptă mai sus, cu liga popolilor, cu*

umanitatea”. De altfel, revista se lansează și într-o campanie, mai puțin inspirată, pentru apărarea ideilor filologice ale lui Heliade.

Pentru a înțelege mai exact climatul care a generat utopia din 1875, să aruncăm o privire asupra unor documente literare ale epocii, operație sugerată, indirect, chiar de autor. Într-una dintre notele de subsol, viitoarea Excelență se referă la un poet astăzi uitat M. Zamfirescu și la o producțiune a acestuia intitulată Somnolență *(1869). Simpla reproducere a ultimelor două strofe demonstrează o ideație asemănătoare celei a lui Ionnescu:*

„Aceleași legi domină, conduc Umanitatea,
Tot vechi și tot barbare, Virtutea, Veritatea
Stă scrise-n Evangheliu, un ideal inform!
Și lumea tot așteaptă cereasca profeție!
Și eu aștept ca dânsa, dar, până când să vie
Adorm… și dorm… și dorm.

Palatele-nvechite din timpuri fără nume
Stă tot nalte și mândre, ș-amenință pe lume
Cu drepturi vechi, înscrise p-un pergament enorm
Și lumea tot se-nchină! Vai! toate-s neschimbate!
Lăsați-mi căpătâiul cu vise adorate…
Să dorm… să dorm… să dorm!…“

Acest protest somnolent se dinamizează în povestirea lui Bonifaciu Florescu, Etiam contra omnes *(1875), pe care Ionnescu o recenzează extrem de favorabil în „Revista Junimei”, asociindu-se astfel autorului: „.. nu ne putem (opri? — n. N.) d-a exclama cu domnul Florescu: «A, ciocoi*

ciocoi! Vă urăsc pe cât vă urăște țăranul nostru, ciocoi din orice țară care ați ucis pe Socrate, răstignit pe Crist, exilat pe Descartes, întemnițat pe Galileu, ucis pe Bălcescu...» Povestirea are și alte puncte de contact evidente cu Spiritele anului 3000. *Iată, de pildă, cum este prezentat eroul, peruvianul Giuseppe Recaredo: „Credința în ideea republicană era mai ales caracterul său distinctiv. El credea că această formă este menită a guverna lumea". Și acum, o declarație ateistă, aparținând exclusiv povestitorului: „Este evident că omul face pe Dumnezeu după asemănarea sa: Dumnezeu nu există..."*

Dacă ideile social-politice ale lui Ionnescu făceau parte din fondul comun al epocii, forma aleasă pentru a le exprima era, pare-se, inedită în literatura noastră. Autorul citise, poate, Anul două mii patru sute patruzeci, *utopia lui Louis-Sebastien Mercier, al cărei erou adoarme și se trezește, după aproape opt veacuri, în Parisul viitorului. Această presupunere ne-a fost sugerată și de prezența aceleiași preocupări pentru prefacerile edilitare, incluzând reglementarea circulației, crearea unei rețele de canale etc. Reapare și balonul, văzut însă nu ca mijloc de locomoție intercontinentală, ci ca vehicul urban, în postura amplificată ironic de Robida în* Secolul al XX-lea *(1883). Cu acest prilej, aflăm, dintr-o notă de subsol, că Ionnescu cunoștea „povestirile extraordinare" ale lui Poe, în traducerea lui Baudelaire.*

Privind lucrurile strict din unghiul anticipației științifice, povestirea e oricum mai interesantă decât consideră C. Xeni, unul dintre biografii lui Take Ionescu, care a observat doar că „trenurile merg cu 500 km pe oră".

Chiar de la început, autorul își expune opinia cu privire la înfățișarea urmașilor noștri — o opinie pe care o vom întâlni, în linii mari, și la Wells!... Mai cităm, într-o simplă enumerare: îndulcirea climei, prin canale și perdele de păduri; transformarea deșerturilor în mări; cultivarea pampasurilor; desțelenirea pădurilor seculare; crearea unei insule artificiale, în care se află capitala Pământului; rezolvarea problemei hranei; descoperirea cârmei balonului... Pentru o utopie, e de ajuns.

Spiritele anului 3000 *nu e singura producție literară a lui Demetriu G. Ionnescu. „Revista Junimei" îi găzduiește și proze poetice de calibrul acesteia, intitulate* Contemplare: *„Contemplu negrul cer, pătat, ici și colo, de stele în flăcări ce se întinde ca un lințoliu peste capetele noastre; cu un ochi insațiabil, caut să pătrund profundele și sumbrele abise ce se ascund dincolo de vizibil, întreb luna cu anxietate despre etatea ei (...) ". După cum se vede, adolescentul era mai inspirat în efuziunile sale utopice, presărate cu săgeți la adresa prezentului. Ar fi putut el ajunge un scriitor veritabil, meritând să figureze în istoria literaturii române nu numai cu titlu de curiozitate? A ucis oare omul politic artistul care abia-și desfăcea aripile? În fața unui asemenea tip de previziune, imaginația se oprește neputincioasă.*

spiritele anului 3000

(Impresiuni de călătorie)

Murisem. O piatră rece și grea apăsa, de peste o mie de ani, debilul meu corp, și în micul spațiu liber ce-mi lăsa cosciugul, compus numai din câteva scânduri, abia puteam respira un aer umed și gros. Trecuseră o mie și atâția de ani de când delăsasem lumea, și nu-mi venise încă fantezia de a ieși din sumbra, dar pacifica mea locuință, ca să văd ce făcuse omenirea în unsprezece secole. În ziua de 13 august însă, mă apucase un *spleen* așa de nesuferit, încât simțeam că toți nervii mi se întind cu o forță extraordinară. Mă decisei să ies. Tocmai atunci simții o greutate, cam ca aceea a unui mănunchi de flori, căzând pe marmura-mi funerară, în dreptul inimei, și o durere vie și plăcută aminti simțurilor mele senzațiuni uitate de atâta timp. Când fui afară, dădui cu ochii de unu ce trebuia să fie un *om,* căci astfel, cel puțin, îmi spuneau ochii, ale căror raze fuseseră atâta timp închise într-un orizont de trei-patru degete. Deschisei ochii mari, ca să mă dedau cu lumina; îi învârtii în orbitele lor și-i aruncai drept în fața *omului,* care sta imobil la vederea mea, mai mult mirat de răceala ce-i arătam, decât speriat de aparițiunea unei fantome — după cum s-ar fi zis pre la 1875. Ceea ce mă izbi mai mult, observându-l, fu mica lui statură, cel mult de un metru și cincizeci de centimetri, deși se vedea că-și numără etatea pre destule roze. Mi-esplicai pe dată fenomenele printr-o *piticie* și intrai în amănunte.

Acest corp mic și subțire, de care atârna două mâini

delicate și de o mobilitate extremă, purta un cap mai mult sau mai puțin oval, în disproporție cu corpul, încadrat de un păr negru și resfirat în bucle, care se continua cu o barbă mică și rotundă, și ornat de niște ochi focoși și de un surâs plin de bunătate, și dacă se poate, de libertate. Ceea ce însă, îmi păru o trăsură caracteristică a *omului* din anul 3000 după Crist, fu fruntea, de o lățime considerabilă, frunte care ar fi fost un defect pentru cei vechi, dar care făcea adevărata frumusețe a lui Aru (așa am aflat că se numea). Văzui, nu fără mirare, că omul prezentului era înveșmântat cu costumul grec, așa că tot progresul lumii în această privință, constase în a se întoarce la costumul Elenilor după ce trecuse prin cizme și pantaloni scurți, mantale rotunde și pălărie cu pene, fracuri cu capelle, mantelete a la Rochefort și tunice a la Gambetta. Aru purta o togă de pânză albă, lungă până la pământ, prinsă de umeri cu două agrafe, așa că gâtul îi rămânea liber, și care se putea strânge deasupra, aruncând pulpana dreaptă peste umărul stâng. O glugă, tot albă, îi cădea pre spate și nu aștepta decât răsăritul soarelui arzător ca să acopere negrul lui păr, ale cărui bucle îi unduiau pre umeri. Numai încălțămintele profitaseră de descoperirile timpului, cu toate că tocurile… a la Louis Quinze dispăruseră. În toată persoana lui, un aer de siguranță și de mulțumire ce rar întâlnisem în timpurile mele.

— Străbunule, îmi zise Aru, apropiindu-se de mine și strângându-mi mâna cordial, în loc să mi-o sărute — ceea ce nu mai puțin mă miră — nu mă cunoști? Ai necesitate de ceva? Te rog, răspunde-mi. Sunt la ordinele domniei tale.

Aceste vorbe mă înmărmuriră. Nu mai încăpea îndoială

că aveam a face cu unul din strănepoții mei care venise să-mi arunce un mănunchi de flori pre ultima mea locuință. A nu-i răspunde, n-ar fi fost fapta unui om galant, și deși nu eram tocmai în stare de prezentat (căci vestmintele mi-erau pătate de vin și untdelemn), totuși mă recomandai nepotului meu și-i arătai dorința ce aveam d-a vizita Bucureștii.

Dar… în ce limbă vorbisem toate acestea? Neapărat, din sunetele al căror suvenir mintea mea le mai conservă, fără a le putea esecuta, văd că era cea română, dar o română mai transformată […] o limbă formată numai după auz. Vorbind numai, cântai o frumoasă melodie. Ca prin farmec, o știam perfect și puteam convorbi liber cu Aru.

— Dar, scumpul meu, fiindcă ai fost așa de bun ca să mă servești, până a nu-mi spune cum petreci, până a nu-mi arăta viața, *averea ta,* te rog fii bun și spune-mi unde suntem, căci după câte mi-aduc aminte, știu că mă înmormntaseră în Cimitirul *Mavrogeni.*

— Da. Suntem în Cimitirul *Onestiei* sau, adause el cu ironie, după cum se zicea pre timpurile domniei tale, în Cimitirul *Mavrogeni.*

[………………………………………………………………………………]

Ora înaintase și deja primele raze ale soarelui începuse să coloreze în roșu imensele edificii din fața cimitirului. Era în august și știam că o căldură nesuferită are să ne ardă toată ziua, și de aceea, cu toate că nu mă puteam despărți de acest paradis-cimitir, propusei să plecăm.

— De ce? întrebă Aru.

— Ca să nu ne apuce căldura, scumpul meu; ca să nu suferim cele patruzeci de grade de căldură.

— Patruzeci de grade?! Da. Am citit despre acele temperaturi arzătoare, dar azi n-avem să ne mai temem de ele. Avem clima cea mai dulce. Iernele și verile antichității au dispărut.

— Cum? Eternitatea chiar s-a prefăcut într-o mie de ani?

— Iartă-mă, adause Aru. Uitasem că vorbesc cu un bătrân ca domnia ta. Neapărat, se vede că nu știi progresele realizate, nu știi că am tăiat țara cu atâtea canale, că am plantat atâtea păduri despre Rusia, încât am îndulcit clima, că…

— Ați realizat basmele noastre! Dar aceasta e imposibil! Cine a cheltuit atâția bani, cine a putut aduna atâtea brațe?

— Brațele, bunele, s-au înlocuit cu mașini; banii n-au lipsit, căci toți cetățianii au *primit sa contribuie* pentru o asemenea operă. Și-apoi, pentru noi, aceste lucruri nu sunt deloc dificile. Iacă, ieri chiar, Congresul a votat a se recomanda cetățianilor din Crișana facerea unui canal între Criș și Mureș, și sperăm…

— Între Criș și Mureș?! Cetățianii din Crișana!! Dar ce drept poate avea Congresul Român să legifereze în Austro-Magyaria? Poate Austro-Magyaria în România. Așa mai înțeleg.

— Nu mai e ca pre timpurile domniei tale, bunule. Dar ai dreptate, trebuia întâi să-ți spun că România și-a recuperat tot teritoriul ei natural…

[……………………………………………………………………………]

— Cum?! Ce fel s-au întâmplat toate acestea? Mă uimești!…

— Lucrul e simplu. În virtutea dreptului naționalității, am apelat la Supremul Tribunal al diferendelor internaționale și ne-am căpătat dreptatea fără arme, fără adulațiuni.

— Toate bune! Dar ce e și acest Suprem Tribunal al…

— E o instituție pre care ați visat-o, pre care ați cugetat-o, dar pre care numai regnul sincerității, care s-a început în secolul XXV a putut-o stabili. Fiecare Stat și-a avut reprezentanți egali la număr, fără distincție de mărime, cari judecau, fără drept de apel, diferendele internaționale…

— Și care, la caz de neesecutare a sentinței, o aducea la îndeplinire cu armele. Înțeleg.

— Nicidecum. Armatele se desfințaseră de mult. Adevărata legătură era sinceritatea.

— Nu mai înțeleg nimic. Armatele desființate!! Ce nebunie! […] Dar te rog, mai înainte de toate, spune-mi ce înseamnă că acest Tribunal *a fost?* Negreșit că lumea s-a convins de neaplicabilitatea lui și l-a desființat.

— Câtuși de puțin. Dar fiindcă văd că toate răspunsurile mele te complică, voiu să-ți explic mecanismul direcției umanității.

Ne așezarăm pre mormântul meu, și Aru începu:

— Omenirea întreagă, toată suflarea, cum se zice, fără nici o distincție…

— Cum, fără distincție de viță? Cum, Cafrul, Pelea roșie, Galbenul, Albul s-au putut uni?! Nu e oare între ei un abis profund care îi separă?

— Nu mai sunt Cafri, nu mai sunt Galbeni, etc. Toți oamenii sunt așa cum mă vezi.

— Pitici așa

— Pitici? nu. Dar dezvoltarea spirituală a micșorat prea iute pre cea materială. Luptele îndelungi de secole au debilitat omenirea, dar se va îndrepta, poate... Zice dar ca nu mai sunt vițe. Și acest prodigiu l-am obținut prin egalarea condițiilor morale și, până la un oarecare punct, și materiale ale stării oamenilor din toate unghiurile pământului, nu și a celor din *lună.* Asemenea smintenie nu se putea naște decât în lumea veche.

— Dar ce fel ați unificat vițele, în ce mod ați egalat condițiunile materiale?

— Și morale, căci moralul poate modifica considerabil materia, după cum a demonstrat și marele fiziolog român Siliu, mort la anul 21 sau 2589, după era creștină, căci trebuie să știi că era noastră s-a schimbat: începe de la anul 2568, ziua în care ultimul tron al Japoniei a fost spulberat în vânt. Iacă cum am unificat moralul: supunând pre toți la aceleași condițiuni de dezvoltare, dându-le aceeași instrucție, aceeași religie, aceleași drepturi și datorie, făcându-i să cugete într-un fel. Apoi, cu drumurile noastre de fier, care fac cinci sute kilometri pre oră, am făcut călătoriile ușoare, am plantat aceleași plante preste tot, unificând astfel nutrimentul. Clima iarăși, am temperat-o la nord prin canale; la sud, prefăcând în mări, deșerte ca Sahara, făcând cultivabile pampasurile din America, desțelenind pădurile seculare de prin unele regiuni și plantând altele aiurea. Am mai făcut ca lucrări secundare...

— Dar, la această unire a omenirii nu s-a opus religia, monarhiele vechi, stabilite, tradițiunile fiecărui popor?

— *Grație Progresului,* nu mai există altă religie decât a rațiunii! Toate cultele, cu sfinți și brahmani, cu idoli, preoți și călugări, cu post, metanie și carne, atâtea idei nesănătoase, care au împiedicat dezvoltarea omului, au fost desființate. Nu avem decât un dumnezeu, *Conștiința.* Morala noastră n-are altă bază, decât cunoașterea și respectarea drepturilor și datoriilor. Abuzurile în numele cerului au delăsat pământul. Și cu toată această libertate de cugetare, nu numai că nu ne bate și nu ne trăsnește nici Alah, nici Iehova, dar n-am recăzut în corupția seculelor din miia întâia și a doua. Din contra, am dat preste o moralitate care vă părea pre atunci irealizabilă. Monarhiile vechi au dispărut în pulberea secolelor. Suvenirul lor chiar, de mult nu mai există. Încă de la anul 2 000 toată Europa, Rusia chiar, deveniseră Republice; la anul 2568, Japonia rupea ultima catenă a timpurilor de tristă memorie, a căror lectură numai, ne face să ne înfiorăm, a timpurilor capetelor încoronate de dreptul divin sau de *constituțiuni.* Cât despre tradițiuni, lumea s-a desfăcut din ele. Fiecare popor a renegat acea parte a trecutului în care nu se bucurase de singurul titlu de noblețe al omului: libertatea.

Aceste absurdități, aceste impietăți ale secolului al XXXI m-amuțiseră. Nu e dar lucru de mirare că nu am combătut cu destulă logică aceste utopii.

— Așadar, omenirea întreagă, continuă Aru, formează o vastă confederație, *Confederația genului uman,* care se consilie, sau după cum s-ar fi zis odată, se administră de un *Congres General,* ales de diferitele Republice și care rezidă în urbea *Libertatea,* situată într-o insulă artificială,

în mijlocul Mediteranei. Congresul nu poate decât să-și dea opiniunea în cestiuni de vitalitate umană și să consilie congresele fiecărui Stat.

— Dar dacă ați ajuns a șterge tradițiuni, tron și religie, ce-a mai rămas ca să distingă națiunile?

— Limba.

— Cum?! Ați unificat solul, și limba nu?! Ce contradicție!

— Am unificat sau creat o limbă nouă pentru uzurile generale, o limbă cu sintaxă și regule simple, al cărui fond a fost luat din limbile neolatine numai. Dar limbile naționale au rămas, le-am conservat cu sacrificiu chiar, căci de limbă e legată cugetarea, literatura și chiar conștiința […] Noi nu cutezăm să ne atingem de limbă: e un patrimoniu sacru pre care nu ne e dat decât a-l înfrumuseța. Limba dar a determinat întinderea republicelor.

[……………………………………………………………………………]

— Toate bune. Dar ca să ajungeți aci a trebuit…

— Lupte îndelungi. Pas cu pas însă progresul a triumfat. La început spiritul vechi a cerut celui nou stabilirea adevăratei republice — și nu trebue să înțelegi sub numele de republică retrogradele guverne ce s-au ascuns sub acest nume pre timpurile domniei tale — și toleranța religioasă; apoi Tribunalul diferendelor, și tocmai la anul 1, marea Confederație.

— Dar îmi vorbești, pare-mi-se, de Congrese naționale. Ce mai înseamnă și acestea, obiectai cu care începeam a mă familiariza cu spiritele anului 3000.

— În întru, toate țările se administra ca România, și va

ajunge a-ți descrie pre aceasta ca să înțelegi mecanismul tuturora. Republica e naturalmente diviză în Comune. Sufragiul universal, care de ordine e *unanim,* alege Consiliul Comunal, care lucrează cu concursul Adunanței Generale a cetățianilor, în toate afacerile de lucrări publice, de instrucție și altele reclamate de interesele generale. Consiliul prezida la alegerea Congresului Național, la relațiunile întreținute cu celelalte Comune, la alegerea Tribunalului, care judică puținele și rarele neînțelegeri…

— Ce fel? Tribunalul ales! Dar de unde cunoaște vulgul dreptul?

— Dreptul? Ha! Ha! Dreptul nostru, domnule avocat, nu mai constă în feluritele teori de teori, de multe ori contrare bunului simț, cari erau la modă pre timpurile domniei tale. Noi avem dreptul simplu, bazat pre conștiință, pre care de altmintelea le cunosc toți. Am scăpat de acea sectă a gâlcevitorilor publici, încurcă-treabă, avocați și judicători, cari mai de cari mai guralivi. Puțină rațiune ne ajunge. Și-apoi, avem așa de puține procese…

— Auzi! O știința așa de frumoasă, o meserie așa de *bănoasă,* dispărută! Ce decadență! Dar în ce fel judeci? Domnul X, Y și Z…

— Cari înjurau pre toate tonurile, cari vorbeau (adică *pledau)* câte cinci șase ore pentru nimic, cari susțineau pe autori pe care nici nu-i citise, că testimoniul nu e probă de culpabilitate, cari luau sentențe fără a ști că au câștigat sau au pierdut, erau — nu pungași cum credeai că-i voi califica — ci ornamentul timpului. Revin. Comunele aleg

Congresul, care le recomandă măsurile luate pentru binele public și alege reprezentanți în Congresul General din Libertate.

— Totul prin alegeri! Dar nu știți că colegiul întâi e al guvernului, grație interesului; că al patrulea, grație ignoranței, e tot al lui, și că mulțimea n-are conștiință? Uiți că dacă nu votezi cu guvernul, copilul îți cade la sorți, că pierzi procesele, că ți se împiedică comerțul? Nu știi că guvernul poate împiedica întrunirile (prin poliția publică și secretă), amuți presa cu arestul preventiv? Și mai presus de toate, spinarea domniei tale, dacă ești din opoziție, nu-ți amintește întotdeauna bătăile, bandele…

— Faci oare portretul epocei domniei tale? Permite-mi însă să-ți observ că n-avem alt guvern, afară de Congres.

— Atunci aveți partide. Atât mai rău când se bat particularii!

— Uiți c-avem o opinie publică, conștiință… Cât despre partide, n-avem nici un nume simplu, nici un nume *Compus.* Românii toți formează o singură partidă, a progresului. Și ceva mai mult, aceste lucruri abia le cunosc din citire. Mulți te-ar crede că ești venit din stele, dacă ai afirma aseminea orori. Ba zău! Dacă ai avea curagiul să le vorbești despre acele epoce pline de abuzuri, ca ale lui Don Carlos, și dacă le-ai invoca ca scuză cuvântul partidă, te-ar închide într-o casă de corecțiune.

[………………………………………………………………………]

Lăsai politica, și intrând în cestiunile științifice, observai că lumea nu ajunsese, într-o miie și mai bine de ani, la progresul de a arde cadavrele, cum se susținea pre la 1885 și mai-nainte chiar. Plin de orgoliu că eram mai

înaintat:

— Ha! Ha! zisei lui Aru. Nu ardeți încă cadavrele? Nu știți că infectă lumea? Nu știți că pământul e al viilor? Și, aproposito, cum de vă mai încape? Pre timpurile mele se zicea că în trei-patru sute de ani oamenii au să moară de foame.

— Ce idee! Să ardem morții! Dar ce spectacol crud! Omul care poate să vadă arzând un cadavru, va putea, mai curând sau mai târziu, să ucidă. Nu stă aci progresul. Și-apoi pământul ne încape. S-au aflat atâtea medii de producțiune, de irigațiune și de fertilizare! Îngrijiri puerile! Și cu toate acestea trebuie să știi că lumea s-a înmulțit. Bucureștii au deja trei milioane de locuitori.

Fusesem învins în toate. Mă decisei a nu mai discuta, ci numai a observa. Propusei să plecăm, căci era deja nouă ore și jumătate. Aru mă invită să iau dejunul la el. Eu însă, doream să merg la bibliotecă. Plecarăm. La poartă îmi dădui în petic.

— Dar cum de nu e aci nici un custode, întrebai pre Aru. Ce disciplină!

— Custodele… Ce profundă trebuie să fi fost rătăcirea timpului ca să nu poată dispare. La ce-ar folosi?

— Să ne apere de oamenii răi.

— Oameni răi mai că nu există. Și acele puține ființe fenomenale n-ar putea legitima o instituție.

— Ce e acest vast palat, întrebai pre Aru, arătându-i un mare edificiu, situat în locul unde știam că se afla Școala de Arte și Fabrica de Monete (deși n-a funcționat decât câteva zile) și pe care era scris: *Casă de corecție.*

— E tocmai localul în care se coreg oamenii despre

care vorbim.

— Cum? Hoții nu-i mai închideți în penitențiare, în ocne?

— Crima e un morb moral, căci *omul sănătos nu poate face rău,* și ca toate morburile morale, o curăm cu precepte și consilii.

— O curați! Pre timpurile mele criminalii erau aruncați în locuri infecte de unde eșeau și mai vițioși.

— Cu ce scop, ca să-i coregeți?

— Nu, dar ca să răzbunăm societatea. Ceva mai mult: chiar preveniții, adesea inocenți, erau aruncați la un loc cu bandiții, stau adică în *preventiv.*

— Și aceasta ca să stingeți din conștiință și rușinea ce are omul de a se afla între morboșii... criminali... Ziceai însă că vrei să mergem la bibliotecă. E cam departe. Ar trebui să ne ducem cu drumul de fier, dar, fiindcă voiești poate să-ți arunci o privire asupra orașului, prefer să mergem cu balonul.

— Ce spui?! Balon? În oraș?...

— Ți-am spus că până la bibliotecă e departe și nu voiu să te fatigi.

— Înțeleg. Dar balonul?... De unde știi că vom cădea tocmai la bibliotecă?

— Uitasem să-ți spun că un român, Scauru, a descoperit de vreo trei sute de ani cârma balonului care constă în...

Și Aru începu să-mi esplice cu precizie tot mecanismul invenției, pre care însă nu mi-l pot aduce aminte, fiindcă n-aveam destule cunoștințe de mecanică. Nu e culpa mea dacă nu pot esplica un lucru așa de necesar, ci a

instrucțiunei timpului.

Aru abia terminase orațiunea lui despre cârma balonului, și deja ajunseserăm la gară. Trecuserăm o scurtă stradă laterală a marei artere Mogoșoaia, fără ca să pot observa ceva. Intrarăm într-un mic loc patrat, *închis* dar *neacoperit,* în care un balon întocmai ca cele actuale aștepta minutul ca să plece. Ne suirăm repede în nacelă, unde erau deja zece inși, și-n câteva secunde, furăm la câțiva metri deasupra garei. Mai întâi, mi-aruncai ochii asupra cimitirului de unde ieșisem, și cu mirare văzui că era de toate părțile închis de oraș. Aru mi-esplică că, deși Bucureștii trecuseră dincolo de vechile-i limite, respectul lor însă, pentru țărâna noastră, îi împiedicase de a ne muta cimitirul. Până să nu finească soțul meu de călătorie, balonul *Prevederea* ajunsese la o înălțime de la care puteam vedea facil vasta și colosala cetate, în care abia puteam recunoaște Bucureștii de altădată. Era o întindere cât îmi lua ochii, de edificii, albe toate, fără escepție, un fel de mare neîntreruptă de nici un vârf de biserică. Lunge și drepte strade o străbăteau în toate direcțiunile, și prin mijlocul lor, canale, pre cari gondolele le tăiau în toate sensurile. Casele n-aveau decât un etaj și erau acoperite de flori, ceea ce da Bucureștilor aspectul unei grădini superbe, întretăiată de pâraie. Balonul plutea preste ceea ce fusese calea Mogoșoaia, și cu toate acestea, nimic din trecut nu rămăsese în picioare.

[...]

Balonul se suise la acea înălțime, în care nu mai puteam distinge amănuntele, dar în care mă bucuram de un întins orizont. Atunci putui observa că această masă de

case era sămănată, la distanțe destul de mici, de grădini comune, insule de verdeață în acel ocean de flori ale acoperămintelor. Pre de altă parte, continuitatea era întreruptă de piețe întinse, în cari numeroase statui străluciau la lumina soarelui. Ce profusie de monumente! Apoi, preste nivelul locuințelor particulare se zăriau vârfurile Congresului, care ocupa tot dealul fostei Mitropolii, ale diferitelor școli, al Comunei, ale Cluburilor științifice, ale redacțiunilor de jurnale literare și politice, ale Academiei, Teatrelor, Caselor de corecții, Forurilor etc.

După cincisprezece minute de călătorie, balonul ajunse în locul fostei gherete de jurnale de toate nuanțele, unde țineam minte că eram vândut, împreună cu amicii mei, douăzeci și cinci de bani coala! Eram neapărat pre bulevard, unicul pre timpurile mele. Mi-aruncai ochii și văzui o mare inscripție, *Strada Progresului,* în colțul unde fusese Sărindari, și alta, *Strada Academiei,* în colțul fostei case Greceanu. Când știui unde mă aflam, începui a mă uita în dreapta și în stânga, uimit de splendorile ce mă înconjurau. Strada era de o lărgime considerabilă. În mijlocul ei un canal destul de larg, bine încheiat și încins de numeroase punți, lăsa să se strecoare grațioase gondole și mici nave cu vapori. Restul stradei, cuprinsă între canal și case, era pavat, în toată lățimea lui, de întrege lespezi de peatră, astfel dispuse ca ploaia să se poată scurge în colosalele cloace subterane, cari pre atunci străbăteau, nu numai stradele principale și ministeriale, ci tot orașul, prin niște crătare de fier, care separau arena trăsurilor de trepătarul pedestrilor. Patru rânduri de arbori, două pre lângă chei, iară cele alte două între trepătare și arenele

trăsurelor, dau umbră nenumăratelor bănci, cari așteptau de-a lungul pe călătorii fatigați. De ambele părți, grădini mari, frumoase și pline de profume, înconjurau case de o alboare de ninsoare, înalte, deși cu un singur etaj, ornate cu coloane și acoperite cu noi grădini, în cari se aflau plante din toate unghiurile pământului. Bazinele de apă abundau și purificau aerul. Pre trotuare, din distanță în distanță, statui de marmură aminteau poporului pre marii bărbați de litere, științe și politici, necunoscuți mie. În fine, ajunsei în fața Universității, unde se afla la 3000 ca și pre la 1875, Muzeul antichității, Salele de tabele, Biblioteca și Academia (minus *Senatul).* Până a nu analiza însă în detalie, edificiul cel mai colosal și mai frumos ce-am văzut în lume, un alt spectacol și mai nou îmi atrase privirea. De partea cealaltă, în locul unde știam că se afla statuia lui Mihai, în mijlocul unei grădini feerice, o reuniune de statue, mari și pline de viață, formau un fel de armonie a cugetării. Toate reprezentau un același fel de ființe, căci toate erau susținute de același fel de pedestale, geniile poeziei. Aceste figuri surâzătoare erau poeții antichității. În mijloc sta Heliade, dominând cu privirea peste ceilalți; Ia dreapta, Alecsandri, acordând o liră de aur (nu sterlină); în stânga, Bolintineanu; mai departe, alții. Căutai cu de-amănuntul și nu aflai printre aceste glorii ale timpului meu, nici direcția nouă, nici pre Transilvăneni, nici pre domnul X, nici pre domnul Y…

Statui astfel în nemișcare mult timp, cugetând cum se înșelau contimporanii mei în judecățile lor! Și întorcându-mi privirea, un spectacol și mai măreț mi se oferi! Vechiul edificiu prin care mă preîmblasem și eu cândva căzuse în

ruine, într-un timp foarte scurt, după cum mi-a spus Aru, grație talentului arhitectului, și după ce varie edificii, se succeseră pe același loc, secolul al XXX construise pre cel în ființă. Totul se compunea din trei corpuri, perfect independente, dintre care, cel din mijloc domina cu multe aripi, teoria de construcție inversă de a arhitectului din timpul meu, care făcuse aripele mai înalte decât centrul, pre simplul motiv că așa era Universitatea din Berlin. Câte treile corpuri erau de marmură albă, ornate cu colonade de marmură roză, perfect identice, cu singura diferență că coloanele părții centrale erau artistic sculptate în relief. Frontispiciul central însă, pre care era scris *Lumina,* întrece orice s-ar putea spune. Corpurile erau unite prin două lunge galerii de cristal, ale cărui legăture erau de bronz și ale căror interior servea de sere plantelor delicate. E inutil, cred, a adăuga că întinsa grădină ocupa întregul acoperământ al edificiului. Ceea ce însă îmi păru oarecum extraordinar, fu că nici statuele, nici chioșchiurile siameze, cu acoperămintele de porțelan de diverse culori — ceea ce producea un reflect magic — nici bazinele de ape nu lipseau acestor grădini.

Arzând de curiozitate, căutai să intru pe poarta corpului din mijloc, când Aru, luându-mi brațul:

— Ai uitat, zise, că biblioteca e în dreapta?

Și cu pași repezi ne duserăm spre dânsa, când zării o mulțime, toată învestmântată în alb (culoarea favorită a secolului), alergând spre noi.

— Unde aleargă lumea? întrebai pre Aru. Nu cumva e *revoluție ?*

— Revoluție nu poate fi pe strade; nu se face decât în

instituțiuni, în Congres: cel puțin, așa înțeleg eu o revoluție. Cât despre *răscoale,* nu mai există, de când nu mai sunt guverne ca să le facă.

Și uitându-se la orar.

— Sunt zece, zise el. Cetățenii aleargă să cumpere revista literară *Veritatea,* care apare la această oră.

Și sub impresia acestui amor de lectură al noilor mei contimporani, necunoscut epocei mele, în care autorii călătoreau din băcănie în băcănie, până în stomacurile șoaricilor, intrai în bibliotecă, unde știam că se află câteva cărți prăfuite și un glob terestru în ruină. Prima sală în care intrai era o cameră patrată, de o înălțime considerabilă, cu păreții acoperiți de tabele și care comunica prin trei ușe cu diversele părți ale bibliotecii. Aru, îmi explică că biblioteca era divisă: întâi, în partea română și străină; apoi, în secule, care la rândul lor, erau divise în diferite genuri. Acesta despre literatură (în care, pre la 1875, eram experți toți), căci în materie de științe, arătasem nepotului meu că nu mă pricepeam deloc. Îi cerui dar, să mă conducă la operele recente și de acolo la seculul meu. Apucarăm la dreapta, și după ce străbăturăm o mulțime de camere, intrarăm pe ușa deasupra căreia era scris: Seculul al V. Era o cameră, sau mai bine un șir de camere comunicate, înconjurate de dulapuri magnifice, de o înălțime aproape egală cu a camerei, pline cu cărți, legate în modul cel mai elegant și de aceeași culoare pentru fiecare gen, așa că, deoarece fiecare cameră coprindea altă materie, seria de camere ce am arătat, oferea un frumos aspect de toate culorile reflectate în lumina ce dădea pe cărți. Spațiul dintre dulape și tavan

forma un fel de fereastră prin care se furișa câteva raze de lumină, care reflectate în oglindele suspense de tavan, se jocau prin cameră și le luminau în modul cel mai plăcut, în mijloc, erau mese de stejar, cu scaune destul de comode. Deschisei catalogul acelei secții și aflai numai unele genuri, în posesie: oda, elegia, cânticul și balada. Cu mare mirare, observai că fabula, epopeia și tragedia moriseră. Aru îmi motivă moartea epopeii pre motivul că inspirația adevărată nu poate dura atâta timp și că romanul o înlocuise cu destul succes. Fabula pierise neapărat, când libertatea cuvântului devenise reală. Cât despre tragedia în versuri, cu toate lucrurile nenaturale și imposibile, ca o formă în care, vrând-nevrând, situațiile umane se modifică pentru exigențele versului, trecuse de mult în catacombele bibliotecelor antichității. În proză, studiile luoaseră o mare dezvoltare, ca și criticele. Dar mai presus de toate, romanul devenise adevărata expresie a minții umane, deoarece, zicea Aru conține totul: filosofie, istorie, politică, morală, și mai pre sus de toate, sentiment. Aru mi-aduse pe toți marii poeți ai timpului. Și când începui să citesc acele divine pagini, capul mi se turbură, rămăsei coprins de admirație și lacrimile erau cât p-aci să mă podidească. N-aș putea spune ce-am citit. Acele pagini erau prea frumoase și prea noi, fără a fi clemente (aviz celor ce pretind că s-au finit ideele și aleargă după excentrități) ca să le poată reține. Și dacă le-aș spune, cine le-ar înțelege? N-aș putea de asemeni explica, dacă acei poeți erau de direcție nouă sau de direcție vechie; știu numai că se conduceau de inimă, neuitând însă forma. Cât despre limbă: cum te umplea de suavitate o pagină numai! Iar în

ceea ce concerne partea materială, am observat că tipografia înaintase foarte mult. Curăția, frumosețea literelor, eleganța așezării, și mai presus de toate, gustul artistic abundau. [...]

Petrecusem o oră și mai bine în acea reverie a spiritului nou, și aș fi petrecut toată noua mea viață, dacă Aru nu mi-amintea că trebuie să plecăm.

[...]

Mă conduse printr-un dedal de camere și prin acele sere ce-am spus că serviau de legătură corpurilor edificiului, la galeria de tabele și muzeul de antichități, care ocupau centrul. Trecuse de douăsprezece, și de aceea străbăturăm aceste săli mai mult în fugă. Dacă biblioteca îmi păruse frumoasă, apoi pentru galerie nu puteam afla nici un epitet. Sale peste sale, de lungimi și de înălțimi estraordinare, coprindeau tabele, astfel luminate, încât să producă efectele cele mai frumoase. Din fericire, dădui întâi preste secțiunea tabelelor campestre și mă repauzai în încântătoarea contemplație de mânia ce culesesem la bibliotecă. Ce divine compoziții! Câtă poezie și câtă armonie nu se respira în fiecare, ori cât de simplu era! Ce colorit viu și dulce! Îmi părea că mă aflu într-un frumos vis vaporos, îmi părea că totul se mișcă și mă recheamă la viață, îmi părea că întrevăd deja paradisul ce visasem în prima mea viață. Și cum erau de înțelese și de simțite aceste idealuri de către întregul public al anului 3000. Toți, bărbați și copii, stau în uimire dinaintea acestor tabele, și pre frunțile lor radioase, se vedea că simțiau focul sacru, pentru că nimeni nu mai cugeta la rău, în aceste timpuri de fericire, pentru că simțul estetic era așa

de cultivat.
[...]

Galeria istorică o trecui cu pași precipitați. Într-însa vedeam și revedeam lucruri ce cunoscusem în viață, dar ceea ce mi se păru foarte curios era mirarea ce arăta posteritatea dinaintea tabelelor, fără sens pentru ea, întrebările ce făcea celor ce se ocupaseseră cu trecutul, întrebări directe mai ales asupra obiectelor proprii acelui timp ca: castele, regii, bătăliele, tunurile, armele de tot felul, preoții, bisericile, etc. Unul mai curios, mă întrebă, arătându-mi cu degetul portretul unui general, ce e asta? Și cu toate esplicările mele, nu l-am putut face să înțeleagă adevărul până nu-i spusei că era din cei ce comandau să se omoare oamenii. Cetățianul anului 3000 înțelese ce era un general, dar fugi coprins de oroare.

Două secțiuni însă, mi-au părut foarte curioase. Una, coprindea pre marii oameni ai antichității (se vede că posteritatea a ținut foarte mult să recompenseze servițiile, întocmai ca contimporanii mei, adică vreau să zic, pre dos); cealaltă, pre toți criminalii renumiți, de orice categorie: miniștri și pungași, deputați și șarlatani, regi și bandiți [...] în prima secțiune, văzui, fără a mai vorbi de literați, printre care în van am căutat un portret cu mustățile bicolore sau bălțațe, miniștrii și capii opoziționari cari se acuzau unii pre alții de ruinători ai României sângerânde; văzui oameni, mici pe timpurile mele, dar ale căror servicii fuseseră recunoscute. Nu văzui însă, nici jurnaliști vânduți (și să se noteze că din jurnaliști erau prea puțini), nici trădători de țară, nici pre ministrul C, nici pre deputatul M, nici pre subscrietorul cutărei legi

sau convențiuni, nici pre domnul B, care *s-a roșit și s-a albit* de atâtea ori, nici pre domnul M care a susținut toate guvernele, nici pre antagonistul, care le-a combătut pre toate, nici pre cutare orator de strade, nici pre domnul V, servilul tip procuror. O observație însă foarte interesantă pentru timpurile mele, e că în toate portretele, n-am putut zări nici o decorație, nici rusească, nici ungurească, nici prusienească. Și îmi ziceam în mine, o! de ce nu înțelegeau contimporanii mei că nu e bine să-și vândă conștiința pentru asemenea nimicuri, sigilie ale trădării! Vane și puerile momele!...

În a doua secțiune, văzui pre toți pre cari în van îi căutasem în cea dintâi...

Aceeași mirare mă urmă în Muzeul de antichități, unde văzui pe lângă celelalte splendori espuse publicului care le admira, vestminte de ale noastre, pălărie, sabie, cercei, cocuri, cruci, pinteni, ghete cu talpe de carton, bețe de corturi, ghiulele, *decorații,* bice și instrumente polițienești, panglice de procurori, autori greci...

[...]

...Intraserăm în secțiunea istorică! Aici, observai mai puțină animare, mai puțini membri. Crezui că istoria își pierduse însemnătatea, în necazul d-lui Panu, dar Aru îmi afirmă contrariul, și-mi motivă micul lor număr pe cuvântul că nu toată lumea are curajul de a se ocupa cu asemenea chestiuni. Mă mirai foarte, căci știam că în epoca mea toți erau istorici. (...) dar preferai să ascult. Unul din membrii secțiunei istorice, ținea o dizertație asupra Luptelor libertății în România și ajunsese tocmai la epoca mea. Departe de a se ocupa cu faptele în sine, cerceta spiritul ce

domnise în acele lupte, neinvocând niciodată jurnalele și nenotând mai nici un nume propriu. Abia dacă auzii o singură dată numele unui bandit, tip al degradării, semenilor lui și al acelora cari îi cumpără.

— Dar pentru ce nu se supune unei cercetări critice cu cea mai perfectă certitudine, ziua, ora, minutul, secunda, în care au fost luptele, întrebai pre Aru. Și arheologii, de ce nu caută, cu banii statului, pietrele pre care…

— Ce învățătura am putea trage de aici ?

— Niciuna. Dar pre timpul meu, criticii istorici se agățau de documente unsuroase ca să demonstreze dacă cutare palmă de țarină, pierdută de esemplu, la 1270, a fost cucerită la 1269 sau la 1268. Uneori se înjurau chiar, surugiește…

— Pedantism! Și arheologii tot cu așa fleacuri se ocupau?

— Arheologii se certau ani întregi pentru o pipă de pământ pentru sabia lui Abesalom, pentru…

— Și erau oameni de știință? Esperți?

— Da. Unii jurnaliști guvernamentali, alții, de toate: istorici, filosofi, muzicieni, artiști, „până și poeți”, alții, maiori… Dar arheologii d-voastră, cu ce se ocupă?

— Cu restabilirea vieții domestice a popoarelor ce au locuit Dacia, înainte de Daci, căci restul s-a lucidat.

Se înțelege că renunțai d-a mai vizita secțiunea arheologică. Lăsai dară Academia și totodată Universitatea unde văzusem realizate visele mele cele mai roze, și cu mintea încă amețită de frumosețile ce văzusem într-un timp așa de scurt, ajunsei lângă chei, fără să observ. Când deschisei bine ochii, eram lângă o frumoasă gondolă de

piață care ne aștepta. Avea forma atât de cântată în poeziile venețiene și era învelită cu catifea albă. Într-unul din capete era o frumoasă bancă pe care ne așezarăm, și în celălalt flutura drapelul românesc. La spatele nostru, un văl alb ne umbrea, și în față, un gondolier tânăr, cu mânecile sumese, ținea două late lopețe, cu care avea să taie limpedul canal. Luai cârma și... gondolierul cufundă lopețile în apă. Când le scoase, picurând, gondola plecase, ducând înainte o umbră prelungită, care fugea cu cât ne apropiam. Cu o voce argintie, începu să cânte o frumoasă arie populară și înainte... înainte... gondola alunica, lăsând în urmă mice cute, care lărgindu-se din ce în ce, se izbeau de malurile de marmură, cu un mic șopot, ecou al melodioasei fâșiiri a apei, spintecată de lopețele mânuite de omul de la 3000.

Trântit pe moalea pernă a gondolei, încântat de suavele accente ale omului viitorului, cugetele îmi zburară în roze vise. Îmi aminteam scenele din viața-mi trecută. Surâdeam bunurilor ce gustasem; tresării însă când cortegiul relelor de odinioară îmi apăru. Cu toate acestea, în aceste bilanțuri ale trecutului, simțeam o nespusă voluptate: atât e de dulce suvenirul?

Gondola străbătuse fostele străzi ale *Academiei* și *Doamnei,* și cotind, intrase prin strada odată zisă *Germană,* în cartierul comerciant al capitalei. Aici nu mai văzui poeticele construcții ce admirasem până acum. Edificii mari și impunătoare înaintau până lângă trotuar și o mulțime confuză furnica pe lângă somptuasele magazine. La fiecare pas ne întâlneam cu frumoase gondole și de ambele părți ale canalului, trăsuri foarte perfecționate,

trepădau fără zgomot.

[..]

Ajunserăm la Aru. Amicul meu mă conduse printr-o frumoasă grădină, dinaintea casei sale. Era o construcție cu un singur etaj în care mai toate stilurile erau reprezentate; părea un studiu asupra istoriei arhitecturii și se vedea că era locuința unui om cu gust. Grădina era plină de mici chioșcuri de lemn lucrate în formele cele mai fantastice și colorate cu culorile cele mai vii. Intrarăm într-o sală spațioasă, tapetată cu așa zisele covoare turcești și impunătoare prin pereții săi de dur granit. În fundul salei, o ușă de stejar întredeschisă lăsa să se zărească o abundentă masă. Dejunul ne aștepta. Aru mă invită cu destulă politețe: dar... când cercai să beau licoarea înaintea mesei, cu multă stupefacție, văzui că apa ce înghițisem curgea pre parchet. O amară decepție urmă. În o mie și mai bine de ani, partea materială nu mai esistă și ideia singura avusese fantasia d-a-și construi în vis un corp asemenea cu ce-l purtase odinioară, un corp care — mirabile dictu! — nu esistă decât pentru dânsa. Și pe cât timp acest corp nu i se ceruse decât cugetare și alte operații de domeniu spiritual, el înșelase realitatea, și prin ideie, devenise vizibil chiar lui Aru. Când însă materia veni să atingă această carne, nu era carne, aparența dispăru pentru un moment și de aceea licoarea curse prin mine fără ca s-o simt.

Privat de plăcerea de a mânca, cu ochi aproape udați de lacrimi cari de asemenea nu existau decât în imaginațiune, mă resemnai ca cel puțin să privesc. Masa era somptuoasă. Serviciul din cel mai elegant: numai

argint și ebor. Vinuri delicioase, mâncări pline de tentațiune, îmi făceau poftă, care-și avea residenta oriunde, afară de stomacul ce nu esista. Regret, regret din suflet, că, după cum am uitat mai toate descoperirile mele, am uitat și lista mâncărurilor anului 3000, care, fie zis în treacăt, nu semăna cu a „prânzului academic”. Poate acesta va fi pentru gastronomii mei lectori o decepție nu mai mică decât aceea pre care am încercat-o eu când am văzut că corpul mi-era de umbră. Dar n-am, ce le face[1].

Fatalitatea, cum zice Meilhac în Belle Hellene, le-a persecutat stomacele!

În tot timpul dejunului trăisem în suspine. În scurtul timp ce-l petrecusem în lumea nouă, mă dedasem așa de mult cu spiritele anului 3000, încât îmi făcusem deja planul

[1]Făcând această fotografie a viitorului numai în câteva pagini, am căutat a nu uita niciuna din cestiunile sociale, a nu lăsa, fiindcă m-așteptam la o mulțime de observări într-o temă așa de întinsă, nici o obiecție de făcut, nici o portiță deschisă, cum zice d-l Hașdeu, pe unde să poată intra îndoiala. Neapărat, în multe locuri m-am înșelat (lucrul era așa de greu !). Mai niciodată însă, n-am fost obscur. Cu toate acestea, mulțime de obiecțiuni juste și injuste, politicoase și nepoliticoase m-au asediat. Cele mai multe sunt injuste, căci își au răspunsul chiar în textul scrierii : criticii n-au decât să-l citească. Altele, prevăd cestiuni sau pre care nu le-am putut rezolva sau a căror soluție n-am cutezat s-o public. Nu pot face azi mai mult decât atunci. Una însă m-a interesat mai mult prin estrema delicateță prin care era concepută. *Un amic* (așa se subsemnă), mă conjură, în „numele fericirii umanității" să-mi amintesc cârma balonului pe care mi-o explicase Aru. Am cugetat din nou ore întrege asupra acestui lucru. Am citit chiar mai tot ce s-a scris în această materie, doar voi afla la moderni începutul ideei pe care o terminase viitorul : dar... totul în van ! Băusem din apa Leteului ! Totuși, îmi pare că mi-aduc aminte că noua cârmă de departe, foarte de departe, semăna cu al lui Henson, G. Cayley și Monck Mason, despre care acel *Un amic* își poate face ideie citind *Le canard au bulion* de Edgar Poe.

de a-mi reîncepe esistența morală. Și deja o decepție, o crudă decepție mi-arăta că nu eram complet. Îmi lipsea ceea ce crezusem inutil în viață… facultatea d-a mânca! Nu că mi-era foame, dar *tot cugete triste* se strângeau în mine și cugetam că eram un om prin… deficit! În aceste suferințe nu observai decât extrema delicatețe cu care Aru se purta cu servitorul. Ce zic! Părea că-i era mai mult un camarad, un soț. Nici nu purta livrea, acea injurie a servituții, nici nu umbla cu mâinile pe piept; din contra era vesel că putea servi cu ceva pe acela care — Aru mi-a spus-o — la rândul lui, îi făcea toate servițiile. Erau frumoase acestea, dar… o, timp trecut! în care funcționarii Statului chiar, ce zic! Prefecții, stau pe capră, pe când ministrul… singur… se răsturna ca un…

Masa se finise. Aru mă conduse într-o cameră orientală. Cunoșteam asemenea lucruri din viață, dar o asemenea profesiune nu văzusem niciodată. Camera era decorată în catifea roșie și fir alb, păreții tapetați tot astfel și o sofa circulară ne invita să ne repauzăm pre dânsa. Mă lungii alene și începui a folieta albumul ce se afla pre masă. Printre portrete aflai și pre al meu. Și tocmai acum mi-adusei aminte să fac ceea ce ar fi trebuit să fac în primul moment când am văzut pre Aru, să-l întreb cine e.

— Ce caută portretul meu aici? întrebai pre Aru. În ce fel s-a conservat minunata operă a d-lui Duschek?

— Dar unde alta ai fi vrut să-ți afli portretul, decât în albumul ultimului descendent al…

— Ce fel!… Tu, tu ești din familia mea?!…

Și aci urmă o genealogie detaliată a familiei mele de la 1800 până la 3000, care nu interesează pre lectorii mei din

1875.

După ce sărutările se schimbară, după ce Aru îmi spuse că în acea dimineață aruncase într-adevăr flori pe mormântul meu, îmi esplică în detaliu condiția lui civilă. Aru era de cinsprezece ani — la anul 3000 viața omului se redusese la masimul de patruzeci ani și totul se măsurase acestei durate — trecuse deja cursurile de literatură, se ocupă cu redactarea unei foi literare și lua parte în comitetul unui ziar politic. Era dară o persoană foarte influentă. De multe ori fusese deputat și actualmente era delegat pentru anul 3001 la Congresul General din Libertatea. Această profesie de scrietor, care altă dată l-ar fi lăsat să piară de foame, îi procura o avere destul de colosală, ceea ce îi permitea să întrețină nebunul lucs ce am văzut. Părinții îi muriseră. N-avea frați, n-avea consăngi. Cu toate acestea, după mine, era omul cel mai fericit din lume. Aru nu era căsătorit, ceea ce nu mă miră deloc, deși el mi-a spus că pentru anul 3000 acesta era un ce estraordinar. Și pre când el voia să se întindă asupra acestui subject, cu acea sete de curiozitate ce mă caracteriza, l-întrebai brusc cum petrece.

— Petrecerea mea ți-o poți imagina facil: Scoate orele de lucru, orele consacrate datorielor civice, și vezi dacă mai rămâne un timp lung de petrecere. Totuși, câte o dată, mă distrez. Uneori mă duc la unul din vanele noastre cluburi; alteori la teatru…

[……………………………………………………………………………]

— Alteori merg între-unele familii unde…

— Faci curte la doamne și joci cărți cu bărbații!

— Nu cumva îți desemnezi epoca? Adesea însă mă duc

la vreuna din șosele, ca la aceea care se învecinează cu cimitirul *Onestei.*

[..]

— Dar dacă e așa, aide la șoseaua Chiselef. Doresc s-o revăd... și după o mie de ani.

Înainte de a pleca îmi schimbai costumul. Nu puteam merge la șosea neînvestit. Când pusei alte vestminte, simții aceeași impresie ca și când cercasem să mâne. Înțelegeam că materia se aplică pre *gol;* dar de astă dată era în joc cochetăria și învinsei. Iacă-mă dară în togă...

[..]

Trecui printr-o mulțime de camere, care de care mai curioase. Una avea pereții și plafonul complet compus dintr-o singură oglindă. Nu-și poate cineva imagina destul ce frumos aspect avea această cameră. Puteai încerca în acele continue reflectări aceeași melancolie, ca și când îți arunci ochii în abisul infinitului!

Plecarăm pre jos, fiind că voiam să mă bucur de o privire mai detaliată asupra capitalei. Și ceea ce mi-atrase atenția, fură diversele costume și diversele fisionomii ale mulțimii. Eram așa de puțin dedat cu lucrurile anului 3000! În fine, iacă-ne în piața teatrului. Un spectacol identic cu cel din fața Universității. De jur împrejur se aflau statuele foștilor domni mari, în costumele lor și purtând pe pedestale întreaga lor istorie. Recunoscui un șir de mari domni începând cu Alesandru Basarab și până la Cuza, ultimul pre care prosperitatea îl respectă. Între alții, era Mircea, Mihai (care nu mai purta ca pre timpurile mele barbă și mustață unguerești); Ștefan, Țepeș, Ghica... în fundul pieței era teatrul ce se înălțase pe ruinele celui

ce-l cunoscusem. Celebra operă din Paris chiar n-ar fi putut susține comparația cu edificiul ce văzui. Așa aș fi vrut să-i vizitez interiorul, dar din nefericire ușa era închisă. Mi-aruncai privirea peste locul unde era altă dată acel Hugnes, în care se mâncau averile, celebrul Brofft, unde se întâlneau concesionarii cu deputații, [...] și înaintarăm până în dreptul fostului palat. Care nu-mi fu mirarea când îl văzui transformat într-un... institut de invalizi! Desigur, lucrul era bun și uman. Dar eu, eu care știam ce e palatul, câte se născoceau acolo, aflai că posteritatea făcuse o crimă chiar, transformând o casă de lenevie într-un adăpost pentru infortunați! Ba chiar eram cât p-aci s-apuc pe Aru de scurt, când un alt spectacol mi-atrase atenția. Lumea alerga grămadă către un colosal edificiu situat în locul fostei grădini a Episcopiei. Curios, întrebai pre Aru ce era, și el îmi răspunse că cetățenii se duceau să asculte discursul ce Primarul avea să țină unei june perechi.

— Dar ce înseamnă și aceasta, iubitul meu? Nu cumva după încheierea contractului mirii mai stau să mai asculte nimicuri?

— Contractul în căsătorie ar fi o absurditate. Singura legătură dintre inimi nu poate fi decât amorul.

— Așa dară ești pentru căsătoriele din amor! Ha! Ha!

— Nu înțeleg o altă distincție între amor și căsătorie, mai mare, sau mai mică, decât între pasiune împărtășită și reciprocitate.

— A! Bați câmpii! Eu îți vorbesc despre căsătorie în genere, nu numai despre cea din amor, deoarece, după cum nu toate amorurile, chiar reciproce, nu duc la

căsătorie, ba încă n-ar primi-o, tot așa nici toate căsătoriele nu derivă din amor. Apoi știți că sunt căsătoriele ordinare, determinate de convenențe?

— N-avem, v-o repet, decât căsătorie din amor.

— Dar aceasta nu durează.

— Nu pricep pentru ce interesul ar putea ține mai mult decât amorul.

[...]

— În fine, esplică-mi cum se fac căsătoriile, căci nu mai înțeleg nimic.

— În modul cel mai natural. Cei care se iubesc într-adevăr — și aci îți voi spune că nu pretind că în anul 3000 cel ce iubește e întotdeauna și iubit — comunică dorința lor în cercul în care se mișcă și unirea e făcută. Înainte însă de-a coabita, Primarul se însarcină a le ține o cuvântare morală în care le acentuă noăle lor datorii.

[...]

— Nu mai merg, îi zisei eu. Văd bine că în această lume fericită și rațională, sunt un non-sens, o ființă inutilă și nefericită. Am trăit în timpuri triste și mi-am încarnat acele credințe și idei. Văd că ale voastre sunt mai bune, văd că secolul meu era plin de infamie, dar... e târziu ca să mă schimb, e imposibil. De ce dară să mă obstin, eu-lumea veche, eu-suvenirul timpului urât, ca să rămân printre voi aceștia, plini de speranțe și rațiune? Nimic n-a rămas din câte lăsasem, nimic în care să-mi aflu suvenirile! De ce să fiu între voi aceeași donchișotică figură ca bufonul între cei ce plâng, ca vestejitul între flori, ca iasma între oameni, ca indiferența între inimi? Al vostru e viitorul; al meu e trecutul! Vă las dară, vă las plin de mulțumire, că ați putut

corija relele noastre, binecuvântând lumea nouă. Du-mă în umbra mormântului meu! Nu sunt demn de lumea voastră!

După ce Aru își esprese regretele, după ce în van se încercă a mă convinge, plecarăm către cimitirul meu... Nu mai doream să mai văd capitala, și de aceea ne suirăm în drumul de fier. Cu toată tristețea mea, tot simții oarecare mulțumire când mă văzui în gara drumului de fier interior. Era o sală mare. Pereții erau acoperiți de hărți geografice și vinul se distribuia în toate părțile, în locul *berei.* Abia intraserăm și mâna lui Aru tremură convulsiv. Ne așezarăm la o masă și uitându-mă împrejur, văzui în fața noastră o sublimă blondă cu ochii negri, ce se plimba la braț cu o amică. Purta o rochie neagră de mătase garnisită cu alb, manșete lungi de dantelă și o pelerină de catifea neagră cu o floare *d'acier,* care venea așa de bine cu galbenu-i păr fluturător. Plecarăm, și după câteva minute de umblet subteran fără zguduiture, ajunserăm la gara șoselei, unde mă mirai că conductorul strigă numele stației pe românește, căci pre timpul meu... Dar, deși noi trebuia să descindem mai nainte, Aru îmi zise cu o voce tremurândă de emoție:

— Nu e așa c-ar fi mai bine să vezi șoseaua înainte d-a mori iară?...

Și fără să aștepte vreun răspuns, mă luă de braț, chemă o trăsură și plecarăm spre șosea. Aru era așa de încântat, încât părea că nici nu mă vede. Fața-i era roșie și ochii pierduți. Mă uitam și-n dreapta și-n stânga. Echipajele cele mai frumoase circulau pe șoseaua care nu mai avea nici pulbere, nici noroi. Nu cunoscui pe nimeni printre acele varie figure ce se salutau mereu, și ce e mai

mult, nu aflai nici casele ce știusem. De câteva ori, atras de frumusețea și eleganța îmbrăcăminții întrebai pre Aru cine e acea doamnă, cine cealaltă, dar el nici nu mă auzea. Contrariat, înțelesei parcă ar fi ceva. Dar... și această părere era tot după spiritul antichității, și eu care mă păcălisem până aci în toate, mi-era teamă să nu mă înșel iarăși cu acești oameni bizari care schimbaseră totul. Vai! toate sunt schimbate[2], îmi ziceam la fiecare moment. În fine, ea, blonda din gară, trece. Aru se roșește, mâna-i tremură, ochii-i scintilă. Aru iubea, neapărat fără să știe de e sau nu iubit. Acesta era singurul caz în care lumea veche se reafla în lumea nouă. Rămăsese dară o legătură: suferința! Secolul care ștersese noblețea, religia, ambiția, nu putuse face inima să tacă! Mă uitai la Aru, drept în ochii lui, și-i zisei cu o voce sigură:

— Ați ajuns la tot ce poate ținti omenirea, ați căpătat cerul. Nu mai aveți nimic de făcut. Dar suferințele au rămas. Suferiți ca și noi, pentru că n-ați aflat secretul de a fi iubit întotdeauna de aceea pe care o iubești!

Și fiindcă vrea să-mi răspundă,

— Taci, adausei eu. Ați schimbat toate; amorul numai a rămas același! El singur a rezistat timpului și progresului! Altminte nici n-ar fi principiu etern!

....

Un zgomot asurzitor se făcu pe stradă și mă deșteptai. Când deschisei ochii, în loc d-a avea înainte-mi șoseaua Chiselef, în anul 3000, aveam numai obscuritatea nopții.

[2]D-l M. Zamfirescu, în *Somolența* sa, zice, din contra, că *toate-s neschimbate.* Cauza e că domnia sa dormise numai vreo zece ani (de la 1859), pre când noi dormiserăm mai bine de o mie.

Toate acestea nu fuseseră decât un vis! Dar confuzia dură mult după deșteptare și nu știam încă dacă acum visam sau eram deștept. Mi-aminteam cele ce văzusem și nu voiam cu nici un preț să delas acest frumos viitor. În van! Visul nu se putea traduce în realitate! Viitorul nu e al nostru!...

Când mă desmeticii bine, înțelesei că eram la fereastră. O deschisei, și o răcoroasă adiere mă izbi în față. Mă uitai în juru-mi și văzui în camera d-alături lumânarea fumegândă și aproape să se stingă. Jos era vărsată o ceașcă cu ceai și pe masa la care adormisem stau întinse mai multe corecturi de la tipografie. Spiritul meu, se vede, printr-o bizară asociație de idei, mersese din corectură în corectură, până când mă făcuse să asist la o altă lume, să întrevăd viitorul. Timpul pentru mine își dăduse pendulul cu o mie de ani înainte. Alergasem, alergasem, până la un loc, și acolo instinctul îmi zise: stai! Sentimentu e etern ca și suferința. O lume fără dureri ar fi un cer fără lună!

Așadară, toate acestea fuseseră un vis, un vis oare înaintează asupra dreptului lui Dumnezeu, dreptul de a ști viitorul. Îmi reamintii frumoasele scene ce văzusem, îmi reconstitui lungul meu vis și amintindu-mi trista realitate, îmi ziceam trist și melancolic: „Se vor întâmpla toate acestea? Va merge lumea spre bine sau se va afunda din rău în mai rău? Cine știe! Noi, atome al momentului? Nu. Acest secret e al Eternității? Nu știm. Oricum ar fi însă viitorul, suntem convinși că, pentru mobilarea și interesul prezentului, e mai bine să fim:

Jocăria unor frumoase iluziuni asupra viitorului, de cât sclavii tristei realități.

ALEXANDRU SPERANȚĂ

Despre Alexandru Speranță nu știm decât ce ne spune el însuși în cele „Câteva cuvinte” așezate înaintea povestirii O călătorie în Lună: *„Nu voiesc a trece de literat, prin faptul că am scris aceste rânduri, precum știind că-i lipsește multe acestei scrieri, rog a judeca totul comparativ cu slabele cunoștințe, căpătate în cursul primar și cu ocazia meseriei de lucrător tipograf “. Un autodidact, deci, care a citit probabil* Hans Pfaal *al lui Edgar Poe și a ajuns la concluzia că mijlocul cel mai adecvat de a atinge suprafața palidului nostru satelit este... balonul. Un balon înzestrat, desigur, cu toate cuceririle tehnico-științifice cunoscute de autor, de la motoarele capabile să-l propulseze cu 600 km pe oră (!), până la postul de telegrafie fără fir.*

Amuzantă îmbinare de anticipație și basm (vezi pojghița de argint care-i acoperă pe locuitorii Lunii, făina de argint cu care se hrănesc, etc.), povestirea are meritul unei anume cursivități și, mai ales, al apariției în anul 1907. Este principalul motiv al includerii ei în volumul de față.

O călătorie în lună

(Fantezie)

O IDEE FIXA. HAZARDUL FAVORIZEAZĂ

De mic copil am avut o mare curiozitate pentru a ști ce este în Lună și ceasuri întregi rămâneam cu gura căscată privind-o, căutând să văd, după cum îmi spuneau bătrânii, pe ciobanul rezemat de bâtă în mijlocul oilor sale.

Și atât eram cufundat în contemplare, încât mi se părea cu adevărat că văd pe cioban; mai mult încă, mi se părea chiar că se mișcă de colo până colo.

Intrând în școală, am început a afla cum că Luna e o planetă ca și Pământul nostru și că petele ce se observă pe dânsa, nu sunt altceva decât munții și văile ce o predomină.

De la acea epocă și până acum, curiozitatea mi-a crescut odată cu etatea și cu cât citeam atâtea și atâtea, câte se spun despre Lună, cu atât mai mult mi se înrădăcina în minte curiozitatea și putința de a privi de aproape Luna și chiar nebuneasca idee de a călători în Lună.

Un sfert de veac aproape am fost în continuu torturat de această dorință și cea mai mare plăcere ce-am simțit în viața mea a fost numai atunci când am putut citi diferitele descrieri despre Lună și observațiunile diferiților astronomi, precum și când am avut ocaziunea s-o pot privi mai de aproape prin diferite instrumente optice.

Așa de pildă, de la etatea de 15 ani, am privit-o într-

una o săptămână întreagă, în fiecare seară, printr-un enorm telescop, așezat pe bulevard și tot nu m-aș fi săturat privind-o, dacă posesorul acelui telescop nu ar fi fost nevoit s-o șteargă de pe acolo deoarece se dovedise că grandioasa Lună, ce curioșii priveau, nu era altceva de cât o frumoasă mașinărie, iar acel tub era departe de a fi un adevărat telescop. Mă gândeam mereu în urma acestei întâmplări dacă și descrierile și observațiunile învățaților n-or fi cumva la fel cu acel telescop în fața realității.

Precum am, spus, cu cât creșteam cu atât sporea și dorința de-a ști cum este Luna, ce este într-însa etc., și de la un timp am început chiar a mă gândi cum s-ar putea ajunge în Lună. Atât de mult mă cufundam în aceste cugetări, încât mai în toate nopțile visam că mă plimbam prin Lună și vedeam munții, văile și toate curiozitățile ce citeam despre dânsa.

În timpul acesta, într-una din seri, pe când mă plimbam prin Cișmigiu, privind Luna pe un cer senin, făcui cunoștința prietenului meu X, student pe atunci în clasa V liceală, care, la lumina Lunei, își învăța lecțiile, și — curioasă coincidență — tocmai paragraful despre sistemul planetar și mersul lor.

Din una și alta, începurăm o vie discuție despre această chestiune și terminai până a-i spune nebuneasca mea idee de a găsi mijlocul pentru a putea călători în Lună și în loc de a râde de mine, după cum sunt sigur că ar fi făcut altul, s-a asociat la ideea mea și de atunci încontinuu am fost nedespărțiți unul de altul, frământându-ne pururea creierul pentru a găsi mijlocul de a călători în Lună.

Ne-am păzit însă foarte mult de-a ne afla cineva scopul,

căci atunci am fi fost siguri, nu numai că nu ne-am fi putut ajunge scopul dorit, dar cu siguranță că am fi fost duși la balamuc.

Răbdarea și stăruințele noastre, împreună cu împrejurările au făcut, după cum se va vedea, ca să ne putem realiza această dorință, spre satisfacțiunea curiozității noastre, precum și spre mirarea celor ce vor citi descrierea călătoriei noastre.

Primele piedici de care ne loveam însă, erau: întâi, lipsa mijloacelor de-a ne putea procura un balon, cu care să putem călători în Lună și al doilea că pe timpul acela nu era încă descoperită cârma balonului.

Am început însă foarte stăruitori, a ne ocupa să învingem prima piedică, lăsând-o timpului și împrejurărilor pe cea de-a doua.

În acest scop am strâns ban cu ban și ne-am sustras de la orice cheltuieli și în timp de 5 ani de zile, am avut la îndemâna noastră o frumoasă sumă de bani, care adăugată la o însemnată sumă, despre a cărei proveniență sunt silit a păstra cel mai deplin secret, am fi putut înlătura prima piedică, adică putința de a ne construi un gigantic balon, însă acum rămâneam împiedicați de a doua piedică: cârma balonului, fără de care nu aveam curajul a ne aventura în spațiu, și tocmai începusem a dispera în așteptările noastre, când, acum câțiva ani, se descoperi și cârma balonului.

Nu-și poate închipui nimeni bucuria noastră din acel moment și chiar nu ne venea a crede că-n fine, putusem să învingem și această a doua piedică.

Cu toate acestea lucrurile n-au fost tocmai atât de

ușoare, după cum ni le închipuisem la început și dacă nu ne venea în ajutor și de data aceasta hazardul tot nu ne-am fi putut ajunge scopul, căci pentru a ne procura balonul aveam trebuință de un om cu cunoștinți tehnice, care să calculeze ce forță să aibă motoarele balonului nostru precum și modul construcției, cu aparate și calcule înadins făurite, pe lângă completa cunoștință a mersului aparatelor și conducerea balonului, fără de cari cunoștințe n-am fi făcut nimic.

Cum însă norocul, o voință secretă, sau mai știu eu ce să zic, ne călăuzea spre ținta noastră, ne scoase și din această încurcătură, prin faptul că făcurăm cunoștința unei a treia persoane — persoană tocmai cum ne trebuia nouă — care contribui în prima linie la reușita aventurei noastre.

Ea este amicul nostru de azi, inginerul Y, care, printr-o curioasă întâmplare, l-am pus în curent cu scopul urmărit de noi și care cu o deosebită bunăvoință și cu o discreție absolută ne-a întovărășit.

Inginerul Y, născut dintr-o familie nobilă și bogată și-a completat studiile în cele mai înalte școli din Europa și se poate număra, cu drept cuvânt, printre învățații geniali.

Tânăr robust și de o energie remarcabilă în curând ajunse în fruntea lucrărilor celor mai complicate și după tot locul ieșea învingător, atrăgându-și laudele și admirațiunea celor interesați, și — lucru natural — în curând își află și o mulțime de dușmani și invidioși, cari căutau pe orice căi a-l compromite în fața opiniei publice, și nemulțumiți cu acest procedeu, care din contra, îl făcea din ce în ce mai cunoscut publicului, au urzit un scârbos

atentat în contra amicului nostru, care, fără ajutorul nostru, i-ar fi pus capăt zilelor în modul cel mai mișelesc.

Atrăgându-l prin câțiva inși, cari îi treceau de amici, într-o pădurice din marginea orașului, la un moment dat, i-au aruncat un lanț de gât și cu o repeziciune uimitoare l-au atârnat de un copac, când întâmplarea ducându-ne la timp în acel loc, dădurăm peste atentatori și puturăm scăpa de la o moarte sigură pe amicul nostru Y de azi.

Deveniți din acel moment amici intimi, încetul cu încetul i-am descoperit planul nostru pe care ni l-a aprobat și câteșitrei am început a-l pune în executare când, după multe planuri și discuțiuni, ne-am decis a construi un balon gigantic pe care l-am botezat cu numele de Săgeata.

CONSTRUIREA BALONULUI „SĂGEATA”

Am închiriat într-una din marginile Capitalei o modestă locuință, cu o curte mare, împrejmuită de un gard înalt pentru a fi scutiți de privirile curioșilor, unde, în timp de 6 luni, am reușit a ne construi faimosul nostru balon „Săgeata”, care este unicul exemplar în acest gen, anume construit pentru acest scop.

El este construit dintr-o anumită pânză pentru baloane făcută impermeabilă prin o substanță anume inventată de către amicul Y.

De o construcție gigantică, având 80 metri înălțime și un diametru la mijloc de 40 metri, aproape de forma celor obișnuite, adică forma unei peri, puțin însă mai deosebit, avea aspectul unui monstru din povești. Umplut cu hidrogen, era condus de două elice în orice direcție dorită,

puse în mișcare de o forță motrice de peste 2 000 cai putere, având o nacelă în formă triunghiulară, prevăzută cu toate aparatele necesare pentru măsurarea temperaturei și calcularea înălțimilor, precum și o altă mulțime de aparate și instrumente necesare unei călătorii în spațiu. La construirea lui am întrebuințat, ca ajutori, 5 lucrători tehnici, care i-am angajat în mod secret, numai după ce ne-au jurat că nu vor divulga la nimeni scopul și lucrarea noastră.

Toate materiile prime, precum și motoarele, împreună cu toate aparatele și instrumentele, ni le-am procurat de la cele mai renumite case din străinătate și de-o calitate ireproșabilă, îndeplinind toate cerințele studiului modern, având pe lângă aceasta o reducție foarte însemnată de prețuri, ba chiar multe aparate ni s-au pus la dispoziție în mod cu totul gratuit, pentru cari ne facem o plăcută ocazie a ne exprima aci mulțumirile noastre caselor în chestiune, astfel că am avut ocazia ca construcția balonului nostru să nu lase nimic de dorit.

Nu s-a neglijat nici cel mai mic lucru. Construcția lui era făcută în așa mod, ca la un moment dat, prin apăsarea unui resort, balonul putea rămâne fix în același loc timp de câteva momente, când după aceasta, printr-un alt mecanism, în loc să-și continue drumul în sus, începea a se cobora îndărăt, asemenea în direcția și cu iuțeala dorită. Un aparat special ne-ar fi salvat viața într-un caz de incendiu; un fel de semibalon, care avea menirea a coborî fără vreun pericol pe pământ.

Două aparate ingenioase ne permitea producerea hidrogenului în cazuri de trebuință, precum și toată

instalațiunea aparatelor se dividea în trei secțiuni, cu trei posturi de observațiuni de care avea trebuință plutirea noastră aeriană, după numărul nostru de trei persoane, care fiecare trebuia să aibă grijă de postul său, îndeplinindu-și cu cea mai mare exactitate serviciul respectiv.

Amicul nostru, inginerul Y, ca cel mai priceput, își luă postul cel mai greu: conducerea balonului; eu și cu amicul X făceam cu schimbul când la alimentarea motoarelor — care se făcea cu un combustibil secret — când la observațiunile aparatelor și la prevenirea accidentelor; mai totdeauna dispuneam de 2–3 ore libere, timp în care puteam să ne repauzăm alternativ câte unul.

Viteza balonului era de 600 kilometri pe oră pe un timp liniștit și putea întrece 700 kilometri pe un timp furtunos, fapt pentru care cu drept cuvânt l-am numit „Săgeata”.

Menit să avanseze mai mult în înălțime decât în direcție, fiind complet stăpâni pe aceste două mișcări, eram mai mult ca siguri că vom putea trece peste orice obstacole, întocmai precum am trecut.

Pentru ca să înfruntăm curentul repeziciunii amețitoare, toată nacela, era închisă în geamuri fine de cristal, dându-i aspectul unui atelier fotografic combinat cu un laborator.

În timpul întunecos — adică trecerea prin umbra pământului — ne serveam de un puternic proiector electric, produs de un curent de 8 000 volți, de unde își poate închipui oricine uimitorul efect ce producea funcționarea lui, când se lumina calea pe o distanță de 20 mile pătrate, fapt care i-a dat ocazie savantului astronom

Falb de ne-a luat drept o cometă în coborârea noastră pe Pământ, prevestind distrugerea Pământului.

O scară în spirală ne conducea la un mic foișor deasupra nacelei unde instalasem o secțiune meteorologică precum și biroul cu jurnalul călătoriei noastre în care trecusem zilnic notele noastre împreună cu o instalațiune de telegrafie fără sârmă de unde încontinuu am stat în legături cu o stațiune de pe Pământ. Alături de acest foișor era resortul unei perdele automatice ce ne permitea a ne umbri de orbitoarea lumină a soarelui și fără care perdea am fi rămas la sigur orbi. Tot sub această perdea era giganticul cadran al enormei busole ce ne arăta direcțiile luate, și care după cum se va vedea, ne-a fost distrusă de un curent opus energiei ce posedam noi; alături de dânsa 4 orologiuri solide ne indica timpul. Numaidecât lângă motoare erau rezervoarele cu apă și o mică bucătărioară unde ne preparam alimentele, întotdeauna foarte simple și ușoare. În extravaganța noastră adoptasem la unul din motoare un țignal de alarmă de care nu ne-am servit însă decât o singură dată și atunci chiar ne-a fost de un folos de neprețuit scăpându-ne de un musafir foarte neplăcut.

Partea dinainte a nacelei era prevăzută cu un fel de cioc ce permitea spintecarea spațiului cu ușurință, precum partea dinapoi avea ancora de oprire și tricolorul român; asemenea toată culoarea balonului era tricoloră împreună cu toate ornamentațiile externe, iar pe corpul balonului la mijloc era scris cu niște caractere uriașe cuvântul „Săgeata”, numele cu care botezasem balonul nostru. Pentru obținerea hidrogenului cu care l-am umflat, ne-am

ocupat o lună de zile în șir și pentru această chestiune chiar și acum suntem siliți să păstrăm cel mai mare secret, însă tot ce putem spune pentru completarea acestui paragraf este că la construirea balonului, precum și pentru aprovizionarea cu toate cele ce ne-au fost necesare, până în ziua când am părăsit Pământul, ne-a trebuit un timp de un an și o suma foarte însemnată, despre a cărei proveniență, după cum am mai spus, suntem siliți a tăcea.

APROVIZIONAREA ȘI PLECAREA

După socotelile amicului nostru Y, distanța dintre Pământ și Lună și vice-versa, trebuia să o străbatem în timp de șase luni, adică trei luni ducerea și trei întoarcerea plus vreo șase luni pentru explorarea Lunei, în cazul când am fi reușit să descindem în ea și în acest scop ne-am aprovizionat cât am putut mai bine, ținând seamă despre diferitele narațiuni ale acelora cari au mai navigat în aer și despre ce anume alimente are nevoie omul la temperaturi înalte. Câteva lăzi cu coniacul cel mai fin ne-au prins de minune.

Ceaiul și pesmeții au predominat. Am fost însă nevoiți la întoarcere, să ne servim de niște pilule, preparate de un medic, un cunoscut al amicului Y, care ne ținea locul hranei, de altfel care ni se isprăvise.

Tot la întoarcere ne-am servit de mica noastră farmacie — de care avusesem personal cea mai mare grijă — făcând puțin uz de dânsa și atunci pot zice pentru un fleac de nimic (o indigestiune) și desigur chiar aceasta o atribui lăcomiei cu care mâncasem la banchetul dat în Lună de

către vecinii noștri în onoarea plecării noastre.

Îmbrăcămintea noastră era ca și cea obișnuită cu deosebire însă că era făcută dintr-o singură bucată și largă, pentru ca s-o putem cu înlesnire îmbrăca sau dezbrăca după trebuință, începând de la materia de dril și până la blana cea mai călduroasă de lup. În picioare purtam pe timp călduros, pantofi ușor de dril, iar pe timp friguros botfori îmblăniți, și tot era să înghețăm de frig, dacă distanța friguroasă prin care am trecut ar fi fost cu două ceasuri mai lungă.

Anul… în prima noapte a lunii mai, am părăsit Pământul.

Era o noapte de primăvară, cu luna plină, care trebuia să răsară două ceasuri înainte de miezul nopții. Noi, câteșitrei amici, împreună cu cei cinci lucrători, eram strânși lângă uriașul nostru balon, care, umflat gata pentru plecare, se zbătea ca un monstru în legăturile lui, gata să le rupă. Ne priveau tăcuți și toți aveam gândul încordat asupra faptului, dacă nu este nebunie fapta noastră și începurăm a ne îndoi de reușita planului nostru care ne putea costa chiar viața.

Dar îndoiala noastră nu fu decât de durata unei clipe, căci am luat pildă curajul atâtor oameni, care și-au sacrificat viața pentru descoperiri și explorări, și fără nici o ezitare ne-am urcat în nacelă, lăsând vorbă celor cinci lucrători, care ne ajutaseră la construirea balonului și care trebuiau să desfacă legăturile balonului, ca în cazul când peste un an nu ne vom întoarce, să încunoștiințeze familiile noastre despre planul și soarta noastră.

Sufla un vânt cald dinspre Sud și tricolorul fâlfâia în

aer, pe când amicul Y începu a da presiune motoarelor, care de altfel fuseseră supuse în trei rânduri la diferite probe, nelăsând nimic de dorit.

În timpul acesta vântul începu a sufla mai cu putere și pentru ca să mai ținem balonul a trebuit să muncim vreo jumătate de oră, îndoind legăturile cari amenințau să se rupă, deoarece până la plecare mai avem nevoie de vreo două ore, când totul fiind în regulă, trebuia să aibă loc plecarea.

Stând rezemat cu fruntea de un odgon priveam Luna și cum privirea îmi era fixă, vedeam întocmai ca și când eram copil, pe legendarul cioban cu oile sale și zisei în mine: Ne vom vedea în curând, amice.

Un zgomot de aburi mă deșteptă din toropeala de care eram cuprins: era semnalul că motoarele atinseseră presiunea necesară și că prin urmare plecarea noastră putea avea loc. În fața mea erau prietenii mei; fiecare ne aranjarăm pe la posturile noastre, după ce mai recomandarăm celor de jos ce trebuia să facă și după ce le trimiserăm ultimul adio, amicul Y dădu semnalul, care îndată fu executat cu o precisiune uimitoare, și mai puțin cât ai clipi din ochi n-am mai văzut Pământul.

Timp de un sfert de oră nu ne-am vorbit nimic și nici nimic nu ne-a tulburat liniștea. Simțeam numai că ne urcăm și aveam senzația că suntem într-un vis pe când o moleșeală începu să ne cuprindă, dar fu repede împrăștiată de un aer rece, simțind nevoia de a ne îmbrăca mai gros, lucru pe care îl făcurăm cu toții. Abia acum începurăm a ne da seama de poziția noastră și privind ceasul, care ne arăta ora 12 din noapte, constatarăm că

era o oră de când pluteam în aer și aparatele noastre ne indica o înălțime și o temperatură necalculabile. Consultarăm cărțile care ne învățau calculul și le găsirăm cu totul eronate.

Deodată un curent puternic ne schimbă direcția și a trebuit să întrebuințăm toată forța motoarelor, pentru a ne păstra direcția. Începui a crede dacă nu cumva se va adeveri zisele ignoranților, ajungând la vântul turbat; trecurăm însă foarte curând peste acest curent și nimic nu părea anormal. Urcarea se făcea în cele mai bune condițiuni, însă cu o mai puțină repeziciune, deoarece se înfundase o supapă de siguranță și amicul nostru Y încetinise mersul normal, când deodată simțim că ni se îngreuiază respirația.

Imediat ne-am adus aminte de observațiunile învățaților, cari spun că pământul e înconjurat de o bandă de atmosferă și că trecând peste această bandă, nu se mai găsește oxigenul, astfel că nu mai poate viețui nici o ființă. O groază ne cuprinse pe toți; prietenul Y, ca unul învățat ce era, știa, că viața omului se poate întreține câtva timp inhalând oxigen și în acest scop ne preparasem cu câteva baloane de oxigen și imediat ni le puserăm la îndemână, ca la un caz extrem să ne servim de ele. Dar și în această privință avurăm ocaziunea a ne convinge de netemeinicia învățăturilor de pe Pământ, deoarece n-am făcut uz de ele nici până în prezent, ceea ce denotă sau că noi în călătoria noastră ne obișnuiam numaidecât cu diferitele gaze ce întâlneam, sau că telescoapele învățaților pământeni, arătau atmosfera întocmai ca telescopul prin care privisem eu ca copil Luna pe bulevard.

Încetul cu încetul începurăm a ne obișnui complet, ba încă ceva mai mult, priveam împrejurul nostru și pentru ca spectacolul să fie mai grandios, profitând de faptul că treceam prim umbra Pământului dădurăm drumul proiectorului electric.

Deodată ni se prezentă ochilor o feerie ca prin basme, o lumină strălucitoare, însoțită cu zgomotul provocat de mersul balonului, ne da impresia unei iluzii, ca și cum am fi călătorit într-un tren fulger. Trecuse 5 ore de când mergeam și când voirăm să consultăm aparatele văzurăm cu tristeță că ele nu ne mai puteau folosi la nimic deoarece înțeleniseră pe loc.

Însă nu ne descurajarăm, precum nici nu ne prea mirarăm. Tot ceea ce știam acum, era că călătoream de șase ore în direcția nord-vestică, după cum ne arăta ceasul și busola, singurele aparate de cari ne mai puteam servi.

Într-atâta ne obișnuisem, încât începurăm a glumi care mai de care mai bizar și făcându-ni-se foame, după ce-am alimentat motoarele și am regulat totul, am întins o masă ce cu adevărat cred că nu mai văzuse acea atmosferă. Închinarăm câte un păhăruț de coniac, pentru reușita călătoriei noastre, și entuziasmul atinse culmea, când mai ales amicul X desfundă o sticlă de bere și după ce-i goli conținutul în paharele noastre, zise, aruncând sticla pe fereastra nacelei: chiar dacă voi sparge capul vreunui pământean, sunt asigurat că nu mă poate da în judecată.

O săptămână întreagă, mersul călătoriei noastre nu fu tulburat de nimic. Răsfoind niște cărți, ca să mai îmi treacă de urât, citesc un pasagiu, și deodată dădui o exclamație de groază. Ce era? Se spunea acolo că prin spațiul acela

ceresc, pe acolo pe unde călătoream noi, se plimbă fărămituri de prin alte planete, comete cu cozi lungi și alte năsbâte, deci de aici înainte ne așteptam din moment în moment să ne întâlnim cu vreo astfel de bazaconie și în consecință luarăm toate măsurile posibile. Stinserăm imediat proiectorul pentru ca să vedem mai bine acei bolizi, stele căzătoare, sau cum naiba le mai zic, căci se spune că cad cu o iuțeală așa de mare, încât se aprind și nu ne-ar fi fost nouă de altceva, dar cum pluteam și noi cu o repeziciune așa de mare, Doamne păzește de vreo ciocnire, că apoi, vai de capul nostru.

Am telegrafiat postului nostru de pe Pământ (telegraf fără fir) și ni s-a răspuns că nu s-a observat de către învățați, nimic până acum pe cer.

Aproape ne liniștisem și chiar începusem să ne plictisim, când o zguduitură puternică se produse în foișorul meteorologic și nu mult după aceea busola și ceasurile nu mai funcționau. Mare ne fu mâhnirea, căci de acum înainte nu mai puteam calcula timpul, nici nu mai știam în ce parte mergeam; cât despre întuneric, nu se mai pomenea. Ne țineam pe cât puteam, după Lună, înaintând cu repeziciune în spațiul luminat de soare, lumină care din ce în ce devenea mai orbitoare și dacă n-am fi fost prevăzuți cu perdeaua de apărare, la sigur că am fi orbit cu toții.

Încă un lucru curios am observat: de aci înainte ne-a fost imposibil să mai cârmim balonul, toate sforțările noastre rămâneau zadarnice, căci direcția ce urma balonul era către Lună, ceea ce ne făcea a crede că poate intrasem în sfera de atracție a Lunei și iar grija noastră ca nu cumva

la un moment dat să ne pomenim striviți de Lună.

Tocmai în urmă am aflat că fuseserăm văzuți de către locuitorii Lunei și cum aceia sunt foarte înaintați în învățături, posed niște energii cu cari ne-au atras spre dânșii. Căci cât despre ce eram noi, știau dinainte.

Ne mai liniștirăm nițel, deoarece nimic nu ne prevestea ceva rău până aici, fiind încântați de faptul că tot mai trăiam, cu toată oboseala acestei extravagante călătorii și cu emoțiunile de tot felul ce le simțeam la cel mai neînsemnat lucru. Căldura Soarelui însă începu să devie de nesuferit și eram oarecum îngrijorați ca nu cumva să facă explozie gazul din balon, căci în cazul acesta s-ar fi nimicit tot planul nostru; cât despre viața noastră nu ne era tocmai teamă de-un astfel de accident, deoarece posedam aparatul de salvare, care era gata de funcționare în orice moment.

Vedeam foarte bine de altfel că vom reuși să descindem în Lună deoarece acum o vedeam de-o mărime colosală și o distingeam complet.

Zic într-o zi în glumă prietenului Y: te pomenești că cei de pe Pământ ne-or fi văzând.

Negreșit, îmi răspunse dânsul. Și adevărat, căci la întoarcere am citit într-un ziar că un astronom — al cărui nume îmi scapă — a descoperit un nou satelit al Lunei.

Glumeam noi chip, ce era să facem, dar deodată ne pomenim că vine spre noi un val negru, mai negru decât întunecimile iadului; nu știam ce să ne închipuim. Ba că o fi una, ba alta, până ce ne pomenim intrați în bezna asta de întuneric, care nu știu cât o fi ținut, vorba e că puțin ne-a păsat, căci imediat am dat drumul proiectorului și la drept

vorbind ne-a folosit, apărându-ne de lumina și căldura Soarelui, care devenise nesuferită și amenința să ne aprindă gazul în balon.

De la o vreme oboseala începu a ne doborî, căci de la plecare ne odihnisem foarte puțin și, mai de frică, mai de curiozitate, nu ne îndurasem să dormim mult, așa că tocmai atunci când era nevoie să fim cu ochii în patru începeam a ne moleși.

Dintre toți, prietenul Y, deși mai robust ca noi, totuși oboseala îl ajunsese mai mult, încât fu biruit de un somn din care nu-l mai puteam deștepta. Noroc că mai învățasem eu nițel conducerea motoarelor. Oboseala însă ne doborî și pe noi și simțeam amândoi cum somnul ne luă în brațele sale. Ne dam însă bine seama de toate, când deodată balonul începu a se clătina în dreapta și în stânga, o amețeală ne cuprinse, pe mine și pe amicul X, apoi o moleciune completă, până ce pierzându-ne cunoștința, nu știm ce s-a întâmplat cu noi, decât deșteptându-ne ne-am pomenit în mijlocul unor persoane ce ni s-a părut de o făptură cam ciudată și cu o fire deosebită, care prin diferite gesturi ne-au făcut a înțelege că am ajuns în Lună și că ne aflam printre locuitorii ei, cari numai rău nu ne puteau vrea, după semnele ce ne dădeau a înțelege.

SOSIREA ÎN LUNA. PRIMIREA DE CĂTRE LOCUITORII EI. DESCRIEREA ȘI OBICEIURILE LOR.

Ce se întâmplase? Cum am spus, oboseala rând pe rând ne doborâse tocmai în momentul când intrasem în

sfera de atracțiune a Lunei, care după cum ne-am convins este foarte prietenoasă către orice corp străin ce intră în ea.

Zguduitura ce simțisem era rezultatul acelei întâmplări și cum fusesem văzuți de către locuitorii Lunei, eram sub stăpânirea unui puternic curent, îndreptat de dânșii către noi, fiindu-i imposibil balonului a se depărta de el, prin diferite evoluțiuni atmosferice, ce noi nu le-am putut observa din cauza somnului, am descins în Lună, coborându-ne pe terenul ei, fără nici un pericol sau stricăciuni.

Multe lucruri am fi putut afla și ști, dar cum nu le înțelegeam graiul și cum timpul șederii a fost prea scurt, ne vom mărgini la o mică descriere pe scurt din toate câte am văzut.

Deșteptați din somnul nostru, primul lucru ce-am făcut a fost căutarea balonului pe care l-am aflat în apropiere de noi, în cea mai perfectă stare, umflat, însă nu căta a se înălța, ci stătea liniștit, ca un cal înșeuat ce-și așteaptă călărețul.

Mare ne fu mirarea când văzurăm că în loc să călcăm pe pământ, cum sperasem, călcam pe argint și nu ne săturam privind acest metal atât de prețios pe Pământul nostru și care acolo forma elementul din care se compunea planeta.

Nu mă putui stăpâni și spusei amicilor mei că dacă din întâmplare Luna s-ar întâlni vreodată cu pământul nostru, cu siguranță că oamenii, în 24 de ore, ar preface-o în monetă și în juvaieruri prețioase.

După ce ne-am mai întremat de oboselile călătoriei am

început — pe cât ne-a fost posibil — de-a vizita și explora ceea ce timpul și mijloacele ne-au permis.

Locuitorii ei, foarte politicoși, ne-au pus la dispoziție tot ce-au crezut dânșii că ne pot fi de folos, dându-ne explicațiunile posibile la tot ceea ce doriam să știm.

Astfel la dânșii este numai un singur sex; nu știu cum l-or fi numind ei. Pot spune că se aseamănă foarte mult cu sexul nostru bărbătesc, cu deosebire că nu au mustăți și barbă; în loc de îmbrăcăminte ei au un fel de pojghiță de argint ce cu timpul se îngroașă și după care se poate deduce că trebuie a fi foarte bătrâni.

Numărul lor nu e mare; ca o aproximație pot spune că nu întrec suma de o mie.

Nu mănâncă decât o dată pe lună și luna lor trebuie să fie foarte lungă, căci în intervalul cât am stat la dânșii, noi trebuie să fi mâncat mai bine de două sute de ori, pe când dânșii numai o singură dată, iar alimentele lor se compun dintr-o făină ce și-o prepară dânșii din argint, neavând nevoie de nici o băutură.

Dacă n-am fi avut chibzuință de a ne aproviziona cu de-ale mâncării și cu apă, apoi cu toate că scăpasem până aci cu viață, dar acolo muream cu siguranță de foame.

Vecinii noștri s-au mirat foarte mult de această particularitate a noastră — mâncarea — și după acest lucru și-au făcut dânșii convingerea că planeta noastră — Pământul — trebuie să fie foarte mare căci, ne spuneau dânșii, cum suntem noi de numeroși, dacă am fi locuit pe o planetă mai mică, am fi mâncat-o demult.

Asemenea s-au mirat când le-am spus că la noi sunt două feluri de oameni, adică bărbat și femeie și nu puteau

înțelege de ce ar necesita acest lucru, căci la dânșii nu se nasc nici nu moare nimeni.

Sunt însă foarte bătrâni și nu-și mai pot aduce aminte de proveniența lor acolo, dar cea mai mare parte din ei, cred că au ieșit din interiorul lunii în timpul vreunui accident al corpurilor cerești.

Toți se cunosc perfect unul cu altul, trăind în cea mai completă armonie, fără a cunoaște ura, invidia, sărăcia, bogăția, etc. etc., atâtea pacoste, ce ei se mirau foarte mult auzind că se obișnuiesc pe la noi.

Ne plictiseau aproape cu atâtea întrebări ce ne tot făceau și arătau foarte curioși de a ști toate amănuntele existenței noastre. Dar nimic nu i-au impresionat așa de mult ca faptul că noi suntem de două sexuri și toți în genere și-au arătat părerea de rău că n-am adus cu noi, barem un singur exemplar din celălalt sex.

Cu toate că le-am explicat pericolele ce ar putea avea cu el — adică cu femeia — totuși nu i-am putut mângâia decât cu promisiunea dată pe cuvântul nostru de onoare, că la o a doua excursiune, ce vom mai face-o în curând, vom aduce cu noi și câteva exemplare din celălalt sex.

Alte soiuri de viețuitoare nu există în planeta lor și când le spuneam că la noi sunt o mulțime de viețuitoare, care parte din ele le mâncăm, iar de altele ne servim în diferite moduri și împrejurări, ne-au arătat cel mai adânc dispreț, dojenindu-ne de tirania ce păstrăm fraților noștri, căci ne spuneau dânșii, dacă toți locuim într-o planetă, suntem frați.

Încolo nu se prea mirau de noi, deoarece ei posed niște adevărate telescoape, cu cari ne pot privi foarte bine, atât

că nu ne prea știa rostul mișcărilor și obiceiurile noastre.

Dânșii trăiesc într-o comunitate, perfect organizată și care este departe a și-o putea închipui vreun locuitor al Pământului nostru.

La dânșii nu se cunosc somptuoasele clădiri pentru locuit, ca la noi; trăiesc sub cerul liber și fără nici un conducător.

Nu există nici un fel de instituțiuni, precum nici nu au nevoie de ele.

N-au nici un conducător, pentru faptul că n-ar avea ce conduce; toți conducând-se după voință. Acum locuiesc aici, mai târziu în partea opusă și așa mai departe, fără a fi supărați și fără a călca dreptul de proprietate al cuiva.

N-au biserici, nici nu cunosc nici o religie, însă moravurile lor constituie cel mai desăvârșit cult.

N-au școli pentru că nu s-ar putea găsi printre dânșii unul care să știe mai mult ca ceilalți.

N-au trebuință de tribunale și alte instituțiuni judecătorești neavând ce fura unul de altul, precum în cazul acesta nu le trebuie localuri pentru închisori și păzitori.

N-au nevoie de armată și nici nu cunosc faptele războinice, nici n-au idee de formațiuni de state și cuceririle lor. Asemenea nu cunosc nici un fel de armă sau instrument, care ar putea pricinui vreun rău.

Nu știu meserii sau comerț de unde le lipsește și moneta.

Toată îndeletnicirea lor este astronomia — după cum am observat noi. Cunosc rostul tuturor planetelor și proveniența diferitelor energii și curenți atmosferici, știind

timpul când sunt în acțiune și locul pe unde trec, așa că de unele se servesc ca mijloace de locomoțiune.

Pentru a merge de la un punct la altul, așteaptă momentul propice al trecerii cutărui curent și prin dibăcia lor, se preumblu cu cea mai mare repeziciune, dându-mi impresia Căciulei fermecate din basmele noastre.

În diferitele noastre plimbări, am avut ocaziunea de mi s-a întipărit bine în minte modul cum întrebuințau curenții. Astfel dacă voiam să călătorim într-o parte oarecare, ne așezam cu fața înspre partea de unde avea să vie curentul și la data hotărâtă îl simțeam; era întocmai ca un vânt cald de primăvară, și mai înainte de a ne da seama, eram ajunși la destinație și opriți, deoarece, în acel punct, curentul sau își oprea singur drumul, sau era meșteșugul locuitorilor Lunei, căci totul părea mai mult un vis.

Posed încă o mulțime de instrumente optice, departe însă mult de ale noastre, dar nu le-am putut înțelege nici modul întrebuințării și nici felul construcțiunei lor.

Ne-am mirat mult de observațiile ce obțin cu ele, căci dânșii cu ajutorul lor au oarecari idei despre Pământul nostru și tot prin ajutorul acestor instrumente, ne-au văzut la venirea noastră, fără de care nu garantam ușurința cu care am ajuns, căci după cum se știe, dânșii prin diferiți curenți, ne-au atras spre ei ne-au ferit de o mulțime de accidente, ce desigur că am fi avut fără ajutorul lor.

În măsura cunoștințelor ce posed asupra curenților atmosferici, dânșii se căzneau de mult a stabili o comunicație între planeta lor și a noastră.

Nereușind și găsind imposibilă venirea lor la noi, se căznesc în conținu a ne atrage pe noi — locuitorii

pământului — către dânșii și venirea noastră la dânșii, până ce nu le-am explicat-o noi, au socotit-o ca rezultatul îndelungatelor experiențe și munci, ce depun în acest scop.

De aci m-am convins asupra întinselor cunoștinți ce posed și sunt sigur că cu timpul vor reuși, în neobosita lor muncă, de-a ne atrage după voința lor în Lună.

Și pentru a da o probă despre cele spuse, apoi oricine să-și amintească despre acele persoane, cari noaptea se scol fără voința lor și se simt atrași spre Lună. Nu sunt altceva decât rezultatul încercărilor din Lună și cari îndată ce vor dobândi un curent mai puternic vor reuși ca fără voința noastră să ne transporte la dânșii.

Ca buni prieteni, ce ne deveniseră, i-am sfătuit câteva lucruri în această privință și anume:

Când vor reuși să primească vizita celor de pe Pământ să fie cu cea mai mare băgare de seamă la întoarcerea lor și să-i percheziționeze cu atențiune, deoarece, le-am explicat, că elementul din care se compune planeta lor, la noi pe Pământ constituie o materie prețioasă și dacă nu vor asculta de sfaturile noastre, s-ar putea pomeni într-un timp, că n-ar mai avea planetă și în acest caz nici unde locui fiind siliți a se muta cu chirie în vreo altă planetă.

O dată cu aceasta ne-am căznit, pe cât ne-a fost posibil, a le descrie părțile primejdioase lor și modul cum ar putea să se păzească când vor fi amenințați, încredințându-i că locuitorii Pământului — adică semenii noștri — au niște apucături foarte ciudate și sunt foarte numeroși, putându-se întâmpla cu timpul să le declare vreun război de cucerire și cum planeta lor e foarte prețioasă nouă, nu s-ar lăsa până ce n-ar anexa-o Pământului, trebuind, în cazul

acesta, să plătească tribut Pământului, de unde lipsindu-le moneda, ar fi nevoiți să-și ipoteceze planeta.

PETRECERI ȘI EXCURSIUNI. PLECAREA. ÎNTOARCEREA PE PĂMÂNT.

Cu cât trecea timpul cu atât mai mult ne împrieteneam și zilnic făceam noi cunoștințe, care mai de cari mai amabili și mai binevoitori decât alții.

Pe de o parte și noi ne atrăgeam simpatia lor prin tot felul de lucruri. Așa de pildă, aranjasem o serie de conferințe cu explicațiunile cele mai posibile, arătându-le o mulțime de ilustrațiuni, după cari își puteau face idee relativ la modul existenței noastre.

În schimb și dânșii ne-au purtat peste tot locul explicându-ne amănunțit tot ceea ce doream să știm.

Astfel pe o parte a Lunei, care este de formă sferică, terenul ei este foarte moale și chiar cam căldicel, lucru ce împiedică pe oricine a o traversa pe acolo. Întrebându-i asupra cauzei acestui fenomen, dânșii ne-au spus că într-un timp, e mult de atunci, s-au pomenit pe negândite, c-un musafir de-o mărime colosală, răspândind în jurul său o căldura nesuferită. Nici până astăzi dânșii nu-și pot da seama de ce-a fost și de unde a venit, atât că cu timpul s-a îngropat în locul acela, devenind în starea văzută de noi.

În această privință dânșii își dau diferite păreri, sperând, acum, în posibilitatea de-a răsări din acel loc vreun fel de sex femeiesc, cum au auzit că se află la noi.

De la punctul acela înainte se află un fel de mină de unde dânșii își scot praful din care își prepară alimentele

totdeauna în același fel. Cu scoaterea prafului și prepararea lui, se ocupă fiecare personal; cât despre modul nutrițiunei, el pare a servi mai mult la îngroșarea pojghiței, cu cari sunt îmbrăcați pe dinafară, decât la întreținerea organismului, ce pare a nu avea trebuință de alimentație.

După aceasta am vizitat locul de unde cred dânșii că au provenit. Este un fel de groapă colosală al cărui fund nu se zărește, și de unde iese un fel de fum de o culoare roșie ca purpura.

Am vrut să ne apropiem de marginea acestei gropi, însă am fost reținuți de dânșii, foarte stăruitor, de unde ne-am bănuit că dânșii sau au vreun fel de groază de acest loc, sau că-l consideră ca un loc divin, ferindu-se a se apropia de el, din cauza cultului ce i-o fi păstrând.

Părăsind acest loc, ne-am îndreptat către partea opusă, vizitând partea cea mai interesantă. În partea aceea terenul Lunei aste atât de neted și lucios întocmai ca o oglindă, având o întindere colosală. Într-însul se oglindesc o mulțime de planete prin dreptul cărora se preumblă Luna.

Din toate aceste planete, Pământul nostru se oglindește cel mai mult, reflectându-și văile, munții și mările.

Tot pe această câmpie am descins și noi, pentru faptul că aci își au dânșii instalate toate aparatele și instrumentele asemănându-se cu o universitate, unde se strâng pentru a studia împreună astronomia, singura lor ocupație.

Am mai vizitat și văzut încă o mulțime de lucruri, dar

nefiind de-o importanță tocmai mare și cum cadrul acestei descrieri nu ne permite, trecem peste ele.

Timpul însă trecea cu o repeziciune uimitoare, proviziile noastre scădeau văzând cu ochii și devenisem foarte îngrijorați, cu atât mai mult cu cât nu știam dacă întoarcerea ar fi fost tot atât de favorabilă ca venirea.

Noi am fi vrut cu plăcere să mai rămânem, dar ce ne-am fi tăcut fără alimente? De aceea începurăm a ne pregăti de plecare.

Vestea plecării noastre i-au întristat foarte mult și toți ne încuraja, asigurându-ne că întoarcerea noastră se va face în condițiunile cele mai bune, căci curentul lor ne va conduce în timpul cel mai scurt și fără pericol.

În acest scop dânșii s-au înțeles între ei, pentru a da o serbare în onoarea plecării noastre și cum li se apropia și lor timpul de a mânca, au ales această dată, astfel odată cu serbarea să poată avea loc și un grandios banchet.

Ne-am preparat și noi cele mai gustoase mâncări, pentru a ne hrăni din belșug, știind că în timpul întoarcerii nu ne prea puteam ocupa așa mult cu prepararea mâncării, mulțumindu-ne cu o hrană ușoară.

Data serbării și a banchetului se nimerise însă, tocmai în timpul întunecos, adică noaptea, căci uitasem să vă spun că și la dânșii există ziuă și noapte, însă foarte lungi. Necunoscând focul sau vreun alt mod de iluminat, locuiesc numai pe partea iluminată, fugind încontinuu de întuneric, cătând să amâne totul pentru timpul când va fi iluminată câmpia de studiu. Căci de altfel, în alt loc nici n-ar fi avut farmec serbarea, mai cu seamă că tot aci staționa și

balonul.

Însă cum pentru noi timpul era prețios, ne-am opus la aceasta încunoștiințându-i că acest inconvenient îl vom înlătura noi prin faptul că vom ilumina serbarea cu proiectorul nostru și serbarea avu deci loc la data hotărâtă fără să o mai amânăm.

Începând când mai era puțină lumină, nu se simți imediat nevoie de proiector, dar peste puțin totul intrând într-o întunecime mormântală, prietenii noștri așteptau cu curiozitate să vadă efectul meșteșugului nostru, care de altfel nu întârzie deloc.

Pornind motorul am dat drumul curentului și-n același timp izbucni o lumină strălucitoare care uimi foarte mult pe vecinii noștri, felicitându-ne în modul cel mai călduros de deșteptăciunea ce arătam.

Ne rugară chiar cu stăruință să le lăsăm proiectorul cu toate accesoriile lui, însă le-am explicat că nu le-ar fi folosit mult timp, de oarece n-aveau nici un fel de combustibil pentru alimentarea motorului.

La serbare au luat parte toți fără excepție și începutul ei a fost anunțat de sunetul produs de un curent, care prin meșteșugul lor, se asemăna cu o muzică, părând că ascultăm o orgă de pe Pământ.

Rând pe rând au urmat după aceasta diferite surprize și distracții atât din partea lor cât și din partea noastră, rămânând cu toții pe deplin mulțumiți de reușita serbării.

În urmă a avut loc banchetul, la care asemenea au participat cu toții și seria toasturilor — lucru necunoscut la dânșii — am deschis-o eu printr-un frumos discurs, în care prin diferite semne, gesturi și exclamări, le-am mulțumit

pentru dragostea ce ne-au arătat, cum și pentru buna ospitalitate, rugându-i să întrebuințeze toată dibăcia pentru a ne coborî fără pericole pe Pământ.

Ne-au răspuns și dânșii, după cum au putut, asigurându-ne de simpatia lor, rugându-ne cu cea mai mare stăruință, să-i mai vizităm din când în când, scuzându-se că nu ne pot întoarce vizita, amintindu-ne cu această ocazie, de-a nu uita să aducem cu noi barem un singur exemplar din sexul celălalt — femeia.

Imediat după terminarea serbării am început să aranjăm plecarea. În acest scop am făcut o minuțioasă examinare tuturor aparatelor și după mai multe probe și unele mici reparațiuni, totul fu în cea mai completă regulă, putând avea loc plecarea.

După aceasta, amicii noștri ne dădură oarecari explicațiuni, între care și aceea, ca în tot timpul întoarcerii să căutăm a ne ține în umbra Pământului, deoarece curentul ce dânșii vor face să ne călăuzească își pierde din energie prin spațiul iluminat.

Începurăm a ne lua rămas bun de la vecinii noștri, cari erau foarte mâhniți din cauza plecării noastre și ce-i drept, noi eram mult mai mâhniți părăsind această planetă unde domnea *Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte,* precum și tot timpul cât am mai stat nici un nor de mâhnire nu ne-a tulburat ca la noi pe Pământ când în orice moment ești expus deșertăciunilor lumești.

Ne miram însă de poziția fixă a balonului, care, deși umflat în regulă, stătea cu toate acestea liniștit.

Amicii noștri ne scoaseră numaidecât din această nedumerire, căci imediat ce ne-am suit în nacelă, și le

trimiserăm ultimul adio, prin iscusința lor, simțirăm o mică zguduitură și balonul ca și o săgeată începu să spintece spațiul, în linie orizontală, la o înălțime foarte mică de terenul Lunei.

Nu pot preciza cât timp am traversat suprafața Lunei când am ieșit din sfera ei de acțiune, deoarece până să ne dăm seama intrasem deja în spațiul universal, simțind cum eram conduși de curentul despre care vorbirăm, și cum acum călătoream cu o iuțeală mult mai mare ca la venire.

Începu a se vedea Luna ca și la venire însă din ce în ce mai mică și aproape nu ne mai venea a crede dacă cu adevărat veneam din ea, unde petrecusem atât de bine.

Nici o dificultate n-am avut în tot timpul întoarcerei afară de grija ce duceam față cu împuținarea alimentelor, care s-au și isprăvit mai înainte de sosire, însă ne-am servit în acest scurt timp de pilulele unui medic, prieten al amicului Y, cari ne-au înlocuit cu succes hrana.

Când am crezut că parcursesem jumătate cale, am telegrafiat celor de pe Pământ, de la postul nostru, anunțându-le întoarcerea, primind răspuns că tocmai se împlinise un an de la plecarea noastră, și erau oarecum îngrijorați de soarta noastră.

Intrând în sfera de atracțiune a Pământului, am oprit mersul la o parte din motoare, punând în mișcare aparatul de coborât, care a funcționat perfect.

Totuși ne temeam ca nu cumva împrejurările să facă a ne coborî în vreo parte a Pământului locuită de canibali, sau în vreun ocean; însă iscusința amicului Y ne-a ferit de aceste pericole, scoborându-ne în același punct de unde plecasem, triumfând astfel ideea de a călători în Lună și

sacrificându-mi curiozitatea de a știi ce este în ea și cum este făcută.

Pe lângă aceasta am avut grijă, la plecarea din Lună, de ne-am aprovizionat — cu permisiunea vecinilor noștri — cu o însemnată cantitate de argint, care ne va permite de aci înainte a duce un trai mai lesnicios, din faptul că argintul l-am vândut cunoscutului bijutier:

THEODOR RADIVON

Furnizorul Curții Regale

București — Bulevardul Elisabeta — București

De unde trebuie să aflați că aceasta este cauza de sunt atât de ieftine bijuteriile acestei firme, precum și neîntrecuta lor calitate.

Eu personal, am prins însă un gust foarte mare de călătorii, încât de abia sub impresia aceste călătorii și deja a început a-mi veni dorința de a vizita Soarele, grandiosul nostru astru ce ne încălzește și ne luminează.

Găsesc deocamdată imposibilă această realizare — nu de altceva, dar căldura și lumina lui, acești doi factori, mă împiedică a cugeta mai departe, rămânând pe deplin satisfăcut de rezultatul acestei prime călătorii.

Așa îi merge totdeauna omului când îi vine norocul în ajutor!

ALEXANDRU MACEDONSKI

Cu toată risipa de explicații aproape didactice, Oceania-Pacific Dreadnought *purcede mai curând din* Povestirile crude *ale lui Villiers de l'Isle-Adam, decât din „călătoriile extraordinare” ale lui Jules Verne (chiar dacă întâlnim vagi ecouri din* Un oraș plutitor *și* Insula cu elice). *Când nava uriașă provoacă un adevărat seism economico-social, aducând omenirea la un pas de catastrofă, înțelegem că autorul a urmărit nu să aducă elogii progresului tehnico-științific, ci să avertizeze asupra urmărilor lui, în societatea care transformă orice sclipire a minții într-un mijloc de înavuțire rapidă și nesigură. De altfel, cam în aceeași perioadă, Macedonski scrie și piesa* Le fou? (Nebunul?), *dovedind înțelegerea mecanismului speculațiilor financiare de anvergură.*

În desfășurarea fabulei, câteva anticipații trec aproape neobservate: bulevardele rulante, condiționarea temperaturii și a aerului, televiziunea globală... Aceasta din urmă („mari și limpezi oglinzi în care (...) se resfrângeau (...) numeroase serii de priveliști de pe diferite părți ale pământului, a căror înfățișare furată de electricitate era dusă în acele oglinzi, fără ca formele și culorile lor adevărate să fi suferit o cât de mică schimbare”) este o evidentă perfecționare a „invenției” lui Macedonski din Palatul fermecat, *narațiune publicată cu treizeci de ani în urmă în „Literatorul” („o colosală oglindă* (...) *combinată astfel, încât, la fiecare două minute înfățișa într-însa câte un tablou: aci o scenă din viața reală, aci o priveliște a naturii”). Într-o notă de subsol la un „Jurnal de*

lector"[3], *Perpessicius contestă interpretarea lui Tudor Vianu din studiul introductiv la* Alexandru Macedonski, Opere, III. Nuvele, schițe și povestiri: *„pânzele cinematografiei ce te trec mările și oceanele" nu pot fi ale primei versiuni, din 1881, a* Palatului fermecat". *Argumentul este că pe atunci nu existau decât aparate de proiecție primitive ca phenakitiscopul, stereoscopul, zootropul etc., invenția fraților Lumiere datând abia din 1895. Dar de ce n-ar fi putut Macedonski să prefigureze născocirea cinematografiei, așa cum avea să facă și cu televiziunea — după cum recunoaște chiar semnatarul notei ? Mai ales că scriitorul plasează câteva notații revelatoare: „Într-un mod cu desăvârșire natural", oceanul ce rostogolea valurile sale gigantice", „tabloul viu și însuflețit"...*

Dacă Oceania-Pacific-Dreadnought *este cea mai elaborată fantezie anticipatoare macedonskiană (Adrian Marino o consideră, pe drept cuvânt, pătrunsă de spiritul „a ceea ce se numește astăzi* science-fiction"[4], *opera scriitorului include și alte „paradoxe și utopii științifice", cum și-a intitulat el un manuscris inedit. Nicu Dereanu, din nuvela cu același nume, a inventat „mișcarea prin mișcare", alternativă mai mult lingvistică a iluzoriului* perpetuum mobile *și vrea s-o aplice la locomotive. Pandele Vergea trăiește* Între cotețe, *obsedat de ideea încrucișării diferitelor specii de păsări. Sub* Vraja lunei, *Bucureștiul apare transfigurat, cu o arhitectonică grandioasă.*

---

[3] Revista Fundaţiilor Regale, Anul XI, octombrie 1944, nr. 10.
[4] Studiu introductiv la *Al. Macedonski, Opere I*, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1966

Dar Macedonski este el însuși un Nicu Dereanu sau un Pandele Vergea, lansându-se într-o suită de teorii și proiecte himerice. „Mișcarea prin mișcare“ l-a obsedat destul pentru a crede că a găsit soluția căutată de toți profeții diletantismului științific. Considerând greșite concluziile din manuale, el emite noi ipoteze privind constituția materiei, eterul, natura electricității și a luminii, mecanica cerească, pluralitatea lumilor locuite etc. Îl ispitesc și invențiile practice: un pistol cu aer lichid, un dispozitiv pentru navigația împotriva curentului, un aparat de stins coșurile... Când fiul său, Nikita, descoperă „sideful artificial”, scriitorul își abandonează propriile planuri și începe o vastă campanie, convins că „dacă descoperirea va trece în domeniul industrial european, profitele vor fi incalculabile”.

După cum reiese din manuscrisul amintit mai sus, Macedonski era îmbărbătat în aceste încercări febrile și haotice de exemplul unui veritabil poet-inventator: „... se va zâmbi și se va zice: Visuri de poet. Dar ce e cu aceasta? Charles Cros nu era el poet, și totuși n-a fost cel dintâi inventator al fonografului?” (La 30 aprilie 1877, Cros depunea la Academia de științe din Paris, în plic sigilat, descrierea amănunțită a paleofonului, un aparat menit „să înregistreze și să reproducă vibrațiile acustice“; fonograful lui Edison a fost brevetat la 15 ianuarie 1878 și semăna leit cu paleofonul, în afara materialului folosit pentru înregistrarea sunetelor.) Macedonski s-ar fi putut referi și la alte invenții ale poetului francez, una dintre ele — pe care o bănuim a fi mai mult o legendă — oferindu-i un prilej de meditație și, poate, de acțiune împreună cu

Nikita. Se știe că maestrul împărțea cu generozitate așa zise pietre scumpe. Erau ele simple strassuri, sau rezultatul unor experiențe nu prea fericite, după cum sugerează Adrian Marino în Viața lui Alexandru Macedonski, *referindu-se la un pasaj din* Paradoxe și utopii științifice *și la episodul cu „safirul" sfărâmat în buzunarul unui discipol? Oricum, Cros efectuase cercetări în această direcție. Emile Gautier susține chiar că unul dintre prietenii poetului avea câteva mici rubine sintetice, primite în dar.*

Macedonski repetă cumva destinul lui Charles Cros și în incursiunile sale pe tărâmul anticipației. Oceania-Pacific- Dreadnought *e o satiră la fel de „patentă și demonstrativă" ca* La science de l'amour (Știința amorului) *sau* Le journal de l'avenir (Ziarul viitorului), *punându-ne astfel în fața unui violent paradox: scriitorul convins că invențiile lui vor revoluționa universul, pare nereceptiv la promisiunile științei și tehnicii moderne, de îndată ce se întoarce la uneltele sale. Cum să ne explicăm această disociere — și când să-i acordăm credit lui Macedonski? Atunci când emite noi teorii astronomice, arătându-se convins de adevărul lor absolut, sau când îmbrățișează agnosticismul, în* Astronomie:

„Prin legi ce sunt bazate pe calcule profunde
Rațiunea omenească Eureka a strigat
Crezând a înțelege neînțelesul haos,
Dar a văzut îndată că n-a aflat nimic"?

Atunci când își exprimă admirația față de „recordul înalt" al lui Aurel Vlaicu, sau când ricanează, în L'Homme-

Oiseau (Omul-pasăre):

„Pour son cent vingt ă Pheure, et pour ce quil endure,
J'y vais de mon sonnet, seulement, și ça dure,
Les records vont, bientôt, en faire un brave oison“.

(„Pentru cei o sută douăzeci pe oră ai săi, și pentru ceea ce îndură,
I-am închinat sonetul; numai că, dacă asta mai durează, Recordurile vor face curând din el un brav guguman”)?

Concluzia cea mai nefericită ar fi că aceste nepotriviri trădează, de fapt, lipsa oricărei convingeri. Pentru că Macedonski era sincer în ambele ipostaze, care fac sensibilă continua lui pendulare între realitate și himeră. Printr-un nou paradox, imputabil acestei personalități complexe și contradictorii, visul generos pare să fie circumscris la sfera invențiilor și a teoriilor „științifice”, poetul rezervându-și luciditatea necruțătoare pentru operele de ficțiune. De aceea, „mișcarea prin mișcare” și steamerul gigantic sunt pur și simplu abandonate, după ce și-au îndeplinit misiunea de a întreține o clipă efervescența gândirii macedonskiene, în vreme ce Nicu Dereanu moare de mizerie, iar Oceania-Pacific-Dreadnought este aruncat în aer de bogătașii ale căror privilegii le periclitase.

oceania-pacific — dreadnought

Era în ajunul anului 1952, iar vasul uriaș, acel Dreadnought al Păcii, pe care înalta finanță franco-anglo-americană îl pusese de vreo douăzeci de ani în executare, trebuia în curând să fie împins afară din matca în care fusese lucrat, în apele Oceanului. Cu adevărat, prin grai și prin ziare, se mai zvoneau încă critici cu privire la opera de necrezut a cărei înfăptuire se urmărea. Dar mulțumită celor două miliarde ce fuseseră cerute de la publicul lumei întregi prin subscriere de acțiuni, întovărășitele companii maritime se aflau în ajunul izbândei lor.

Vasul pomenit nu era însă nicidecum o corabie, ci mai mult un fel de pod, pus pe o schelă de stâlpi de oțel, a căror înălțime era de peste cincizeci de metri de la suprafața mării. Se înțelege că stâlpii erau și ei legați între dânșii cu feluri de încrucișări de fiare și prin o întreagă încurcătură de împletituri și de garduri, dintre care unele erau tot de oțel iar altele de aluminium.

Între împerecherile dintre acești stâlpi, și la partea lor de jos, fuseseră înșurupate în lagăre de bile mari cât o ghiulea de tun roți cu spițele închise între puternice plăci metalice ce întocmeau deasupra acestor spițe un fel de cutii pline cu aer. Diametrul acestor roți avea o lungime de aproape douăzeci de metri. Numărul roților era socotit pe greutatea schelei și a podului plutitor pe care ea îl sprijinea, cât și pe întinderea acestui vas nemaipomenit încă și a cărui suprafață plutitoare întrecea pe a Parisului. De la zece metri mai sus de aceste roți, adică de la treizeci socotiți din fața mărei, puternice plăci de fontă închideau

jur împrejur vasul și întocmeau subsolul plutitorului pod. Cele mai înalte valuri neîntrecând mai niciodată o înălțime de douăzeci de metri, apa se scurgea printre gardurile și împletiturile de oțel. În acest așa zis subsol al plutei fuseseră așezate numeroase uzine de producere a forței ce era distribuită la cele zece mii de motoare care puneau în mișcare roatele vasului. Pântecoasele lui roți, sprijinite deasupra mărei cum erau de aerul comprimat pe care-l purtau în ele, nu se cufundau în apă decât până la căpățânile lor.

Oricât de ciudat și de nou ar fi părut însă sistemul pe care vasul se rezema, el nu era nou. Încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea, un inginer francez, cu numele de René Bazin, îl propusese și făcuse chiar mici încercări între Franța și Englitera. Iuțeala lui, după cum demonstrase inginerul, nu putea decât să fie sporită prin faptul că roțile, neavând linguri sau lopeți, urmau să alunece pe apă în loc să se lupte cu împotrivirea ei. Spăimântătorul și minunatul Dreadnought al Păcii sleise însă întreaga producțiune a fierului după fața pământului, și ar fi rămas neisprăvit, dacă omenirea nu s-ar fi aflat tocmai atunci într-o eră de liniște și împăciuire, așa că societatea în comandită a vasului obținuse, fără multă greutate, de la mai toate statele puștile, săbiile, baionetele și tunurile ce rugineau de mai bine de zece ani prin arsenalele lor. Se înțelege iar că inginerii, arhitecții, cât și lucrătorii de peste tot, își găsiră acolo întrebuințarea timpului și răsplata largă a muncii lor.

Dar după ce acest uriaș chemat să lege continentele între ele, și pe care nici o furtună n-ar mai fi putut să-l

clatine, după ce el se află într-o bună dimineață cu totul și cu totul gata, se începu atunci o altă lucrare. Pe nemărginita întindere a podului, cu care dacă voiai să te afli la nivel trebuiai să te urci pe dealurile învecinate, societăți de construcțiuni de case începură să ridice pe capete palate cu câte un singur rând, zidite din ușoara piatră ce se numește spumă de mare sau din aluminiu. Strade răsăriră astfel ca din pământ. Bulevarde și piețe largi se deschideau, când într-o parte, când în alta a noului oraș, iar grădini și parcuri întocmite din pământ, anume adus în acest scop, și printre care curgeau râulețe de apă limpezi, se înavuțiră în grabă cu copaci, mutați acolo cu ajutorul celor mai de pe urmă plăsmuiri științifice, și ale căror rădăcini străbăteau în solul unde erau cuprinse de vase de câte opt metri adâncime, și le și mai prelungeau chiar fundurile în câte o parte și în alta cu câte alți șase sau opt metri. Negreșit că aceste societăți mai cheltuiră și ele două miliarde cu clădirea și întocmirea orașului, și acum, cam pe la sfârșitul anului 1952, apocalipticul Dreadnought sprijinea pe nesfârșita lui pădure de stâlpi adevărata Capitală a mărilor și oceanelor.

Dar era admirabil că această Capitală era înconjurată cu cheiuri pe care le înveseleau boschete de trandafiri înfloriți și le umbreau castani. Cât despre orașul în sine, el mai cuprindea afară de grădini și monumente, lungi docuri pentru mărfuri și cereale.

Tot în el se întâlneau apoi grajduri și magazii pentru felurite animale ce aveau să fie duse de la o lume la cealaltă. Teatre și cafenele, restaurante și baruri, cinematografe, târguri și panorame, cazinouri pentru

jocurile de noroc, cât și săli de baluri și de alte petreceri, se aflau în tot mai toate suburbiile orașului; apartamentele și odăile erau închiriate cu luna, cu săptămâna și chiar cu ziua, și luxul și confortul lor atingeau cea mai înaltă culme. Un milion de pasageri putea, în sfârșit să fie în cuprinsul acestui Dreadnought, cu totul la largul lui.

Dar pasagerii, ce se înscriseseră încă cu trei luni înainte de ziua hotărâtă pentru plecarea vasului, trecuseră cu mult de un milion și se prevedea că atunci când el se va urni din loc, îmbulzeala ce va fi pe stradele lui va fi deopotrivă cu cea a Parisului. Fiindcă însă bulevardele, cât și toate celelalte strade mai largi, fuseseră secționate pe mijloc în întinderea lor, și întocmite astfel că o parte a fiecăruia să se miște într-o direcțiune și cealaltă în alta — ele având dedesubtul lor roate ce alunecau pe șine așezate în subsolul vasului — nu se putea întâmpla nenorocirile pe care locomoțiunea a automobilelor și a trăsurilor le scot zilnic la iveală în orașele mari. În ulițele înguste, circulațiunea era rânduită și se făcea prin ajutorul unor mici trăsuri din împletituri de papură sau paie așezate pe schele de trestie de mare. Ele erau în sfârșit purtate înainte, după cum chiar astăzi se urmează în unele orașe mai mari cu mărfurile ușoare, de bicicliști bine pregătiți pentru ciudatul mijloc de tracțiune al acestui veac nou ce ridică pe oameni de la treapta de vite de jug la treapta mai nobilă a cailor.

Zgomotul zguduitor al autobuzelor și al automobilelor — aceste idioate mașini ce aminteau foarte de aproape greoaiele treierătoare de grâu și ce totuși făcuseră admirațiunea a trei generațiuni de oameni — se desființase

și mastodonții de odinioară rămăseseră în memorie ca niște bestii preistorice, pe a căror socoteală se râdea acum cu hohote.

Subsolul orașului fără pereche era tot așa de surprinzător ca și suprafața lui. Energia pe care numeroasele uzine dintr-însul o răspândea în toate subsolurile, întreținea ziua și noaptea mișcarea ce se schimba după trebuința orașului și după nevoile pe care anotimpii le aduceau cu ele, aci în lumină și căldură, și aci în răcoroase adieri încărcate de miresme. Știința ajunsese chiar așa de departe încât niște aparate, așezate în cuprinsul mai tuturor clădirilor, izbutea să coboare temperatura în mijlocul verei celei mai călduroase, de la 37° și 40° căldură la 15°, 10°, 5° și chiar 0° căldură. Pe lângă acestea aerul din odăi putea să fie schimbat la moment, și după placul locatarilor, în aer de munte sau în aer de șes, iar aceasta în chip automatic și aproape fără nici o cheltuială. Odăile mari aveau de altă parte în câte un perete al lor niște mari și limpezi oglinzi în care, după o descoperire științifică industrializată și comercializată de puțină vreme, se resfrângeau în urma unei ușoare apăsări pe un nasture, numeroase serii de priveliști de pe diferite părți ale pământului, a căror înfățișare furată de electricitate era dusă în acele oglinzi, fără ca formele și culorile lor adevărate să fi suferit o cât mai mică schimbare. Mai trebuiră firește, alte două miliarde pentru ca, în afară de ridicarea clădirilor, orașul să fie înzestrat în subsolul lui cu diname și cuptoare, cu canalizări și celelalte lucruri de care nici o grămădire omenească nu poate fi lipsită.

Dar apelurile făcute pentru subscrierea acestor noi miliarde, de societățile ce luaseră asupra lor zidirea orașului, întâmpinară cea mai bună primire în lumea financiară din câte cinci continentele.

D-l du Grigoris — cel care plănuise nemaiauzitul Dreadnought — era un inginer a cărui faimă se dusese departe în lume și socotelile lui fuseseră întocmite cu atâta temeiu, încât încrederea într-însul nu mai putea să fie zdruncinată prin nimic. Și, de fapt, ce însemnau cele două miliarde cheltuite de el pentru oraș, cât și celelalte trei întrebuințate de societățile de construcții, față de veniturile ce aceste capitaluri avea să le dea? Omenirea va mai fi tras apoi și la alte foloase morale și materiale de o așa însemnătate, încât nu s-ar fi putut ajunge la ele cu cheltuieli de zece ori mai mari.

Pe veci învins, oceanul își va fi dezlănțuit, în sfârșit, zadarnic, puterea valurilor lui celor mai mari și urletele lor cele mai groaznice, iureșurile lor de tigri și elefanți, adâncurile în care un munte cât Himalaia s-ar fi putut scufunda și dispărea ca un sloiu de gheață, toate acestea erau supuse uriașului fără seamăn, care, judecându-se bine, nu era decât un simbol al puterii și minții omenești.

Titanul ar fi dus dar, de la o lume la cealaltă, pe vreme bună ori pe vreme rea, îndestularea materială și schimbul de cugetări și de simțiri, și obșteasca confederațiune a unui neîncetat mers înainte ar fi legat pe om de om.

Dacă se va spune acum, cu privire la partea materială, că cele douăsprezece curse pe care Oceania Dreadnought avea să le săvârșească pe an de la un continent la alt continent, ducând pe fiece dată un milion de călători

plătind câte 100 lei fiecare, ar fi dat un venit de 1.200.000.000 lei. Oricine va putea să priceapă că dividentele de care erau să se bucure acționarii erau să fie nebunești. Un alt venit de cel puțin un miliard urma să fie încasat, tot pe un an, pe mărfurile și produsele agricole încredințate vasului. În sfârșit, casele de pe platforma lui, a căror zidire fusese lăsată în seama societăților, trebuiau totuși să mai dea acționarilor, pe cale de impozite fondare puse de societatea întemeietoare, un beneficiu ce ar fi trecut și el de un alt nou și rotund miliard. Cifrele se revărsau deci ca o apă din matca ei, așa că nu mai putea fi vorba de capitalurile puse în joc.

Cu toate acestea, deși totul părea gata, deși pe strade fluturau steagurile celor trei mari state state, și anume ale Franței, Engliterei și Statelor Unite, Oceania Dreadnought nu se mișca încă din loc, rămânea alăturat de țărmul golfului de Gasconia. Târâte ca de nebunie, acțiunile urcau la niște culmi fantastice. Părți ale lor, din câte 500 lei fiecare, se mențineau de o lună pe toate piețele financiare la cifra de 480.000 lei, și păreau un moment să atingă jumătatea de milion.

Acționarii puseseră prin urmare mâna pe averi turburătoare. Primăvara se apropia însă, și odată cu sosirea ei veni și ziua hotărâtă pentru inaugurarea sau altfel zis, pentru pornirea spre New York a mișcătorului oraș. Pentru a se înlesni călătorilor ce alergaseră din toate părțile lumii putința să fie de față la această solemnitate, se făcuseră câte o sută de căi ferate paralele unele cu altele și ele vărsau zilnic călătorii pe coasta Gasconiei, nu cu sutele de mii, ci cu milioanele. După câte se spunea,

numărul celor sosiți șovăia între douăsprezece și patrusprezece milioane. Întovărășitele companii ale clădirei vasului își luaseră din vreme măsurile ca o asemenea emigrațiune a popoarelor să poată să afle hrană și adăpost. Ele ridicaseră de-a lungul țărmurilor pe o întindere de peste 60 km, hoteluri lângă hoteluri și vile lângă vile; case italienești, englezești și rusești, zidite din materiale ușoare ce se întrebuințează la expozițiuni, se amestecau cu locuințe arăbești și indiene, cu încăperi olandeze și daneze, iar printre ele răsăreau și cule românești. Japonezii și chinezii își aveau de altminteri cartierele lor. Pentru chirghizii mongoli, precum și pentru beduinii pustiei se avuseră grije a se întinde lungi șiruri de corturi de leletin căptușit cu pânzeturi de păr de cămilă sau numai de pânză. Această nouă lovitură financiară a d-lui du Grigoris îl ridicase odată la rangul de împărat al păcii și de rege al aurului. În ce privește acest aur, este și drept a se spune că el nici nu mai încăpea în lăzile de fier al confederatelor societății. Se mai putea spune că, din cauza prea marei grămădiri a zisului metal, Franța aluneca spre o catastrofă.

Nu mai era om care să nu se fi îmbogățit, și foarte puțini rămaseră cei care voiau să muncească. Agricultori și neguțători, industriași, lucrători, și până și haimanalele ce nu erau până atunci decât niște târâie brâu, își aveau acuma însemnate depozite de aur la Banca Franței, la Creditul Lionez și la alte mari bănci. Cei care fuseseră mai prevăzători își cumpăraseră din vreme pământuri și case, mine de exploatat, castele și vii. O dată cu prisosința aurului, crescu însă și prețul oricărui lucru, iar kilogramul

de carne se vându pe o sută de lei și jimbla pe douăzeci.

Parisul, fiindcă se golise de locuitori, căci toți alergaseră spre golful Gasconiei, pentru a face bani, era văduv de uriașa lui mișcare și de hăul zgomotului ce-l stăpânise până atunci. Deși cu aburi, nu mai funcționau nici tramvaiele, nici metropolitanul, căci nu se mai aflau mecanici să le conducă. Prăvăliile erau mai toate închise, și nemărginitul oraș murea, uliță cu uliță. S-ar fi crezut că a trecut peste el ciuma și că s-a sfârșit pentru dânsul pe veci orice activitate omenească. Cei care-l părăsiseră mai întâi fuseseră miniștri și autoritățile care dedeseră fuga acolo unde licărea și zăngănea aurul. Sergenții de poliție nu mai avea nici ei ce păzi, pentru că nimeni nu mai avea zor să fure, iar apașii ce băgaseră spaima în atâția bogătași erau acum mari și pântecoși proprietari.

Dar ziua cea mare sosi. Ivirea ei fu vestită prin o mie de lovituri de tun ce izbucniseră în tot largul golfului. Milioanele de răsuflări ce gâfâiau în acea clipă în fața mării se schimbară într-o aripă de furtună care trecu deodată peste valuri și le ridicară răzvrătite. Bolțile cerului fură zdruncinate și se cutremurară de trei ori.

Dar când sub caldul și tânărul soare al întâielor zile ale lui aprilie Oceania-Pacific-Dreadnought fu pus în mișcare de puternicele lui motoare, el a cărui construcțiune pasionase în timp de douăzeci de ani populațiunile cele mai depărtate ale pământului, și când fu văzut că înaintează cu orașul lui pe ale cărui strade mișuna lumea ca în Parisul de odinioară, milioanele de milioane de strigăte ce se ridicară, se izbiră de cheiurile orașului și, întorcându-se înapoi, măturară de pe țărm o sumă de

hoteluri și de case, pripit clădite din materiale ușoare.

Oceania Pacific își urma însă drumul neturburat, se ducea cu largele lui bulevarde împodobite cu uriași pomi înfloriți și cu castani pe ale căror crăci petale de flori trandafirii agățau ca o fulguială de ninsoare primăvăratică; se ducea către veacul cel nou, iar New York-ul și universul întreg îl salutară. Și în timp de ani numeroși acest Dreadnought al păcii și al fericirii căra bucuria și bunul trai, toate satisfacerile sufletești și materiale, de la un continent la altul.

Cu toate acestea...

Cu toate acestea veni o zi când nu mai voi nimeni să muncească. Și fiindcă nimeni nu mai vru să pună mâna pe nimic, nu mai fu în curând — oricât s-ar fi plătit — o bucată de pâine cât de mică, afară dacă n-ai fi plămădit-o și dospit-o singur.

Comerțul și industria, arta și munca pământului, tot ce este activitate omenească încetară astfel și fiece popor se cufundă treptat în barbarie. Nu mai erau pe stradă nici măturători, nici lampagii care să aprindă felinare, nici prăvălii unde să se mai vândă ceva, nici poliție, nici hoți, și nici funcționari. Birturi nu mai erau de asemenea, și teatre și mai puțin. Unde erau să se mai găsească nebuni care să gătească bucatele, nebuni care să le servească la mușterii, și alți nebuni și mai mari care să se urce pe scenă să țipe, să plângă, să cânte, să urle, ori să se strâmbe la public? Toți erau bogați. Din fericire, un sindicat de bancheri — și n-ar fi de mirare ca el să fi fost chiar cel care clădise subsolul vasului — cu o nespus de mare cantitate de dinamită, îl asvârli într-o noapte în aer.

Unii firește se puseră din nou pe lucru, așa că se reiviră brutari, prăvăliași, birtași, poliție și chiar apași. Și lumea reîncepu să fie cea de mai înainte, adică bogată și săracă, fericită și nefericită.

Dar să nu purtați sâmbetele, scumpi cititori, acestui sindicat, ci să ziceți împreună cu mine:

Fie-i țărâna ușoară acelui Pacific-Dreadnought!

VICTOR ANESTIN

Prezentându-și romanul O tragedie cerească *în numărul din 4 februarie 1914 al „Ziarului științelor populare și al călătoriilor”, Victor Anestin se referă la „ipoteza lui Ebert cu privire la pătrunderea în sistemul solar a unei stele întunecate”. Precizându-și astfel sursa de inspirație, autorul ne lasă să întrevedem și mobilul: „Mi se va imputa poate că, în adevăr, tragedia aceasta cerească e prea înfiorătoare și că omenirea planetei Pământul moare fără demnitate, îngrozită de ce are să se întâmple. Cu toate acestea, nu cred că e o exagerare. Dovada o avem de câte ori un nebun anunță sfârșitul Pământului”. Anestin asistase la panica stârnită de trecerea cometei Halley, cu patru ani în urmă, și publicase în prima revistă românească de astronomie, „Orion“ (înființată de el), articole ironice la adresa panicarzilor* (Cataclismul!… de la 19 mai, *nr. 9–10/1910). În sfârșit, preîntâmpinând o ultimă acuzație posibilă, el scrie: „Dacă sunt unii care nu vor să crează că pot să existe locuitori pe alte planete, fac aceasta din diferite motive care numai științifice nu sunt. Viața e universală și dacă unele planete nu sunt azi locuite, vor fi în viitor, iar altele au fost locuite poate în trecut. Vorbesc de numărul colosal de planete ce populează vecinătățile altor sori”. Este una dintre nenumăratele luări de poziție ale lui Anestin și ale celorlalți colaboratori ai revistelor amintite mai sus, în favoarea tezei pluralității lumilor locuite.*

Ni se pare interesant să vedem unde își închipuie autorul că au ajuns urmașii noștri din anul 3000, înaintea

prăbușirii finale. După cum le comunică venusienilor, ei au descoperit două planete dincolo de Neptun (Pluton a fost descoperită în 1930!), au stabilit legături prin T.F.F. cu marțienii de trei sute de ani, au săpat un puț adânc de 30 km pentru a cunoaște interiorul Pământului, „În fizică, ei au izbutit să dea de rost constituției materiei, ba în prezent se folosesc de puterea intraatomică (...). Au întrebuințat această putere extraordinară și în războaie, dar din cauza efectelor ei dezastruoase, statele au făcut o convenție prin care s-au obligat să nu se mai folosească de ea decât numai în scopuri științifice. Pământenii, pentru mijloacele lor de locomoție, nu întrebuințează decât această putere, căci sunt stăpâni să dezintegreze atomii mai iute, sau mai încet, după cum au nevoie. De aceea aerul lor e populat de imense vapoare, care pot să transporte greutăți neînchipuite” Să ne oprim o clipă, pentru a ne reaminti că O tragedie cerească *a apărut în 1914, deci în același an cu* Lumea eliberată *a lui Wells, în care, susține Jacques Bergier, „bomba atomică a explodat prima oară“* (La science-fiction, *în* Histoire des litteratures — *Gallimard, 1958). Nu e vorba, aici, de a stabili o prioritate de câteva luni, ci de a recunoaște viziunea profetică a scriitorului român, care continuă: „În ultimii ani se studia mijlocul de a vizita Luna, satelitul Pământului, întrebuințându-se puterea intraatomică, dar nu s-a ajuns încă la rezultate sigure. Poate că dacă Satan ar fi întârziat câțiva ani, pământenii ar fi format o colonie pe Venus“.*

Merită să subliniem și faptul că Anestin nu ocolește problemele spinoase ale societății pământene, că splendoarea cerului înstelat nu-i oferă un pretext de

evaziune, ci-l face să mediteze în termeni ca aceștia, din citata prezentare a romanului: „Vor fi alți oameni, pe alte planete, mai buni și mai culți decât noi, cu organizații sociale mai potrivite, unde e răsplătită fapta cea bună și pedepsită cea rea, unde fiecare muncește, unde nu se ajunge prin lingușire. În acest număr colosal de planete din sistemul sideral, se va găsi desigur și ceea ce noi credem o utopie și să sperăm că fericirea și dreptatea nu plictisesc pe acei frați îndepărtați”. Vibrează aici amărăciunea și îndârjirea unui adevărat proletar intelectual, pe care excesul de muncă și sărăcia l-au ucis la numai 43 de ani. Un autodidact de o mare erudiție, care n-a putut să se înscrie la Facultatea de științe pentru că nu i s-a dat o bursă, dar care știa șapte limbi străine, coresponda cu cei mai renumiți astronomi ai vremii, prezenta comunicări la Academia Română și colabora la „The Nature“, „Monthly Register”, „L'Astronomie” etc. Autorul a peste o sută de cărți originale și traduse și a aproape 10 000 de articole, care a trebuit să fie înmormântat pe cheltuiala muncitorilor tipografi, primii săi cititori…

Dar nu putem încheia capitolul Victor Anestin fără a vorbi despre al doilea roman științifico-fantastic al astronomului, Puterea Științei sau Cum a fost „omorât“ Războiul European. O *succintă prezentare a subiectului va înlocui orice comentariu. Miliardarul Arthur Shaw, urmașul unui țăran român emigrat, a hotărât să pună capăt războiului. E susținut de nepotul său, Moldoveanu, venit de 2–3 ani în Statele Unite, care a inventat un dirijabil perfecționat. Invitând pe fizicianul John Proctor*

din Londra, fiziologul Henry Loyal din Paris și chimistul Hans Meyer din Dresda, Shaw le spune: „Domnilor, din momentul de față, noi trebuie să ne privim ca reprezentanții tuturor celor de pe planeta aceasta, a căror inimă sângerează de grozăviile acestui nepomenit război (...) noi, patru inși, fără altă putere decât inteligența și voința noastră, ne-am luat sarcina să oprim această tragedie nepomenită". Americanul pune la dispoziție cinci miliarde „pentru primele cheltuieli". Cei trei savanți inventează ceața artificială și gazul ilariant, experimentate cu rezultate excepționale. Moldoveanu aduce o mie de tineri transilvăneni, care formează echipajul a o sută de dirijabile. Pornesc spre Europa, unde aruncă pe toate fronturile obuze cu ceață și cu gaz ilariant, făcând imposibilă continuarea ostilităților. Ca țară neutră (cartea a apărut în 1916!), România ia inițiativa convocării conferinței de pace. Lui Shaw i se oferă sume colosale pentru cele trei invenții. Zadarnic: „Știa el bine că orice invențiune a științei, poate fi întrebuințată și de oamenii cu sufletul rău (...) rolul științei era însă să ajute numai la progresul omenirii, și nu la regresul ei".

N-am izbutit încă să găsim al treilea roman (?) științifico-fantastic al lui Victor Anestin, În anul 2000 sau O călătorie la Venus.

o tragedie cerească

(Fragmente)

(În anul 3000, marele astronom venusian Asales descoperă un astru care se apropie cu 400 de kilometri pe secundă. Colegul său mai tânăr, Ralta, efectuează calculele necesare și află că acest enorm corp întunecat va provoca grave perturbări cosmice, determinând așezarea Pământului pe un făgaș cometar, care-l va duce până dincolo de orbita lui Saturn și expulzarea lui Marte din sistemul solar. Venus va trece cu bine prin această încercare, sporindu-și doar zilele fiecărui an.)

II

SERBARE VENUSIANĂ

— Gata suntem gata!

Și Nata cu Bari, ținându-se de mână, gătiți amândoi ca două păpușele, intrară cu zgomot în biroul lui Ralta, câteva minute după plecarea lui Aldin.

— Ați și mâncat?

— Oh! de când… Și mama e gata.

— Atunci petrecere bună copii și fiți cuminți.

În pragul ușii apăru Lati, „frumoasa Lati“, cum îi spuneau prietenele. Venusienele sunt toate brune, dar Lati făcea oarecum excepție. Pielița obrazului ei era puțin mai deschisă și trandafirii obrajilor mai pronunțați. Se luaseră din dragoste, pe vremea când Ralta era încă un biet student, care nu știa de va reuși, sau nu în viață. Lati nu

avea altă avere decât ochii ei cei frumoși, părul ei cel bogat și sufletul ei cel bun. Avusese mari necazuri Ralta până să-și vadă visul îndeplinit, căci venusienii sunt oamenii cei mai curioși din lume. Rudele ei pretindeau că un om sărac cum era Ralta nu trebuia să se însoare. Iubirea lor își bătuse joc însă de prejudecățile tuturor. Nu trecuseră nici 12 ani și Ralta își câștigase și un nume și o avere: ba cum norocul surâde totdeauna celor ce găsesc viața interesantă și plăcută, un unchi lăsase menajului o avere și mai însemnată decât cea strânsă de Ralta prin munca lui.

În ziua când povestim, în Samiri, marele oraș venusian era o serbare măreață, la care luau parte toți cetățenii, bogați și săraci. Acea serbare avea loc de altfel în toate centrele mari și mici de pe planeta Venus, de oarece se prăznuia al 100-lea an de când omenirea venusiană renunțase la vechile granițe ce despărțeau în mod nenatural popoarele. Sute și mii de veacuri, venusienii, împărțiți în diferite țări, duseseră războaie unii în contra altora, se uciseseră milioane de oameni în războaie în care se întrebuințaseră toate armele cele mai noi.

Cei care făcură să înceteze războaiele, fuseseră învățații tuturor țărilor venusiene. Ei se cunoșteau toți, se vedeau unii pe alții la diferite congrese internaționale, se stimau, se iubeau și nu puteau să priceapă cum omenirea venusiană poate să-și verse sângele de prisos. La un moment dat, au renunțat de a mai pune știința în ajutorul industriei; inginerii au părăsit fabricile și în primul rând pe cele de arme; astronomii au refuzat să mai facă observații ca să dea ora exactă pentru circulația trenurilor și a

vapoarelor; chimiștii au părăsit laboratoarele de unde puneau la cale fabricarea a mii și mii de alimente, lucruri de prima necesitate, etc. Toți învățații au declarat greva, o grevă ciudată, ale cărei urmări au fost mari. Atunci pentru prima oară s-a văzut că întreaga viață modernă numai științei se datora. Au trecut doi, trei ani, au trecut cinci ani și greva continua.

Învățații făceau cercetări numai pentru ei și rezultatele nici nu le mai publicau. În sfârșit, au urmat mari mișcări populare, în toate țările și, în al șaselea an, barierele ce despărțeau țările au fost doborâte. S-au făcut mari reforme sociale, dar bineînțeles, fericirea completă tot nu se scoborâse pe Venus. Poporul nu era cu totul luminat. Erau încă mulți care nu pricepeau rostul lor pe planetă. În orice caz, era o îndrumare spre o nouă viață și la această îndrumare lucrau acum învățații cu o râvnă mai mare ca niciodată.

O singură sărbătoare aveau venusienii într-un an, dar acea sărbătoare era celebrată pe întreaga planetă. Și acum, aniversarea de 100 de ani de la „redeșteptarea omenirei venusiene”, urma să fie celebrată cu un fast nemaipomenit. De trei zile, trenurile, automobilele, vapoarele și aeroplanele, aduceau provinciali. În dimineața acelei frumoase zile se afla în Samiri un număr colosal de venusieni.

[...]

Lumea se împrăștiase pe bulevarde. Era cald, dar era plăcut la umbra imenșilor platani. Vehiculele de tot felul aveau acum voie să circule iar, dar numai pe alei anume, căci fiecare bulevard avea șase alei.

De departe, spre sudul orașului, unde se îndrepta Lati cu cei doi copii, se vedea cum se întindea oceanul, ale cărui ape străluceau puternic sub razele soarelui de primăvară venusiană.

— Să vedem vapoarele, spuse Nata. Să luăm un automobil.

— Nu, mamă, aeroplanul.

Părerea lui Bari hotărî și peste câteva minute după ce se abătuse la aerodromul cel mai apropiat, se aflau instalați în cabina cu geamuri a unui elegant aeroplan ce se îndreptă cu siguranță spre sud. În câteva minute se aflară deasupra oceanului. Priveliștea era superbă. Orașul, ridicat pe un amfiteatru domina oceanul, pe care pluteau sute și mii de vapoare în toate direcțiunile, sute plecau. Păreau că abia se mișcă, semănau cu niște interesante jucării de copii.

Bari și Neta, încântați, băteau din palme. Se depărtau repede de oraș; se aflau acum în largul mării. Soarele ardea cu putere și în cabină era cald de tot. Lati deschise o fereastră. Se uita spre oraș, spre casa lor, acolo unde la acea oră Ralta lucra mereu, cufundat în cifre, pe când ei se amuzau la 20–30 kilometri depărtare.

Aviatorul viră aeroplanul ce părea că va zbura pentru vecie spre orizont, întoarse botul lui enorm spre nord, spre oraș și peste câteva minute, ateriză de unde plecase.

Lati promisese copiilor să le arate defilarea și trebuise să meargă, dar gândul îi era mereu acasă. Vedea ea bine că lui Ralta i s-a întâmplat ceva. De ce-l chemase oare Asales? Niciodată, la o asemenea oră din noapte nu telefonase bătrânul învățat. Și-apoi, Ralta se culca după ce-

și sfârșea observațiile, sau calculele. În acea noapte, el nu dormise deloc, și la nouă dimineața îl găsise tot la birou lucrând.

Era ceva la mijloc, îi ascundea el ceva! Dar ce! El nu știa să-i ascundă un lucru. Desigur un eveniment ceresc. Dar nu-l anunța el cu o bucurie aproape de copil, ivirea vreunei neînsemnate comete! De ce acum nu i-ar fi spus ca totdeauna despre evenimentul pe care-l i-l anunțase Asales.

Era o presimțire curioasă, ciudată.

La urma urmei ce însemnătate era să aibă un eveniment ceresc! La aceasta se gândea Lati când intră în biroul soțului său, precedată de cei doi copii.

Bari intră punând mâna cornet la gură și imitând trâmbița.

— Uite micul sălbatic! spuse Ralta zâmbind.

— Ei, ați petrecut bine?

— Am fost cu aeroplanul, spuse Nata cu îngâmfare.

— Bravo!

Lati își sărută soțul, îl mângâie ușor pe păr și-l întrebă privindu-l drept în ochi.

— S-a întâmplat ceva?

— Unde? răspunse Ralta potrivindu-și ochelarii.

— În cer.

Ralta o privi mirat. Cum ghicise ea?

Promisese lui Asales să nu spună nimic. Dar oare nu spusese lui Aldin!

— Trimite copii în odaia lor, murmură el.

Ea îngrijată, îi luă de mână, și-i îndreptă ușor pe ușă. Cei doi copii pricepură și ei că e ceva și ascultară. Veselia

le cam pierise; dar erau obosiți; ochii lor văzuseră prea multe lucruri.

Lati se întoarse, luă un scaun și așezându-se lângă Ralta, îl luă de mână și blajin și temător îl întrebă:

— Ce e?

Hotărât, el îi spuse totul.

Ea îl asculta cu ochi mari, puțin cam palidă.

— Dar tu spuneai totdeauna că așa ceva e peste putință!

— Peste putință nu, dar prea puțin probabil. Și iată că fatalitatea ne va duce să asistăm la o priveliște ce nu a fost dată până acum nimănui.

— Sunteți siguri?

— Absolut siguri; ne lipsesc amănuntele, pentru că nu am avut tot timpul necesar, dar până într-o săptămână, cel mult, le vom afla pe toate.

— Și Venus nu e amenințată?

— Nu, cel mult i se va lungi anul cu câteva zile. În loc să avem un an de 225 de zile, vom avea câteva zile în plus, câte, nu știu încă, probabil 5 sau 6.

— Și altceva nimic?

— Nimic.

Ea făcu un gest ca și cum ar fi voit să alunge o idee urâtă.

— Sunt o nebună. Dacă ar fi să pierim, pierim cu toți.

Emoționat, el o apropie ușor și o sărută lung.

— Nu, nu vom pieri. În schimb vor pieri Pământul și Marte.

— Se vor ciocni cu acel soare nebun?

— Nu, Pământul își va schimba orbita, va căpăta o

orbită de cometă, iar Marte va fi scos din sistemul solar.

— Oh!… Și dacă ar fi omeniri pe aceste planete!

Ralta dete din umeri… Cine putea să se împotrivească atracțiunei masei giganticului soare stins!

Și apoi era demonstrat până la evidență, că Venus avea o situație excepțională în sistemul solar, numai ea putea să fie locuită.

În vremea aceasta, astrul enorm și întunecat, ce răsfrângea doar lumina ce primea de la soare, se apropia mereu cu câte 400 de kilometri pe secundă, cu 24 000 km pe fiecare minut, un milion și jumătate de kilometri pe fiecare ora, cu 34 560 000 kilometri pe fiecare zi. În cele trei zile de când fusese descoperit pe prima placă, străbătuse deci peste o sută de milioane de kilometri și înainta mereu cu aceeași iuțeală, drept înainte, zbura nebun în linie dreaptă, fără să-i pese de vreo atracțiune, nici cel puțin de aceea a Soarelui. Iuțeala lui enormă, fantastică îl făcea să nu se abată deloc din drumul lui hiperbolic. Drept înainte și vai de planetele ce-i vor aține calea, vai de acele cari ar veni spre el, sau după el, în apropierea lui!

Iar în acest timp, omenirea după Venus, cu totul liniștită, își vedea de traiul ei obișnuit. Nimeni nu bănuia tragedia cerească ce avea să se desfășoare.

Numai cei trei astronomi și Lati știau despre această amenințare cerească. În curând însă era să afle întreaga omenire venusiană, căci secretul nu se mai putea ascunde.

Era apoi o datorie pentru Asales să facă cunoscut lumei învățate acest mare eveniment ceresc.

Ce va spune poporul!

Ah! De asta nu-i păsa lui Asales. El nu cunoștea poporul; el trăise toată viața retras în observatorul lui, fugise de orice contact cu lumea, ba dojenea pe Ralta și pe Aldin, că zvârle „mărgărită ante porcos”. Ce-i păsa lui Asales dacă a doua zi gloata, poporul nu ar mai fi existat; pentru el nu exista decât știința.

III
ALARMA

Era a opta zi de când cu descoperirea făcută de Asales. Cu o zi mai înainte avusese loc o ședință a Academiei din Samiri, la care luaseră parte toți membrii. Lucru ciudat, nu fuseseră admiși decât numai membrii învățatului corp.

Nici ușierii nu fuseseră lăsați înăuntru. Ziariștii protestaseră zadarnic. Astfel, a doua zi, ziarele apărură fără obișnuita dare de seamă a ședinței Academiei.

Faptul acesta, dacă trecuse neobservat pentru marea masă a cititorilor, fusese însă discutat cu mare aprindere în redacțiile ziarelor. Redactorul științific al ziarului *Lumea,* pusese următoarea notiță curioasă:

„Ne pare rău să anunțăm că academicienii noștri s-au zăvorât pe ziua de ieri, oprind intrarea până și a ziariștilor. Printr-o indiscreție însă, suntem în măsură să spunem că dacă ședința a fost secretă, cauza nu e decât discutarea unei mari descoperiri ce va stârni o mare vâlvă. E vorba despre una din cele mai mari descoperiri; perfecționarea telegrafiei fără fir, cu ajutorul căreia se va putea rezolva chestiunea comunicărilor interplanetare. Se știe că

fizicianul Vasi lucrează de doi ani de zile la rezolvarea acestei chestiuni. Deși mai toți astronomii aduc argumente că planete ca Pământul și Marte nu pot fi locuite, există un tânăr astronom, domnul Aldin, care sprijinit pe observațiile din trecut și pe observațiile sale personale, se crede autorizat să apere existența unei omeniri pe planeta Pământ, ba încă a unei omeniri inteligente”.

Confrații de la celelalte ziare erau necăjiți; de unde știa Kala, redactorul științific de la *Lumea* această știre de senzație, pe care ei nu o aflaseră.

Bravii cititori venusieni, sorbindu-și cafeaua dimineața, citiseră și notița lui Kala și cei mai mulți făcuseră mare haz. Încă o păcăleală gazetărească! Ce! gazetarii îi iau drept caraghioși. Ce omenire pe Pământ! Ce telegrafie interplanetară!...

Aveau venusienii alte gânduri, alte necazuri. Omenirea venusiană era preocupată în acel moment cu creierea unor imense nävi aeriene, care să transporte zeci de mii de tone de mărfuri. Se formase o societate care promitea să realizeze acest mijloc repede de transport.

Ziua trecu liniștită. Fusese cald ca niciodată și spre seară, cele opt bulevarde gemeau de lume. Aeroplane nenumărate spintecau aerul, sute de asemenea vaporașe aeriene îndreptându-se în largul mării. Automobilele electrice alergau cu iuțeli nebune pe aleele destinate lor, iar pe aleele destinate pietonilor, mii și mii de copii, însoțiți de părinții lor, umpleau aerul cu țipetele lor vesele.

Ziarele de seară apăruseră toate, afară de *Lumina,* când iată că sute de vânzători se repeziră din curtea cea mare a redacției acelui ziar samirian.

Mulțimea era obișnuită cu strigătele lor. Dar de astă dată însă, răcnetele lor te înfiorau.

— *Lumina !...* Lumea în pericol!... Venus se ciocnește cu un soare stins!... Cinci bani *Lumina...* Pieirea planetei Venus! Se produse o adevărată panică. Vânzătorii nu mai puteau să-și vândă exemplarele, căci lumea le smulgea cu furie din mâinile lor... Părinții își uitaseră de copii... mii, zeci de mii de venusieni, la palida lumină a crepusculului, citeau cu ochii holbați articolul de reportaj din pagina III-a, cu titlul peste cele șase coloane, cu zeci de subtitluri, cu litere groase de-o șchioapă.

Se auzea un murmur vag la început, apoi din ce în ce mai mare asemănător cu zgomotul ce-l fac talazurile mării înfuriate. Abia se mai auzeau țipetele vânzătorilor de ziare:

— Citiți *Lumina!...* Pieirea lui Venus!...

Un reporter al ziarului *Lumina* avusese prilejul să afle câteva amănunte vagi despre descoperirea lui Asales și iată cum. Academicienii veniseră cu toți să asculte importanta comunicare a lui Asales, erau toți membrii Academiei și printre ei și un farmacist celebru, dar a cărui... sensibilitate era extremă. După ce ajunsese acasă, îi venise rău și tot eterul din farmacie nu putea să-i potolească nervii. Începuse să vorbească fără rost, să aiureze pomenind mereu despre pieirea lumii, despre soarele col enorm și stins. Medicul ce fusese chemat în grabă, tocmai vorbea cu un reporter de la *Lumina* și acesta auzise când o rudă a farmacistului povestea aiurelile acestuia.

Reporterul nu pusese la început preț pe acest lucru, nu-l interesa pe el Academia și nu era angajat pentru

rubrici științifice, ci avea rubrica sportului. A doua zi însă, auzind discuția din redacție, și-aduse aminte de afacerea cu farmacistul. Luă un automobil și se duse la locuința academicianului farmacist. Acesta se făcuse mai bine, dar era în pat, tot slab și palid.

Nu fu greu gazetarului să facă pe farmacist să vorbească, deși era cuvânt de ordine ca până în trei zile, până ce nu vor face calcule complete, să nu se spună nimic profanilor.

Farmacistul, care era o somitate în chestiuni de hapuri, valeriană, purgative etc., nu avea cea mai mică idee de astronomie și ceea ce nu înțelesese bine mintea lui turburată trecu în mintea zvăpăiată a reporterului cel lacom de știri senzaționale. Așa că ediția specială din *Lumina* cuprindea următorul articol.

PIEIREA LUMEI

— Interview cu un distins academician. — O descoperire senzațională. — Un astronom mare, domnul Asales, descopere un soare nou.— O iuțeală de mii de kilometri pe secundă și drept spre orbita noastră. Pământul, Marte și Venus vor pieri.

„În ultima ședință a Academiei, marele astronom Asales a făcut o comunicare extraordinară, care e menită să arunce groaza în sufletul oricărui venusian. În momentul când apar aceste rânduri, un corp ceresc, un soare stins, de mii de ori mai mare decât Soarele, vine drept spre noi cu o iuțeală de câteva mii de kilometri pe

secundă și nu s-a calculat încă, dar nu cumva el ne vine cu o iuțeală mult mai mare decât a luminii lui!!!

Soarele acesta merge drept, fără să-i pese de nici o atracție și va străbate sistemul planetar aproape drept prin mijloc. Dacă se va ciocni cu Soarele, nu ni se spune încă, dar vom căuta să avem interviewuri serioase cu astronomii de seamă în această privință. Întâi se va ciocni cu planeta Marte, pe care o va aprinde imediat, transformând-o într-un ocean de foc. Peste câteva zile va lovi planeta Pământ pe care o va lăsa în stare incandescentă, apoi se va ciocni cu orbita noastră. Astronomii nu știu însă ce se va întâmpla în acest caz și s-ar putea foarte bine ca orbita să fie mai puternică. În orice caz, sau ne vom transforma și noi într-un soare, sau vom prinde acest corp întunecat, tramsformându-l în Lună, care ne lipsește, pe câtă vreme toate planetele au luni nenumărate…”

Și articolul continua pe aceiași ton, fantezia reporterului fiind imensa, ca și nenorocirea cerească ce amenința sistemul planetar. Ce-i păsa lui de iuțeala de 300 000 kilometri a luminii, ce vrea el să știe că *orbita* unei planete e numai o linie curbă închipuită, el avusese nevoie de știri senzaționale și le alcătuise cum credea că e mai bine. De altfel, răsplata o și avusese, directorul ziarului *Lumina* îi acordase pe loc o gratificație de o mie de lei.

Nu mai era un murmur, ci un muget, un muget cum nici vântul turbat nu produce, cum nici valurile mării nu poate să scoată, când sunt biciuite cu putere de furtună.

— La Asales!… se auzi în câteva grupuri.

— La Asales! strigară câteva mii de oameni.

— La Asales, răspunseră repede ecourile întregului

oraș.

Erau zeci, erau sute de mii de oameni care murmurau acum același cuvânt.

Asales, ca totdeauna, era acasă. La o masa mare, așezată pentru prima oară în mijlociul camerei sale de lucru, pe întrecute: Ralta, Aldin, Asales și trei tineri, trei astronomi calculatori. Asales împărțise lucrul, el ținea firul conducător. Era o priveliște ciudată activitatea acestor șase inși, conduși de bătrânul cel înalt, voinic, ras la față. Auzeai din când în când cuvinte ciudate, vorbe ca: logaritm, sinus, serie, coeficient, perturbație… apoi iar tăcere, în urmă foiletarea cu repeziciune a vreunei imense table de logaritmi.

Cei șase astronomi calculau perturbațiile pe cari aveau să le sufere în special planetele Marte, Pământul și Venus. Calculul lui Ralta nu fuse decât o aproximație și trebuia să se afle toate amănuntele trebuia să se știe întreg adevărul.

Se întunecase.

Nervos, bătrânul atinse un buton și vasta sală plină de cărți, reviste, globuri și instrumente se ilumină deodată.

În același moment se auzi în depărtare un zgomot surd.

Locuința, sau mai bine zis, palatul lui Asales, căci avea bătrânul astronom un adevărat palat, se afla la periferia orașului, aproape de malul mării, la vreo 5 kilometri departe de centrul orașului. Spre sud se întindea Oceanul Marati; spre apus se vedea însă anume locul unde Soarele apusese de curând. În partea de nord-est se afla biroul, la al doilea etaj, ce da într-un vast balcon, pe bulevardul Saturn.

Zgomotul se auzea din ce în ce mai distinct; ușile

balconului erau larg deschise, toate.

Aldin, cel dintâi, cu toată strâmbătura lui Asales, se sculă de pe scaunul lui și ieși în balcon. Departe încă, venind dinspre centru se vedea o masă compactă, o mulțime formidabilă, ce alerga parcă în pas gimnastic. Cei 4–5 kilometri așa îi străbătuse mulțimea și de pe stradele lăturașe veneau altă mulțime, care îngroșa rândurile acelor veniți din centru.

— La Asales!…

Aldin auzi distinct acest strigăt și numaidecât își dete seama de ce se întâmplase. Poporul aflase, poporul se speriase și acum venea să ceară explicațiuni.

Aldin se cutremură. El cunoștea pe Asales, știa bine disprețul ce acesta îl manifesta pentru mulțimea cea mare. Puterea mulțimii nu o cunoștea Asales și-și bătea joc de ea. Ce era să se întâmple?

Îndată, reintră în sala de studii, pentru a înștiința pe colegi de sosirea valurilor de oameni.

În același moment, soneria telefonului începu să răsune cu putere.

Asales, se repezi la receptor furios:

— Allo! ce vrei? Cine e acolo? Cine? Kala? Care domnu Kala?… Redactor științific al ziarului *Lumea!…* Nu cunosc. Nu citesc ziarele niciodată… Repede, ce vrei!… Cataclismu!… Cine ți-a spus!… Ediție specială!… Să mă lași în pace cu prostiile dumitale!…

Și închise aparatul.

Se făcuse roșu la față.

— Care a fost imbecilul care s-a apucat să dea interviuri!… Auzi! *Lumina* a ieșit în ediție specială cu

sfârșitul Pământului!… Și domnul de la *Lumea* cere amănunte! De asta ne arde nouă!

Aldin, văzându-l înfuriat, nu mai îndrăzni să spună nimic, dar nici nu mai era nevoie să spună ceva, căci în acel moment se auzi un răcnet formidabil, jos sub balcon. Mii, zeci de mii de oameni răcneau:

— Asales! Asales!

Bătrânul rămăsese în picioare.

Privirea lui se îndreptă spre stradă, se întoarse interogator spre cei de la masă. Aceștia lăsaseră condeiele și priveau pe bătrânul maestru.

— Ce! Asta e teatru!… Reprezentație de circ!… Ce vreau oamenii ăștia cu mine?

Un coleg de la Academie intră în odaie gâfâind; se suise pe scară în fuga mare, aeroplanul ce-l adusese aterizând în grădina cea imensă a lui Asales.

Colegul în chestiune era Rapa, un geolog faimos.

— Ai citit? Ai citit?… Și-i întinse ediția specială din *Lumina.*

În acest timp, jos pe bulevard se strânseseră atâția venusieni, că nu mai vedeai decât o mare de capete, și bulevardul era larg, imens. Valurile mișcătoare se întinseseră până spre sudul locuinței, iar spre nord, dinspre centrul orașului, la lumina măreață a lămpilor electrice, se zărea o imensă mulțime, al cărei capăt se pierdea în zare. Era o agitație de nedescris.

— Asales! răcnea poporul.

Acesta citea pe fugă articolul din *Lumina,* ocărind groaznica ignoranță a autorului, care lua orbita unei planete drept un corp solid. Astronomii se apropiaseră de

ușile ce dădeau în balcon, dar nu îndrăzneau să apară în fața poporului.

Mulțimea văzând umbrele ce se mișcau își reîndoi strigătele:

— Asales! Asales! Să ne vorbească Asalles!

— Trebuie să le vorbesc... trebuie.

Și bătrânul luă de pe un raft un fel de pâlnie metalică, un aparat cu ajutorul căruia intensitatea vocii se înzecea, se însutea.

Când apăru în balcon silueta lui înfățișoasă și elegantă, se auzi o larmă nemaipomenită. Urmă apoi o tăcere mormântală. Glasurile tuturor amuțiseră.

Asales puse pâlnia aceea în dreptul gurii, ridicând-o cu amândouă mâinile și preumbând-o mereu spre stânga și spre dreapta, ca să auză toți; începu, cu o voce supraomenească, voce egală cu aceea a unui tunet puternic.

— Domnilor! Un cronicar puțin scrupulos a aruncat groaza în sufletul dumneavoastră, punând în gura mea cuvintele pe care nu le-am spus, inventând pericole ce nu există.

Se auzi un murmur ușor de satisfacție.

— Ah!... Ah!...

— E adevărat, un corp ceresc străin trece prin sistemul nostru solar, dar nu vine drept spre planeta noastră. Nu se va ciocni nici cu Marte, nici cu Pământul, și mai puțin cu planeta noastră. Consecințele vor fi cu totul altele; dar în ce privește pe Venus, nici un rău nu vom încerca. Omenirea venusiană nu are de ce să se teamă... în acest moment chiar, ajutat de alți astronomi, caut să găsesc

toate amănuntele. Pot să vă asigur însă pe conștiința mea, că suntem feriți de orice dezastru. Pentru Marte și pentru Pământ nu garantăm, dar după cum știți, aceste planete nu pot fi locuite și prin urmare, dacă vor fi pierdute în spațiu, ce va atinge aceasta pe un venusian? Vor fi niște simple evenimente cerești, cari nu vor interesa decât numai pe astronomi.

Mâine cel mult vom publica rezultatul cercetărilor noastre, ca să vă ferim de exploatarea ignoranților. Se auzi un ropot nebun de aplauze.

Asales lăsă jos aparatul, privi curios acea mulțime ce se agita la picioarele sale, apoi dând din umeri reintră în sală, unde colaboratorii săi se și apucaseră iar de lucru, geologul plecând odată cu sfârșitul cuvântării lui Asales.

Se auzea iarăși, murmurul mulțimii, dar de astădată nu cu sălbătăcia de mai înainte. Erau mii și mii de comentarii, de discuții, unii dintre cei mai supărați, propuneau o manifestație la redacția *Luminei,* care, fără rost, îngrozise populația orașului.

Și pe când valurile omenești se retrăgeau spre centrul orașului, în sala de studii cei șase astronomi își reluaseră calculele lor, în mijlocul celei mai desăvârșite tăceri.

Ei aveau să vază cei dintâi ce adevărate pericole aducea cu el înspăimântătorul glob, care pe fiecare secundă era mai aproape de 400 kilometri.

Cu toate calculele, ei știau bine că sunt împrejurări de cari nu puteau să țină seamă. Și apoi era ceva, ce nu știa nimeni în acel moment. Oare soarele cel stins venea singur? Nu avea el nici o planetă, nici un satelit? Nu se mai făcuse nici o observație, deoarece cerul nu fusese senin, în

orice caz nu repede se putea stabili acest lucru. Se știa însă că până în vreo patru luni, astrul cel lugubru trebuia să se afle la cea mai mare apropiere de planeta Venus, când își va exercita și dezastroasa lui influență asupra planetelor Marte și Pământ. Toate celelalte planete se găseau ferite de apropierea prea mare a soarelui cel stins, căci aveau poziții îndepărtate de zona de perturbații, se găseau de cealaltă parte a Soarelui.

Ah, dacă ar ști omenirea unei planete că oricând e expus la accidente de tot felul globul ceresc ce-i poartă. Zboară Venus în jurul Soarelui cu o iuțeală de peste 50 kilometri pe secundă, zboară Pământul cu o iuțeală de 30 kilometri pe secundă. Dar nici venusienii, nici pământenii nu-și dau socoteală de această iuțeală colosală. Corpuri întunecate, sori stinși sunt nenumărați în spațiu fără margini, dar ei nu pot să fie văzuți decât atunci când se apropie prea mult de Soare, când ajung în sistemul solar. Iuțeala obișnuită a unui asemenea soare stins poate să fie zeci de kilometri pe secundă, ba și de sute de kilometri, ca Satan de pildă. E curios cum sorii cu cât îmbătrânesc cu atâta au iuțeli mai mari. În universul nostru, format din sute de milioane de sori, dintre care mulți mai mari decât Soarele nostru, se găsesc sori de toate vârstele, sori tineri, sori maturi ca soarele nostru, sori bătrâni, ruginiți, în decadență, ce sunt pe cale să se stingă, sau stinși cu totul. Și de unde sorii tineri nu fac nici 10 kilometri pe secundă în spațiu, cei bătrâni zboară cu zeci și sute de kilometri. Soarele în drumul lui spre constelația Lirei ar putea oricând să se întâlnească cu un soare stins. De astădată însă, soarele cel întunecat venea dintr-altă parte, aproape

opusă. Ceea ce era curios nu era masa lui enormă, ci goana lui nebună, căci sunt rare de tot stelele ce au mișcări până la 300 kilometri pe secundă. Satan era o excepție, dar cum nimerise el oare drept prin bietul sistem planetar?

IV
PĂMÂNTENII EXISTĂ!

Aldin era dintre acei câțiva care știau foarte bine, că se apropie un eveniment de cea mai mare însemnătate, care făcea pe oricare venusian să privească viitorul cu mare grije. El însă nu se gândea la acest eveniment decât cu totul din alt punct de vedere; se gândea la chestiunea omenirii pământene.

După figură l-ai fi putut lua drept un tânăr ce nu împlinise încă douăzeci de ani; avea însă douăzeci și opt de ani, dar deși destul de tânăr, era privit cu încredere de toți învățații, cu toate cercetările lui uneori ciudate.

Asales, îl iubea mult, îi admira cercetările sale științifice, dar asupra unui singur punct nu se înțelegea cu elevul lui Ralta. Aldin era veșnic preocupat de chestiunea dacă Pământul e locuit, sau nu. Scrisese două mari volume în această chestiune, ținuse nenumărate conferințe și de câteori, prin Ralta, făcea comunicări Academiei, cu privire la rezultantele observațiunilor sale asupra planetei Pământ, lăsa să reiasă noi argumente pentru devedirea existenței pământenilor.

— Asta e o manie foarte curioasă, spunea Asales totdeauna. Ralta, tu ești elevul meu, tu ai ideile mele, tu

știi că am dovedit ca pământenii nu pot să existe din o mie și o sută de motive. Știi bine că din cele mai serioase cercetări reiese că temperatura mijlocie a Pământului e prea scoborâtă și o omenire inteligentă nu ar putea să existe! De ce nu încerci să convingi pe bietul Aldin! Nu vezi că neglijează calculul noilor perturbațiuni ale planetelor Saturn, Uranus, care de câtva timp ne dă atâta de lucru, pentru a se apuca să observe Pământul cu luneta! Timp prețios pierdut zadarnic!

Ralta surâdea și nu răspundea. El personal nu credea că poate să existe o altă planetă locuită, dar ținea mult la Aldin, știa câtă inimă punea acesta pentru a-și apăra teza. Aldin nu găsea nici o aprobare în cercurile științifice, în schimb, făcuse ca ideea aceasta sa prindă rădăcini printre venusienii cu oarecare cultură. Câțiva literați de seamă se amuzaseră chiar să scrie romane astronomice ce se petreceau pe frumoasa planetă albastră-verzuie ce strălucea cu atâta putere pe cerul venusian.

În ultimul timp, Aldin avea la tipar un mare volum, o monografie a planetei Pământul, în care reproducea toate observațiunile fizice ce se făcuseră asupra acestei planete din timpurile cele mai îndepărtate și până în prezent, cum și observațiile lui personale.

Făcea să reiasă toate schimbările ce le suferea mereu suprafața planetei Pământul, schimbări cari erau în legătură cu anotimpurile. Arăta cum imensele pete albăstrii erau mări, cum unele pete mici, galbene cu totul, nu puteau să fie decât pustiuri, arătă apoi cum se pot observa sporiri și micșorări ale celor două veșnice calote polare. Ceea ce-l interesa mai ales de câtăva vreme erau

cercetările marelui fizician Vasi cu privire la telegrafia fără fir.

Vasi era sigur că undele cu ajutorul cărora se puteau transmite telegrame fără fir în orice parte a planetei, chiar și la antipozi, puteau să spintece spațiul interplanetar, să ajungă până la Mercur, sau până la Pământ. În ce privea planeta Mercur, toate dovezile erau contra existenței unei omeniri. În adevăr, planeta aceasta prezintă Soarelui veșnică aceeași față, nu se învârtește nici în jurul axei sale, nu are succesiunea zilelor și a nopților, singura favorabilă existenței unei omeniri.

Vasi însă un tânăr înalt, brun de tot, cu ochii negri și ageri, veșnic preocupat de progresele telegrafiei fără fir, împărtășea cu totul părerile prietenului său intim, Aldin, cu privire la existența unei omeniri pe Pământ.

— Cum se poate ca astronomii tăi să aibă spiritul atât de nefilozofic, încât să nege cu încăpățânare existența pământenilor! Știi! Numai în ziua când vom lega o conversațiune cu pământenii vom face pe venusienii de la Academie să-și schimbe părerile.

Era o minunăție laboratorul lui Vasi. Acoperișul purta o antenă foarte înaltă ce da clădirii o înfățișare de vapor.

— Un vapor ce sta gata să plece în spațiu, spre îndepărtatul Pământ! spunea Vasi în glumă lui Aldin. În timpul din urmă, Vasi nu spusese totul lui Aldin.

Notița pe care o publicase Kala, redactorul științific al ziarului *Lumea,* nu era cu totul o farsă. Vasi avea o oarecare simpatie pentru acel ziarist, care-l vizita des. Și dacă nu pricepea întotdeauna Kala tot ce-i spunea Vasi, apoi nu era vina ziaristului, deoarece Vasi făcuse mari

descoperiri, ce nu puteau fi bine înțelese deocamdată nici de fizicienii venusieni. Îl ajutase imaginația? Întâmplarea? Nu știa nici el bine. Știa că găsise mijlocul de a putea trimite în spațiul interplanetar undele de care se servea în telegrafia fără fir.

Era să slujească această descoperire la ceva? Nici el nu știa. Credea în existența altor lumi locuite, dar nu știa cum s-ar putea stabili o înțelegere.

Cu o săptămână înainte de descoperirea lui Asales, el făcuse o altă descoperire tot așa de faimoasă. Într-o noapte, primise în două trei rânduri telegrame foarte curioase. Tot linii, tot puncte, dar cari nu spuneau nimic pe limba venusiană.

Era însă un cuvânt, care revenea mereu, același, același. Imaginația îl ajutase totdeauna. De ce să n-o asculte și acum. Și aproape fără să-și dea seama de ce face, întrebuința mecanismul ce-l inventase pentru a trimite în spațiu telegrame fără fir, aranjând astfel aparatul spre frumosul Luceafăr albastru-verzui, planeta Pământ, ce strălucea așa de luminoasă pe negrul catifelat al cerului.

Trimise una după alta trei telegrame la fel. Tei puncte, linie.

Trecură zece minute, 15 minute, și deodată primi răspunsul: trei puncte, linie.

În noaptea aceea nu dormi deloc și experiențele continuară până la ziuă.

În nopțile următoare făcu același lucru, mereu mai preocupat, veșnic cu fruntea încrețită.

Era un tăcut; nu simțea nevoia să spună tuturor gândul

ce-l preocupa și-apoi, dacă ar fi spus cuiva ce chestiune îi frământa mintea, ar fi fost luat drept nebun.

A doua zi după manifestația poporului în fața palatului lui Asales, Aldin se duse la prietenul său Vasi pe care nu-l văzuse de atâta timp. Acum când planeta lui favorită era amenințată, simțea Aldin și mai mult nevoia să vorbească despre tragica soartă a presupușilor pământeni.

Calculele fuseseră sfârșite și rămăsese ca Aldin în acea zi să redacteze cu ajutorul lor un lung memoriu, pe care să-l prezinte Academiei și tot în acea zi Ralta să facă un rezumat popular, care să fie publicat în sute de mii de exemplare și răspândit pe toată suprafața planetei.

Soarta Pământului fusese hotărâtă. Calculele arătau că acea planetă, în urma colosalei atracțiuni a întunecatului soare își va schimba orbita ei actuală într-o orbită cu totul cometară. Pământul, care se învârtea în jurul Soarelui în 365 zile pământești, urma să capete o perioadă de revoluție de peste 15 ani. Va ajunge deci până dincolo de orbita pe care îndepărtatul Saturn o descrie în jurul Soarelui, apoi se va reîntoarce, apropiindu-se de Soare mai mult chiar decât Venus. Trecerea aceasta spre regiunile înghețate în care plutea Saturn, ar fi avut ca consecință distrugerea unei omeniri pământene, dacă exista într-adevăr o omenire pe Pământ.

Aldin era cu desăvârșire supărat. Pe când el se silea să dovedească existența pământenilor, iată că planeta aceasta, printr-o împrejurare tragică, își schimba cu totul drumul, omorându-și omenirea!

Era așa de indignat Aldin pe imensul soare stins! Cel puțin, dacă ar fi putut să facă dovadă evidentă că Pământul

a fost locuit. Că nu va mai fi, aceasta era altă socoteală; aproape că împărtășea majestoasa nepăsare a lui Asales. Aldin voia să triumfe părerea lui, aceasta îl interesa. Doar nu avea rude pe Pământ! Și apoi cine știe, dacă nu cumva faimoasa omenire pământeană nu e decât un trib de gorile și urangutani! Nu, nu era deloc bine dispus Aldin. Era supărat cum nu fusese niciodată. Era hotărât să oprească publicarea faimoasei monografii a unei planete ce se degrada transformându-se în cometă.

Așa necăjit ajunse la Vasi, care ca niciodată, îl luă în brațe și-l sărută:

— Ce mai e și asta! spuse Aldin mirat.

— Am triumfat amândoi, au triumfat ideile noastre..

Și-l duse în sala de experiențe.

Trei ceasuri fără întrerupere cei doi tineri au discutat foarte aprins. Se auzea mai ales vocea ascuțită a lui Vasi, care părea că declamă. Și tot așa declamator vorbea și Aldin. Servitorul, obișnuit, blazat chiar cu veșnicele discuții științifice, dar de astădată pus la ușe să nu intre nimeni, își satisfăcea o mare curiozitate trăgând cu urechea. Niciodată nu auzise el pe pașnicul său stăpân declamând ca la teatrul cel mare din Samiri.

Aldin, care era o fire cu totul pasionată, ținea și el adevărate discursuri.

Servitorul buimăcit prinsese numai câteva cuvinte fără înțeles: „Pământeni… comunicarea asigurată… apoi cuvinte ce nu le mai auzise el în viața lui: Europa, America!… și alte multe cuvinte străine care nu aveau nici un rost. Știa servitorul toate cuvintele tehnice ale fizicii, ale telegrafici fără fir, le auzise de mii, de mii de ori, dar

nu auzise despre aparate și instrumente cu acest nume.

— Trebuie să fie o știință nouă. Mari oameni sunt și acești doi tineri.

Pe când făcea aceste reflecțiuni, ușa se deschise repede și Aldin ieși ca o furtună.

— Deseară, spuse el lui Vasi și fugi.

[...]

Ajuns la Ralta, urcă scara suind câte două-trei trepte și fără să mai bată la ușe intră ca o bombă în cabinetul savantului.

Acesta tocmai redacta expunerea populară ce trebuia să fie împărțită în sute de mii de exemplare, cu privire la marele eveniment ceresc la care erau să asiste.

Aldin, abia respirând, căzu pe fotoliul din fața lui Ralta. Acesta se sculă speriat, își îndreptă ochelarii și-l întrebă cu grijă:

— Ce e! Vreo nenorocire!

— În adevăr, colosală!...

— Ce s-a întâmplat?

— Avem dovada palpabila despre existența omenirii pământene.

Ralta știa bine că Aldin nu era omul care să glumească și cu toate acestea zâmbi.

Aldin se prefăcu că nu-i observă zâmbetul.

— Maestre, continuă el, nenorocirea e mult mai mare decât credeam noi; nu mai e vorba acum de un bloc uriaș de stâncă, ci de o planeta a cărei omenire a ajuns la un grad de civilizație și mai mare decât a noastră. Sunt două miliarde de oameni condamnați de fatalitatea neîmpăcată să dispară. E o omenire disperată ce umple acum văzduhul

cu țipetele ei de groază. Există pământeni, există marțieni, și aceste omeniri corespund prin telegraful fără fir de 300 de ani venusieni. Vasi a reușit să intre în legătură cu pământenii. Sunt trei zile și trei nopți, de când el stă în comunicare cu institutele mari științifice de pe Pământ.

Ralta își duse mâinile la tâmple; i se părea că-i va plesni în mii de bucăți țeasta; ceea ce spunea Aldin turburase liniștea obișnuită a învățatului. Nu mai știa ce să creadă. Nu cumva Aldin, bunul său prieten, sub impresia groaznicului eveniment astronomic ce era așteptat își pierduse mințile.

Ocoli biroul și apropiindu-se binișor, luă pe tânăr de mână. Poate pentru că el însuși nu era liniștit, spuse:

— Aldin, dragul meu, îți arde mâna. Ai friguri.

— Nu e de mirare!

— Ești sigur de tot ce spui?

Atunci Aldin își dete socoteală că probabil avea o înfățișare ce nu inspira deloc încredere maestrului. În cameră nu se afla însă nici o oglindă; nu putea Aldin să-și vază deci mutra lui disperată.

— Maestre, spuse el, încercând să-și potolească emoțiunea. Desigur, cele ce-ți povestesc, îți par basme; dar nu, nu, îți jur pe ce vrei. Cele ce-ți spun reprezintă numai adevărul. Pământenii sunt atât de înaintați în cultură, încât a fost un joc pentru ei sa ne facă sa înțelegem ceea ce vor să ne spună. În trei zile numai, Vasi singur, fără ajutorul nimănui, a reușit să înțeleagă totul. E un sistem pe care pământenii l-au învățat de la marțieni. Lucrul era cu atât mai ușor, cu cât nu există nici o deosebire între o ființă omenească de pe Pământ și Marte și una de pe Venus.

— Cum! există și marțieni?

— Nu-ți spusei?… Nu… Am uitat. Marțienii sunt și mai înaintați în cultură; ei au găsit cei dintâi mijlocul acela faimos de a se putea înțelege cu omenirea planetei Pământ. Pământenii de la ei au învățat acest mijloc și dacă nu l-au încercat cu noi știi care a fost cauza?… Ascultă!… Erau perfect încredințați că Venus e o planetă nelocuită!

— Ei, asta e! Și Ralta făcu o mișcare de supărare.

— De ce să te superi, maestre. Oare venusienii nu erau perfect încredințați că Pământul nu e locuit.

— Cum se face însă că tocmai acum au găsit cu cale să intre în comunicare cu noi.

— E o idee pe care le-au dat-o tot marțienii. Aceștia, neputând să comunice direct cu noi, au sfătuit pe pământeni, și marțienii au aflat de acum două luni despre astrul ce vine drept spre noi.

— Cum așa?

— Observând perturbațiunile planetei Neptun.

— Așa!… Și noi care am neglijat această chestiune! Vezi, avea dreptate Asales!

— Sunt două luni de când pământenii încearcă să intre în comunicare cu noi.

Ralta ascultă și tot nu-i venea să creadă. Ideile i se încurcaseră cu totul; se întreba dacă nu cumva astrul cel fatal nu va aduce cu el înnebunirea tuturor venusienilor.

— Și de ce graba aceasta de a corespunda acum?

— Două motive. Unul este acela de a se asigura mai întâi dacă planeta noastră ar fi favorabilă existenței unei colonii de pământeni. Al doilea motiv e acela de a putea, în cazul cel mai rău, să ne transmită toate rezultatele

științifice la cari au ajuns și ei și marțienii, bogății științifice, strânse de mii și mii de ani de civilizație și care nu trebuie să piară.

Ralta îl privi lung.

În adevăr era extraordinar. Dacă Aldin nu-și pierduse mințile, dacă în clipa când spunea acele lucruri nu era nebun, apoi un asemenea eveniment avea o însemnătate fără margini. Iată o idee în adevăr curioasă, aceea ca omenirea unei planete să lase unei alte omeniri, drept moștenire, tot tezaurul științific strâns de-a lungul veacurilor.

Ralta se simți înduioșat și îi veni lacrimi în ochi. Desperarea pământenilor acum o înțelegea el și-l cuprinse o milă imensă, milă fără margini și în același timp tremura de emoție, gândindu-se la gestul acela măreț al învățaților pământeni, de a-și considera ultimele momente ale vieții lor grijei de a arunca pe altă planetă întreaga moștenire științifică.

Ralta, la culme, luă în brațe pe Aldin, care se sculase și el tot emoționat.

Asales, care intrase pe ușe tot fără să bată, rămase pe prag, încremenit. O scenă atât de ridicul sentimentală nu mai văzuse el în viața lui.

— Dragii mei, murmură el cu milă, sunteți oare bolnavi?

(Apropierea lui „Satan”, cum a fost supranumit astrul întunecata stârnește panică pe Pământ. Un „vânt de nebunie” duce la încetarea oricărei activități productive, la distrugeri, jaf și dezmăț. În etapa finală, atracția intrusului

cosmic ridică maree gigantice, care acoperă totul.

Marțienii, adepți ai filosofiei resemnării, își așteaptă moartea cu demnitate. Singurul lor gând este de a transmite venusienilor cunoștințele științifice acumulate de-a lungul mileniilor.

Cu toate asigurările astronomilor, neliniștea îi cuprinde și pe venusieni. „Reapar fantomele trecutului” (titlul capitolului al X-lea), politicienii, care răscolesc mulțimile și le îndreaptă împotriva lui Asales, sub conducerea lui Sandy, liderul „imperialiștilor” (spre deosebire de „regaliști“ și „republicani”). Bătrânul savant e apărat de fizicianul Vasi, cu ajutorul unui fel de rază a morții, al cărei secret îi fusese transmis de marțieni. Sub acțiunea ei, „orice corp parcă se topea, dispărea pe loc, fie un metal, fie un corp omenesc”. Hecatomba îi dezmeticește brutal pe cei ațâțați de politicienii urmărind interese meschine. Și cum „Satan” s-a arătat a fi, într-adevăr, inofensiv pentru ei, venusienii captează, emoționați, ultimele mesaje de pe Marte, planeta condamnată.)

VICTOR EFTIMIU

În 1917, ideea unei substanțe care să aibă „darul minunat, de necrezut, de-a neutraliza forța de atracție a pământului“ nu mai constituia de mult o noutate în literatura științifico- fantastică. De ea beneficiază domnii Cavor și Bedford, Primii oameni în Lună *(Wells, 1901), fără să știe că un compatriot anonim îi precedase cu aproape patru decenii:* Relatarea unei călătorii în Lună *(1864) menționa, într-adevăr, utilizarea unei „substanțe repulsive” capabile să anuleze atracția terestră. Mult mai precis și mai convingător este, în* O uimitoare descoperire și incalculabilele ei consecințe asupra destinelor lumii *(1867), fantomaticul X. Nagrien, pseudonim sub care unii cercetători cred că se ascunde Jules Verne. Aici, după o „demonstrație“ a imposibilității folosirii motoarelor clasice pentru zbor, autorul-inventator conchide: „Trebuia o concepție primordială cu totul alta și radical diferită“; această concepție constă în utilizarea „antigravitației, sau gravitației negative” și urmează o descriere amănunțită a aparatului conceput pe această bază.*

Un precedent există, de altfel, și în literatura noastră. „Romanul astronomic“ al lui Henri Stahl, Un român în lună *(1914), vehiculează un nou termen fantastic: „azbestoidul refractar atracțiunii”, variantă a cavoritei lui Wells. Autorul încearcă și, în bună măsură, izbutește să susțină faptic ideea desprinderii pe această cale din îmbrățișarea invizibilă a gravitației.*

Desigur, explicațiile pe care le dă inginerul Theobald Armory prietenului său George Henriquez, zis Silvan-Eol,

sunt extrem de sumare, ca să nu spunem naive („contramagnetul universal“). Dar Victor Eftimiu n-a urmărit să dea o fundamentare științifică riguroasă povestirii sale, în care accentul nu cade pe descoperirea lui Armory sau pe „incalculabilele ei consecințe”, ci pe drama lui Henriquez, traumatizat iremediabil de gestul său ucigaș. Dincolo de pretextul ușor desuet al confruntării judiciare și de unele grandilocvențe benigne, povestirea are astfel un sunet neașteptat de modern.

Trebuie să mai semnalăm consonanța fortuită cu o însemnare a lui Apollinaire, datând cam din aceeași perioadă și reprodusă în Anecdotice. *Este vorba despre posibilitatea aplicării a două dintre cele mai ingenioase idei wellsiene, călătoria în timp și realizarea invizibilității, la tactica și strategia militară. Victor Eftimiu sugerează aplicarea unei a treia idei, socotită nu mai puțin absurdă în momentul scrierii povestirii sale. Și justificarea scriitorului aparține neîndoielnic unui spirit deschis înnoirilor progresului tehnico-științific: „Faptele desmint vechile teorii și, după noua teorie, totul este posibil în domeniul științei (...) Este, deci, foarte posibil ca geniul omenesc (...) să fi putut descoperi principiul neutralizării forței de atracție a pământului”.*

Victor Eftimiu este și autorul unei „schițe din Marte”, intitulată Pământul a vorbit! *Astronomul marțian Al-Marun și discipolul său Mar-Tomar descoperă cu încântare semnalul luminos pe care-l lansează Pământul către planeta lor, în momentul apropierii maxime. Ei ar vrea să răspundă în același fel, dar marțienii „nu mai aveau nici un ideal, nu se mai interesau de nimic și nimic nu-i mai mira”.*

Bătrânul Al-Marun moare dezamăgit, dorind ca sufletul lui să ajungă pe Pământ. Căci „Acolo oamenii sunt fericiți. Bolile sunt vindecate toate. Războaie nu mai sunt. Nimeni nu mai e bogat — și fiecare are cu ce să trăiască

Consemnăm această viziune — și anul nașterii ei: 1909.

un asasinat patriotic

PREȘEDINTELE

Te numești George Henriquez, zis „Silvan-Eol”, om de litere, 35 ani, invalid de război; ești acuzat că în noaptea de 23 spre 24 mai 1917, ai asasinat, la el acasă, pe inginerul Theobald Armory, cel mai bun prieten al dumitale. Îți mărturisești crima?

ACUZATUL

Da!

PREȘEDINTELE

Spune cum s-a întâmplat. Îți recomand să eviți, în povestirea dumitale, orice amănunt străin de ceea ce ne interesează.

ACUZATUL

Am să fiu cât se poate de scurt.

La 12 aprilie 1917, pe la ora 9 seara, lucram la lumina unei lămpi de petrol, în mansarda mea, de la etajul al șaselea, a cărei fereastră unică, spre curte, domină casele din împrejurimi. Lăsasem perdelele ca să nu se vadă nici o lumina (din pricina aeroplanelor inamice).

Deodată, auzii un zgomot ciudat: ca și cum mi-ar fi bătut cineva în geam. Ciocănitura se repetă. Cu inima strânsă de emoție — nu puteam să-mi închipui ce pasăre ciudată venea să se izbească de fereastra mea — micșorai lumina lămpii și ridicai perdeaua. Spre marea mea mirare, văzui o umbră colosală, care-mi acoperea o jumătate din fereastră; o mână mare, neagră, bătu din nou și-o voce cunoscută răsună:

— Hai, deschide!

Deschisei, aproape automatic. Cineva se aplecă spre mine. Era Armory, inginerul Theobald Armory, care sta agățat acolo, la marginea odăiței mele, peste prăpastia neagră a curții. Cea dintâi mișcare, înainte de a-i întinde mâna și a-l atrage în casă, fu să văd scara uriașă pe care prietenul meu se cocoțase până la al șaselea etaj. Dar picioarele lui Theobald nu se sprijineau pe nimic, spânzurau în spațiu.

Cu coatele pe marginea ferestrei, părea că se ține acolo mulțumită unei diabolice figuri de echilibristică. Eram uluit.

— Te-am dat gata, hai?! zise el, intrând în odăiță.

Cu gesturi calme, enigmatice, cu un surâs misterios în privire, el își scoase mâinile din niște mănuși negre, enorme, pe cari nu le mai văzusem.

— „Te rog să mă ierți, dragul meu, zise el, că ți-am intrat în casă, într-un chip atât de neobișnuit; dar noutatea pe care viu să ți-o anunț ar fi contrastat prea mult cu o vizită regulată, pe scara obișnuită.

Am pus, în sfârșit, la punct o invenție care va revoluționa știința și lumea, după ce ne va fi dat o victorie rapidă și totală!

Această invenție de care tu auzi cel dintâi, simplifică într-un chip definitiv, zborul omului.

Peste câteva luni, aeroplanul va părea o biată căruță, grea și hodorogită, care face gălăgie multă pentru nimica toată.

Aparatul pe care-l duc cu mine și pe care tu nici nu-l bagi de seamă, atât e de mic, poate fi mânuit și de un copil, după un exercițiu de treizeci de minute.

Uită-te la mănușile astea. Precum vezi, dosul lor, ca și pingelile mele, e făcut dintr-o materie suplă și fosforescentă, un fel de ștofă-za, foarte solidă.

Ei bine, această materie, pe care am compus-o eu, are darul minunat, de necrezut, de-a neutraliza forța de atracție a pământului.

Este contra-magnetul universal!

Apropiind și depărtând, după câteva reguli foarte simple, mâinile și picioarele, prevăzute cu această stofă, omul poate să se înalțe și să evolueze în spațiu, cu abilitatea unei păsări. Stai să vezi!“

Theobald își puse mănușile, stinse lampa, se urcă pe bordul ferestrei și-și dădu drumul în aer. Am scos un țipăt de groază, căci prietenul meu coborâse foarte repede, gata să cadă, câțiva metri, dar, după o clipă, el se înălță din nou și domină toate clădirile.

Întins în spațiu, cu fața spre pământ, asemeni unui înotător, elegant și sigur, el plutea pe valurile aerului, în noaptea liniștită, deasupra acoperișurilor albastre, luminate de luna plină.

Înotă așa, vreo zece minute. Apoi, cu o mișcare descompusă lent, descrise, cu mâinile acum lipite, o largă curbă aeriană și corpul său luă o atitudine nouă: era în picioare acum, cu brațele întinse deasupra capului, și palmele apropiate: o siluetă foarte lungă și subțire. Jocul reîncepu. De data asta, Theobald pica repede, și drept, în vid, apoi se ridica, în linii frânte, într-un zigzag necontenit: el desena în spațiu, imenși dubli V imaginari care se repetau la infinit. Erau atâția W W W W, atâtea sute, atâtea mii, încât sufletul meu, beat de bucurie, spiritul meu

halucinat sfârșiră prin a lua acest zbor în W W W W ca un imens murmur euritmic al naturii înminunate!”

PREȘEDINTELE

Să lăsăm literatura… Vino la fapt!

ACUZATUL

Credeam că visez…

PROCURORUL

Și eu tot așa…

AVOCATUL

Rog pe domnul procuror să binevoiască a nu mai întrerupe, prin inutile observații ironice, povestirea clientului meu. Chestiunea e mult mai gravă și mai interesantă de cum i se pare dumisale…

PROCURORUL

Domnul președinte a spus-o: e literatură.

PREȘEDINTELE

Acuzatul n-a terminat încă! (Acuzatului) Continuă!

ACUZATUL

Câteva minute după aceea, Theobald Armory era iar în mansarda mea. Cu toată marea mea emoție, băgai de seamă că era foarte palid; pieptul i se ridica și i se lăsa, împins de plămânii săi încă plini de aerul proaspăt al nopții.

Tăcurăm câteva clipe.

Apoi, ușurat „îmi zise:

— „Înțelegi acum ce însemnează invenția mea?

Îți dai seama ca toate sunt răsturnate de acum, că războiul nu mai are mult de trăit?

Închipuiește-ți jumătate din armata noastră înzestrată cu mănuși și ghete contramagnetizate; soldații părăsind

noroiul în care stau încleiați de-atâta vreme, înălțându-se în văzduh ca un nour imens de uriașe lăcuste și căzând pe cealaltă parte a tranșeelor, la spatele unui inamic surprins, buimăcit, îngrozit?

Îi văd, în vreme ce restul trupelor ne-ar păzi hotarul, îi văd pe soldații noștri, ca niște arhangheli cu aripi invizibile, abătându-se peste tot întinsul imperiului vecin, aruncând panica, terorizând orașele, demoralizând populația, sub privirile prostite ale unui comandament neputincios!

Închipuiește-ți bucuria care ne va ilumina căminurile în ziua când spaima zilnică se va fi sfârșit, când durerile vor fi fost alinate, morții răzbunați, munca reluată, pacea domnind, în sfârșit, în omenirea sfâșiată și toate popoarele pământului privindu-ne cu ochii uimiți și recunoscători!”

Beat de fericire, nebun de entuziasm, strânsei la piept pe Theobald Armory, îi sărutai fruntea genială, plânsei pe mâinile sale divine.

Eram plin de admirație, de umilință și de gratitudine.

— „De mâine încolo, îmi spuse Theobald, am să mă ocup de punerea în practică a acestui proiect.

Numai de nu m-ar călca vreun camion! adăugă el, surâzând.

Altminteri, nu văd ce m-ar putea împiedica să-mi duc la bun sfârșit descoperirea!”

Și plecă, foarte cuminte de data asta, pe scara obișnuită.

Câtva timp, nu-mi mai dete nici un semn de viață.

L-am întâlnit, întâmplător, într-o zi.

Părea nemulțumit.

— Ce e? l-am întrebat.

— „Ce sa fie? Am fost la Ministerul Invențiunilor, am văzut tehnicienii-șefi, ofițeri, generali, le-am oferit invenția mea și nici nu vor să audă.“

— Ei, asta-acum! Nu se poate!

— „Ba se poate! îmi răspunse el, cu un zâmbet amar.

N-au vreme să examineze «drăcia mea». Au alte proiecte, mai grabnice, de realizat. Mi-au făgăduit să se ocupe și de mine, dar ceva mai târzior… mi-au destăinuit că mai au câteva propuneri „în același gen“, cari așteaptă în cartoanele ministerului.

Se pare că scările, beciurile, anticamerele și podul acestei neprețuite instituții sunt pline de tot felul de invenții geniale și înțelegi că oamenii de acolo n-au vreme să satisfacă toată lumea”…

I-am spus că nu trebuie să se lase abătut de aceste mărunțișuri, inerente oricărei administrații, mai ales în vreme de război. L-am sfătuit să vadă industriași, fabricanți, bancheri, chiar particulari.

— Expune-le planul tău și e peste putință să nu găsești pe cineva pe care să-l intereseze. Mă pun, cu dragă inimă, la dispoziția ta; dacă vrei, mergem împreună să căutăm…

— „Nu mulțumesc! îmi răspunse Armory, prea puțin încălzit de optimismul meu.

Am să mă duc singur!…“

Și iar nu ne mai văzurăm câtăva vreme.

Nu mai știam nimic de prietenul meu. Fără îndoială, căuta mereu.

L-am revăzut pe stradă, după o săptămână; era adus de spate, foarte palid, cu ochii trași. Cum mă zări, îmi strigă:

— „E excelent sfatul tău! Să-l mai dai și la alții!

Ți-am văzut faimoșii tăi financiari! Unul mi-a spus:

— «Dragă domnule, ceea ce-mi propui e, fără îndoială, foarte interesant, dar înțelegi că realizarea planurilor dumitale, ar însemna ruina noastră! Capitalurile noastre sunt plasate în industrii de război. O victorie care ar aduce un sfârșit prea grabnic conflictului mondial, ar echivala, pentru noi, cu o înfrângere imediată!»

Iar celălalt mi-a spus: «întreprinderea se bazează pe concursul total al noului nostru aliat.

Calculele noastre sunt făcute în vederea acestui aport. Dacă războiul se isprăvește înainte ca toate sforțările acestui aliat să fie date, suntem ruinați. Mii de regrete, scumpe domn, mii de regrete!»

Așa m-au primit cei la cari m-ai trimis. Mai ai și alte sfaturi să-mi dai?” strigă Theobald, aruncându-mi priviri stranii.

Părea ca sub fruntea lui întunecată fulgera ura. Eram foarte impresionat de ceea ce îmi spusese marele și bietul meu prieten. Aș fi făcut orice, ca să-i ridic moralul zguduit, în primul rând de sforțările incalculabile pe cari i le impusese opera sa și, în al doilea rând, de indiferența revoltătoare cu care fusese primit rezultatul acestor sforțări.

Theobald mă lăsă, fără măcar să-mi întindă mâna.

Neurastenia îl făcea mizantrop. Mă evita, cum evita, de altfel, orice ființă omenească.

În seara de 22 mai m-am dus la el.

Vizita mea părea că-l inoportunează. Era, totuși, mai calm decât la ultima noastră întâlnire, deși fruntea îi era

întunecată, iar colțul gurii răutăcios.

— „Fără îndoială, ai venit să afli, ce-mi mai fac visurile? Bine, sănătoase! Sunt refuzat, pretutindeni.

Am ajuns să apreciez indiferența unora, într-atât e de mare ostilitatea celorlalți! Tot entuziasmul meu de odinioară s-a prefăcut într-o amărăciune și un dezgust imens.

Ideea patriei a murit în mine; ceea ce mă interesează, e numai triumful meu!”

Theobald rânjea.

Apoi dintr-odată, se înflăcără și, pe când ochii i se umpleau de o flacără sinistră, șuieră:

— „Știi tu care-a fost cel mai mare om din lume? Un grec din Bizanț, căruia nici numele nu i-l știu, măcar.

Acest bizantin era inventator, ca mine. Turcii asaltau Constantinopolul. Un om se înfățișă ultimului Paleolog. «Măria-Ta, am găsit izbânda! Am descoperit principiul unui tun de calibru mare, cu ajutorul căruia vom goni pe păgâni, îi vom risipi, îl vom nimici!» Dar împăratul Bizanțului nu luă în seamă invenția tânărului său supus; jignit, mândru de geniul său, setos de glorie, acesta nu șezu mult pe gânduri și trecu de cealaltă parte a zidului. El vându Sultanului secretul noului tun, și câtva timp după aceea, Constantinopole căzu și hoardele califului învingător intrară în Catedrala Sfintei Sofia”.

Theobald tăcu și căută să-mi citească pe obraz efectul discursului.

Dar eu ședeam nemișcat, ca și cum n-aș fi înțeles ce voia să-mi spună.

El urmă:

— „Omul care și-a sacrificat patria, ca să nu sacrifice fructul geniului său chinuit, era un om mare, un om sfânt, dumnezeiește de sublim. El ne învață că floarea visurilor noastre trebuie cu orice chip să înflorească, să se înalțe sus de tot, și să strălucească în cerul universal, mai presus de frontierele înguste care închid așa zisa patrie.

Și, deoarece ne-am pus pe destăinuiri, continuă Theobald, am onoarea să te anunț că scumpul tău amic, care-ți vorbește, va trece și dânsul dincolo de zid, și acolo sunt încredințat că voi găsi pe cineva care să mă înțeleagă și să-mi realizeze visul!”

— Ca glumă, e bună, zisei eu, emoționat, totuși, de această mărturisire, înspăimântat de-o asemenea perspectivă.

— „Nu glumesc! răspunse Theobald,

Am văzut, în visul meu, un zbor gigantic pe deasupra tranșeelor.

Aș fi vrut să fie soldații noștri cei ce trec, ca niște arhangheli, în apoteoză… Nu e vina mea dacă alții vor avea această supremă voluptate!”

Tonul hotărât al lui Theobald nu admitea nici o replică. Era un ambițios. Știam ce voință avea, cântă tenacitate, câtă încăpățânare, odată hotărârea luată.

Îl știam capabil să facă orice, ca să-și audă numele trâmbițat în cele patru părți ale lumii.

Întrevedeam realizarea imediată și gigantică a planului său monstruos și, ca într-un vis groaznic, îmi păru că văd trecând, pe câmpiile noastre, pe orașele noastre, un imens cortegiu de demoni întraripați, strigoi cu căștile ascuțite, zburând să ne cucerească pământurile!

Oroarea acestei viziuni, ideea dezastrului final, adăugându-se la toate suferințele îndurate până atunci de biata noastră țară, mă umpleau de spaimă. Socotesc că victoria dușmanilor noștri ar fi un dezastru incalculabil, nu numai pentru noi, dar pentru întregul univers.

PREȘEDINTELE

Știm asta. Vino la fapt!

ACUZATUL

— „Am să trec de partea cealaltă a zidului! rânji Theobald. Am să duc taina mea dușmanilor și tu vei spune celor ai noștri, ce-au pierdut, pierzându-mă!”

În clipa aceea, am primit în inimă o lovitură mortală, a cărei repercusiune, invers resimțită, viza pe Theobald.

PREȘEDINTELE

Explică-te!

ACUZATUL

Mă exprim rău, dar această senzație stranie e greu de tradus: cineva murise în mine însumi, și acest cineva nu eram eu, ci prietenul meu. Spiritul meu refuza să și-l închipuiască încă viu, vorbind, lucrând. Inventatorul era definitiv, irevocabil, condamnat. Viața pe care continuă s-o trăiască îmi părea cu totul factice, spectrală, chiar retrospectivă.

Între gând și faptă distanța aproape nu mai exista. I-am spus pentru cea din urmă oară, fără să cred o secundă că această rugă supremă va avea vreun efect asupra lui.

— Theobald, n-ai să faci asta, te opresc! Iar el, cu o voce care-mi păru postumă, îmi răspunse:

— „Ba da — și chiar în noaptea asta!”

Atunci… foarte calm, cu o mare răceală, l-am lovit. Da!

L-am lovit cu acel cuțit, de acolo, un cuțit pe care întâmplarea mi-l scosese în cale. Deoarece nu mă pot sluji decât de mâna stângă — omoplatul drept mi-a fost sfărâmat de un glonte, pe front — sarcina mi-a fost cu mult prea grea. Dar forțele ce mă însuflețeau în fața inamicului sosiră să m-ajute în misiunea mea. De trei ori am lovit. Înainte de a muri, Theobald îmi aruncă o privire uimită, pe care n-am s-o uit niciodată.

A murit ducând cu el o idee genială — și un gând criminal, raze și întunecimi, amândouă de o măreție neînchipuită, cu urmări incalculabile.

A murit, iar eu, bietul servitor al Fatalității, al dreptății suverane, eu sunt acum în fața domniilor-voastre, domnilor jurați, și mă simt condamnat la moarte, dacă nu de domniile voastre, de mine însumi, în orice caz!

Domnule Președinte, depoziția mea e terminată.

PREȘEDINTELE

Poți să șezi. Domnul Procuror are cuvântul.

PROCURORUL

Onorată Curte, domnilor jurați.

Fără îndoială, revelațiunile pe cari le auzirăm sunt foarte impresionante.

Autorul lor, acuzatul George Henriquez, zis Silvan-Eol, e un scriitor de mâna întâia; dacă n-ar fi vorba de-o viață omenească, dacă majestatea locului în care ne aflăm, nu ne-ar impune respectul, am fi ispitiți s-aplaudăm această nouă manifestațiune intelectuală a talentatului om de litere.

Căci este literatură ceea ce auzirăm pân-acuma, domnilor, literatură.

Povestea acestei minunate invenții e inventată de la un capăt la celălalt. Nu stă în picioare. Care este, nu omul de știință, dar un simplu școlar, care n-ar remarca imposibilitatea acestei așa zise descoperiri?

Numai un creier bolnav ar putea să susțină teoria acestui faimos „contra-magnet“. Să admitem, totuși, că Theobald Armory a construit, într-adevăr, un aparat minuscul care să slujească la zborul oamenilor. Unde-i sunt urmele? Unde-au pierit aceste faimoase mănuși căptușite cu ștofă-za, unde călătoresc acele ghete cu tălpi făcute din irezistibila materie fosforescentă?

Arătați-ne aceste relicve prețioase și o să vă facem un început de credit, în ceea ce privește celelalte alegațiuni.

Armory era un inventator de geniu. Așa să fie! Cum se face, însă, că n-a vorbit nimănui de proiectele sale, privitoare la simplificarea zborului omenesc? S-a găsit, ce e drept, printre hârtiile sale, note, calcule și schițe, dar comisiunea de experți, însărcinată să examineze cazul, a declarat că toate aceste încercări n-au nici o legătură cu vreo problemă de aviațiune.

Înainte de-a se fi abandonat periculoaselor sale ascensiuni, Theobald Armory trebuie să mai fi făcut oarecari experiențe; prin ce miracol a reușit el să acopere ochii tuturor muritorilor, de nu exista nici o mărturie a îndrăznețelor sale sforțări?!

Theobald Armory a fost văzut pe stradă, la birt, în cafenele, dar — afară de acuzat — nu l-a surprins nimeni niciodată părăsind pământul și urcându-se la cer. Cum se face că, în seara faimosului său zbor de la 12 aprilie 1917, nici un vecin, nici un trecător n-a băgat de seamă că o

formidabilă revoluție științifică se petrecea deasupra capului muritorilor?

În birourile ministerului de invențiuni, nici un funcționar nu-și aduce aminte de tânărul inspirat, care-și oferea serviciile în dreapta și-n stânga. Interogați, cei doi financiari, cărora s-ar fi adresat victima, neagă formal întâlnirea lor cu Armory; ei se indignează împotriva cuvintelor antipatriotice cari li se atribuie și pe care o anumită presă, plătită de concurenții lor, caută să le răspândească în public.

Precum vedeți, domnilor, versiunea acuzatului nu se ține în picioare. El se încăpățânează s-o susțină cu o obstinațiune pe care numai misterul afacerii o egalează.

E drept că același mister planează și de partea acuzării. N-am reușit să adunăm materia unui rechizitoriu covârșitor pentru George Henriquez. Date fiind serviciile aduse țării de către scriitorul Silvan-Eol și mai târziu de către soldat, în fața îndoielii care planează pe crima sa, fac apel la indulgența domnilor jurați, cerându-le circumstanțe larg atenuante pentru acuzat!

APĂRĂTORUL

— Onorată curte, domnilor jurați!

Cer pentru clientul meu sau pedeapsa cu moartea sau achitarea. Căci nu există mijlocie: sau a omorât pe Theobald Armory, pentru ca acesta să nu poată da dușmanului importanta sa descoperire, sau povestirea lui Henriquez e falsă, mobilul crimei altul și atunci acuzatul nu merită decât ispășirea supremă. Dac-aș avea cea mai mică îndoială, domnilor, n-aș fi aici. Dar actul poetului Silvan-Eol este așa de mare, atâta de sublim e sacrificiul

său, încât n-am ezitat o clipă, după ce-am examinat până la fund cazul său de conștiință, să iau apărarea acestui erou ciudat, care, orice ați spune, e un erou.

Am numit actul său un sacrificiu sublim. Este într-adevăr un sacrificiu, domnilor, să oferi în holocaust patriei tale, cea mai bună prietenie, o prietenie cu atât mai mare, cu cât e sporită prin admirațiunea acordată geniului!

Domnul procuror susține că invențiunea lui Theobald Armory n-ar fi decât o absurditate, aberațiunea unui creier bolnav. Ar putea să mi se spună care este invențiunea ce n-a fost tratată la fel înainte de-a fi fost pusă în practică?

Orice sforțare științifică a fost considerată ca manifestațiunea unui dezechilibru mintal. Care dintre noi ar fi îndrăznit, acum douăzeci de ani, să proclame, fără să fi fost socotit un fantezist, progresul datorit unor noutăți tehnice cari fac gloria epocei noastre, — e destul să cităm radiul, aeroplanul, telegrafia fără fir? Faptele dezmint vechile teorii și, după noua teorie, totul este posibil în domeniul științei, care nu e făcută decât din ipoteze.

Este, deci, foarte posibil, ca geniul omenesc, care, de la începutul veacurilor, se căznește și, deseori, reușește să îmblânzească elementele, e posibil, zic, ca el să fi putut descoperi principiul neutralizării puterii de atracție a pământului. Theobald Armory a fost muritorul fericit căruia i-a fost dat să învingă această imensă forță a naturii.

Domnul procuror e mirat că nu s-a găsit nici o urmă a lucrărilor inginerului…

Dar cine este nesocotitul care-ar lăsa la voia întâmplării planurile sale, notele, schițele, materialul, aparatul său, când e vorba de o asemenea descoperire?

Prudent (și pe drept cuvânt) Armory și-a luat toate precauțiunile și, după ce și-a realizat principiul, a distrus orice hârtiuță care ar fi putut să-i releve existența, orice accesoriu, orice rămășiță care i-ar fi atestat înfăptuirea.

Martorii? Dar niciodată Armory n-a avut ideea nefericită de a-și face exercițiile în fața lumii.

Ați fi vrut să se expună curiozității trecătorilor, indiscreției primului venit?! Fără îndoială, domnul procuror are dreptate să se întrebe: cum se face că nici o altă ființă omenească nu l-a surprins executându-și zborul în noaptea de 12 aprilie 1917.

Acuzatul ne-a spus singur că fereastra lui, situată la al șaselea etaj și dând spre curte, domină casele împrejmuitoare. Or, afară numai dacă vreun zgomot suspect nu le atrage atenția, locuitorii marilor orașe au foarte rar obiceiul, imediat după cină, să-și pună nasul la fereastră și să-și contemple curtea prozaică, care le trimite emanațiuni mai mult sau mai puțin rău-mirositoare; în ceea ce privește deplasarea constelațiunilor, această problemă de înaltă astronomie lasă destul de reci pe concetățenii noștri, ca să-i sacrifice agrementele digestiunii.

PREȘEDINTELE

Publicul e rugat să nu sublinieze prin râsete zgomotoase pledoaria apărării: altminteri, voi evacua sala! Continuați!

APĂRĂTORUL

Ca să înfunde complet pe inculpat, domnul procuror citează mărturia unor anumiți funcționari ai ministerului de invențiuni, cari nu-și amintesc de vizitele lui Armory.

Ah, domnii funcționari!… Birocrația!… Alții, mai chemați decât mine, au protestat împotriva indiferenții, temerei de răspunderi, politica celei mai mici sforțări, cari dezolează administrațiile noastre. Și dumneavoastră ați dori ca acești faimoși „ronds-de-cuir“ să-și compromită trista lor celebritate, aducându-și aminte de solicitatorul genial — un încurcă- lume, la care nu s-au uitat decât în treacăt, cu o privire distrată, disprețuitoare?

Dar nu s-a isprăvit… Mai sunt și acei doi mari financiari cari, tot așa, nu l-au întâlnit niciodată pe Theobald Armory. Și totuși l-au văzut, sunt încredințat. Un visător, ca inginerul defunct, n-ar fi găsit niciodată această frază delicioasă „un sfârșit apropiat al războiului ar fi însemnat ruina noastră”…

Numai auzind această frază, vezi ridicându-se în fața ochilor, teribilă, această lume blestemată a profitorilor de război, toți exploatatorii nenorocirii generale, pentru cari înfricoșătorul coșmar a devenit viziunea fericită a unui paradis terestru. Ei nu admit să-l fi văzut pe Armory căci prea mare le-ar fi răspunderea: mărturia lor ar atesta existența reală a acestei invențiuni care îi înspăimântă și a cărei perspectivă înseamnă declinul prosperității lor, bazată pe război, instalată în război!

PROCURORUL

Întrucât țara noastră nu face decât să descurajeze pe oamenii de geniu, de ce nu s-a adresat Theobald Armory unei puteri aliate? De ce să-i vie monstruosul gând de-a vinde dușmanului asemenea armă?

APĂRĂTORUL

Domnul procuror uită că nu procesul inginerului

defunct se judecă aici!

Îi voi răspunde, totuși, că în momentul actual, ca să treci granița se fac cele mai mari dificultăți. Cel dintâi comisar de poliție, căruia i-ar fi făcut cererea, ar fi întrebat pe Armory care îi e motivul de plecare. Aflându-l, ar fi sfătuit pe inginer să-și plaseze invenția tot la noi, fiindcă e un lucru care interesează apărarea națională. Și lucrurile ar fi început de la capăt.

PROCURORUL

Un om care zboară n-are nevoie de pașaport. Cere cineva păsărilor hârtii de identitate?

APĂRĂTORUL

Mă așteptam la această spirituală replică! Ei bine, iată vina lui Armory! Nu s-a gândit la această soluție. Și chiar dacă i-ar fi venit în minte, ar fi respins-o, fără îndoială.

Voia să se răzbune! Oamenii de geniu sunt teribili când e vorba de amorul lor propriu!

Egoismul lor creator nu le îngăduie să ierte pe cei cari i-au rănit; răzbunarea lor ia proporțiile monstruoase ale geniului lor. Theobald Armory s-a simțit jignit, lovit, exasperat de ingratitudinea patriei sale: el a voit s-o pedepsească! Din fericire pentru el, din fericire pentru noi, Henriquez i s-a pus în cale. Ne-a apărat. L-a doborât. Povestirea sa e cea mai elocventă pledoarie. A evitat orice frază sforăitoare, orice efect teatral. N-a căutat un succes facil. Eu însumi, domnilor jurați, nu insist asupra frumuseții actului său; vă scutesc de orice reflexiune binevoitoare la adresa lui: sunt încredințat că ați făcut-o dumneavoastră înșivă! Ceea ce discut aici sunt faptele.

Printr-un ciudat și regretabil concurs de împrejurări,

apărarea nu posedă nici o probă materială, care să dovedească existența planurilor științifice ale lui Theobald Armory și a zborurilor de el executate; dar mă întreb: dacă această probă ar exista, ar accepta acuzațiunea în întregime depozițiunea noastră, ar admite ipoteza omorului, așa cum ni l-a prezentat acuzatul, sau recunoscând realitatea invențiunii, ar căuta un alt mobil al crimei?! Nu elanul patriotic al lui George Henriquez, ci, de pildă, satanismul acestuia, tentațiunea de a-și apropia descoperirea…

PROCURORUL

Repet: dați-ne cea mai mică dovadă că Theobald Armory poseda această minunată țesătură și vom fi dispuși să examinăm restul alegațiunilor dumneavoastră.

APĂRĂTORUL

Inutil. Să nu mai pierdem vremea cu abilități retorice. Domnule procuror, admiteți dumneavoastră sau nu realitatea invențiunii lui Armory?

PROCURORUL

Nu!

APĂRĂTORUL

Foarte bine. Care este atunci, după dumneavoastră, adevăratul mobil al crimei? Ancheta ne-a arătat că acuzatul și victima erau cei mai buni prieteni din lume. Temperamente calme amândoi, practicând în relațiile lor o politețe cordială, având aceleași aspirațiuni idealiste, cu toate că vocațiunile lor erau diferente — deci, orice rivalitate profesională exclusă — cei doi prieteni pe cari nu-i despărțea nici o chestie de bani sau de femei, făceau impresia unei perechi unite într-o încredere și o admirație

reciprocă.

De ce, dar, această crimă absurdă, dacă nu din pricina unei înălțări sufletești?

Nu, domnii mei, puteți cerceta cât veți pofti, nu există altă explicație a omorului misterios.

Însuși domnul procuror nu îndrăznește să ceară pedeapsa capitală, căci se îndoiește și domnia-sa.

Nu uitați că țineți în mână viața și onoarea unui om ireproșabil; înalta probitate a trecutului său, elevațiunea operei sale literare, admirabila sa conduită pe front, de unde s-a reîntors încărcat de gloria dublă a rănilor și a decorațiilor sale — toate vorbesc pentru el, toate sunt făcute să justifice ultimul său act de eroism, sacrificiul dureros, cel mai mare sacrificiu, impus pentru apărarea patriei în primejdie!…

PREȘEDINTELE

Acuzatul n-are de făcut alte destăinuiri?

ACUZATUL

Am spus tot. Nu mă apăr. Nu cer nici grația, nici indulgența domniilor voastre. Misiunea mea e împlinită. Puțin îmi pasă de rest!

După câteva minute de deliberare, jurații aduseră un verdict negativ. Achitat, George Henriquez fu pus în libertate. A doua zi, însă, el se duse pe mormântul lui Theobald Armory și-și zbură creierii.

Moartea lui George Henriquez spori și mai mult misterul omului zburător, care a pasionat atât de mult, în timpul războiului, una din marile capitale apusene.

Paris. 1917

GIB MIHĂESCU

Pasiunea de astronom amator este o constantă a scurtei vieți a lui Gib Mihăescu. Se știe că scriitorul avea o lunetă cu care privea deseori cerul, căutând, poate, stelele duble, de safir și de rubin, ale lui Andrei Lazăr. Luna, în orice caz — cum reiese dintr-o notație din prima lui schiță de război, Linia întâia: *„Aveam impresia chiar că străbatem un ținut necunoscut, bizar, dintr-o altă lume, dintr-o planetă moartă. O închipuire îndărătnică se încăpățâna să facă apropieri izbitoare, cu diferitele aspecte lunare, pe care le contemplam altădată la telescop".*

Astronom amator este și profesorul Andrei Lazăr, din romanul Brațul Andromedei, *de care avea să-și amintească pesemne Mihail Sebastian, creionându-l pe Marin Miroiu din* Steaua fără nume. *Un biet profesoraș de provincie, având obsesia himericului perpetuum mobile. Obsesivă este și dragostea lui pentru frumoasa doamnă Cornoiu, soția șefului politic local, pe care o pierde în momentul posibilei împliniri, odată cu iluzia realizării mișcării eterne. Deznodământul acestei drame a inadaptabilității nu mai e decât o chestiune de timp. Când o vede pe olimpiana Zina Cornoiu în brațele unui donjuan de mahala, Andrei Lazăr se aruncă sub roțile trenului.*

Inextricabilă alcătuire de roți, pistoane, șuruburi și curele de transmisie, mașina nu e decât un simbol menit să sublinieze configurația spirituală a vânătorului de himere — așa cum va fi calculul infinitezimal pentru locotenentul Ragaiac din Rusoaica *(Valia constituind ea însăși o*

variantă sublimată a doamnei Cornoiu...). Literatura științifico-fantastică utilizează astăzi în mod curent această modalitate, localizată aici la cele două pasaje reproduse.

brațul andromedei

(fragment)

Andrei Lazăr s-a oprit în antreul cel mic, în fața ușii care-l încrunta totdeauna. De astădată pe buzele lui flutura zâmbetul triumfului și acea nuanță de disprețuitoare compătimire, cu care contempli oamenii și înconjururile, de cum se întâmpla ca norocul să-ți surâdă cât de puțin.

Ba acum ușa asta misterioasă îl făcea să pufnească în râsul celei mai clare și mai sonore batjocuri.

Înfipse cheia dintr-o singură mișcare în ușă, pe care o deschise cu un picior.

Dar înăuntru era întunecime și mister. Acum însă, el nu mai tremura dinaintea acestei umbre dese care-l descuraja de la început, de cum punea piciorul aci, în acest „templu al timpului”, cum îi spunea câțiva ani mai înainte cu religiozitate, mai în urmă cu îndurerată ironie.

Dădu drumul și mai larg râsului, dar se opri deodată și așteptă cu frică. O clipă, teama vreunui ecou, care să-i răspundă cu aceeaș batjocura îi strânse parcă băierile gâtului. Dar râsul se lipi flasc în mijlocul pereților și odaia neumblată și întunecoasă nu-i răspunse decât cu mirosul de egrasie și de aer stătut, care-i intră adânc în nări. Iar prin obscuritatea de amurg iernatic în ochii ce se obișnuiau, se desemna acum masa mare și pătrată din mijloc, cu ceva prelung și umflat deasupră-i, acoperit cu mușama neagră, parcă un cadavru enorm pe-o masă de disecție.

Lazar, crăpă unul din obloane și apoi ridică

acoperământul unsuros, jupuit pe-alocuri, pe care nu-l mai ridicase de mult; îl desfăcu cu grijă, desprinzându-l cu greutate de ieșiturile obiectului ciudat de dedesubt, de care se lipise.

Apăru atunoi o harababură de roți mari și mici, cu dinți sau înfășurate în curele înguste de transmisiune, apoi scripete și spirale de tot felul, brațe mici de fier sfârșite prin câte-o bombă, șuruburi, ciocănașe și Dumnezeu mai știe ce. Totul cuprins și despărțit prin patru mecanisme în formă de pistoane; iar din mijlocul acestei bizare complicații de unelte, o roată mai mare ieșea de pe umerii altora mici, îngrămădite una într-alta într-un mod cu totul neobișnuit și atât de numeroase încât cea de deasupra părea un sărbătorit dus pe brațe de mulțime.

Prin întunerecul care se lăsa acum de-a binelea în căderi compacte, ochiul lui cunoscător desfăcu într-o parte și-n alta a roții principale osii lungi și subțiri, cu încheieturi umflate din loc în loc ca stranii brațe de schelet, terminându-se fiecare printr-o quadruplă articulație de negre degete turtite și groase.

Trebui să mai desfacă un oblon ca fantastica plăsmuire să înceapă de-abia acum să semene din ce în ce mai mult cu o mașină: degetele celor două brațe se îmbinau cu altele la fel, compunând noi sisteme de angrenaje complicate, curele, fusuri, bile, care coborau pe podea, încingeau masa pe dedejos, spre a urca tot către arborele central pe partea cealaltă.

Lazăr o privea cu un fel de curiozitate veselă și ironică, de parcă acum ar fi văzut-o pentru întâiași dată.

Degetele lui atinseră una din roți la întâmplare, o

învârtitură ușoară și îndată întreaga mașină începu să geamă din încheieturi. Mișcarea se comunica dintr-o roată într-alta până câștigă roata cea mare de deasupra. Atunci cele două brațe se agitară în sensuri stranii și parcă estatice; frânghiile de pe lângă ziduri se întinseră, drugii de fier pârâiră, osiile gemură. Întreaga mașinărie păru o vreme în continuă agitație, fără ca mâna să-i mai dea vreun impuls.

El o privi atunci instinctiv, cu ochii mari și lacomi, în care se aprinseră, ca într-o lanternă electrică, scânteile bucuriei. Însă era ceva timid în bucuria asta, slab, care se stingea pe încetul, luând-o înaintea motorului care se stingea la fel.

Privirile lui adulmecară îngrijate spre roțile din urmă, care încă mai mișcau, și le urmări atent slabele convulsii până se potoliră pentru totdeauna.

Când totul fu sfârșit își îmbrățișă mașina cu ochi îngăduitori ca pe-o prostie simpatică, o jucărie ce i-a dominat până dincolo de maturitate viața, cu acaparatoarea-i absurditate.

De astă dată însă nu-i mai ciocăni ușor membrele metalice ca un doctor grijuliu; nu-i mai încercă încheeturile ca până acum, dând aprobator din cap: Da, da!... — și spunându-și: acolo trebuie făcută îndreptarea! Osia finală nu mai trebuie să se întoarcă tot în roata cea mare; ea trebuia scoasă de acolo și pusă în legătură cu...

Dar cu ce n-a pus-o în legătură! Și... tot degeaba...

Doamne și nu dorea chiar mișcarea veșnică; nu mergea cu visul chiar până acolo! S-ar fi mulțumit doar cu atât; o mișcare incontinuă de câteva săptămâni, zile sau ceasuri

fără ca păcura sau petrolul să-i servească la altceva decât la unsul încheieturilor, iar ca unică forță motrice: aerul, aerul înconjurător, abundent, inepuizabil, atras meșteșugit din zăcământul uriaș de deasupra în complicatele pistoane: — la un cap pompe de comprimare, la celălalt voinice mașini pneumatice, acționându-se reciproc… Aerul, omorâtorul lent și sigur al oricărei mișcări mecanice, el însuși suflet al mașinei! Fluidul transparent și elastic, nevăzut și temut, înviorător ca apa iazului când copiii zefirului se scaldă leneși într-însul, groaznic și neiertător când învinețește de mânia cumplitului uragan…

Fluidul acesta înviorător și limpede, ca și minunata idee a întrebuințării lui! Atât de înviorător și de limpede că de multe ori când se ducea la școală, cu gândul aprins de grozava idee, se pomenea tremurându-i în gât vreo adiere de cântec, care la câte-un hârtop țâșnea tare și clar, notă răzleață și ciudată, ce întorcea asupră-i privirile uimite ale întâlniților în cale. Zâmbea ușor dinaintea privirilor acestora ascuțite și scormonitoare și trecea.

Alteori în nopți triste când afară oceanul de sticlă topită începea să se agite sălbatic și trâmbe furioase de val dau iureș prin fereastra spartă din pod; de alături i se părea că cineva umblă prin frânghiile și curelele mașinei, ca prin niște coarde de gigantic contrabas și-l apuca toane de spaimă… I se părea că însăși mașina a început să se zvârcole singură, să bâzâe, să meargă de la sine, la vreun bobârnac al vântului, pătruns prin coș, prin crăpăturile ușilor sau cine știe pe unde. Asculta înfiorat și-n urechi îi pătrundea tot mai mult vuietul mersului de roți. Se scula tremurând, aprindea lumânărica de pe măsuță, își lua

scurteica de noapte pe umeri, trecea prin antreul îngust și asculta la ușă... Ah, ea mergea cu adevărat... Și deschidea brusc ușa; cineva îi stingea atunci lumânarea dinăuntru și atunci urma tăcerea cea mai deplină. El căuta înfrigurat cutia cu chibrituri din buzunarul scurteicii. Scăpăra; și la lumina pălpâitoare, carcasa mașinei lucea nemișcată și posomorâtă în spațiul rece al odăii.

Dar în seri liniștite, mașina umbla strună sub ochii lui, singură, minute întregi, pe care le socotea cu ceasul în mână și cu inima umflată de bucurie. Odată chiar, după ce dăduse de mai multe ori brânci roatei principale, ca pistoanele să se umple de aerul de care aveau nevoie, mecanismul întreg umblă singur un sfert de ceas. Bău atunci de fericire o jumătate aproape din șipul de cognac, pe care-l avea de vreo doi ani în casă și din care nu gustase până acum două păhărele. Se culca beat de-a binelea și multă vreme îi foșni în urechi mersul acela ondulat, lin, odihnitor de șarpe, al șleaurilor complicate; și adormi fericit părându-i-se că șarpele acela cu dulce alunecat s-a târât ușor, cu foșnetul lui mătăsos, s-a făcut din ce în ce mai mic, i-a pătruns prin ureche și s-a încolăcit ușurel și cuminte în creierul aprins de alcool...

Amintindu-și toate acestea râse cu voioșie. Mașina cu șuierat de șarpe i se păru atunci că se strânse în sine și în întunericul din nou stăpân, roatele ei îi dădură impresia de grumazuri plecate, de câine umilit și bătut. Căci deasupra ei se aprinsese râsul drăcos al doamnei Nedan; și mai de deasupra dintr-un ungher negru ca noaptea spațiilor luciră deodată ca o minunată dublă, nemaidescoperită până acum de nici un obiectiv, grozava dublă neagră a ochilor

Zinei.

În urechile lui răsună limpede glasul doamnei Nedan: „Vai, dar ești teribil… dar omule, vino la ora când se vine de obicei…” Ah, cât de mică era gurița aceea atât de zgomotoasă…!

Dar numaidecât apoi râsul clar, cumpănit și regesc al doamnei Cornoiu îi luă loc. „M-ai făcut atât de curioasă… Tare aș dori să văd o împerechere de aceasta de safir cu rubin…”

Orcând doamna mea, orcând! murmură Andrei, făcând o largă plecăciune dinaintea mașinei. Sunt totdeauna la dispoziția dumneavoastră… la picioarele dumneavoastră… la minunatele dumneavoastră picioare… pe care le voi săruta doamnă… pe care le voi acoperi de sărutările mele nenumărate…

Se ridică apoi chicotind:

— Și tu mica mea… mica mea… Nedan… nu… Mavro… nu, mica mea, oh, da Tina, mica mea Tinuța… o, n-avea nici o grijă copila mea… cu tine va merge repede de tot… vai ce repede… o, să nu crezi mica mea copilă că te voi uita repede… n-am vrut să spun asta… nu… căci tu vei fi pendantul celeilalte… tu zburdalnico și drăcoaso… pendantul reginei… care mă va chinui copila mea… îmi va răscoli sufletul. Cu ochii ei atât de negri… în brațele tale eu îmi voi reface rănile sufletului meu… Și ea nu va ști… regina… ea nu va ști unde voi găsi apa dătătoare de viață, care-mi va reface rănile și mă va aduce dinainte-i iarăși în floarea puterii și a biruinții…

Sunt grozav de puternic copilele mele… sunt virgin de suflet și chiar de corp… Numai uitați-vă la amanta mea de

până acum și spune-ți dacă n-am dreptate.

Și izbucni în râs, apoi pocni cu piciorul, în silă una din roțile de jos:

— Iată cine îmi măcina viața... ha, ha, ha.

Șuietul de șarpe al mogâldeței, însoțit de uruitul surd al roților se porni deodată în întunecimea odăii. Dar Lazăr râse și mai tare:

— Ascultați frumoasele mele: mișcarea perpetuă... și ieși râzând în hohote, însoțit de râsul zgomotos și drăcesc al Tinuței, de râsul cristalin și maestos al Zinei.

— Ascultati... Ascultați!...

[..]

Dar în seara aceea de atât de mare fericire, că nu-i va mai eși niciodată din minte, impulsul originar a pus în mișcare mașina, desigur pentru totdeauna. Amintirea este într-adevăr de necrezut:

A aprins în antreu, în odaia de culcare și chiar în odaia motorului lumânări în sfeșnice. Voia să vadă cum va fi, atunci, peste curândă vreme, când *himera* se va realiza. Și râzând de toate celelalte himere ale trecutului a ridicat mușamaua, de pe scheletica formă de metal și de curele. A râs de ea cu plămânii plini, de nebunia asta pe care, în sfârșit, a răpus-o. Și ca culme a silei, a ridicat piciorul și a izbit-o sub roata cea mare într-o adevărată împletitură de curioase tendoane de metal. Atunci ceva a pocnit în pistoane, printre coarde sau cine știe unde, ceva a pocnit tare și distinct și el a îngălbenit de plăcere: sufletul animalului de oțel sburase în sfârșit. Răsuflase larg: scăpase pentru totdeauna de el!

Dar roțile au început să-și comunice una alteia avântul;

curelele se mișcau lin pe după obezi, tictacul pistonului devenea tot mai regulat. Roata cea mare se ridica spița cu spiță, greoaie și maiestoasă, spre a se rostogoli dincolo, în aceeași cadență, crescândă și impunătoare.

Andrei Lazăr aștepta calm și sarcastic privind țintă roata cea mare; ea de obicei dedea cea dintâi semnul oboselei premature, al începutului de veșnic repaos. Spițele negre de fier unite acum în discul alburiu al repedei mișcări, începeau să se desemneze una câteuna, reale și vârtoase, în multitudinea de spițe imaginare și șterse, creată de învârteală. Și curând, curând, tot ce era imagine zbura și doar crucea acea neagră în cercul greu al cadrului se mai legăna la dreapta și la stânga, spre a se fixa în cele din urmă masivă și sfidătoare, cu unul din brațe spre podea…

Ochii lui Lazăr se pironeau atunci îngroziți spre unealta eternei torturi, al cărei braț înfipt crud în spre pământ arăta ultimul drum hărăzit omenescului avânt…

Dar astăzi — nebunie sau minune drăcească, — crucea era disc invizibil strâns în cercul de fier, crucea dispăruse și-n locul ei curgea mișcarea veșnică.

Minunea! Adevărul cel mare! învierea lucrurilor moarte, înfrângerea repaosului etern… noua înviere a lui Lazăr cel biblic, în Lazărul de acum!

Andrei Lazăr se frecă la ochi: cu neputință! Cu neputință! Ocoli mașina prin toate părțile; întinse cu degetul, dar nu îndrăzni să pipăiască. Și totuși totul mergea de minune… Necredinciosul Toma! Atunci ce se rupsese, Dumnezeule, ce se rupsese? S-a rupt într-adevăr ceva în mașină, deslegând-o de unicul păcat al

construcției, și pornind-o astfel pe drumul eternei mergeri? Sau se rupsese ceva în creierul lui…

Dimineața l-a găsit astfel la mașina necontenit învârtitoare. El a privit cu bucurie zorile și a stins degrabă feștila tremurătoare, dătătoare de umbre și iluzii. A salutat în gând soarele care-și vestea sosirea prin văpaia roșie ce se întețea în fereastra odăii. Pe urmă soarele a răsărit de-a binelea și a pătruns prin geamurile de deasupra, neacoperite de hârtie albastră; a străpuns temeinic odaia cu săgețile lui alungătoare de fantome. Dar mașina mergea înainte imperturbabilă și maiestoasă; ea era o realitate, pentru că nu se temea de soare. Și pe urmă, independent de lumină, hârâitul acela mângâetor și uniform, era o dovadă că mișcarea cea de nedeslegat fusese subjugată. Pentru totdeauna, în vecii vecilor! Doamne, poate că aci stă iluzia; poate că se va opri peste o vreme: un an, o lună, o săptămână sau o zi. Însă ce putea să însemne asta?… Orcât de puțin, ea putea să meargă singură și fără ardere, fără nici o forță, sau materie străină, decât numai curgerea metodică a aerului prin pistoane și pulsul regulat al tuturor acestor organe de fier, al tuturor acestor artere de curea…

În ziua asta de vacanță, n-avea de ce să se ducă în oraș, totuși a ieșit pentru ca să nu mai audă huruitul înnebunitor și mișcarea cea lentă și sigură. S-a îndepărtat mult de casă, ca să vadă dacă ele mai persistă în ochi și în urechi. Da, e drept că ele l-au mai întovărășit o bună bucată, așa cum îți întovărășește auzul huetul dintr-o uzină

chiar mult după ce ai ieșit. Dar pe urmă totul a dispărut, ca și când n-ar fi fost nimic, niciodată nimic... Liniștea aceea grozavă din-trânsul în raport cu zgomotul grozav al străzii l-au speriat teribil; ideea asta: „niciodată nimic“, l-a făcut să holbeze ochii și să alerge grăbit spre casă...

Chiar de dincolo de uși a auzit huetul... huetul vieții mecanice și eterne.

Deci totul mergea de la sine independent de voința lui, independent de orice voință. A străbătut orașul în lung și-n lat și-a căutat puncte cât mai depărtate de la care să se întoarcă pe jos, sau aproape fulgerător cu mașina.

Himera era acolo și-l aștepta liniștită, respirând înainte și calm, ca un animal cuminte. O adusese din cer, himera asta, de care toți se cutremurau și pe care toți ar fi vrut s-o vadă, să-și poată spune: am văzut Himera... este o realitate!...

Ah, da... ea ar trebui arătată și altora spre a nu mai fi nici o bănuială despre vreo înșelare a simțurilor.

Astfel un domn necunoscut, complect străin, care a și spus că nu e de-aici din oraș, fu rugat insistent de Lazăr, să-l însoțească pentru a-l scoate dintr-o nedumerire. Domnul primi, dar repede apoi păru că regretă și dând semne de mare neliniște, căutând cele mai copilărești pretexte, bătu serios în retragere. A fost un adevărat chin pe bietul Lazăr, să-l convingă să-i intre în casă. L-a tratat cu lichior, i-a arătat cărțile, aparatele, l-a întrebat dacă aude un hârâit.

— Da, desigur, aud foarte bine, a răspuns domnul în modul cel mai firesc, dar mai păstrând încă din neliniștea de la început.

Pe urmă l-a dus în odaia motorului…

— Iată ce hârâie, mașina asta…

— Ah, da mașina asta… la ce servește?…

— Oh, ea va servi mai târziu, toată lumea va avea nevoie de ea… Deocamdată, un singur lucru e de stabilit: dacă mișcă?… Spune dumneata: mișcă ea?… merge ea?…

— Vezi bine că merge! a răspuns domnul privindud uimit desigur, că-i mai punea astfel de întrebare și s-a grăbit să iasă.

— De ce nu mai stai?…

— Vai sunt așa de grăbit… Și înșiră iarăși o grămadă de treburi ce părură într-adevăr serioase și pe care trebuia să le facă numai în ziua aceea…

Se uită desigur pe furiș și cu teamă vădită la Lazăr, dar acestuia îi venea să râdă. De bună seamă, îi da toată dreptatea să-l creadă chiar nebun, de vreme ce sta să-l mai întrebe dacă se întâmplă un lucru care sare în ochi…

Dar abia a plecat străinul, că îndată o sârmă înroșită i s-a înfipt în creier: la ospiciu totdeauna, spre a nu risca prea mult, trebuie să faci pe voia nebunului; dacă el te-asigură că e împărat, tu trebuie să te arăți și mai convins decât dânsul.

Andrei Lazăr găsi pe stradă un muntean cu zeghea mițoasă, acum în plină vară, cu pălărie rotundă și înverzită de ploi, cu cămașa murdară și opinci nerase. Ciobanul ăsta cu bâtă înaltă cât cârja de mitropolit și groasă ca un buzdugan nu putea fi decât sinceritatea și bunul simț în persoană…

L-a rugat numai să intre fără să-l previe de nimic.

— Ei… d-apoi de ce m-ai chemat domnișorule? a

întrebat ungureanul când a fost înăuntru.

— Mașina asta…

— Da ce e cu ea domnișorule?

— Merge?

— Hm…

Ungureanul l-a măsurat de sus până jos și Lazăr a înlemnit… Apoi a privit și la mașină și a început a râde ușurel.

— Merge, or nu merge? a răcnit Lazăr, aproape scos din sărite.

— Da, no, vezi bine că *mere,* domnule… că ce mă mai întrebi… a continuat să râdă împăciuitor ungureanul… Mere, mere, de ce să nu *meară…*

— Bine, bine, văd eu că merge, nu mai încape nici o îndoială asupra lucrului ăstuia, insistă cu diplomație Lazăr. Vreau să știu: șuieră pe undeva, răsuflă cumva… E un motor… înțelegi… și parcă n-ar merge tocmai așa de regulat… dar eu sunt cam tare de urechi… înțelegi… și de aia te-am rugat… Ascultă… ascultă bine… dacă ți se pare cumva că hârșcâe sau scrâșnește sau… stărui el cu voce atât de rugătoare, încât ciobanul se arătă încurcat și înduioșat.

— D-apoi că unge-o ca să nu mai scrâșnească…

— Păi tocmai, te rog să asculți dumneata… dacă sgomotul e regulat sau… din când în când…

Ciobanul îl privi uimit cu ochii lui negri și apoși și păru că ascultă câtva, apoi porni hotărât spre ușă…

— Da nu mă pricep eu domnișorule… d-apoi că ce costă o bucățică de unsoare…

Și ieși de grabă, făcându-și loc pe ușă într-o dungă cu

zeghia lui uriașă, urât mirositoare.

Ah, aceste vorbe din urmă au fost o adevărată revelație.

Nimic mai simplu, nimic mai firesc, nimic mai întăritor, mai strigător de biruință decât aceste vorbe simple, ale unui om simplu, cu miros atât de greu, dar atât de natural!

— Da nu mă pricep eu domnișorule… d-apoi că ce costă o bucățică de unsoare…

Nimic mai delicios în simplitatea, în naivitatea, în cacofonia lui, ca acest răspuns ciobănesc…

Seara, după atâtea ceasuri de neodihnă, se culcă zdrobit de oboseală, dar senin și calm. De-acum nu mai avea nici o îndoială că în casa asta domnește în toată puterea cuvântului adevărul și realitatea.

Dar în dimineața următoare, în dimineața zilei când avea să vină Zina, a sărit din nou îngrozit, cu inima bătândă, cu respirația grăbită, cu ochii rătăciți. Fusese desigur prada unui vis urât, care persista încă, de vreme ce acum, în răcoarea zorilor, în lumina asta pură de dimineață, care-și făcea loc biruitoare prin perdelele lăsate, zgomotul cel scump întârzia îndărătnic să se audă. Zadarnic și-a clătit zdravăn capul ca să-și zdruncine timpanele. Nimic: tăcerea, neantul… Cu mintea răvășită, cu ochii împăienjeniți de groază și-a înfipt capul în perină.

Și abia când s-a ridicat întru târziu, descurajat la culme, zdrobit, rătăcit, minune a minunilor: zgomotul continua parcă de când lumea, uniform și stăpânitor…

Desbrăcat chiar, a intrat în odaia minunii. Și inima îi

bătea beată de fericire în fața spectacolului:

Roata cea mare se-nvârtea necontenit; și întreaga mașină duruia monoton și regulat, impasibilă și fără semn de oprire, nici măcar încetinire. Ai fi zis o moară, o complicată moară în miniatură, neoprită de zile și nopți, mișcată într-una de curgerea fără sfârșit a apei.

Andrei Lazăr mai făcu o ultimă încercare asupra lui însuși; plecă și până în deseară nu se mai întoarse.

Reveni, tocmai când amurgul grăbit de vară desfășura de zor în văzduhuri pregătiri mari pentru venirea nopții. Și găsi toate lucrurile la locul lor, cele neînsuflețite tot astfel de neînsuflețite, cele însuflețite ducându-și înainte, imperturbabil, firul vieții fără de sfârșit.

Lăsă perdelele și aprinse lumânările, în sfeșnicele cu întreite brațe și fără să mai aibe vreme ca să desfacă pachetele de cumpărături, aduse în onoarea zeiței care avea să coboare acum îndată, din împărăția cerurilor, pentru a-i pune pe frunte, izbânditoare, cununa dumnezeească; stătu să contemple nemișcat mersul neîntrerupt al motorului.

Apoi deodată își puse mâinile în șolduri și sări de trei ori în dreapta și de trei ori în stânga, ca într-un început de căzăcească; și pe urmă jucă în toată regula cu figuri inventate pe loc, în noaptea aceasta de sabat a vieții lui. Umbra uriașă, proiectată de feștila tremurătoare pe pereții galbeni deschiși, sări și ea sprintenă, imitându-i gesturile.

— Degeaba, scumpa mea, ți-am scăpat... ți-am scăpat de tot, îi rânji el și o pocni cu șapca, pe care obișnuia s-o poarte prin casă, provocând-o:

— Haide, dă și tu cu șapca în mine.

Și umbra își apucă pe loc șapca la fel. Dar atât. Andrei râse din nou. Și ăsta — precum și-aduse aminte mai târziu — fu singurul răstimp de desordine și de copilăresc din toată durata acestor zile suprafirești. Râsul însă se opri repede, pentru că șapca sărise din umbră, tocmai între frânghiile mașinii și se încurcase acolo. Și roata cea mare parcă se opintea acum și toate încheieturile mârâiau ca un animal căruia nu-i faci în voe. El o scoase repede; mașina reveni la șuetul ei normal și o bucurie fără margini i se topi ca o lumină mare în pieptu-i mângâe prietenește șina lată a roții care la rându-i îi mângâia ușurel podul palmei. Și privi îngrijorat la umbra din perete, care-i făcuse pocinogul și care mângâia de asemenea o roată caraghioasă și imposibilă.

Dar îi veni așa într-o doară un gând, o ispită, ca un drăcușor mic scăpat prin cuget; un gând atât de nerăbdător și atât de insinuant că-l ascultă și apucă deodată cu tărie de șină. Mâna îi fu dusă câtva în sus, dar pe urmă crucea de fier începu să se înegrească și-apoi își făcu apariția întreagă în cadrul rotund. Aparatul tăcu… Și un fior de gheață îi trecu prin șira spinării… crucea aceea neagră parcă-l fixa… Dădu drumul… O secundă de tăcere, apoi aparatul își luă drumul cu bâzâitul lui gros de bondar.

Vasăzică poate fi și oprită; îndată ce piedica i se ridică, mișcarea pornește să curgă de la sine…

Însă unde a fost pocnetul acela? Ce anume a determinat mișcarea asta, pe care ochii lui o văd, dar pe care mintea lui nu o stăpânește? El trebuie să știe… și mâine va afla acest mister; mâine va revizui toată mașina și unde va găsi mica ruptură, acolo va ști că se ascunde

ideea cea mare... Va fi desigur ușor ca să vadă, de vreme ce mașina poate fi împiedicată și pusă în stare de repaos, fără pericol de oprire definitivă.

Mâna lui apucă iar dunga roții și-o opri din nou; iar printre spițe vârî un drug ce-i fu la îndemână. Roata apăsă cu putere opritoarea și parcă toate articulațiile mașinii se cambraseră, încordându-se să răstoarne piedica dușmană.

Andrei Lazăr întinse mâna surâzând prietenește mașinii. Drăcușorii lui Maxwell se dăduseră cu toții de partea lui!

Dar atunci se auzi bătăi în ușa de afară... Ah, Doamne, iată uitase că asta e seara tuturor fericirilor! Se năpusti afară. Și ușa de la intrare se deschise larg dinaintea zeiței care, în sfârșit, coborâse.

Era înfășurată într-un șal larg și bălțat de imagini multicolore pe-un fond negru, și-l ținea cu degetele pe dedesubt, strâns bine la gât și ridicat astfel ca să-i acopere fața. Încât când intră, deasupra nu ieșea decât fruntea și părul încârlionțat în șuvițe de foc acum parcă albăstrii, roșietici, iar petele ochilor îl fixau sumbru din umbra lor nedeslușită. Pe urmă când îl lăsă să cadă, crăișorii sprâncenelor se distinseră în fundurile de abis ale ochilor și nasul, gura, bărbia apărură rând pe rând.

În lumina asta și-n mirosul vag de lumânări, descoperirea lentă și treptată avu un farmec specific de rit care se desăvârșește; așa că explicațiile ei întretăiate de chicot că-și lăsase pălăria la Tina și că de-acolo o adusese o mașină de piață, sunară fals și desarmonic. Îi astupă deci gura cu un sărut lung, înăbușindu-i orice altă încercare de grăire, apoi îi mărturisi c-a avut neîntrerupt senzația că ea

se descoperă din șal, ca din norul care a adus-o și-i făgădui că-i va arăta din nou, de-aci de pe pământ, aștrii pe care de-abia i-a părăsit, micșorați de perspectivă; dar înainte de toate, îi va arăta însăși mișcarea tuturor universelor din vârtejul cărora descinsese la dânsul, eterna zbatere a nepătrunsului, captată într-un aparat banal de fier și curele, pe care i-l depune la picioarele zeiești ca pe-un umil omagiu.

— E mișcarea fără de sfârșit, zână din povești, care părea tot așa de himerică, ca și nădejdea coborârii tale în biata casă aceasta a robului tău, dar astăzi când tu te-ai realizat, în sfârșit, luând corp omenesc, teribilul ei mister mi s-a dezvăluit prin tine.

Și o duse în camera fără decor a motorului.

— Iată fiara cu dinți și cu măruntaie de oțel, care a devorat atâtea vise nobile, iat-o la picioarele tale; ți-o dăruesc așa cum s-ar dărui un cățel sau o pisicuță unei cucoane din ziua de azi…

Ea privi nedumerită grămada aceea de roți, de speteze, de drugi, de curele și de vergi. Și fu rândul ei acum, să i se pară că-n lumina tremurătoare, cu miros de stearină, cuvintele lui au o rezonanță ciudată, înțelesul lor e bizar, iar ochii lui privesc într-un mod pe care nu i-l cunoștea, acoperiți de-un luciu atât de straniu, că parcă-și dau în privirea aceea toată puterea lor de viață, ca doi cărbuni în care s-a pus să sufle duhul unui vânt arzător.

— Aceasta e mișcarea veșnică; pe care, întreaga mea tinerețe, micii demoni ai lui Maxwell mi-au plimbat-o prin luminile ochilor, ca să mi-o smulgă apoi cu râsul lor răutăcios, când mâinile dorinței celei mai cumplite se

întindeau spre neîmblânzitul ei miraj… Dar în seara, când tu mi-ai vestit venirea, i-am surprins pe toți acești draci neastâmpărați în aceste pistoane și între încheieturile bilelor ca într-o cutie, râse el straniu, văzând înfricoșarea care creștea în ochii ei și care crispa copleșitoare în colțul buzelor fine.

Sigur de sine, el puse mâna pe stinghea, care avea să sloboadă mișcarea setoasă de pornire și să libereze totdeodată și sufletul ei de uimire, de spaima care i se întindea pe figură, cu cât el vorbea mai calm, mai stăpân pe sine, întrebuințând înadins expresii și apropieri de noțiuni din ce în ce mai disparate, mai lipsite de sens, mai nebunești.

Ca culme a jocului acesta, care-l încânta la paroxism, el chiar făcu semne magice deasupra roții și trase apoi puțin, foarte puțin bara… și roata se mișcă puțin, o idee, o părere…

Se întoarse la ea râzând atât de înfiorător, că văzu deodată cum degetele petrecute pe sub cutele șalului bălțat se mișcară, ridicându-l să-i acopere expresia groazei nemaistăpânite.

Atunci el trase drugul de tot, roata împiedecată se rostogoli atunci de trei ori, se dădu de câteva ori peste cap într-o parte, de câteva ori într-alta și crucea cea neagră se înfipse dinaintea ochilor cu unul din picioare spre pământ.

El privi uimit întâi la mașină, pe urmă la femeia, căreia, din umbra șalului ridicat nu i se vedeau iarăși decât petele vagi ale ochilor, din fundul cărora îl fixau două sfredele negre și lucioase de foc.

Rânji de îndârjire și împinse cu tărie. Un trosnet slab,

două, mai multe; roata cea mare se învârti de trei ori, se dădu întocmai ca întâi într-o parte și într-alta și se opri cu brațul crucii spre pământ.

Privirea i se zgâi de aceeași neogoiată spaimă ca a femeii de lângă dânsul și mâinile se ridicară amândouă cu palmele întinse, ca pentru o întrebare, sau poate pentru o rugă.

Pe urmă începu să râdă, ca să alunge această stare stupidă de suflet care creștea amenințător.

— Nu... desigur... nimic...o nimica toată... oh, iar drăcușorii aceia... va afla de îndată...

Și râsul lui cu intermitențe părea un neînțeles și sinistru nechezat.

El privea cu atenție pretutindeni, se chiora prin încheieturi și prin găuri, mișca pistoanele, încerca la curele... Nici o scrinteală; nicăieri nimic, nici o scrânteală... poate la supape... Ah... sau nu... nu... nu... Doamne! Ah, ba da, da, da... Desigur, desigur... Atât i-a fost puterea ei de astă dată... două zile... atât... dar trebuie să recunoașteți că și atâta e ceva extraordinar... pentru un început... Pentru că ea a mers până acum... un moment doar înainte de a veni... nu e doar un vis... căci nu e cu putință un astfel de vis... Au văzut și ochii străini... care... care... au... confirmat...

Vis... Cuvântul acesta îl cutremură de sus până jos, îl zgudui cu puterea curentului electric al întregului oraș... Halucinație?! Hm... Oare acum îi arde de glume?...

...Mâine de dimineață! strigă el îndârjit și războinic... Mâine de dim...

De afară vui deodată cu putere motorul automobilului.

Se întoarse: Zina dispăruse. Fugise…

— Nu, Zina… rămâi… mâine dimineață am să stau de el… bâlbâi el și se aruncă afară. Dar când deschise ușa antreului claxonul deja suna și mașina se urnise.

— Zina, Zina…

Văzu, pe sub perdeaua limuzinei, în întuneric, două picaturi de foc negru care ardeau cumplit.

— Zina… un minut numai…

Dar după câteva clipite, mașina dispăruse…

…Ardeau de groază sau de râs!?…

Stătu nehotărât dacă să dea o fugă până la Tinuța ca să-și răspundă acestei cumplite nedumeriri.

Ah, teribili demoni, care-l munceâtl cu atâta cruzime… Oare nu era nimic de făcut contra acestor nenumărați dușmani invizibili! Și încăpățânarea de a demonta, de a descoperi, de a afla totul imediat îl podidi ca un șipot de sânge drept în mijlocul creierului…

Stătu în ușa deschisă, nehotărât, între cele două himere, care-și luaseră zborul…

Și înfrânt, cu capul plecat, zdrobit, bolnav, pasul o luă șovăitor, înapoi, spre motorul de metal.

ION MINULESCU

„Un punct de plecare posibil îl vor fi constituit, pentru Minulescu, povestirile fantastice ale lui Apollinaire din L'Hérésiarque & *Cie (1910)... „scrie Matei Călinescu despre volumul* Cetiți-le noaptea, *care include* De vorbă cu Necuratul. *Incertitudinea nu e însă decât o cochetărie stilistică a criticului, prea fin și atent degustător al lui Minulescu pentru a nu fi observat referirea la cazul lui Honore Subrac, pe care, spune autorul prin gura domnului Damian, „Guillaume Apollinaire l-a descris admirabil în ultimul său volum de nuvele științifice”.*

Nuvele „științifice“?... Iată un calificativ insolit pentru acest florilegiu de întâmplări mai mult sau mai puțin miraculoase — cu o singură excepție. Căci dacă Dispariția lui Honoré Subrac, *cu toată dizertația despre mimetism a domnului Damian, rămâne o superbă narațiune fantastică, volumul lui Apollinaire cuprinde și o autentică mostră de science-fiction:* Pipăitul la distanță, *din ciclul* Amfionul fals-Mesia sau întâmplările și aventurile baronului d'Ormesan.

În De vorbă cu Necuratul, *Minulescu împrumută cu nonșalanță nu numai ideea ubicuității, ci și amănuntul aparatelor receptoare de forma unui cui, care poate fi înfipt, de pildă, într-un copac. Există și deosebiri. Baronul d'Ormesan realizează transmiterea* integrală *a corpului său, care poate fi văzut și pipăit în mai multe puncte deodată. Domnul Damian își multiplică doar imaginea, ca într-un fel de televiziune în relief sau ca într-o hologramă animată. Apoi, dacă Apollinaire păstrează o discreție absolută în legătură cu aparatul emițător, Minulescu ni-l*

prezintă și ne explică funcționarea lui...

Ni s-ar putea reproșa că ocolim deosebirea esențială: d'Ormesan e totuși om, pe când domnul Damian... și atunci cum rămâne cu materialismul intrinsec al fantasticului-științific ?

O asemenea interpretare nu ar ține seama de viziunea romantică, adoptată și de curentele mai noi, a diavolului considerat ferment activ, metaforă a revoltei împotriva multiplelor chipuri și măști ale conservatorismului. Uneori, această viziune înglobează și știința, Lucifer devenind „lampe des inventeurs“ (Baudelaire, Les litanies de Satan), *„dorință de știință“ (Macedonski*, Imn la Satan), *„deplin stăpânitor pe tot ce e imbold, știință“ (V. Demetrius,* Lui Satan).

Să nu acredităm însă, neapărat, ideea puterilor supranaturale ale domnului Damian. În definitiv, de ce n-am accepta mai curând explicațiile propuse chiar de acest personaj enigmatic, cu a cărui filosofie nu putem să nu fim de acord: „În lume nu este nimic imposibil. Ceea ce nu există încă pentru noi, care confundăm știința cu birourile autorităților oficiale unde totul se face după anumite formalități, în realitate există și se manifestă prin așa-zisele fenomene neexplicabile”. Din acest unghi, până și uimitoarele lui previziuni privind începerea războiului, unirea Transilvaniei, etc, își găsesc o interpretare plauzibilă: de ce n-ar fi domnul Damian în posesia unui mijloc de a explora timpul?... Cât despre vila sa iluzorie, chiar dacă nu acceptăm explicația sugerata în finalul fragmentului reprodus, ar fi de mirare ca un savant de o asemenea anvergură să nu cunoască toate arcanele

hipnozei.

de vorbă cu necuratul

(fragment)

IV

Volatizarea domnului Damian la vederea preotului cu crucea în mână ne edificase complet asupra stării civile a omului misterios pe care domnul Jorj îl socotea periculos intereselor sale personale, iar comisarul gării, folositor intereselor superioare ale Statului. Dar atât domnul Jorj cât și comisarul, nu știau încă nimic din ceea ce noi avusesem prilejul să constatăm și să tragem concluziile care nu se potriveau nici cu temerile celui dintâi, nici cu absoluta încredere a celui de-al doilea.

Ne hotărâsem deci să păstrăm secretul pentru noi și cu prima ocazie să provocăm pe domnul Damian să ne mărturisească adevărul. Știam bine că riscăm să nu-l mai vedem niciodată, sau văzându-l să ne expunem la neplăceri mai grave decât amanetarea umbrelor pe cari domnul Damian ne-o propusese cu atâta francheță și mărinimie. Cele petrecute, ziua nămiaza mare, ne zdruncinase sistemul nervos mai mult decât toate prevestirile funebre din nopțile de insomnie. Simțeam că o forță ocultă ne îndreaptă și pașii și gândurile în altă parte decât acolo unde voiam să ajungem și că sentința noastră de moarte fusese semnată încă din noaptea în care domnul Damian ne oferise adăpostul trăsurii sale. Ce puteam face însă altceva decât să ne resemnăm ca și un condamnat ajuns cu capul pe ghilotină. Dacă ne-am fi destăinuit cuiva, riscam să ne facem și de râs. Cine ne-ar fi putut crede, sau dacă

întâmplător s-ar fi găsit cineva să ne creadă, cine ne-ar fi putut veni în ajutor, când domnul Damian era mai puternic decât orice alt muritor de rând?...

Cele câteva zile petrecute în așteptarea călăului nostru, ne deprimaseră în așa fel, că toată lumea ne întreba dacă nu cumva suntem bolnavi. Bolnavi nu eram. În schimb, parodia vieții noastre, ne transformase în niște bocitori discreți care am fi urmat convoiul propriei noastre înmormântări.

Zilele treceau însă și domnul Damian nu se mai arăta. Nu știam dacă renunțase să mai dea ochii cu noi, sau dacă nu cumva ne pregătește o nouă surpriză, mai fantastică decât toate pe care le avusesem până atunci. Începusem chiar să ne obișnuim cu ideea că n-o să-l mai vedem, încredințați că domnul Damian evită explicația finală care în mod inevitabil trebuia să se producă între noi, după cele petrecute până atunci.

Într-una din zile însă, o discuție aprinsă dintre doi necunoscuți, ne atrase atenția. Era vorba de domnul Damian. Unul din ei pretindea că, cu două ore în urmă, îl întâlnise la Brașov, că vorbise cu el și că hotărâse pentru a doua zi să se întâlnească la Predeal. Exact la aceeași oră, celălalt pretindea că l-a văzut la Câmpina, unde Domnul Damian supraveghea plecarea unui tren cu petrol pentru Germania. Amândoi oameni de afaceri, necunoscuții, care probabil că lucrau împreună, începuseră să se bănuiască și fiindcă nu era posibil ca un om să se găsească în aceeași clipă în două locuri diferite, fiecare din ei, credea că l-a prins cu minciuna pe celălalt, acuzându-se reciproc de lipsă de sinceritate și amenințându-se cu desfacerea

tovărășiei.

Cine mințea dintre amândoi? Niciunul. Amândoi spuneau adevărul fiindcă amândoi, după cum o să vezi imediat, văzuseră pe domnul Damian exact la aceeași oră, și la Brașov și la Câmpina. Pe noi, care știam cine este misteriosul personaj, asemenea imposibilități fizice nu ne mai emoționau. Pe cei doi negustori însă, încăpățânarea fiecărui în parte de a-și proba buna credință îi enervaseră într-atât, că la un moment dat se despărțiră bruscându-se ca doi dușmani, furioși că locul unde se găseau nu le îngăduia să-și încerce și greutatea pumnilor.

Oreste avu atunci o idee „genială” cum îi plăcea lui să-și boteze năzbâtiile. Ne despărțirăm și noi și fiecare ne luarăm după câte unul din cei doi necunoscuți, îi ajunserăm din urmă, îi salutarăm și probabil că intrarea în vorbă se făcu la fel și într-o parte și în alta.

— Îmi dați voie Domnule… Vreau să vă spun că ce afirmați adineauri era perfect adevărat. La aceeași oră ca și dumneavoastră, am văzut și eu pe domnul Damian la Brașov…

Oreste trebuie să fi spus exact același lucru ca și mine, cu singura deosebire însă că Brașovul fusese înlocuit cu Câmpina.

Intervenția noastră produsese efectul dorit. Cei doi învrăjbiți se întoarseră în tovărășia noastră și câteșipatru reluarăm discuția asupra imposibilității celor confirmate de data asta și de noi.

Negustorii se priveau cu ochii holbați, ridicau. Din umeri, își treceau batistele pe frunte, plescăiau din limbă și nu pricepeau absolut nimic. Același lucru îl repetam

desigur și noi, cu mai puțină sinceritate însă.

După câteva minute de discuție inutilă, ne despărțirăm cu promisiunea solemnă de a ne comunica reciproc explicațiunile pe care Domnul Damian ar fi binevoit să ni le dea și unora și altora.

Adevărul era că noi speram să aflăm amănuntele de la cei doi negustori, deoarece, eram ferm convinși că cu noi Domnul Damian nu mai avea să se întâlnească niciodată.

A doua zi însă, ne găsirăm în dreptul cantonului din capul satului, unde linia ferată taie șoseaua. Domnul Damian părea că ne așteaptă ca și cum ar fi fost prevenit că vom trece pe acolo. Ne păstrarăm calmul cât puturăm mai bine și adoptarăm tonul glumeț cu care ne puteam ascunde mai ușor și emoția și ignoranța fenomenelor naturale sau descoperirilor științifice cu care Domnul Damian își explica ciudățeniile ființei sale.

— Salutăm pe omul fără umbră, îi strigă Oreste.

— Salut pe oamenii fără convingeri, ne răspunse el.

Gheața se spărsese mai ușor de cum ne-am fi așteptat.

— Bine nene Damian, continuai eu, se poate să ne părăsești așa tam-nesam, să nu dai semne de viață, o săptămână întreagă și să ne faci să credem că ești supărat pe noi?

— Supărat?… De ce aș fi fost supărat?

— Știm noi? Poate fiindcă am refuzat să-ți amanetăm umbra…

— A, ha!… Umbra!… Grozav mai țineți la umbra dumneavoastră… mai ales când soarele se lasă spre asfințit… Nu?… Judecându-vă cineva după umbră v-ar crede niște giganți.

— Dar dumneata care o socotești inutilă, de ce cauți s-o cumperi de la alții?

— A fost o glumă.

— Ba a fost ceva foarte serios. Erai așa de supărat pe noi că nu ți-ai luat nici măcar rămas bun. Ai șters-o englezește, cum se zice. Ai dispărut cât ai clipi din ochi și ne-ai lăsat ca pe doi caraghioși în mijlocul drumului.

— V-am lăsat cu popa, rânji domnul Damian.

De data asta, eu și Oreste trebuiam să susținem discuția pe cont propriu. Nemaiputându-ne înțelege din ochi, fiecare din noi răspundeam ce credeam mai nimerit și mai fără replică din partea domnului Damian.

— Vasăzică erai de față… Cum se face atunci că nu te vedeam? Unde erai ascuns?

Domnul Damian începu să râdă din nou. Râsul lui ne umilea parcă. Presimțeam că ne pregătește un răspuns savant echivalent cu o palmă de profesor pe obrazul unor școlari leneși.

Ei bine, de ce ne fusese frică nu scăparăm. Calm și aproape patriarhal ca și cum ar fi ținut o predică sau ar fi citit cu voce tare o pagină dintr-o Enciclopedie oarecare, domnul Damian începu să ne explice:

— Mimetismul, cuvânt al geniului masculin care vine de la grecescul *„mimeisthai“* adică „a imita” este proprietatea pe care o au anume vietăți de a împrumuta asemănarea cu mediul în care se găsesc la un moment dat, sau cu spețа altor vietăți mai bine protejate în dauna cărora trăiesc în funcție de paraziți. Prototipul acestor vietăți este Cameleonul. Nu vă fac injuria de a vă bănui că nu știți că reptila aceasta împrumută culoarea frunzelor de

copac după anotimpuri, când verzi, când roșcate, când galbene. Mă miră însă faptul că nu cunoașteți încă până astăzi cazul lui Honoré Subrac pe care confratele dumneavoastră Guillaume Apollinaire l-a descris admirabil în ultimul său volum de nuvele științifice, sau dacă vreți un exemplu clasic, inelul lui Gyges, faimosul păstor din Lydia, ale cărui efecte sărmanul Rege Candaule a avut trista ocazie să i le constate încă din secolul al VII-lea înaintea erei creștine. Pentru un om la curent cu fenomenele naturii explicate pe înțelesul tuturor, dispariția mea nu ar fi fost decât un lucru foarte natural. Pentru Dumneavoastră însă, care faceți mimetism fără să vă dați seama și vă puneți la adăpostul fanteziei ori de câte ori vă este teamă să nu fiți surprinși în flagrant delict de diformare a realității, dispariția mea a fost desigur un lucru extraordinar…

Hotărât lucru, domnul Damian era infinit superior alianței mele cu Oreste, incapabili să luăm ofensiva și aproape insuficienți să ne ținem chiar în defensivă. Cele câteva rânduri din Larousse combinate cu nuvela lui Apollinaire ne scoseseră din luptă mai curând chiar de cum ne-am fi așteptat. Dispariția domnului Damian fusese explicată în mod magistral. A mai fi insistat asupra ei, însemna să ne pretăm a trece drept imbecili. Totuși nu ne dădurăm bătuți și angajarăm lupta din nou pe tema celor două apariții simultane la Brașov și Câmpina. Cum am adus vorba de ele nu mai știu. Destul să-ți spun numai că ceea ce trebuia să urmeze de data asta ar fi putut înnebuni și pe Branly și pe Marconi. Domnul Damian știa desigur și ce ne-am pus în gând să-l întrebăm și sursa de unde

pornea dubla și misterioasa lui apariție. Era pregătit dar pentru orice eventualitate ca și un comandant de armată în ajunul luptei. Destul să-ți spun că râsul lui cavernos și rece îl auzeam ori de câte ori voia să ne dea impresia că întrebările noastre îl surprind prin naivitatea lor. Același lucru dar, se petrecea și de data asta. Domnul Damian râse din nou și apoi ne ținu următoarea prelegere:

— Dacă v-aș fi cunoscut acum zece sau cincisprezece ani și v-aș fi spus că firele telegrafului vor deveni cu timpul tot atât de inutile ca și armele de luptă sau instrumentele de muncă medievale, nu m-ați fi crezut, desigur. Și totuși telegrafia fără fir există astăzi ca o realitate pentru toată lumea. Ei bine, exact același lucru vi-l pot spune astăzi despre transmiterea vorbei și imaginei prin undele herziene. În lume nu este nimic imposibil. Ceea ce nu există încă pentru noi, care confundăm știința cu birourile autorităților oficiale unde totul se face după anumite formalități, în realitate există și se manifestă prin așa zisele fenomene neexplicabile. Imperiul supranaturalului a sucombat odată cu ultimii preoți ai lui Zoroastru și magiile albe sau negre, care au turmentat o vreme îndelungată omenirea, s-au decolorat de soare și de praf prin vitrinele muzeelor de curiozități istorice. Civilizația să știți că nu cucerește nimic, fiindcă nimic nu se poate cuceri din ceea ce se oferă gratuit. Civilizația nu face decât să revadă, să corijeze și să dea „bun de imprimat”. Branly a revăzut numai ceea ce se găsea la dispoziția tuturor ochilor sănătoși. Presbiții și miopii se consacră artelor și istoriei. Marconi, la rândul lui, a corijat, iar miile de operatori anonimi imprimă azi la distanțe de sute și mii de km

alfabetul lui Morse, care străbate spațiul fără ajutorul firelor, la fel cu lumina, cu sunetul și căldura… Ei bine, mâine același lucru se va petrece și cu graiul și imaginea omenească. Zic mâine, ca un semn de condescendență pentru dumneavoastră care sunteți sclavii formalităților oficiale, cu care, de altfel, știința nu are nici o legătură. Pentru mine însă acest „mâine” este mai mult decât un „azi”. Este un „ieri” și încă de multă, foarte multă vreme…

Nu știu dacă vițeii la poarta nouă își schimbă cu adevărat expresia figurii lor monotone. Pe măsură însă ce domnul Damian continua să ne vorbească, eu și cu Oreste simțeam că niciodată expresia vițelului la poarta nouă nu s-ar fi putut aplica cu mai multă exactitate ca nouă în momentele acelea.

Să continui însă prelegerea domnului Damian.

— Dragii mei, trebuie să știți că eu sunt un om foarte ocupat. Afacerile mele nu-mi dau răgaz să mă pot odihni un singur moment. Ba ceva mai mult chiar, sunt cazuri când în același moment trebuie să mă gândesc în mai multe locuri. Cum aș putea dar face față tuturor nevoilor, dacă nu mi-aș transmite imaginea în diferitele locuri unde prezența mea ar fi necesară în același timp? Procedeul este foarte simplu — un fel de ou al lui Columb, mai ales astăzi când telegrafia fără fir, nu mai constituie un mister pentru nimeni. Aparatul este invenția mea.

Și domnul Damian își băgă mâna în buzunar și scoase un obiect de metal rotund și mare cât un ceasornic obișnuit de bărbat. Îi deschise capacul și ni-l arătă, invitându-ne sa ne apropiem mai mult de dânsul. În locul cadranului obișnuit era o oglindă convexă, iar axa

minutarelor era înlocuită printr-un buton identic cu al soneriilor electrice.

— Acesta este aparatul radiator, ne explică dânsul. Oglinda reflectează imaginea, butonul stabilește contactul cu curentul electric pe care îl am înmagazinat în concavitatea oglinzii și undele herziene mă duc mai repede decât trenul până la aparatele înregistratoare, care sunt acestea.

Și domnul Damian băgă mâna din nou în buzunar și scoase un fel de ținte de planșetă pe care le înfipse una într-un stâlp de telegraf, alta într-un copac și alta mai departe, într-un gard ce împrejmuia un loc viran.

— Aparatele cari sunt plasate mai din vreme în locurile unde știu că este nevoie de prezența mea, înregistrează imaginea și o proiectează pe pământ, dându-i expresia realității și toate gesturile reflectate în oglinda aparatului radiator. După cum vedeți, nimic mai simplu și mai natural. Vreți să asistați acum și la o experiență? Iat-o:

Dacă în momentul acela n-am căzut jos lovit de o congestie cerebrală, să știi că nu-mi mai este frică de nici un fel de accident în viață. Râzând ca de obicei și mișcându-și fălcile odată cu pălăria din vârful capului, domnul Damian apăsă pe buton strigându-ne.

— Unde sunt cu adevărat și unde sunt fără să fiu?

Și în cele trei locuri deosebite în care înfipsese țintele pe care le numise aparate înregistratoare apărură deodată trei Damieni fără cea mai mică deosebire de al patrulea care era originalul.

Ce-a urmat, poți înțelege singur. Ar însemna săa-ți răpesc prerogativa propriei tale inteligențe dacă aș căuta

să explic ceea ce nici eu nu știam ce simt în momentul acela. Cei patru Damieni vorbeau și gesticulau la fel. Curiozitatea mă depărtă de cel original și mă apropie de cel corespondent stâlpului de telegraf. Asemănarea era așa de perfectă că încercai să-l ating cu mâna. Imaginea însă se feri și în momentul acela observai că gestul fusese făcut de originalul domnului Damian, cu toate că el personal nu avea de ce să se teamă.

În fața acestei minuni, pe care nu o putem compara decât cu cea săvârșită pe drumul Damascului, simții nevoia să-mi fac semnul crucii pentru a mă pune la adăpostul convertirii ce începuse să se opereze fără voie în sufletul meu. Mă oprii însă la timp pentru a nu supăra din nou pe domnul Damian care desigur că încetase să mai apese pe butonul aparatului, deoarece câteșitrele imagini dispăruseră, rămânând el singur.

După sfârșitul operațiunii, savantul nostru profesor scoase țintele de pe unde le înfipsese și, băgându-le din nou în buzunar împreună cu aparatul, ne salută ca de obicei și ne dădu întâlnire întâmplător pe a doua zi.

La despărțire însă, nu mă putui abține să-l întreb în glumă:

— Domnule Damian, mâine vii în original sau în copie?

Și domnul Damian știi ce-mi răspunse?

— Judecă singur cum pot veni, când mâine trebuie să fiu și la Predeal și la București și la Brașov și la frontiera Elveției unde aștept un tren cu macaroane și paste făinoase din Italia…

*

* *

Sfârșisem masa odată cu povestirea. Cum continuam să tac din gură copleșit parcă de o tristețe inexplicabilă, prietenul meu mă bătu pe umeri și-mi spuse:

— Nu te întrista că povestea nu s-a sfârșit încă. Astea s-au întâmplat abia în ziua de 9 august... Până la 15, mai avem încă șase zile.

V

A doua zi dimineața, portarul hotelului ne anunță că domnul Damian ne lăsase vorbă să-l așteptăm la ora 4 după-amiază, în același loc ca și ieri, fiindcă aveam să mergem cu dânsul undeva. Unde însă nu-i spusese nici portarului, și nici noi nu bănuiam. La început invitația aceasta verbală printr-o a treia persoană ne produse oarecare turburare. Domnul Damian ar fi putut să ne lase câteva rânduri pe o carte de vizită. Mult am fi vrut să vedem și noi manuscrisul Necuratului. De vreme însă ce lucrurile se petrecuse altfel de cum le-am fi dorit noi, desigur că există un motiv puternic ca ele să nu se petreacă decât așa. În același loc, însemna în dreptul cantonului din capul satului, unde linia ferată taie șoseaua. Pentru noi predilecția domnului Damian pentru locuri nefrecventate nu mai era un mister. Poate că domnul Damian, împiedicat să vină în original, plasase de cu seară un aparat înregistrator și vrea să-și trimeată numai imaginea să stea de vorbă cu noi.

Dimineața ne-o petrecurăm în preajma frontierei și a enormelor grămezi de alimente ce așteptau să fie încărcate în căruțe ca să treacă în Transilvania. Trenurile păreau că nu mai sunt îndestulătoare pentru cantitatea alimentelor

ce porneau din țară în schimbul aurului și acelei așa zise binevoitoare atitudini pe care Puterile Centrale ne-o arătau mai mult din interes decât din dragoste. Știi ce au fost vremurile acelea de dulce și de jenantă beatitudine fizică și morală pe care diplomații și oamenii politici o botezaseră „neutralitate expectativă”, iar patrioții de la cafenea „mormântul demnității noastre naționale”. Aurul curgea mai galben ca grâul. Vânzările se făceau numai în aur sau în schimbul altor articole. Cuvântul „compensație”, care răsuna prin birourile ministerelor și de-a lungul căilor ferate și șoselelor ce duceau spre punctele de frontieră, era un fel de corolar al neutralității noastre. Toată lumea își avea părticica ei de compensație potrivită cu neutralitatea păstrată față de combatanți. Funcționarii de la vamă, mai ales, parcă nu mai erau în exercițiul funcțiunii lor de altădată. Deveniseră așa de gentili și manierați că i-ai fi putut lua drept niște seniori de la curtea lui Ludovic al XV-lea. Neutralitatea renta mai bine ca o moșie de câteva mii de pogoane și toată linia frontierei nu era plină decât de neutralii care mai târziu aveau să dea naștere îmbogățiților de război. Printre aceștia, domnul Damian era fără îndoială cel mai de preț eșantion. Nu știam ce anume îl hotărâse să îmbrățișeze această ocupație când existența și mijloacele sale de trai nu aveau nimic comun cu ale muritorilor de rând. Cum însă poporul român spune de oamenii șmecheri și întreprinzători că „sunt dați dracului” era natural ca domnul Damian să fie șeful tuturor acestor confrați pământeni, dar mai puțin interesanți ca el.

La ora 4 după-amiază deci, ne găsirăm în fața

cantonului unde ni se dăduse întâlnirea. Un câine, care simțise oameni străini, începuse să latre. La început crezurăm că ne latră pe noi. Apropiindu-ne însă, observarăm că atenția câinelui era îndreptată spre un tufiș, unde nu se vedea deocamdată nimic decât crengile mișcate de vânt. Ne așezarăm pe parapetul barierei și așteptarăm așa câteva clipe, urmărind mișcările câinelui care se încăpățânase parcă să apuce de picior pe un om care nu există. La un moment dat, Oreste îmi spuse aproape șoptind:

— Să știi că ăla care nu se vede este domnul Damian.

— Chiar el este… Ai ghicit, răsună glasul de capră pe care îl cunoșteam. Și în momentul acela, bastonul domnului Damian desemnă în aer gestul unei spade cu care se salută adversarii pe teren.

— Cu cine vrei să duelezi domnule Damian? îl întrebai eu.

— Cu ignoranța omenească și cu simțul câinelui care din punctul acesta de vedere este cu mult superior omului.

— Asta este singura dumitale noutate pe ziua de azi?

— Văd că ați prins gust de noutățile pe care vi le aduc eu. Ce-mi dați să vă fac astăzi o surpriză plăcută?

— Orice, afară de umbra noastră, îi răspunse Oreste.

— Haideți atunci să luăm ceaiul în vila mea…

Vila domnului Damian!… Iată un lucru pe care îl auzeam pentru prima dată. Domnul Jorj ne spusese că nu știe nimeni unde locuiește misteriosul personaj, și, cu toate acestea, domnul Damian ne invita în vila sa care desigur că nu putea fi decât în Predeal. Dar unde anume? Prin partea locului nu erau nici vile, nici măcar case țărănești. Singură

pe deal, dincolo de linia ferată, turla micii mănăstiri de la Predeal se zărea printre frunzele copacilor ca și o prevestire sfioasă a unei noi mistificări savante. Prietenia noastră cu domnul Damian însă, deși ne zdruncinase nervii, ne înarmase în schimb cu perseverarea oamenilor hotărâți să ducă un lucru până la sfârșit. Acceptarăm deci invitația și câteșitrei formarăm un grup gata să pornim după indicațiile ciceronelui.

— Coborâm pe aici ca să ajungem mai degrabă, ne spune domnul Damian, arătându-ne urmele de căruțe, care formau singura indicație a drumului de pe valea Râșnoavei ce duce spre Sanatoriul Statului.

Îl urmarăm fără cea mai mică ezitare și, după un sfert de oră, vila domnului Damian apăru în fața ochilor noștri tot atât de misterioasă ca și stăpânul ei, într-un loc pe care nu-l bănuisem niciodată că cineva și-ar fi putut clădi o casă de locuit.

După aspect, părea mai repede o ruină reparată în mod sumar, decât o vilă după cum îi plăcuse domnului Damian s-o numească. O scară de piatră tocită, printre treptele căreia crescuse iarba din belșug, ducea la poarta locuinței care își sprijinea zidurile pestrițe pe patru contraforturi, ale căror baze se confundau cu stânca din sânul căreia crescuseră parcă la fel cu arborii de primprejur. Cele două etaje nu aveau nici o legătură între ele. Cel de sus, deși părea adăugat în urmă, era complet ruinat. Ferestrele strâmte și înalte nu aveau nici geamuri, nici cercevele. Din fiecare colț al ferestrei însă pornea câte o bară de fier care se împreuna la mijloc, desemnând în gol forma crucii Sfântului Andrei. Acoperișul, foarte țuguiat, era de țiglă

roșie, decolorată însă de ploi și de soare. Pe una din laturi, o turelă de piatră, admirabil sculptată, pornea în formă conică de la înălțimea celui de-al doilea etaj și se ridica apoi rotundă cu câțiva metri deasupra acoperișului, pierzându-și în albastrul cerului terasa crenelată, deasupra căreia fâlfâia un steag format din șapte fâșii orizontale de culoarea neagră și roșie. După cum vezi, domnul Damian arborase în cinstea noastră marele pavoaz, ca și cum ar fi primit o vizită oficială. În schimb, etajul de jos, deși mai vechi, părea mai vesel și pregătit anume ca să poată fi locuit. Zidul era căptușit pe din afară cu crengi de iederă, care crescuseră în așa fel, că desenau cu verde pe alb o serie de motive decorative în care arabescurile plantei alternau corect și aproape geometric cu fondul zidului.

La sosirea noastră, poarta de stejar masiv, prinsă în puternice armaturi de fier forjat, se deschise deodată larg ca și cum ar fi fost mișcată de un curent electric și un servitor galonat, ca și un lacheu de la palatul regal, ne ieși înainte, frângându-și corpul în doua, conform tradiționalelor prescripții ale celui mai vechi și autentic protocol.

Domnul Damian zâmbea, sau mai bine zis, rânjea mulțumit de emoția noastră pe care observam cum ne-o urmărește cu coada ochiului.

Înăuntru, vila domnului Damian era o adevărată minune dintr-o mie și una de nopți. Peste tot numai covoare și stofe scumpe, mobile vechi de stil, cofrete de lemn de santal sau de trandafir pline de bijuterii și obiecte de argint cizelat, porțelanuri și faianțe cu marca primei emisiuni a celor mai celebre fabrici din lume, vaze

chinezești și estampe japoneze, arme medievale și filigrame persane încadrate în rame fine de bronz sau de lac negru. Pe un fotoliu, o capă neagră venețiană, un tricorn și o mască de aceeași culoare conturau parcă pe tonurile discrete și mate ale minunatului Aubusson corpul inexistent al unui Doge invitat și el ca și noi la ceai. Într-o vitrină cât un „garde-robe“ modern, costume vechi de femeie lăsau să străbată parcă prin cristalul cu reflexe verzui parfumul și grațiile vremurilor de demult. Pantofii albi de mătase, aranjați la rând după diferite epoci, așa cum îi văzusem pentru prima oară la Muzeul Cluny, centurile de piele presată sau de metal cu încrustații de perle și rubine, dantele de Flandra sau Valenciennes, brocarturile vechi franceze și țesăturile florentine din epoca renașterii, păreau că se mișcă cu toate, discret, pe corpuri nevăzute. Din penumbra fiecărui colț al diferitelor încăperi, prin care ne conducea domnul Damian, defunctele stăpâne ale acestor podoabe de artă și rafinament femeiesc păreau că se ridică majestoase și pătimașe, iar brațele lor, ochii lor, buzele lor, nu fac decât să ne atragă spre ele, să ne hipnotizeze și să ne soarbă viața pentru a-și reînvia fantomele.

Pluteam între vis și viață. Trăiam pagini din diferite romane și povestiri fantastice care îmi veneau întâmplător în minte și fiindcă, printre alți autori, Henri de Regnier îmi era cei mai drag, interiorul vilei domnului Damian îmi reedita misterul frescei lui Longhi, din care imaginea contesei Barbara Grimanelli se coborâse fără să se mai întoarcă, sau fantastica apariție a lui Vincente Altinego senior venețian, al cărui surâs enigmatic și melancolic

părea ecoul clopotelor de la Redemtore și Santa Eufemia. Mai stranie însă decât toată această babilonie de senzații și îndoieli chinuitoare era prezența domnului Damian, care ne aducea aminte că nu am părăsit cu totul domeniul realității.

Cum am băut ceaiul, nu ți-aș putea spune. Atmosfera mediului se înfiltrase parcă și în noi. Fantomele care rătăceau în jurul nostru, fără a-și putea regăsi întruparea de altădată, ne paralizaseră parcă și brațele și limba. Grotești ca niște manechine dintr-un panopticum, ne calchiam gesturile unul după altul și glasul nostru se bemolase într-atât, că nu mai puteam vorbi decât pe șoptite, de frică parcă să nu deșteptăm din somn pe cineva care ar fi putut să se răzbune pe noi, chiar cu ajutorul domnului Damian.

Când am plecat începuse să se însereze. În luna lui august serile la munte sunt răcoroase și îmbibate de nu știu ce fluid insinuant, turburător și afrodiziac. Domnul Damian ne conduse până la poartă, unde se despărți de noi prin câteva fraze convenționale, de o banalitate exasperantă pentru un om care ne spusese până atunci atâtea lucruri extraordinare și ne procurase cea mai deplină sărbătoare pentru ochii unor bieți muritori de rând. Amfitrionul nostru din ziua aceea observase fără îndoială emoția din care nu mai puteam ieși prin simple fraze și ne acorda posibilitatea discretă de a ne abandona propriei noastre ignoranțe.

În drum spre hotel ne întâlnirăm cu domnul Jorj care ne întrebă de unde venim așa obosiți. Oreste scăpă fără să vrea răspunsul adevărat.

— De acasă de la domnul Damian… Am fost invitați la ceai.

Patronul restaurantului din gară începu să râdă, fiind sigur că ne batem joc de el. Oreste însă continuă:

— Și încă ce casă!… O vilă cum nu se mai află alta la fel în tot Predealul. Să vă fie rușine să nu știți de existența acestei adevărate minuni în satul vostru…

Jignit în amorul său propriu, domnul Jorj ne fulgeră cu privirea omului gata să-și ia revanșa. Apoi cu tonul său poruncitor și războinic ne întrebă:

— Și cam pe unde se află vila domnului ăsta?

— Ce nu ne crezi?… Hai cu noi să ți-o arătăm.

Domnul Jorj nu se aștepta desigur la atâta încăpățânare din partea noastră. Dar după greșeala lui Oreste, nici noi nu știam ce atitudine trebuie să adoptăm față de omul pe care nu voiam să-l inițiem în toate secretele întrevederilor noastre anterioare cu domnul Damian. Rămăsesem deocamdată în mijlocul drumului încercând să schimbăm vorba. Domnul Jorj însă ținea morțiș să meargă cu noi, să vadă și el vila lui Damian.

La urma urmelor, ce puteam risca? O nouă oboseală de câteva minute și atâta tot. Vila domnului Damian nu putea deștepta în domnul Jorj nici o bănuială asupra evenimentelor pe care eram hotărâți să le tăinuim deocamdată pentru toată lumea. Pornirăm deci înapoi și coborârăm pe valea Râșnoavei, exact pe urmele căruțelor pe care ne dusese și domnul Damian. Cu cât ne afundam însă în pădure se întuneca tot mai tare și casa nu mai apărea. La un moment dat, domnul Jorj se opri în loc întrebându-ne cu un aer triumfător:

— Mai e mult până la vila domnului Damian, că trecem în județul Dâmbovița?…

Noi însă, departe de a ne desmetici, pășeam hotărâți de data asta s-o scoatem, cum se zice, din pământ din iarbă verde. Numai că sforțările noastre erau zadarnice. Casa domnului Damian nu mai exista. Dispăruse după cum de altfel dispăruse și stăpânul ei în ziua de 1 august când ne ieșise înainte preotul cu botezul.

Într-un târziu, domnul Jorj binevoi să convie că mica aventură din seara aceea fusese o glumă a noastră. Noi însă știam bine că pretinsa glumă, nu este decât o nouă ispravă sinistră a domnului Damian și că vila în care băuserăm ceaiul cu două ore înainte nu exista decât în funcția undelor herziene, transmise probabil de un nou aparat pe care însă domnul Damian nu ni-l arătase încă.

CEZAR PETRESCU

Cu toată optica sa tradiționalistă, Cezar Petrescu s-a arătat nu o dată sensibil la fascinația științei. Virgil Probotă din Întunecare *își învinge timiditatea pentru a dizerta despre Cosmosul enigmatic. O imagine tipică de science-fiction erupe brusc în* Omul care și-a găsit umbra: *„S-ar fi spus că planeta s-a rătăcit într-un ținut interzis al spațiilor cu văzduhul înveninat, de unde până mâine nu va scăpa nimeni cu răsuflarea vie. Poate pământenii se și zăvoriseră în cămări cu ferestrele vătuite, îmbulziți în pivniți, proteguiți cu aparate de scafandri, nădăjduind o salvare miraculoasă". Data la care a apărut narațiunea (1928) face posibile reminiscențele din* Forța misterioasă *a lui J. H. Rosny ainé sau din* Centura toxică *a lui Arthur Conan Doyle, amândouă publicate pentru prima oară în 1913, amândouă pornind de la o inexplicabilă maladie a eterului...*

Dar ochii artificiali ai Patronului sunt altceva, cu totul altceva. Nu știm dacă e vorba și aici de un ecou, sau dacă născocirea aparține scriitorului. Mașinile noastre cibernetice învață însă abia acum alfabetul, iar ochiul lui Coppelius „Citea cu un timbru plăcut de tenor, se oprea la semnele de punctuație, accentua întrebările și exclamațiile. Citea cu un glas omenesc care nu era al nimănui, care nu fusese niciodată al nimănui".

Comparația cu mașinile cibernetice poate părea deplasată. Baletul mecanic *datează din 1931, iar A. M. Turing va proiecta abia în 1936 mașina care poate fi considerată un precursor al calculatoarelor de astăzi. În*

1931, Coppelius spune, totuși: „Facem păpușile noastre să danseze. Le facem să cânte și le facem să râdă... De ce nu, mâine, să gândească? Poate au să gândească mai bine ca noi, în artificialul absolut, în absolutul matematic...”

Nu „gândesc” chiar păpușile dezlănțuite din final? Nu dobândesc ele liberul arbitru, printr-o prodigioasă mutație a regnului mecanic din care fac parte? Cum se explică, altfel, abandonarea gesturilor stereotipe și inițiativa asasină?

După părerea noastră, printr-o altă amintire livrescă. Autorul sugerează, prin jumătățile de gânduri ale lui Dan, că în automatele lui Coppelius s-au întrupat spiritele rătăcitoare ale personajelor nefaste din trecutul eroului, așa cum Villiers de l'Isle-Adam preciza că în Eva viitoare, *automatul lui Edison, s-a întrupat spiritul benefic al Sowanei. În ambele cazuri, fantezia nu face pasul hotărâtor către emanciparea totală a mașinii, preferind o soluție de compromis, mai întemeiată la Cezar Petrescu, din punct de vedere al logicii raporturilor dintre personaje.*

Acțiunea romanului Baletul mecanic *(1931) se situează în perioada tulbure de după primul război mondial. Dan, fecior de bani gata, îndrăgostit mortal de o femee ușoară, care-l înșală aproape sub ochii lui, o însoțește prin stațiunile luxoase de pe țărmurile Mediteranei. Ruinat, asistând la asasinarea mascată în accident a impurei lui iubite, se întoarce în țară. Aici cunoaște mizeria sordidă, până când enigmaticul Coppelius îl angajează ca violonist în trupa cu care pregătește un somptuos „balet mecanic”.*

ochiul lui eliazar

După Bobotează, o ninsoare domoală și înfoiată a transfigurat orașul.

Toate hâzăniile triste, acoperișurile negre, grilajurile într-o râlă și movilele de gunoaie sleite au dispărut într-un alb și purificat decor polar. Pe urmă gerul a pus ferege de gheață în ferestre. Era un ger sticlos cu sclipet de stele noaptea și cu scârțâit cristalic sub pași.

Îegor sosea înfășurat într-o șubă căzăcească, lungă până la pământ și încrețită la cingătoare ca o fustă. Se bucura copilărește de această iarnă care-i amintea troienele Moscovei.

Tropăia, sufla în pumni să-și desmorțească degetele, scutura căciula lată de astrahan brumăriu, mai arunca în treacăt câte un vârf două de cizmă în burta lui Elefterescu și se așternea la lucru fluierând *Troica-Troica,* de răsuna atelierul până la camerele noastre de sus.

Dar, pe străzi, întâlneam tot mai multe dricuri de morți, iar cerșetorii întindeau acum mâna vânătă de frig, cu o amenințare în glas. Pentru spălătoarea de cadavre dura fără îndoială un sezon bun, cum nu mai apucase de pe vremea războiului.

Cu grabă și cu teamă parcă, intram în celula mea, mă dogoream lângă soba încinsă, evitam priveliștea dușmănoasă a străzii de unde am fost cules și salvat.

Aveam și eu acum o haină groasă și arătoasă, un palton moltonat și încălțări omenești.

Aveam o încăpere numai a mea, la o mansardă, cu lemnele frumos clădite lângă perete, ca o bibliotecă, și cu

un pat cu resorturi: mă saluta birtașul, mă cunoștea băcanul din colț, mă întreba de sănătate și de situația politică bărbierul, iar proprietăreasa purta grijă să găsesc seara apă fierbinte în ceainic.

Reintram în umanitate pe la periferie și mă simțeam fericit cum n-am fost niciodată; nici atunci când mă aștepta Hispanoul la scara hotelului Carlton de la Cannes; nici când ne purta yachtul lui Dickie Hood dintr-un port mediteranian în altul, pe o mare când de peruzea, când de cobalt, când de indigo, de la o plajă cu nisipul blond la un țărm cu palmieri, de la un Palace cu dancing și jaz la o ruină romană sau maură.

O mare liniște coborî se în mine. O mare împăcare cu viața.

Făceam proiecte. Pusesem și trei mii de lei la o parte, în fundul unei lădițe de recrut. Până în toamnă socoteam că vor fi douăsprezece ori cincisprezece. Destul capital de rezistență ca să pot aștepta un concert sau, pentru un început, măcar un angajament într-o orchestră oarecare, de Simfonic sau de Operă, atunci când patronul va porni cu Baletul lui mecanic că cutreere lumea și s-o uimească.

Trebuințele mele erau modeste, ambițiile la fel. Nici o clipă nu simțeam îndemnul să încerc o comparație melancolică între existența-mi de acum trei, patru cinci ani, și între mediocritatea mulțumirilor de astăzi. Nu-mi păreau o declasare.

Dimpotrivă.

Însemnau resuscitarea. Chiar oglinda din fața ligheanului sărăcăcios de tinichea îmi arăta alt chip, împrospătat și tânăr, cu altă lumină în ochi și cu

trăsăturile înnobilate. Într-o zi m-am încrucișat în stradă cu Faty. L-am privit drept în față, fără să-mi dau seamă, fiindcă îmi erau gândurile aiurea. Nu m-a recunoscut; el, care mă recunoscuse până și în zdrențele de vagabond.

Între junele de nimic, de pe terasa de la Monte-Carlo, și între haimanaua ruptă în coate, descoperise ușor, dintr-o singură aruncătură de ochi, asemuirea și legătura indisolubilă ca fatalitatea. Ne identificase, fiindcă purtam același stigmat. Fiindcă unul îl completa pe celălalt; unul era succesorul inevitabil al celuilalt.

Eu, cel de acum, i-am apărut însă un necunoscut. Un necunoscut, fiindcă într-adevăr în omul modest, mediocru, statistic, de acum, nu mai supraviețuia nimic din celălalt om de odinioară, din ceilalți doi.

M-am pomenit fluierând, tot așa de voios ca Iegor Uvarovici Karataiev.

Eram liber. Eram în sfârșit eu, curățat de toată zgura străină de mine. Toate au fost pentru această eliberare. Viața mi-a fost scumpă deodată ca un mare bun; cucerită cu suferință și umilire, cu înfrângeri și cu scufundări, înadins ca s-o pot prețui în toată deplinătatea, așa cum cea mai pustie și dezolată insulă devine un liman paradisiac, pentru naufragiatul zvârlit de talazuri la țărm, când renunțase să mai miște brațele moarte din umeri.

Mă înduioșau toate existențele mărunte din jurul meu. Era și acesta alt semn al resuscitării.

În cealaltă ființă a mea, a odraslei de bani gata, nici nu le observasem aceste existențe, nici nu le bănuiam. Nume, chipuri, straie, necazuri și bucurii, toate se confundau într-o zvârcolire de elemente inferioare, de figurații umane,

nevrednice de vreo luare aminte. Că puteau fi acolo eroisme obscure, bravuri niciodată recompensate, dureri și catastrofe nici nu m-a încercat vreodată gândul. Era mult mai interesantă și pitorească viața furnicilor, din Entomologia lui Fabre sau din cărțile lui Maeterlinck.

Acum mi se deschisese ochii și inima la acest univers necunoscut; participam la convulsiile unei lumi altfel reale decât forfota spumei omenești de pe Coasta de Azur, din a cărei irizații de bule cu aer rămâne în pumn o drojdie mur dară și acră. Ce căutasem acolo? Și ce miracol unic mă salvase de acolo?

Acolo; *mâine* era întotdeauna o zi deșartă sau o zi de spaimă.

Aici; *mâine* era o zi de împăcare cu viața și o zi de speranță.

Tovarășii mei treceau prin iarnă cu același simțământ de siguranță și cu naive proiecte de viitor, mișcătoare în cumințenia lor timidă și mediocră.

Maftei, rândașul, se hrănea cu brânză și pâine, adunând cojile pentru a doua zi. Cu acest preț, își agonisea puținul să răscumpere o jumătate din casa și din pământul stăpânit în devălmășie cu nu știu ce frate ori cumnat, departe, într-un sat bucovinean de la poala unei păduri de mesteacăni și fagi. Era un om tăcut și mocnit, cu fruntea teșită și cu mâinile lungi, până la genunchi. Cum spunea Sami, coborâse abia de alaltăieri din maimuță. Dar când pomenea despre satul acela, deodată glasul tremura înecat și fierbinte, amestecând într-o magie numai de el înțeleasă formule de incantațiune, unde era vorba de boi, de nevastă rămasă la vatră, de copii, de fagi, de fânețe de un

perceptor hapsân și de-o vacă, despre care a primit răvaș că stă să fete până în două săptămâni.

Ca dânsul și doar cu neînsemnate variante își pregătea o fericire a lor toți ceilalți simbriași ai patronului salvați din naufragiu într-o dimineață de toamnă: Gaston, fecior de vădană, desmierdat acasă cu diminutivul indigen Guță, înainte de a-și alege un pseudonim mai adecvat carierei coregrafice, fără noroc până acum, deși era născut cu un fin instinct al euritmiei până în vârful unghiilor; Betty, cu ochii ca marea la Saint-Malo; Gustav și Sami, poate chiar Iegor hotărât să-și caute la iarna viitoare compatrioții emigrați într-o capitală apuseană mai prielnică meșteșugului pictoricesc și sculptoricesc; poate chiar Ludmila, care nu povestise niciodată nimic nimănui despre viața ei trecuta și despre aspirațiile ei viitoare, desigur tot atât de sfielnice ca făptura-i plăpândă și ștearsă.

Pentru toți, patronul însemnase o Providență, la o răscruce de destine. Înainte de a însufleți păpușile mecanice cu o viață de resorturi de rotițe, în artificialul lui absolut, ne dăruise nouă viață și încredere în viață, din ceasul când am rămas să așteptăm în ploaia câinoasă de noiembrie, numai noi, ultimii resignați cu frunțile plecate, ca vitele în țarcul unui abator.

Cum nu l-am fi iubit oare și cum nu i-am fi fost devotați cu trup și suflet, așa câți ne căutase și ne găsise?

Gustav, mecanicul neamț, în una din cele dintâi zile, îmi atinse pe piept locul inimii, cu cheia franceză, spunându-mi că a descoperit unde se află resortul deteriorat.

— Aci este ceva bolnav…

Și ridicase cheia la buzele mele chinuite într-un surâs silnic:

— Și aci încă… Râsul acela era ceva tot atât de stricat! …

Văzuse într-adevăr tot ce-am adus din vasta lume cu mine, mort și descompus. Știuse de unde „să mă înceapă”.

Iar gestul lui, răsucind cheia franceză între degetele unse de ulei și de pilitură de alamă, părea că e gata să înceapă a desface gratiile coastelor, să deschidă cutia inimii și să întărească articulațiile relaxate, să strângă o piuliță, să pună la loc o bielă, să revizuiască tot mecanismul uzat, uzat, uzat…

Acum, într-o dimineață, când îi vorbeam, ridicase ochii lui decolorați și, odată cu ochii, cheia franceză.

Îmi atinse din nou pieptul, în dreptul inimii, cu unealta de metal:

— Îmi pare că n-aș mai avea nimic de făcut aci, camarad! Funcționează ca un cronometru…

Am început să râd.

— Și aci s-a reparat totul! îmi atinse buzele cu oțelul rece. Pot să-ți semnez o garanție pe douăzeci și cinci de ani, întărită cu viza patronului…

Glumele lui Gustav erau greoaie, după chipul și asemănarea lui de șvab hrănit cu franckfurteri și bere. Dar mi-au făcut de data aceasta o plăcere deosebită, ca și cum aș mai fi avut nevoie de garanție pe douăzeci și cinci de ani, cu viza patronului.

— Mai cunosc un mecanism care s-a revizuit singur. Bagă de seamă! Îmi pare că nu ești străin de tot, de ce se întâmplă acolo…

Cheia franceză arătă spre fundul atelierului. Am urmărit cu ochii direcția. În colțul ei, Ludmila împungea cu acul în mătasea unui costum de culoarea cerului. Nu i se vedeau ochii.

Era plecată deasupra lucrului, ghemuită pe scaun, cu cerul de mătase desfășurat pe genunchi. În ungherul acela, nimeni nu-i auzea glasul; toți îi uitau prezența.

Numai soarele, oblic coborât prin fereastra înaltă, punea un nimb deasupra frunții bombate și în jurul părului blond, lung și înnodat într-un conciu de modă desuetă.

N-am înțeles:

— Ce vrei să spui?

Gustav m-a amenințat cu cheia franceză și mi-a răspuns cu râsul lui gros, înlocuind cuvintele cu melodia cântecului *Zwei Herzen in drei viertel Takt.*

Când se apucă un șvab gros să glumească, e mai stupid ca un hipopotam făcând grații de ingenuă.

L-am lăsat cu cântecu-i nerod și m-am urcat sus, să descifrez partiturile încredințate aseară de patron. Era un balet nou, necunoscut; un manuscris fără numele autorului, pentru clavir și vioară, și al treilea text pentru un instrument imposibil și absurd, cum nu există încă unul de o gamă atât de vasta și completa, cu atât de brusca tăcere pe toate scările instrumentelor: o adevărată orchestrație într-o singură sursă sonoră. L-am pus la o parte și, până la douăsprezece, am luptat cu melodiile pentru vioară și piano.

Înțelegeam pe ce cale și cu ce tact m-a adus patronul până aci. Trei luni recunoșteam că i-am furat timpul. Le-am folosit numai pentru mine, ca să reînvăț ceea ce

uitasem și să învăț ceea ce nu știusem. Toate baletele pe care mi le-a pus până acum înainte, săptămână cu săptămână: *Cleopatra și Prințul Igor, Petrușca și Scbeherezada, Carnavalul și Spectrul rozei, Invitația și Daphnis, Coppelia* din cea dintâi zi și *După-amiaza unui faun* de săptămână trecută, nu l-au interesat decât ca ucenicie pentru mine și ca simple exerciții de aplicație pentru mine și pentru Gaston împreună, în vederea acestui balet ultim, fără nume și fără autor, dar depășindu-le pe toate.

Am plecat cel din urmă; m-am întors cel dintâi.

În culoar, Maftei își lăsă coaja de pâine și boțul de brânză minuscul cât o nucă, se ridică de pe capătul băncii și ștergându-și mustățile cu dosul mâinei, mă anunță:

— Pe dumneata te așteaptă patronul!… Pe ceilalți, a spus că-i roagă să vină mai târziu; peste vreo două ceasuri. Sau dacă doresc, să se urce sus… Pe urmă, misterios: A mai adus altă drăcărie!… Un fel de lădiță, cu marafet!

— Bine, Maftei! Stai și-ți termină brânza și pita…

Maftei se așeză la loc, pe capătul băncii, unde își întinsese masa pe o bucată de ziar unsuros.

În atelier, patronul se plimba cu mâinile la spate, în redingota verzuie, făcându-și loc printre sulurile de pânză și plăcile de alamă, pășind peste tiparele de ghips și resturile de tul, de organdi și brocard, așa cum avea sala noastră comună de lucru în timpul zilei, înfățișarea unui bazar după un început de incendiu.

Nu mă auzise.

Era întors cu spatele și mergea spre fundul încăperii. Se oprise în fața unei cutii dreptunghiulare de lemn,

așezată pe un suport. O examina fără să o atingă, plecându-se cu mâinile la spate în manșetele tari și rotunde.

Ridică o mână; pe urmă cealaltă.

Un sunet necunoscut, un glas de om, de vioară, de flaut, răspunse din spațiu… Mâna dreaptă coborî. Glasul se stinse.

Patronul trosni din degete și păru satisfăcut. Se întoarse și dădu ochii cu mine.

Sub ochelarii enormi privirea sclipi bucuroasă:

— Ai și sosit, prietene? Perfect… Pentru astăzi ți-am pregătit de lucru… Avem de lucru împreună.

Mă invită să mă așez la clavirul cel mare, de concert. Coborâse din celula mea partiturile baletului fără nume. Coborâse și vioara. Deschise el cutia, acordă el strunele, trase el arcușul pe sacâz și îmi făcu semn să începem. Cu dânsul totul devenea ușor, chiar și acompaniamentul unui op pe care nu-l cunoscusem cu șase ore înainte.

— Pasabil… Pasabil! spuse cu un surâs de încurajare, făcând semn de așa și așa cu degetele uscate. Pentru început, chiar bine!… în trei zile are să fie perfect. Acum să schimbăm locurile…

A trecut el la clavir, am culcat eu sub bărbie vioara. A mers ceva mai greu, dar mult mai sprinten și viu, de cum mă descurajase același balet, sus, singur, cerându-mi arcuș, digitație și suplețe de virtuos între virtuoși.

După ultimul acord, patronul se răsuci cu tot cu taburet și, cu palmele osoase pe genunchi, mă privi în sus, de sub ochelarii de scafandru:

— Ai înțeles și aceasta?… Dacă o luam de la început de

aci, fugeai să nu te mai prind nici astăzi! Tot secretul este răbdarea… Răbdarea, și încrederea… Pot spune, prietene, că nu m-am înșelat cu niciunul dintre voi… Dar mai ales, nu m-am înșelat cu dumneata… Aceasta mă încântă pentru mine; mă bucură pentru dumneata. Când avem să ne despărțim, ai să poți zbura singur, cu aripi proprii… Ce zici? Ai vreun proiect?…

Am îngăimat planurile mele încă nebuloase, fiindcă până la ele mai era o jumătate de an, trei sferturi poate un an. Angajamentul într-o orchestră, într-un cuartet, după ce-mi voi face dovada unor onorabile însușiri de executant; iar mai târziu, cine știe? Poate un concert dacă nu o serie de concerte. Se mai întâmplase minunea, în muzică tot așa ca și în pictură, să-și descopere cineva chemarea abia în preajma vârstei de treizeci de ani.

Patronul mă cercetă cu privirea pătrunzătoare de sub lentilele convexe, fără surâsul malițios din totdeauna.

— E ceea ce mă așteptam! declară ridicându-se. Numai să-mi dai voie să-ți adaug un sfat. Dumneata nu ești un om care să poți trece singur prin viață. Nu ai destulă fermitate… Destulă personalitate… Urli cu lupii sau cânți cu privighetorile, după cum ai căzut între lupi sau privighetori… Ai nevoie de cineva să te apere pe dumneata însuți… Am ghicit?

— Aceasta a trecut! am vorbit încet, aplecând ochii ca un vinovat, ca și cum ar fi cunoscut viața mea tăinuită pe care n-o bănuia nimeni pe aci.

— A trecut? sclipi privirea în dosul ochelarilor de scafandru. Aceasta nu trece niciodată! Dormitează și, fiindcă a ațipit și te păsuiește, crezi că a murit… Pe urmă,

într-o bună dimineață, începe să se dezmorțească și să scoată unghiile. Eu am priceput că există cineva, care n-ar dori nimic alt, decât să-ți fie în viață această tovarășă de care ai nevoie, ca să te apere de dumneata singur… Am ochi buni! Nu m-am înșelat niciodată. Privește mai atent în jurul dumitale. Amintește-ți că trecem uneori pe lângă fericire, numai fiindcă această fericire nu se anunță cu nimic strălucitoare, stă pitită în vestmânt tern, așa cum și fluturele somnolează până ce-și împlinește ciclul, mai întâi o crisalidă, fără nici o frumusețe. Nu te uita indignat!… N-am de fel intenția să concurez industria doamnei Esmeralda, care s-a și interesat de la Maftei al nostru dacă n-am cumva vreo fată de măritat și cam de ce venituri dispun. Ți le-am vorbit toate astea fiindcă dacă aș fi tăcut m-aș fi simțit vinovat față de mine, față de dumneata și față… față de sper că ai să înțelegi, cine…

Patronul își trosni degetele uscate, își scutură manșetele rotunde și, mângâindu-și bărbița, rosti cu alt glas:

— Acestea fiind spuse, să ne întoarcem la «le noastre. Să o luăm de-a-capo!… Așează-te în locul meu la clavir, să mai încercăm și altfel de acompaniament.

Alese partitura pentru instrumentul necunoscut. O deschise pe suport în fața cutiei dreptunghiulare de lemn.

Se întoarse, comandând:

— Începem!

Am început.

Doamne! Ce glasuri? Ce sunete? Ce modulații? Ce orchestră întreagă acompaniam? la acest biet clavir, care-mi păru deodată o stângace și imperfectă jucărie

mecanică?

A fost peste puterile mele. M-am oprit.

M-am oprit, să privesc. Patronul continua.

În redingota verzuie, cu manșetele lui tari și cu ochelarii de scafandru, culegea modulațiile din spațiu.

Un cântec în vid.

Degetele uscate, apropiindu-se și depărtându-se ondulând și vibrând — un șef de orchestră invizibilă, conducând o orchestră invizibilă. Încă nu mai văzusem, încă nu mai auzisem aceasta. În sunetul flautului și în suspinul vioarei apărea gravă modulația violoncelului, se înălțau toate în tumultul de fligoarne și în izbucniri de talere, rămânea suspendat numai plânsul melancolic al oboiului și când toate mureau, o vocală umană, sfâșietoare și pură, sosea din depărtările nevăzute să se întoarcă tot așa de fantomatic — o umbră de glas omenesc.

Mâna stângă comanda vidului, ca un braț impunând ascultare și atenție; mâna dreaptă săvârșea ea singură magia, pescuind undele, răsucindu-le în jerbe, aruncându-le în constelații sonore să le culeagă topite într-un singur suspin.

Tăcerea lăsă un gol ireal.

Patronul coborî din podiul înălțat de o palmă și veni la mine trosnindu-și degetele.

— Nu ne-a fost vorba așa! mă dojeni surâzând cu toată sclipirea privirii malițioase sub ochelari. Te credeam mai rezistent, pregătit surprizelor… De altfel, nu e nici o surpriză!…

Am gângăvit nu știu ce. M-am ridicat și am mers să cercetez și să pipăi cutia miracolului. Patronul m-a așezat

ca pe-un recrut la fotograf, potrivindu-mi distanța și mâinile.

La cel dintâi gest, am cules eu din spațiu un fel de urlet cacofonic, ca un indignat huideo! răcnit de toate duhurile invizibile în explozie de tobe și talgere, în fluierături de piculină și grohăit de contrabas. Patronul râdea cum nu l-am mai văzut înveselit niciodată. M-am simțit ofensat de primirea ostilă a orchestrei din nevăzut.

— Nu e nimic! mă consolă. În trei zile, aveți să fiți cei mai buni prieteni… Acum să desfacem piesă cu piesă, și ai să vezi că e un miracol foarte banal.

Într-adevăr, sub mâna și cu explicațiile patronului, miracolul apărea foarte banal.

O simplă aplicație, o concluzie logică, orchestrația undelor eterice: exploatarea, dacă s-ar putea spune, a defectelor din transmisia aparatelor de radio, disciplinate și armonizate. Ceea ce a încercat și a izbutit în parte, profesorul Leo Theremin, Armand Grivelet, Bertrand și Pierre Toulon; ceea ce patronul desăvârșise înainte de toți aceștia și înțelegea să folosească drept unică orchestră pentru Baletul său mecanic, așa ca totul să însemne cu adevărat triumful artificialului absolut.

— Și încă, vorbi patronul, aceasta e numai un început! Să continuăm… Ai auzit despre Humphriss? E. A. Humphriss?… Citesc că e un tânăr de douăzeci și șase de ani. Și citesc că e pe cale să inventeze vocea sintetică. Bietul băiat! Să nu-i risipim iluzia aceasta… Deși vocea sintetică e aci în cutiile mele. Așteaptă demult!

Patronul scutură câteva cutii cilindrice. Deschise una. Desfăcu un rulou de celuloid. ÎI puse în zare. Se vedea o

linie tremurată, ca pe banda unui seismograf.

— Aci e vocea de soprană, lămuri cu simplitate patronul. Vocea celei mai desăvârșite soprane, fiindcă e omenească fără să fi fost vreodată omenească și deci e cruțată de imperfecția naturii omenești. Ai să spui iarăși miracol? Un miracol foarte ieftin. M-a costat câțiva metri de carton, o sticlă de tuș, o peniță topografică, banda aceasta de celuloid și un aparat fotografic… Am citit că nici tânărul Humphriss nu crede că are nevoie de mai mult. Cu atât mai bine! Păcat că are să sosească cu douăzeci și patru de ore mai târziu… Cunoști cartea vicontelui de Vogue despre Gorki? E o carte rară, epuizată… Acolo, am citit eu o întâmplare care îmi amintește cazul tânărului Humphriss… Acum vreo treizeci de ani, la o expoziție din Petersburg, a făcut senzație o bicicletă de lemn inventată de un mujic siberian. O bicicletă aproape perfecta. Mujicul, la trei sute de kilometri de cel mai apropiat oraș, nu văzuse niciodată bicicletă, nu auzise nimic despre existența unui asemenea mijloc de locomoție, nu știa carte… Tot ce născocise era al lui, îi aparținea, era fructul geniului… Cu o foarte, foarte mică și tragică deosebire! Născocise, bietul, ceea ce fusese inventat de altul mai înainte… Inventat și perfecționat. Riscurile profesiei de inventator, prietene!… Tânărul Humphriss a ajuns abia la ruloul de celuloid. Pentru mine acestea sunt numai documente de arhivă… Le păstrez pentru vreun muzeu. Sunt o etapă. Ceastălaltă e aci…

Desfăcu o lădiță plată, cu interiorul plușat și despărțit în compartimente. În fiecare celulă se afla un glob, un ochi artificial cu iris, pupilă și cristalin. Ridică unul, îl deschise

ca pe un banal breloc oarecare. În mijloc era o oglindă concavă și în dosul oglinzii un mecanism complicat și fin, ca rotițele și axele unui ceasornic.

Îl închise și îl jucă în palmă.

— Acesta ne dispensează de acestea! arătă spre cutiile de suluri. În loc să desenez sunetele ca să obțin vocea, le transform aci. Le transform nelimitat, din orice carte orice litera și din orice partitură, orice notă, ca pe urmă coarda vocală să transforme semnele în sunete… N-am decât să pun un text sub ochiul acesta, care nu-i ochi și ochiul n-am decât să-l pun sub proiector, ca să ne citească foarte simplu o pagină sau să ne cânte o romanță, cu o voce perfectă care nu e voce… Humphriss a ajuns de abia la hieroglifele egiptene și la alfabetul chinezesc. Pentru fiecare sunet un desen. Noi am trecut la alfabetul latin, transform nelimitat, așa cum ochiul înregistrează nelimitat, din orice carte orice literă și în notă, prin flecuștețul acesta de transformator. Să încercăm o lectură. Pe urmă avem să încercăm și o romanță… Vrei ochiul trasformator de tenor?… Dacă nu l-ai auzit niciodată pe Caruso, te poți consola acum!… Te asigur eu că n-a cântat niciodată faimosul Caruso, atât de pur, cum știe să cânte flecuștețul acesta, cu un simplu aparat de cinematograf vorbitor…

Lărgisem priviri de nebunie și panică. Mă întreba dacă vreau ochi transformator de tenor, tot atât de natural ca birtașul care se interesa dacă nu doresc ochiuri pe spanac. Patronul îmi ghici amestecul de neîncredere, de teamă și teama de propria-mi curiozitate. Începu să râdă înveselit. Ca adineauri, când dezlănțuisem din invizibil clamoarea

cacofonică a orchestrei eterice.

Săltă ochiul în palmă.

— Supranatural, monstruos? Aceasta ești gata să spui? … Mărturisește că nu! Dar, prietene, nimic mu este mai simplu și mai logic. Admiți radiofonia? Acestea, da, au fost la început niște aplicații care puteau să uimească profanii. O dată ce te-ai deprins cu ele și le-ai acceptat, nimic nu mai este supranatural și monstruos… Sunt toate de abia în vârstă copilăriei… De abia învață să meargă copăcel. Filmul vorbitor reproduce o voce; eu o fabric. Deosebirea e foarte mică și meritul inexistent, de vreme ce n-am făcut decât să perfecționez un procedeu mecanic. De altfel, aceasta are să vorbească mai bine ca mine…

Patronul potrivi două fire electrice în prizele ochiului artificial. Îl așeză pe un suport minuscul. Căută pe clavir o carte. O deschise la o pagină întâmplătoare și o sprijini în fața pupilei de cristal. Pe urmă răsuci hautparleurul spre mine, dădu drumul proiectorului și așteptă, cu mâinile la spate, în redingota lui verzuie de arhivar pensionar.

Ochiul începu să citească.

Citea cu un timbru plăcut de tenor, se oprea la semnele de punctuație, accentua întrebările și exclamațiile. Citea cu un glas omenesc care nu era al nimănui, care nu fusese niciodată al nimănui.

M-am rezemat de clavir. Mi-am șters broboanele de pe frunte. În emoția mea se amesteca o spaimă. Asistam parcă la o profanare a misterului creației.

Ochiul avea inteligență omenească. Glasul avea însă o perfecție pe care n-a atins-o niciodată natura omenească.

Patronul răsuci un buton și glasul tăcu.

— Tot așa putem schimba aci un ochi transformator de soprană de contraltă, de bariton, de bas. În cutia mea am câte o pereche din toate eșantioanele… Ești curios?

Ținea capacul cutiei deschis, cu ochii ficși și neliniștitori în compartimentele lor capitonate, ca un optician care oferă clientului un ochi de sticlă într-ales, după culoarea și nuanța voită. Nu puteam desluși gura. Am făcut numai semn cu mâna că ajunge. Era peste puterile mele să suport mai departe această evaziune din real în ireal; această nebunească desfidare a tot ce a chibzuit, cuminte și limitat, natura.

Patronul închise capacul, cu oarecare dezamăgire.

— Să lăsăm atunci pe altădată… După o zi ai să te deprinzi cu ideea. După două, ai să găsești foarte logic.

Își netezi bărbița rară ca firele din rădăcina de hrean.

— Aceasta are să fie Baletul mecanic… Orchestra mecanică. Și concertul mecanic… Cum vezi, dintr-o singură dată, nu mai am nevoie nici de Ana Pavlovna și Nijinski, nici de Stravinski și Debussy, nici de Caruso și Șaliapin… îi confecționăm aci, mai perfecți ca realitatea… Căci acesta este secretul, simplu ca toate secretele! Pornești de la realitate, întâi o diseci minuțios, ca s-o cunoști mai bine, pe urmă perfecționezi ceea ce a scăpat realității. Ai observat poate că și cel mai mare matematic, un Poincaré, sau Einstein, se înșală uneori într-un calcul?… O distracție, o scăpare din vedere, o șovăială. Mașinile de calculat nu greșesc însă niciodată. Ele sunt făcute să verifice și să corecteze erorile calculului omenesc. Numai în artificialul absolut există perfecția!… Ca să-mi conving contemporanii de aceasta, am muncit patruzeci de ani. Am

un sertar ticsit de patente și brevete. Atâtea, câte să garanteze fericirea totală a măcar unei jumătăți din omenire. Crezi însă că i-au trebuit cuiva brevetele acestea?… Le aduceam fericirea și dânșii se temeau de fericire. Am fost pentru toți un maniac. Și dintr-o sută de brevete, unul singur și-a găsit folosință… Unul zvârlit în batjocură, ca să-mi aducă o bogăție care nu-mi trebuie. Unul tot așa de grotesc ca aparatul automat de prins capsele la ghete, ca mătura aspirantă și ca automatul care distribuie bomboane de șocolată contra doi lei, la orice colț de stradă, spre bucuria copiilor și disperarea părinților. Am semnat un contract, acum zece ani, fără să contribui cu nimic, pentru o inepție, pentru o oroare, primesc, la fiecare treizeci și una decembrie, aviz să trec la bancă și să încasez produsul acestei stupizenii care mă face milionar fără voie. Admirabil! Ce zici?

Patronul își duse degetele uscate pe luciul cheliei, își potrivi ochelarii de scafandru pe nasul cât un bumb și mă privi cu tristețe.

— Admirabil! Nu?… Patruzeci de ani, pregătești pentru omenire bunuri s-o cruțe de mizerie, să-i aservească materia; îi oferi energii complet ignorate și la îndemâna oricui. Ți le refuză!… Iar când în joacă i-ai aruncat în obraz un nimic, care nu te-a costat nici cinci minute de bătaie de cap, se repede să te copleșească cu bunuri și cu o generozitate de care n-ai nevoie… Ai citit vreodată statisticile industriilor? Crezi că în Statele Unite, e petrolul mai important, sau industria oțelului, sau a automobilelor?… în frunte stă cinematograful. Și nu pe departe, Radio… Lumea vrea să se amuze. Vrea miracole imediate și

ieftine… Feerie și mecanică. Feerie electrică… Bine! Fie! îi dau miracole imediate. Îi dau și eu feerie mecanică și feerie electrică. Mă amuz și eu, amuzând-o… Dar aș fi preferat să-i dau altceva. Ceva care s-o vindece de suferințele vechi și s-o cruțe de altele, pe care le simt venind. Vrea circ înainte de pâine? Să-i dăm circ înainte de pâine! Poate, pe urmă, are să-mi primească și pâine sintetică. Atunci am să scot din sertar brevetele și patentele mele de mecanic, și am să le dau drumul în lume… Dacă nu voi fi prea obosit. Dacă nu va fi prea târziu… Acum să ne amuzăm! În buzunar, aci, am contractat gata semnat cu un impresar pentru turneu în două sute de orașe, după cea dintâi repetiție generală, la toamnă. E admirabil! Nu? Baletul mecanic al inginerului Coppelius! Și orchestra radiofonică și concertul sintetic!… Iar proiectul meu pentru electrificarea Europei în doi ani, fără să epuizez nici o sursă de energie utilizată astăzi, a murit în douăzeci de arhive, de douăzeci de ministere și de consorții… Să ne amuzăm, prietene! Am luat lucrul la început în glumă. A început să mă pasioneze. Poate e semn că mă apropii din nou în mintea copiilor… Facem păpușile noastre să danseze. Le facem să cânte și le facem să râdă… De ce nu, mâine, să gândească? Poate au să gândească mai bine ea noi, în artificialul absolut, în absolutul matematic…

Își scoase ochelarii să șteargă lentilele aburite. Întâia oară îi vedeam ochii liberi.

Erau ochi blânzi, limpezi, nevinovați, ochi de copil.

Când își puse la loc ochelarii, sclipi din nou dedesubt privirea fosforică.

— La lucru! spuse. Ne ajunge din urmă termenul contractului!

Și păși peste suluri de pânză, tipare de gips, tuburi de alamă; în redingota lui verzuie, cu ghetele lui cu scârț, să-i cheme și pe ceilalți tovarăși, la lucrul care pentru noi era o joacă și pentru el era o revanșă malițioasă.

M-am urcat sus, cu vraful de note subsuoară. N-am izbutit să-mi găsesc un rost toată după-amiaza. Mă dureau tâmplele prinse într-un clește. Îmi sunau voci din nevăzut, îmi juca înainte imaginea ochiului singur, de sticlă, prins în două fire subțiri și sprijinit pe suportul minuscul de catifea: ochiul monstruos care vedea și citea.

Am plecat înaintea celorlalți acasă.

De la farmacie, am cerut câteva prafuri și m-am grăbit să ajung în culcușul de la mansardă, să-mi pregătesc un ceai fierbinte și să-mi vindec începutul de febră.

În pat, am desfăcut din învelitoarea de ziare pachetul de cărți cumpărate dis-de-dimineață de la anticar. Erau mai multe. Am ales una. Înainte de a zvârli ziarul mototolit, mi-am aruncat ochii deasupra. Era un ziar parizian.

M-am ridicat deodată într-un cot. În foaia ruptă nu se vedea data, nici titlul faptului divers.

Dar așa, fără titlu și fără dată, coloana tipărită mărunt mi-a retezat respirația:

„... care astă vară, în noaptea de 2 martie, a ucis cu lovituri de ciocan în frunte, pe numitul Eliazar R., supus român, în împrejurări cunoscute cititorilor noștri. Criminalul, a cărui stare civilă n-a fost stabilită precis nici de data aceasta ca și la prima condamnare, e un vechi client al justiției. Acum doi ani, curtea cu juri a Alpilor Maritimi l-a condamnat la douăzeci de ani de muncă silnică și la deportare în

Guyana, pentru o crimă săvârșită aproape în condiții identice. Nu s-a putut descoperi prin ce mijloace a izbutit să evadeze, nici cum a intrat iarăși în Franța. După declarațiile sale, evadarea, îndelung premeditată, n-a avut alt scop decât să găsească victima — vechi complice după cum pretinde — și să o suprime, pentru a se achita de nu știu ce datorie de răzbunare. Aspectul înfiorător al victimei, cu ochii săriți din orbite și cu osul frunții scufundat sub loviturile de ciocan, dovedea cu prisosință că doi ani de Guyana n-au îmblânzit nimic din ferocitatea acestui criminal recidivist, de cel mai clasic tip lombrozian. În tot decursul dezbaterilor, atitudinea sa cinică n-a fost de natură să provoace compasiunea juraților. Încât, cu toată pledoaria elocventă a domnului René Dupont-Worms, tânărul avocat care se afirmă din ce în ce un adevărat magistru în apărarea cauzelor criminale, după o scurtă deliberare jurații au pronunțat un verdict afirmativ. La lectura sentinței de condamnare la moarte, criminalul n-a arătat cel mai mic semn de emoție. După ce a ascultat ricanând, adresându-se curții, juraților și chiar generosului său apărător, a exclamat: *Vax! Aceasta v-o spune Bibia!* Cuvintele au fost rostite în românește, limba sa maternă, și imediat, condamnatul le-a tradus singur, cu același cinism, în limba franceză, adăugând faimosul cuvânt al lui Cambronne. După această ultimă și bestială ofensă a țării care l-a ospitalizat și a justiției care la întâia ocazie s-a arătat cu dânsul inutil clementă, prin verdictul juraților din Alpii Maritimi, domnul René Dupont-Worms a renunțat să susțină recursul de grație, pentru strămutarea pedepsei capitale în muncă silnică pe viață, Monsieur de Paris are cuvântul!”

Foaia îmi tremura în mână. Ochii nu se desprindeau de pe rânduri, reluând mereu din capăt faptul divers, vrednic de colecția lui Eliazar.

Așadar, ciclul era închis!

Dispăruseră cei din urmă supraviețuitori ai peripețiilor de la vila Azur-Eden. „Ochii săriți din orbite și osul frunții scufundat sub loviturile de ciocan!” Era o moarte ca pentru Eliazar! Ochii cenușii, în care se concentrase toată

ura împotriva omenirii și au lucit de voluptate o singură dată, când tentaculele caracatiței au capturat și au sufocat, făptura de ireală splendoare, din vitrina Aquariului de la Monte-Carlo… Fruntea sub care creierul urzea, cu demonică satisfacție, tot ce putea să împingă în jurul lui la scufundare abjectă, la zvârcolire hidoasă, la turpitudine și desgust. Ochii săriți din orbite, și osul frunții scufundat sub lovituri de ciocan… Și celălalt! Sfârșitul celuilalt ultim supraviețuitor. „Vax! Aceasta v-o spune Bibia!” Era un răspuns ca pentru Bibia. Ca pentru bietul Bibia.

Mai puteam să dorm?

Viscolul zgâlțâia fereastra, izbea cu fruntea în peretele subțire; tabla acoperișului suna smulsă din ținte; singurătatea deodată mă înfioră. Ce căutau fantomele astea aci? Ce mai vor? De ce n-au rămas unde se află?… Avea dreptate patronul! Nu sunt un om să suport singurătatea. Îi credeam morți demult. Pentru mine erau morți demult. „Hehe! Ciufulici, ești o *lemură.* Ceea ce numesc ocultiștii o lemură. Drojdie de suflet, putreziciune cenușie, noroi și praf, pe care viața încearcă să le ridice și cad îndărăt, să înglodeze și să înăbușe mersul celor într-adevăr vii, și tari, și vrednici… Hehe! Ciufulici! N-ai știut până acum ce e aceea o *lemură*? Să-ți dau aci din buzunar de la mine, o broșură de inițiere în științele oculte“.

El mi-a vorbit vreodată așa? El — ori e o nălucire a auzului? Un glas venit din nevăzut, ca acum câteva ceasuri glasurile culese de patron cu degetele osoase din spațiu; glasul ochiului oare vorbea. Ochii săriți din orbite și osul frunții scufundat sub lovituri de ciocan!…

Îmi clănțăneau dinții. Și vântul izbea orb în fereastră. Singurătatea mă înfiora… Singurătatea aceasta pe care o știu acum populată cu sunete și glasuri, așteptând numai să întinzi degetele și să le chemi aci, să le oprești, să le eliberezi, să le alungi… „Ești o lemură, Ciufulici, o lemură. Hehe!” A râs el? A râs numai nălucirea auzului?

Am înghițit toate prafurile deodată și am mai căutat altele în sertare; prafuri pentru somn repede, greu, total.

Prin vis, spălătoreasă de cadavre ridica în mână, de păr, capul enorm al lui Bibia, îl freca pe bărbia albastră cu peria de lustruit parchetul și îl azvârlea pe urmă de-a dura, ca o bilă de popici. Din celălalt capăt, omul cu mână de fier îl prindea cu cangea, îi făcea vânt și îl repezea îndărăt, peste picioarele mele. Săream în lături să nu mă atingă. Iar tălpile îmi cădeau pe ceva moale și vâscos. Șobolani. Șobolani cenușii; putreziciune moale și cenușie.

Din nou șobolanii care se urcă pe mine, îmi aleargă pe mâini, îmi intră sub haină, îmi trec peste obraz, cu pântecul lor umed și grețos.

— Hehe! Sunt lemure, Ciufulici, nu șobolani. Lemure, ca tine. Drojdie de suflete. Putreziciune vâscoasă ca tine. Lemure!

Ochiul lui Eliazar vorbea.

Țâșnit din orbită și prins cu două sârme subțiri, în delirul febrei, în coșmarul chinuitor, ochiul lui Eliazar îmi vorbea de pe suportul minuscul de catifea:

— Hehe! Ești o lemură, Ciufulici. Orice-ar încerca sa facă o lemură, rămâne tot lemură, Ciufulici!

(Obsedat de trecutul din care nu poate evada, eroul

asimilează personajele „baletului mecanic“ oamenilor cărora le datorează prăbușirea sa morală. În final, într-o scenă halucinantă, automatele dezlănțuite distrug totul, ucigându-i pe Coppelius și pe Ludmila, soția lui Dan, care se întoarce în mediul declasaților și al învinșilor vieții.)

TUDOR ARGHEZI

Tablete din țara de Kuty *ar fi fost o utopie clasică, din familia* Călătoriilor lui Gulliver *și a lui* Erewohn, *dacă Arghezi n-ar fi amestecat în plămada tradițională o bună doză din veninul* Blestemelor, *distilat într-o omniprezentă și acidă batjocură la adresa unor realități abia travestite. În acest sens,* Tabletele *sunt o prelungire a celorlalte proze argheziene în planul fabulosului, introdus pe scara din dos, cu un rânjet complice. Și pentru că am reprodus* În preistorie *„unde se bagatelizează cu vervă maniile savantlâcului autohton” (Pompiliu Constantinescu), să ne amintim primele capitole din* Cimitirul Buna Vestire, *cu ferocea caricatură a membrilor comisiei de examen.*

Ar fi absurd să căutăm temeiuri științifice „Spinozalului“ și „Pantaglotului“ (acesta din urmă prefigurând totuși, la modul fantezist, mașinile noastre de tradus). La fel de absurd ar fi să conchidem că În preistorie *reflectă atitudinea reală a scriitorului față de știință. Pe aceasta o găsim mai curând într-una dintre „Povestirile boabei și ale fărâmei“ din* Ce-ai cu mine, vântule?, *intitulată* Cântecul drumului. *Războindu-se cu fantomele celor care s-au opus drumului de fier și telecomunicațiilor, Arghezi se mărturisește un adept al progresului, pe care-l vede însoțindu-se cu Frumosul, într-o blândă frenezie vitală: „Trenul urca spre piscuri, cu poveri de suflete și de mărfuri; o fantasmă de ceață caldă le ridică la răspântia dintre ceruri. Două vine de dur i s-au așternut dinainte. Zece strune de aur, de ghitară, aleargă alăturea de el, din stânga. Alte zece strune de aur îl*

urmăresc din dreapta. Firele cântă, șinele cântă, mașinile cântă; în cântecul c. Dânc al vântului și al căderilor de ape“.

în preistorie

32. La Academie, unul din savanții locali făcea o comunicare.

Existența Filinților și Baogilor urcă la o epocă preistorică, determinată numai în totalitatea ei, ca o regiune, în care prezența cărbunelui și a sării este indicată, fără ca totuși să se poată preciza punctul de aglomerare, zăcământul propriu-zis. În ceea ce numim preistoric, noi istoricii, istoricii post-istorici, adică prezenți în civilizație după ce preistoricul a trecut, orientarea este, cum vă puteți închipui, anevoioasă. Am încercat totuși să desfacem din preistorie momente, timpuri, ștocuri de timpuri, care să se poată deosebi de masa timpului total, prăvălit în haosul negru.

Am procedat luând bază de calcul noaptea cu întunecimile ei. În noapte, putem spune, fără ceasornic, aproximativ, dacă ne găsim la începutul, mai la mijlocul sau mai la sfârșitul ei. În timp, apar limpezimea și de la mijloc în jos instinctul de observație, natural la istorici ca și la pisici, descoperă drojdiile, dese și groase.

Ce sa spunem onoratei Academii? Silințele noastre au dat greș, fie că am căutat să intrăm în preistorie pe la Est fie prin Vest. Nici în Sud n-am fost mai fericiți și, din aceste încântătoare peisagii, ne-am întors abia cu două șiruri de smochine și o traistă de mandarine, plus câteva curmale, un fruct cu coaja înăuntru. Urme de preistorie însă există, dacă ne-am gândi la Mare, care după toate probabilitățile preexistă civilizației cunoscute și în fundul căreia sunt păianjenii lați cu crustă (Și alte viețuitoare

bune de mâncat pe pământ, turtite de plumbul undelor marine, pe loc, de câte 500–600 de mii de ani, când încă nu se organizase savantul nostru corp de specialiști.)

S-a găsit dinaintea unui port o scoică roșie care zicea desigur, „tată” și „mamă“, două chemări din fundul conștiinței, intraductibile în limbile moderne. Ce folos! Abia dusă la restaurant, scoica a murit, din lipsa elementului natal. Nu-i mai puțin adevărat că am avut dovada idiomurilor vorbite în șoapta adâncimilor de zeci de kilometri, cu mult înainte de ivirea graiului elen, ebraic și latin pe marginile mărilor, din care au ieșit fugind, în timp de flux, rasele umane.

33. Ca să dăm de preistoric, am mâncat subvenții și dăsagi culturali, alegându-ne numai cu puținul, încă mult, pe care l-am recoltat: răspândirea dorului de a cunoaște în țările nordice și pasiunea de-a nu mai uita pe viitor, a țărilor din Sud. La Cartagina, am stabilit un institut, locuitorii și-au cumpărat caiete, registre și condeie, ca să ție o povestire de la zi la zi, în permanență, scrisă copiind existența politică și socială însoțită de fotografii. La Institut s-a instalat camera neagră cea mai mare din lume, putându-se developa clișee astrale de 12 m X 10 m și mai mult; ceea ce într-alte părți nu s-a mai văzut.

Ne-am pus însă, Onorată Academie, în contact cu un strănepot olandez al lui Spinoza, care ocupându-se cu telescopia și lentilele, a inventat un instrument pentru zgândărit preistoria prin pământ. Principiul lui este că oriunde calci este preistorie dedesubt și că dacă ești prevăzut cu instrumentul convenabil, ajungi aproape

întotdeauna în sânul ei: de 80 de ori la sută. Am verificat și am aplicat cumpărând un asemenea instrument: cât a costat și ce comision nu interesează: noi facem știință. E portativ ca un sul de hârtie însă capabil de o întindere de mii de kilometri de sus în jos. Când nu găsim cu el preistorie, se găsește apă chioară și ia el ceva din adânc.

Ca să evit îmbulzeala și curiozitatea supărătoare a publicului, m-am transportat în pivnița domiciliului meu și am pus aparatul în funcțiune. Vârful, în care se găsește prima lentilă și un cristal prismatic, se leagă cu inteligența printr-o bretea cu doi poli, pozitiv și negativ. Tehnica e destul de complicată și vă voi demonstra-o la fața locului: vom ține o ședință chiar în beciul caselor mele, amenajat cu fotolii și cu un cerc cultural.

Colegii vor putea să guste din curmalele puse la gheață și să schițeze între două dificultăți un poker inocent. Operatorul nu-și mai poate stăpâni lacrimile, îndată ce și-a pus breteaua inteligenței, decât sorbind, la intervale, dintr-o limonadă obținută prin stoarcerea unei lămâi peste zahăr pisat într-un cilindru de sticlă, cu sifon. Amintirile subconștiente ale operatorului se acumulează cu o intensitate de nestăpânit. Printr-o stabilire de contacte cu toate generațiile lui ascendente, pe care nu le cunoștea, aducerile aminte ale tuturor devin ale lui și el are de suportat invazia memoriei ancestrale până la maimuță. În „Spinozal”, cum a fost numit aparatul de preistorie, în cinstea filosofului Baruch, a rămas înregistrată și clipa în care marele urangutan, strămoșul nostru, prinzând un purice în blana lui creață, pe piept, și ducându-l între dinți, l-a spart cu un sunet de scobitoare frântă.

Acest lucru, vi se poate părea comic, este totuși fundamental pentru sensibilitatea inexprimabilă a sufletului nostru, căci descoperim drumul tradițiilor îndepărtate și ne putem stabiliza în veacuri un criteriu și o strămoșie.

34. Am aci un document senzațional, pe care nu am voit să-l prezint nedescifrat. Pentru descifrarea lui am utilizat, un alt aparat, „Pantaglotul”, care poate scoate la iveală sensul unui fapt în 72 de limbi, așezând claviatura și matrițele lui în 72 de feluri deosebite. Onor. Colegi știu că, nemulțumiți, cu succesele lor pur practice, fabricanții au avut cutezanța să se avânte până în treburile cele mai speciale ale Academiilor, pe care cu timpul cred că le vor desființa, fără motiv evident, fiind pe cale să descopere o mașină de buzunar, chemată să răspundă automatic la toate chestiunile, să cuprindă un creier și substanța științei totale pe un sistem de sonerii. Certificatul de școală primară, bacalaureatul, licența, doctoratul și toate diplomele, dimpreună cu profesorii vor fi — speră ei, — peste vreo douăzeci de ani, de domeniul fosil. Și în locul lor, fiecare cetățean va putea cumpăra o „Scientifical Engine”, cu aplicații universale.

Documentul a fost găsit dincolo de toate straturile geologice reputate clasificate, într-o pătură de material, din care v-am adus în buzunarul de la jiletcă o bucățică. N-are nici culoare, nici savoare, nici miros. Treceți-o până la d-l Președinte și gustați. Constat că d. Președinte scuipă. Vă rog, ilustre coleg, i-ați descoperit un gust? Aveți intuiția vreunui raport cu strămoșul nostru darwinian?

(Președintele, palid, iese însoțit de doi savanți, care îi fac vânt cu batista.)

35. La un sunet de clopoțel, care avertizează inteligența, documentul acesta, poftiți, faceți-l vă rog să circule, s-a înfășurat pe vârful percutant al instrumentului și printr-un complex de mișcări succesive, între vidul și aerul din țevi, ajunse până sus.

N-am putut obține, după cum constatați, decât pagina întâia a unui manuscris datând, cred, din momentul când porumbielul lui Noe, plecat din barcă de pe Ararat, nu s-a mai întors. Desigur o eroare l-a făcut pe Noe să creadă că potopul cuprinsese pământul întreg, din pricină că lipsea concepția rotondității. După ultimele date ale științei, Noe a fost mai degrabă un gospodar predecesor al lui Amundsen și care și-a propus să puie în mare prima navă de plutit și, ca să-și asigure mese regulate și ouă a luat cotețe cu păsări și animale de tăiat. S-ar putea presupune că nava lui, oprindu-se în mijlocul oceanului, a devenit jocul înfricoșător al furtunii și în lipsa totală a unui sfetnic capabil să-i dea o îndrumare, către insulele Madeire, unde crește un strugure suculent, Noe, îngenuncheat, a vorbit cu Dumnezeu, prezent la înecurile tuturor vapoarelor până în timpurile de azi.

36. Documentul ce vedeți face dovada conviețuirii de-a dreapta și de-a stânga unui râu cu albia de silex de lângă noi, a două popoare, Filinții și Bașogii, care când ospătau împreună, când se băteau, când făceau alianțe și când le călcau. Pe vremurile preistoriei se admite că totul era posibil. Prima pagină a cronicii, lipită de aparat, povestește războiul cel mai crâncen dintre aceste două

popoare vecine, care noaptea furau, unul de la altul, tot ce puteau să înhațe mai lesne, în epocile de scădere ale apei despărțitoare. Uneori în aceeași noapte, fără să se întâlnească, Bașogii furau de la Filinți și Filinții de la Bașogi — și la urma urmelor nu se alegeau cu nimic.

Războiul în chestiune a izbucnit, spune documentul, de la o mâncare de raci. La confluența râului Bașoga cu râul Filinta, acolo unde râul rezultat din contopirea afluenților lua numele de Sogalinta, se prăsise un mare cuib de raci, care împuținându-se au impus prnblemea cui să-i aparție, când se vor înmulți din icre și pui: Bașogilor sau fraților Filinți? Încă din prima pagină se vede că războiul a durat opt mii patru sute de ani.

Cu alte cuvinte nu a fost pace niciodată.

37. Specialitatea mea, domnilor colegi, spunea la Academie, savantul care descoperise în preistorie, pe Filinți și Bașogi, este precum știți, nu preistoria, ci istoria, însă m-am specializat cu desăvârșire și în preistoria cea mai veche, fără să neglijez nici preistoria medie și modernă.

În preistoria modernă am descoperit cu „Spinozalul“, prevăzut cu vârf, cu tuburi și lentile, o imensă colonie de scoici, dintre care unele mai trăesc și azi sub numele de „Scoica pudica“. Particularitatea acestui molusc terestru este că el se ascunde sub două capace: oricum l-ai întoarce, el e cu capac, strâns între două paftale, care rar se întredeschid, pentru a lăsa loc unei absorbiri de întuneric beznă, hrana, mâncarea și băutura unică a bizarului animal. Zic animal, cu un cuvânt general, cu toate că nu-mi închipuiesc animal fără picioare. Însă cine

ar putea garanta că scoicile acestea nu sunt, de fapt, creierii unei omeniri despărțite de trup, care s-a pierdut, și puși la răcoare, ca piftiile în două talere suprapuse, gură peste gură, la temperatura frigoriferului marilor neguri subterane? Generațiile au nevoie neapărată de creier, pentru a se pronunța în expresia lor super-evoluată de membre de Academie. Vedeți, diferența nu e absolut contradictorie: într-un craniu rotund viețuiește creierul și în două cranii turtite, cositorite într-un punct, se păstrează și Scoica pudica.

Aceste scoici au avut o civilizație proprie, care a durat peste 60000 de ani. Nu se găsesc, lucrări istorice contimporane în câte 25 și 45 de volume, tomuri de documente și arhive de hrisoave; s-ar putea spune cu aparențe sigure de adevăr, că însăși cerneala era necunoscută timpului pe care l-am cercetat. Probabil că popoarele care au trăit epocile corespunzătoare investigației mele aveau alte moduri de a-și fixa cugetarea, hârtia le era necunoscută ca și condeiul. Se vorbea foarte mult pe atunci. Toată activitatea cerebrală a studiului se manifesta cu vocea; aproape să credem că gândul țipa singur și grăia tare, înainte de a se deschide gura pentru o rostire. Așa fiind, era greu de ascuns ceva în suflet și în inimă, sentimentele auzindu-se numaidecât. Desigur, sentimentele de ură urlau ca o vijelie, îndată ce scăpărau în cugetul cuiva, după cum sentimentul de dragoste și devotament, ca și cel ce se exprimă prin cuvintele: „Primiți vă rog asigurarea deosebitei mele stime” cânta ca o melodie dulce de armonică de mână, cu trei octave și burduf.

Se înțelege că o morală de blândețe și de mari sincerități caracteriza epocile de care vorbim. Lumea era delicată, gentilă, sfioasă. Fiecare făcea loc altuia, să treacă, în casă, pe stradă și la autorități.

— Mă rog Matale, cred că zicea unul, salutând.

— Nu pot s-o iau înainte Eminenței Dumitale, răspundea cel ce voia să iasă.

— Nu mă voi mișca din loc, până ce nu se va scoborî Celebritatea dumneavoastră, răspundea primul.

— Nu vii la mine la masă? invita fiecine pe fiecare.

Și se făcea așa că, poftindu-se și necutezând să treacă unul pe dinaintea altuia, poporul întreg sta pe loc în piețile publice, invitând, aducând omagii, complimentând, cu pălăria în mână și cu capul puțin plecat. Era o viață în totul ideală. Dacă se întâmpla să fii academician sau profesor de istorie, cu alte cuvinte savant, polițeța varia extraordinar. Toată lumea se punea pe două rânduri și, o dată pe zi, defila pe dinaintea casei tale, chiar dacă nu erai în țară, numai din ambiția de a te încunoștința telegrafic, în locul în care te găseai, că nici o zi nu a lipsit poporul de la datoria lui, nici în absență. Convoiul înainta cu muzici, cu trâmbiți și cu tobe, tobe de un sunet al căror timbru a fost pierdut, asemănător, cred, cu vocea cimpoaielor. În dreptul casei, un capel-maestru rupea muzica brusc cu un semn zmucit din ambele mâini, ridicate deasupra capului. Și lumea trecea în vârful picioarelor, în ciorapi, încovoiată a devotament etern. Chiar câinii care participau la aceste sărbătoriri cotidiane, salutau surâzând pe savant și coada lor zveltă se ridica în sus cu cochetărie, lăsând subsuoara cozii să surâdă și ea. Știința era onorată după cum se

cuvine și marii ei experți, acoperiți de o glorie cu debit continuu, nu mai puteau să aibă o zi de rând și un răgaz fără cântare.

Dar știți cum e omul, fie el istoric sau preistoric: câteodată i se acrește. Dacă într-un acces de asemenea natură, când Filinții sau Bașogii tăceau în reculegere și fericire, ieșiai din normal și te apucai să răcnești, așa fără motiv, din simplu temperament, numaidecât se prezintă la dumneata o delegație și te ruga să-i spui:

— Ce vă lipsește, Maestre?

Dumneata te încruntai reflectând.

— Poate doriți să călătoriți în Norvegia? întreba delegația. Și făceai semn că nu.

— Nu v-ar atrage Coasta de Azur? întreba iarăși delegația. Poate că ați binevoi să doriți a mânca mandarine chiar din copac?

Răspundeai:

— „Tci“, ceea ce corespunde la acel „nu“ onomatopeic, pe care-l rostește limba lipită de cerul gurii, asemănător cu expresia sentimentului de-a suge a micilor râmători.

— Am înțeles! răspundea delegația. Doriți Buget. Și o sumă importantă era ordonanțată pentru satisfacerea acestui nobil sentiment.

Într-o ședință viitoare vă voi aduce, onorați colegi, își curma preistoricul cuvântarea și comunicarea, mai ample detalii despre felul de viață al popoarelor descoperite cu aparatul meu. Veți vedea că Republica lui Platon e un plagiat palid al unui trecut întru totul admirabil, care a existat în carne și oase și mai cu seamă în oase.

Acum, descoperirea câtorva urme totuși de civilizație

exterioară, nu este perfect concludentă și rămâne de studiat în detalii, confruntându-le de aproape cu epoca. Unele cutii cu conserve, a câte 500 grame netto, găsite în stratul B 51, trei pachete cu tutun pietrificat, două canale duble și o perucă sunt semne evidente de un confort atins și întreținut, însă în sufletul meu s-a insinuat o ușoară îndoială, de când soția mi-a atras atenția să bag de seamă ca nu cumva aceste relicve evidente ale unui trecut măreț, să fi fost vârâte în geamantanul meu de către unul din copii, care la rândul lor moștenesc spiritul neliniștit de cercetare și descoperire al ilustrului lor părinte.

FELIX ADERCA

Sunt evidente punctele de contact între capitolul pe care-l reproducem din volumul eseistic Aventurile d-lui Ionel Lăcustă Termidor (1928) *și romanul* Orașele înecate (1935). *Atlantizii din coliviile de bambus vor deveni, într-o versiune mai puțin sofisticată, locuitorii orașelor submarine privilegiate Hawai, Cap Verde și Ceylon, iar plugarii și pădurarii de pe cele două continente — fierarii, minerii și turnătorii din Mariana. Antagonismul latent dintre cele două tipuri de comunități duce la același final tragic.*

Proiectul dramatic al lui Ionel Lăcustă Termidor și visul lui Ioan Doicin sunt, probabil, singurele incursiuni ale lui Felix Aderca într-un domeniu pentru care avea o autentică vocație, sancționată de George Călinescu într-un substanțial pasaj din Istoria literaturii române. *Caracterizarea criticului — „romanul viitorist* Orașele înecate, *pe principiul utopiei unui Restif de la Bretonne, însă cu miraculos mașinist în stilul Wells" — ni se pare, totuși, discutabilă. Cartea nu are nimic de-a face cu utopiile, în general și cu* Descoperirea australă *a lui Restif, în special. Iar „miraculosul mașinist" este o trăsătură mai curând a operei lui Jules Verne, cu amănunțitele ei extrapolări ale unor aparate și mecanisme existente. „Stilul Wells" presupune un miraculos de un tip nou, al ideilor și ipotezelor foarte puțin ortodoxa, din punct de vedere al științei timpului (omul invizibil, substanța antigravitațională, universul paralel, etc.). În acest sens, Aderca nu e tributar nici unuia dintre corifeii fantasticului-*

științific. Tehnica orașelor înecate nu constituie un simbol al progresului ineluctabil și nici un pretext pentru incursiuni-avertisment în viitor, slujind doar la sublinierea dramei omenirii auto-condamnate și oferind premisa evadării din final, lată de ce ecourile din Splendida lume noua *a lui Aldous Huxley — apărută în 1931 și cunoscută, poate, în tălmăcirea franceză din 1933 — rămân epidermice, neafectând substanța romanului.*

Fără a contesta meritele altor cărți apărute sub aceeași semnătură, ne asumăm riscul de a afirma că această fantezie anticipatoare constituie reușita maximă a scriitorului și o prezență mai mult decât onorabilă în peisajul literar antebelic. E un răspuns la întrebarea ușor retorică pe care Aderca, perpetuu paladin al noului în literatură și artă (dovadă războiul îndelungat dus pentru a impune poezia lui Arghezi), o lansa încă în 1923, într-un articol reluat în Mic Tratat de Estetică: *„Un scriitor de pură fantezie, dar cu un extraordinar talent, trebuie oare dat afară din literatura română — presupunând că ar apare — numai pentru că n-ar intra în coloana «caracterului specific național»? (Un Wells sau Rosny, români)". Trebuie să precizăm că ascuțișul e îndreptat aici împotriva tendințelor exclusiviste ale semănătorismului și poporanismului, în numele „autonomiei esteticului" pe care o propovăduia „Sburătorul". În focul polemicii, scriitorul omite însă faptul că romanele științifico-fantastice ale lui Wells, de pildă, sunt impregnate de specific național. De altfel, prologul și epilogul.* Orașelor înecate *se desfășoară în cadrul mirific al Bucureștiului anului 5000...*

Interesul lui Aderca pentru science fiction este mărturisit și de traducerea, după o versiune germană, a celebrei piese R.U.R. *a lui Karel Capek, „Dramă utopică și colectivă în trei acte și un prolog". Ceva din personajele și atmosfera piesei poate fi regăsit în* Orașele înecate.

pastorală

D. Ionel Lăcustă Termidor a făcut anticameră cu întreruperi mici și fatale, întâi două apoi opt zile. Directorul Teatrului Național anunța mereu că a plecat la Cluj, Viena și în sfârșit la Cleveland (statul Ohio din America de Nord). D. Ionel Lăcustă-Termidor n-a crezut nimic. Șeful de cabinet, un tânăr cu figura de fecioară brună și cu buzele groase, vinete, de Sulamită, i-a oferit gratuit loja de la galerie. D. Ionel Lăcustă-Termidor, obsedat de ideia lui, a refuzat cu rânjet de cochetă recunoștință. Și n-a plecat. Vineri pe la amiază, când anticamera era plină de actori și actrițe, directorul de scenă, bâtrânul Costi, ieșind din biroul Directorului, l-a luat deoparte și l-a întrebat încruntat părintește:

— Vrei un „ajutor”?

— Nu, am venit să dau eu ajutor Teatrului, a zâmbit otrăvit și superior d. Termidor.

Sâmbătă pe la patru, după-amiază, după ce din anticameră plecase și șeful de cabinet, a ieșit, sigur de sine și directorul cu pălăria în cap, pardesiul pe braț și în colțul gurii o țigare care-i irita ochiul și îi schimba fizionomia, și-așa schimonosită de prea multe nopți de filosofie.

— Ce e, domnule, tot n-ai plecat? Nu ți-am spus că sunt în America?...

— Domnule director...

— Care „domnule director...” Te ții de fleacuri. Ți-am dat un bilet de vapor și te-ai apucat la Constantinopol să faci politică subversivă și comploturi în apă. Știi că s-a

primit împotriva dumitale un denunț la Ministerul de Externe?... La cine ai făcut aluzie în studiul dumitale politic: *Isi bon etr?...* Nimic!... Nici un cuvânt!... Cu purtările dumitale deșucheate ai compromis literatura. Mi-e rușine să mai spun cuiva că sunt poet... ca dumneata.

— Am venit cu o piesă...

Și în timp ce d. Ionel Lăcustă-Termidor căuta adânc în buzunarul hainei, o teamă clătină ca un vânt bolnav culmile sufletești ale domnului director. Cine e, în definitiv, acest vagabond? Nu stă scris în Catechismul înțelepților din India și Singapore că lumea se sprijină pe trei calici luminați de harul lui Dumnezeu, și care pot fi sacagiul de pe uliță, băiașul de la râu sau cerșetorul cu picioarele gangrenate de la ușa pagodei? Și nu e Lăcustă cel mai calic dintre scriitori, care sunt și ei niște calici? Toți jurisconsulții, medicii, profesorii de geologie și șefii de culoare ale căror piese au fost reprezentate în cursul stagiunei, s-au dovedit sufletește mai mizeri decât mizeria văzută a acestei haimanale cu înfățișare de prăjină îmbrăcată... Unde se ascunde Prințul Spiritului care să comande cu braț întins oștilor de umbre ale poeziei dramatice astfel ca bătălia de pe scenă să nu mai fie, ca-n ultima iarnă, o jalnică înfrângere și o pieire în zmârcurile banalității?... Dacă în acest trup jigărit Dumnezeu a sălășluit un suflet de creator și de comandant?

Dar în locul manuscrisului, d. Ionel Lăcustă-Termidor scoase o tabacheră de nichel și politicos oferi:

— Faceți o țigare?

— Unde e manuscrisul? Nu mulțumesc, nu fumez.

— Care manuscris?

— Piesa cu care zici că ai venit.

— Piesa o am în cap. Vreau să vi-o povestesc și dacă o veți găsi genială și demnă de reprezentare…

Directorul privi drept în ochii publicistului care-i primi căutătura cu una atât de candidă și serioasă, că directorul se hotărî:

— Poftim la mine-n birou.

Deschise cele două uși capitonate, îi făcu loc să intre-ntâi și așezându-se la birou, după ce se ușură de pardesiu și pălărie, rosti scurt.

— Ascult.

D. Ionel Lăcustă-Termidor întinse amândouă mâinile de parcă ar fi trebuit să facă ceva cu ele, dar luându-le grabnic înapoi, începu:

— Asupra titlului cred că nu veți avea nimic de zis: „PASTORALA”, tragedie fantazistă în numeroase tablouri sintetice de *Ionel Lăcustă-Termidor.* Vreau să întrebuințez maniera lui Shakespeare: tablouri scurte și puternice.

Înainte de ridicarea cortinei se aude la patefon „Sonata lunei” de Beethoven. Acțiunea se petrece în viitor în anul 8000 de la Christos, cuprinzând cel puțin Europa și America. Unul din tablouri sau chiar mai multe vor avea acțiunea pe oceanul Atlantic. Pământul este suprapopulat și de mai bine de 2000 de ani o parte din ei locuiesc într-un fel de colivii de bambu întinse ca o rețea deasupra oceanelor, între Continente. Locuitorii de pe Atlantic, atlantizii, sunt intelectuali și deservesc cu producțiile lor artistice cele două continente unde au rămas în casele de lemn și pământ numai pădurarii și plugarii. Totul se mișcă electric; electricitatea e acumulată din soare și din nori în

bobine ca niște papagali de platină situați deasupra coliviilor și transmisă celor două Continente care nu prea au nevoie de ea. De la o vreme plugarii și pădurarii celor două continente au comunicat între ei fără știrea republicilor de bambu și au constatat ușor că atlantizii nici nu ară, nici nu taie lemne. Revoltați au suprimat atlantizilor expediția franzelelor matinale și cartofilor de vecernie, iar atlantizii la rândul lor, drept represalii, au tăiat curentul electric și au oprit transporturile de idei și muzică, instalând la margini pentru control oglinzile revelatoare. Ce le trebuia continentalilor idei? Ce le trebuia plăci de patefon? Nu poate omul trăi și fără simfonii? Continentalii au rezistat, iar cei mai nervoși au cântat vechile sunete de-a-ndaratelea, ceea ce în tot cazul dă naștere la alt cântec. Atlantizii au dus-o mai greu: cartofii și franzelele, untul și vinul, create chimic, n-aveau savoarea celor trimise de pe continent, create în laboratorul Soarelui. O debarcare de trupe și o represiune sângeroasă a continentelor nu era cu putință. Atlantizii nemaiavând nevoie de mii de ani, în colivii, de picioare, își pierduseră aceste catalige de carne și se-nfățișau ca niște fructe ovale, cu ochi mari și frunte înaltă. Continentalii, dimpotrivă, nefăcând uz decât de brațe și picioare, erau ca niște ciomege însuflețite. Atlantizii vorbeau cu ochii și auzul lor nu mai suferea decât vibrația muzicii. Câmpenii când vorbeau, lătrau ca lupii și câinii ciobănești: *Hau-Hau... Ham-Ham...* și se înțelegeau lesne, căci aveau puține de spus. Președintele atlantid a hotărât să atragă în orbita Soarelui și să descarce asupra celor două continente, în același timp, o stea magnetică din Ursa

Mare, care să-i sperie. Opt ani a plouat cu stele asupra ogoarelor și pădurilor din Europa și America, dar nu s-au speriat decât găinile. Continentalii s-au îndârjit însă și, temându-se pentru viitor, au hotărât să suprime cu desăvârșire acel neam ciunt de oameni, care cereau grăsime și vin, ca să dea în schimb numai sunete și luciri. Și pescarii din Norvegia, în înțelegere cu vânătorii de foce din Groenlanda, s-au ridicat într-o noapte și au desfăcut lanțurile care țineau până se topeau munții de gheață ai Polului Nord. Prăvăliți de furtuni, ghețarii au răzbit și au răsturnat, înecându-le, coliviile subtile ale atlantizilor. A pierit în valuri, în câteva ore, o civilizație supremă și un tip de om superior…

— Urmează.

— S-a isprăvit.

— Perfect. Cum se încheie, care e, vreau să spun, moralitatea tragediei dumitale?

— Nici una.

— Și crezi dumneata că vei avea succes cu o piesă ca asta, fără nici un amor, fără nici un adulter, fără nici o alegorie?

— Tocmai de aia am venit și eu, să vă-ntreb…

Izbucnind într-un hohot de râs, directorul se ridică de la locul lui și cu o mână îmbrățișă umerii d-lui Ionel Lăcustă-Termidor, care se bâlbâi:

— Dacă voiți, vă… vă mai spun un tablou, dar nu știu dacă am să-l pun…

— S-auzim Lăcustă… zise tare și scăpat de îndoieli, directorul, îmbrăcându-și pardesiul.

— De când oceanul Atlantic — urmă cu voce nesigură

d. Ionel Lăcustă-Termidor — a fost curățat de mucegaiul acela omenesc și talazele înalte trec încoace și-ncolo fără nici o piedică, așa, ca la ele acasă, toată ziua și toată noaptea, zile, luni și ani, continentalii sunt fericiți și nu-și mai dau biruri decât între ei. Au uitat curând de atlantizi. Bibelourile de porțelan și ivoriu le-au spart pruncii, bătându-se cu ele; cărțile cu basme și poeme au putrezit și le-au ars focul; muzicile s-au umplut de pământ și au amuțit — din ele mănâncă rățuștele urzici…

Ca sa nu fie invinuiți de ignoranță, au alcătuit un muzeu în care au încuiat rămășițele câtorva colivii de bambu, un atlantid îmbălsămat, două bobine electro-solare și una din oglinzile magice. Au întemeiat o Academie Rurală din care fac parte orbii, chiorii și ciacârii neamului și discută o dată pe an influența frunzei de dud asupra evoluției ploilor. Primăvara ies în procesiune la câmp, stau în ploaie, culeg lișiță verde din iaz și îngenunchind în ogoare, cu evlavie, mănâncă pământ. În sala festivă a Prezidenției Obștiilor se află tabloul în mărime naturală, al lui Moș Hărțea care a băgat cel dintâi de seamă că apa rece pe inima goală pricinuiește cufureală și a lecuit un cal de târnafes.

Astfel, totul e bine.

Arareori în munți sau în baltă, câte un continental pescuiește crapi sau umblă după turma de oi și porci, călare pe catâr — fluierând un cântec trecut din tată în fiu, sterpezit și tot mai scurt: *Si-la-mi-do… Si-la-mi-do…* rămășița din „Sonata lunei“ de Beethoven…

— Bată-te să te bată, Lăcustă… Caraghios ai fost tu o viață întreagă… Să treci mâine să-ți iscălesc un bon de

două mii de lei, să-ți cumperi și tu o pereche de pantaloni — că ăștia văd că ți s-au rupt…

Și directorul grăbit, îl împinse pe ușă afară.

ION BIBERI

Într-un dialog cu Edmond Nicolau, publicat în „Gazeta literară”, Ion Biberi spunea, nu prea demult: „Nu voi șovăi să constat (...) sărăcia de imaginație a marilor romancieri de anticipație științifică a deceniilor anterioare, în privința viitorului civilizației noastre. Cartea lui Rosny, de pildă, Moartea Pământului, *e dezolantă prin carența invenției și incapacitatea de a intui putința depășirii de sine a omului, prin putere a gândului și stăpânire a materiei din unghiul acestei afirmații, scenariul cinematografic* Sfârșit (Oameni în ceață, *1936), poate stârni nedumerirea cititorului. Ar fi însă cel puțin o naivitate să considerăm fiecare produs al fanteziei o profesiune de credință a autorului — și observația e valabilă și în cazul romanului lui Rosny. Iată de ce scenariul ni se pare mai curând o proiecție a unei stări de spirit caracteristice epocii, o reacție la evenimentele care fisurau calmul iluzoriu de după marea criză a sistemului capitalist.*

În viziunile apocaliptice anterioare, sfârșitul omenirii era pus pe seama unor factori cosmici incontrolabili: ciocnirea cu o cometă, răcirea progresivă a Soarelui, pătrunderea unui astru întunecat în sistemul nostru planetar etc. Originalitatea scenariului lui Ion Biberi rezidă în primul rând în evitarea acestor pretexte devenite poncife ale fantasticului-științific și în deplasarea centrului de greutate în sfera pericolelor care pândesc dinăuntru *civilizația modernă. Poate că de vină e și profesia de psihiatru a autorului, observator neliniștit al multiplicării psihozelor colective, al alienării extinse metaforic asupra*

întregului univers. În acest sens, Sfârșit *este o constatare dureroasă și un avertisment implicit.*

Nu vrem să stabilim cu orice preț apropieri și filiații, începutul scenariului, cu minereul cristalizat inclasificabil, pare totuși un vag ecou al Xipehuzilor *lui Rosny ainé. Retina autorului a înregistrat, poate, și panica mulțimilor din filmul lui Abel Gance* Sfârșitul lumii *(Abel Gance, lăudat pentru „perspectiva sonoră“ din* Napoleon…) *Totul este însă filtrat printr-o sensibilitate artistică distinctă și subordonat unei idei originale.*

sfârșit

(Scenariu de film)

Câmpie inundată de soare primăvăratic. Transparență și limpezimi, țâșnire proaspătă de sevă, vegetație începândă, înălțându-se nouă din pământul moale. Se ridică pe întindere aburii pământului în soarele viu și iarba freamătă în lumină. Privirea se plimbă de-a lungul câmpiei uniforme până departe, la dealurile ce-și încovoae spinările la orizont. Atmosferă de prospețime, de bucurie, de lumini și liniști înalte.

La început tăcut, cadrul se anină de un ritm întretăiat și vag, ce devine din ce în ce mai susținut și mai distinct. E tălăzuirea surdă a zgomotelor pământului, a bucuriei vegetale. Cadența devine din ce în ce mai animată, sunetele se încheagă în armonii simple, joc de acorduri pure, tresăriri sprintene izvorâte din elemente. Murmurul câmpului se adâncește, alternanță de modulări grave și de fluturări jucăușe. Se îmbină astfel viața lucrurilor cu tresărirea sunetului și muzica se desprinde pe nesimțite din împletirea nesfârșită a zvonurilor lumii.

E prima mișcare a simfoniei a șasea: *Erwachen heiterer Empfindungenbei der Ankunft auf dem Lande.* Sunetul se integrează jocurilor și bucuriilor luminii, adâncind o stare de pace fără presimțiri și de împăcare cu depărtările.

Pe o cărare înaintează un om în haine ciudate. Pare un botanist plecat să herborizeze. Privește cu luare-aminte în jur, cercetând câmpia, se oprește un moment, apoi reia

mersul întrerupt. Omul se apropie mereu și ajunge în primul plan, unde se găsește în iarbă un minereu, în parte cristalizat, în parte amorf.

Zărind corpul căutat, omul se pleacă uimit și-l ridică.

Din ce în ce mai surprins, îl examina îndelung, apoi murmură:

— Ciudat! De ieri a mai crescut. Se dezvoltă mereu prin înmulțirea cristalelor.

Cercetătorul se întoarce pe același drum, luând minereul cu sine.

Muzica încetează.

Scena următoare reprezintă pe savant în singurătatea camerei de lucru. Minereul îl neliniștește. Nu-l poate clasifica.

Trece deci turburat de la bibliotecă la masa de reactivi și examinează îndelung corpul găsit, cu ochii liberi sau la microscop. Totul se petrece simplu, fără acel aparat de punere în scenă, impresionant, dar îndoielnic, de care anumiți regizori au abuzat, în scopul de a creia o atmosferă. Nici retorte fumegânde, nici aparate complicate. Locuință simplă, dar mobilată original ca pentru a fixa o epocă nesigură, într-un secol viitor. Se vădește, prin gesturi stângace și stingheriri naive, o dramă de conștiință, neglijându-se total aspectul încărcat și pretențios al laboratorului. În liniștea desăvârșită a camerei, din ce în ce mai discumpănit, savantul se hotărăște să prezinte corpul găsit altor cercetători.

(Scenele ce urmează, se perindă în ritm rapid.

La început apar distincte, apoi se încalecă, fuzionează în ritm din ce în ce mai accelerat și se topesc în imaginea

ultimă, compozită, încărcata de supraimpresiuni.)

Minereul trece din mână în mână, mâini din ce în ce mai nervoase, mai crispate, diferite unele de altele.

Va fi aci un adevărat studiu al felului de reacțiune a diferiților cercetători. Savanții cu temperament nervos vor fi indicați prin mâini tremurânde, care smulg corpul pentru a-l supune nerăbdător observației. Cei timizi vor avea mâini șovăielnice, cei sceptici mâini albe, molatice, feminine. Corpul se perindă astfel, în timp ce muzica ce reîncepe odată cu această scenă, are un ritm trepidant și accelerat.

Concordanță între ritmul muzicii și perindarea mâinilor ce-și smulg corpul pentru al putea examina. Imaginile se lărgesc. Apar cercetătorii, examinând obiectul, în laboratoare diverse, sub lupe, microscoape, reactivi și analize.

Scena finală înfățișează un congres savant unde figurile perplexe și discursurile contradictorii, întreruperile nervoase și incoerente ale oamenilor de știință, ponderați mai înainte, anunță dezorientarea științei în fața unui fapt ce depășește raza experienței consacrate.

Impresia penibilă de neliniște, nesiguranță și dezorientare se întinde dincolo de sălile congresului, în marele public. Ceva s-a schimbat în armoniile lumii, în fixitatea legilor cosmice.

O schimbare bruscă, o depășire arbitrară a vechilor cadre pare a se anunța. Nu e oare începutul unei noi ere a lumii?

Un val de misticism și de superstiție se răspândește în public. Procesiuni nenumărate se îndreaptă către locul

unde a fost găsit minereul.

Extatici, muți în reculegere, pelerinii rămân nemișcați pe câmpia care mai înainte râdea liberă în soare. De pe coline se scoboară șiraguri neîncetate de curioși, iar în depărtări se disting pâlcuri de drumeți, care grăbesc către locul minunii.

Scena următoare, în contrast cu începutul, reprezintă o înnoptare pe malul unui râu. E momentul în care umbrele au invadat zările, în care încep să tremure primele stele, reflectându-se la început timid, apoi clar, în pânza jucăușă a apelor.

Clipocitul apei invadată de neguri se confundă cu sclipirile intermitente ale undelor și cu notele discontinue ale *Clarului de lună* de Debussy.

Ecranul se plimbă în lungul țărmului și ajunge în dreptul a doi pescari care se pregătesc să se urce în barcă pentru a arunca năvodul.

Unul dintre ei, privind întinderea râului, descoperă un obiect plutind.

După o scurtă șovăială pescarii se urcă în barcă și vâslesc către mijlocul apei. Apropiindu-se, unul din ei atinge corpul, dar retrage mâna cu un strigăt de surpriză.

— E gheață!

Celălalt râde. Se convinge însă la rându-i. Nedumeriți, cei doi pescuiesc blocul de gheață, apoi iau drumul orașului.

Blocul de gheață trece din mână în mână. Aceeași perindare ca în scena precedentă, mult mai rapidă însă, redusă la câteva imagini în supraimpresiune.

Ecou în conștiința publică, mult mai puternic și mai

durabil. Străzi și piețe publice invadate de mulțimi neliniștite, săli de redacție, locuri unde se surprind prin antene sensibile neliniștile lumii și de unde iradiază intensificate, crâmpeie de discuții incoerente, fețe crispate nervos.

O presimțire își face drum, tot mai lămurită, în sufletul mulțimilor: lumea își schimbă ritmul și-și anulează propriile legi ce călăuzeau mai înainte mersul lucrurilor.

Odată îndoiala încolțită în suflete, o convingere înmugurește, se dezvoltă și prinde rădăcini. Oamenii care mai înainte își clădeau viața pe statornicia legilor și pe rezistența lor față de arbitrar, devin deodată sceptici, sau sfârșesc prin a proclama nesiguranța lumii în care trăiesc. Mersul automat al fenomenelor, rigoarea legilor cosmice, se destramă. Mintea dezorientată nu mai poate desprinde din lume îndreptarul constant al cadențelor și universul devine deodată neliniștitor, cu linii strămutate și cu temelii șubrede. Îndoiala naște frica, nesiguranța și halucinația. Claritatea lumii se turbură, echilibrul lucrurilor se surpă. În mijlocul unei realități în a cărei constanță nu mai cred, oamenii sunt îndemnați să descopere în fiecare moment noi dovezi și noi motive ce le îndreptățesc frica.

Acum apar multiplicate, mărturiile unei schimbări totale de regim a legilor universului. Se înregistrează știri fanteziste, alarme nejustificate, svonuri nefundate. Difuziunea instantanee a știrilor solidarizează întregul glob în aceeași Incertitudine.

Aparatele vorbitoare relevează zilnic noi manifestări ale capriciilor naturii. Și vocile nevăzute relatând fapte ce nu mai pot verifica pătrund în casele izolate, întrerup masa

familiilor așezate, comunică neliniștea printre dansatorii localurilor de noapte, tulbură calmul camerelor de studiu.

Hărțuiți din toate părțile de aceleași întrebări, urmărind în ziare ecoul înmulțit și exagerat al descoperirilor ce dovedesc schimbarea vechilor legi, obsedați până în singurătatea locuințelor de vocile aparatelor vorbitoare, influențați de atmosfera din jur și de discuțiile necurmate, oamenii cad victimele unei psihoze colective. Simultaneitatea ecoului în întreaga lume, difuziunea instantanee a știrilor, solidaritatea morală ce leagă întreaga omenire în același mănunchi întăresc rătăcirea spiritelor și determină împărtășirea tuturor oamenilor din aceeași nebunie.

Legile fizice schimbându-se, lumea apare fantomală, deformată, stranie.

Ecranul va surprinde această schimbare de viziune.

Până în acest moment, decorul era original, dar nu bizar.

Se întrevedea o atmosferă nouă, se desprindea din cadrul material al lumii o realitate necunoscută, dar nu cu totul diferită de aceea de toate zilele. Începând însă cu acest episod, spectatorului i se dezvăluie o viziune fantastică, incoerentă, turbure, cu linii arbitrar întretăiate, cu perspective oblice și îmbogățite de supraimpresiuni. Dimensiunile lumii se adâncesc prin anexarea unui nou cadru, al viziunii halucinatorii. Lumina scade, claritatea imaginilor se turbură, perspectivele se încalecă și câmpul ecranului devine încărcat și confuz.

Muzica își frânge linia melodică și acordul, se poticnește în izbucniri brusce, în stridențe și tăceri.

Tot restul filmului înfățișează deci scene fragmentare, bogate în peripeții, multiple și sbuciumate, în care visul îmbrățișează demența și realul se dezarticulează în frânturi de halucinații.

Împotriva rătăcirii generale, oamenii de judecată limpede reacționează, dar protestul lor se pierde fără ecou în mijlocul delirului și a gesticulărilor incoerente a exaltaților.

Voci de la tribuna parlamentelor se ridică anunțând primejdia unei demențe colective și reclamă ascultarea oamenilor de știință sau organizarea apărării pentru stăvilirea molimei mistice. Dar savanții neputincioși refuză explicațiile, iar ciocnirile dintre armată sau organele polițienești și cetele de pelerini nu fac decât să mărească neliniștea și să înmulțească numărul cazurilor de conversiune. Predicatori inspirați se improvizează la răspântii, iar mulțimile înfiorate le ascultă vorbele obscure și amenințările de sfârșit de lume. Secte religioase cu obiceiuri ciudate, împărtășindu-se din cele mai opuse doctrine, își fac adepți în mulțimile dezorientate. Sunt sectele celor ce predică imobilitatea, pasivitatea; indiferența, sunt sectele posedaților frenetici, ale misticilor îmbrăcați în costume bizare sau a celor despuiați cu desăvârșire, rătăcind cu picioarele însângerate pe câmpiile uscate de arșiță.

În fiecare zi se înmulțesc articolele profețind sfârșitul evului în care a dominat atotputernicia legilor imuabile.

Atunci, un gânditor original și de autoritate publică un

studiu într-o revistă de specialitate. Reporterii își smulg textul și-l comunică ziarelor.

Microfoanele îl răspândesc în spațiu. Textul studiului e comunicat în cuvinte, dar se înfățișează spectatorului în imagini:

Savantul anunță sfârșitul erei reprezentată prin pajiștea înflorită și înlocuirea ei cu un peisaj turmentat, de aspect vulcanic, ce schimbă înfățișarea limpede al lucrurilor într-o austeritate sălbatecă și dezolată (Pajiștea din prima scenă reapare, având în supraimpresiune o vedere din munții Cordilieri, prăpăstioasă și solitară...) Regimul ordonat și coerent al lumii și armonia formelor vor face loc unei deslănțuiri elementare, care va germina, printr-o perioadă de tranziție, o nouă ritmică a pământului (Perindare de peisagii varii și contrastante: de-o parte calm surâzător, nopți clare, albastre, de alta, desprinderi din besne de cadre informe...) înțelegerea umană neputincioasă, nu se poate opune șuvoiului, nu-l poate canaliza, ci va trebui să i se adapteze printr-o nouă mutație fiziologică, utilizând resursele obscure ale instinctului (Aspecte de laboratoare în părăginire, de opere industriale părăsite. Oamenii dezorientați se retrag în păduri.)

Neliniștile răscolite ale umanității capătă astfel o linie de descărcare.

Temerea de prăbușire a lumii, spaima și nesiguranța față de soliditatea solului, față de permanența lumii, creează o nouă mistică, generalizată la populația întregului pământ; fundamentele certitudinilor și a fixității care alcătuiau pârghia sentimentului de siguranță al oamenilor în lume s-au năruit. O atmosferă de așteptare și de

provizorat se instalează. Se suspendă întreprinderile industriale și încetează activitatea șantierelor. Câmpurile se părăginesc. La ce bun efortul când nimeni nu știe dacă germinația va mai fi rodul muncii câmpenești și dacă edificiile abia înălțate nu se vor prăbuși?

Ca în anul o mie, neliniștea se întinde în straturile populațiilor. Fețele năucite caută în zadar o lumină călăuzitoare.

Dar în mijlocul hărțuielii și a dezorientării, tinerețea superbă și temerară decretează entuziast începerea unei noi ere, a erei arbitrarului și a gratuitului. Revoluția socială, zadarnică acuma, este înlocuită cu revoluția legilor lumii, prin anularea vechilor statornicii. Și tinerii febrili și încrezători, orbiți de noul crez, încearcă valabilitatea noilor legi prin acțiuni de temeritate și superbie. Adolescenți cu capul înfierbântat aruncă o sfidare vechii lumi, asvârlindu-se de la ferestrele marilor edificii, pentru a verifica legea gravitației, dar se prăbușesc pe trotuare la picioarele trecătorilor îngroziți; și mulți dintre cei ce rătăceau mecanic pe străzi, văzând corpurile prăbușindu-se în fața lor, înnebunesc subit.

Valul psihozei colective se întinde. Se înmulțesc crimele; dacă legile fizice au devenit caduce, de ce ar rămâne intangibile legile morale? Mulțimile fanatizate distrug palatele de justiție și pușcăriile, unde se găsesc condamnații după vechile legi, care acum sunt anulate.

O furie de originalitate în obiceiuri și îmbrăcăminte începe să se vădească. Umanitatea se emancipează de convențiile, obiceiurile și îndiguirile care îi trasau mai înainte făgașele conformismului și ale rutinei. Datoria

fiecăruia este de a se depăși pe sine, de a rupe barierele, de a se manifesta în libertatea nestingherită a fanteziei sale spontane și nereflectate. Nici o îndiguire nu mai e respectată. Se dărâmă școlile, uzinele, gările și se devastează trenurile; orariul lor regulat e contrariu noului ritm al naturii, e o manifestare a vechiului stil de viață.

Fiecare om face ceea ce vrea, și nimeni nu are dreptul să-l limiteze. Noul stil de viață se propagă instantaneu, cu progresiune directă din aproape în aproape.

E rezultanta haosului, a anarhizării maselor lipsite de conducere unitară și coordonare, a orientării necesare, obscure și proprii, a unui dinamism specific acestei nebunii colective.

(Arbitrarul și spontaneitatea actelor vor fi înfățișate prin scene învălmășite, animate de o mișcare frenetică, în care se vor topi elemente disparate, convergând, totuși, către o impresie de ansamblu. Se vor reprezenta mulțimi tălăzuite de mișcări contrarii, sugerând astfel nesiguranța orientării; scene asemănătoare evenimentelor din vremea marilor revoluții, a masacrelor din vremile de exaltare colectivă, vor avea în supraimpresiune fragmente din revoluțiile trecute, în costumele epocii, în scene evocatoare și scurte.

În acest timp nu se va distinge nici un cuvânt, nici un acord muzical.

Un zgomot confuz, cu intensitate variabilă, ca o tălăzuire, când depărtat, când apropiat, anunțând o frământare de mulțime, o revărsare neliniștită, va învălui de toate părțile spectatorul, care va avea impresia de a se găsi chiar în mijlocul tumultului.

Se va utiliza „perspectiva sonoră” a lui Abel Gance, realizată așa de fericit în filmul „Napoleon”.)

Fiecare zi aduce o nouă dovadă a înfrângerii legilor naturale și a unei noi orânduiri a lumii. În fața acestor repetate derogări de la legile stabilite, vădind o natură capricioasă și inconstantă, o parte din oameni îngenunchează înspăimântați, ridicând ochii către cerul gol, în timp ce revoltați de această revenire la vechiul Dumnezeu, ceilalți oameni se năpustesc asupra lor și-i linșează.

Orașele rămân în întuneric: uzinele sunt distruse sau părăsite. Din când în când lucesc în depărtare focurile incendiilor. Scenele următoare se petrec în bezne și orbecăială. În nopțile dense, stelele tremură cu o lumină pălită:

O cometă apare și coada ei imensă spintecând cerul într-un enorm evantaliu, adâncește și mai mult tremurul superstițiilor și al temerii.

Locuitorii orașelor și satelor părăsesc așezările și rătăcesc descărnați ca niște fantome.

Ecranul se luminează brusc, reprezentând aceeași scenă în lumina crudă a soarelui. Câmpiile luminate puternic sunt parcurse de imense hoarde de oameni scheletici, înaintând mecanic, fără țintă.

Foametea și epidemiile devastează ținuturile. Acum nimeni nu se mai opune mersului inexorabil către sfârșit. Mintea rătăcită nu mai poate fi readusă pe vechiul făgaș, prăvălirea nu mai poate fi oprită. Oamenii se ucid între ei, la început pentru a-și smulge hrana, apoi din frică și imitație. Șiraguri nesfârșite de oameni dementi înaintează

de-a lungul drumurilor prăfuite.

Zămislirea unei noi realități, prilejuită de strămutarea totală a perspectivelor minții omenești, va fi redată printr-o deformare paralelă a spațiului și a scurgerii timpului. Universul văzut cu ochii halucinați ai oamenilor cuprinși de rătăcirea delirului, sau a animalelor care tind să ia supremația pământului, ia alte înfățișări.

Timpul, evadat din ritmul orologiilor, va cufunda în aceeași scurgere perindarea fără sens a evenimentelor exterioare cu dăinuirea turbure a sufletului. Ritmul ecranului își pierde regularitatea: se vor urma fără nici o regulă momente de precipitare nemotivată a desfășurării, cu încropiri totale, în care mișcarea va fi suspendată și ritmul anulat. Încălcările imaginilor vor sugera comprimarea vremii și vor evoca impresia de veșnicie, goală de evenimente. Despuierea timpului de conținutul lui sufletesc va transforma scurgerea exterioară într-o filmare automată și mecanică. Tot ce era fluiditate, scurgere continuă, înlănțuire și condiționare, se rezolvă în sacadare, smuciri brusce, opriri îndelungi.

Simultaneitatea sau desperecherea faptelor pe linia duratei se vor îmbina, concurând la crearea unei realități informe, disparate.

Aceeași deformare a spațiului. Dimensiunilor spațiului geometric, euclidian și coerent li se va substitui o lume desprinsă din încheieturile rigide ale simetriei. Coexistența planurilor și viziunea aceluiași peisaj din perspective deosebite, redate clar prin artificiul supraimpresiunii, vor

aminti procedeul pictorului care figurează pe același tablou fața și profilul aceluiași personaj. Această alăturare de perspective nu va fi un simplu procedeu tehnic destinat a produce o nouă viziune estetică, ci va fi mijlocul de a înfățișa o altă structură a spațiului. Se va statornici astfel prin imagini și variere de unghiuri, prin coexistență de planuri opuse și prin încălcări de perspective înclinate un spațiu arbitrar și încărcat, o reprezentare pe care ar putea-o avea deopotrivă rătăcirea unui alienat, creierul unui delirant, sau a unui animal cu simțurile coordonate după alt sistem decât al omului normal. Cenușiul febrei va întâlni astfel răsfrângerea lumii înmulțită la nesfârșit, prin fațetele unui ochi de insectă.

Tendința de unificare a lucrurilor, sub unghiuri convergente și după principii sintetice, se va destrăma în neputința de a înmănunchea faptele în viziuni statornice. Ochiul va cuprinde astfel obiecte fragmentare, porțiuni disparate de univers, fără ca mintea să se poată ridica la armonia de ansamblu a lucrurilor. Filmul anulează deci deprinderea milenară a omului de a raporta universul la coordonatele logicei și la sistemele lui de gândire. Se revine la imaginea animalului și a copilului, se construește aproximativ și arbitrar o lume a insectei. Imaginile vor fi reduse la câteva crâmpeie. Ele vor adânci suprafețe limitate, care se vor lumina cu o concentrare exagerată. Perspectiva largă ce nu poate fi totuși ocolită va ti corectată prin reprezentarea paralelă a unei zone restrânse de lume.

Prin aceste mijloace, de îndrăzneli tehnice și de anulări a vechilor cadre, se va închega tabloul noii realități.

Drumeag prăfuit, într-un câmp ars de soare. La început liniște și nemișcare. Se deslușesc într-o perindare încetinită ca de animal care se târăște grămezile de praf, neregularitățile mărunte pricinuite de pietrele învăluite în prăfuirea fină a secetei. Ecranul se apropie, cadrul se restrânge și se definește din ce în ce. Acum praful apare, ca printr-o lupă, format din grăunțe mari. Grămezile mici de praf devin dune imense. Vederea se amplifică mereu, dar pe aceeași măsură, își schimbă structura intimă, aspectul de peisaj terestru, de cadru familiar.

E un crâmpei de lume necunoscută, planetară, văzută printr-o minte desbărată de vechile perspective. Mai departe, către marginea drumeagului astfel transformat, apar smocurile ofilite ale câtorva plante de câmp, transformate într-o arborescență imensă și uscată, înălțându-se către cerul de lumină.

Apoi se aude un zgomot ritmic, fâșâit, regulat, care se apropie. Întărit și diformat, sunetul nu amintește nici un zgomot obișnuit. E ceva nou, neliniștitor. În același timp, spațiul se întinde, ecranul îmbrățișează din nou praful drumeagului, care apare ca mai înainte, banal și vânzolit de pași. Apar, rând pe rând, picioarele oamenilor care rătăcesc pe câmpuri în neștire.

Se perindă glezne însângerate, tălpi desculțe, încălțăminte sfâșiată. Apar în grupuri, apoi se răresc. Perindarea încetează.

Rămâne în urmă praful drumului răscolit și nemișcat, învăluit în norii pulberei. Din nou apar picioarele, unele

târâte, șovăielnice, obosite, altele mai grăbite, în echilibru nesigur, agitate. Se vădește în această procesiune felul de a fi a acelor ce rătăcesc fără țintă.

Scena se completează cu luminarea de jos în sus a vagabonzilor. Vederile se suprapun. Ca și cum figuranții ar merge pe un cristal, spectatorul le deosebește labele picioarelor, crăpate și sângerânde, odată cu mâinile care se bălăbănesc greoi; apar sus, fețele asudate, pământii, luminate oblic, făcute vizibile prin cocârjarea spinărilor.

Același ținut e apoi privit din perspectiva unui aeroplan.

Se zărește ca o șuviță albă, pierdută în câmpul calcinat, drumeagul parcurs de vagabonzi, în timp ce în supraimpresiune apare perspectiva drumului văzut cu lupa. Liniște desăvârșită.

Impresiunea centrală, clară, se deplasează în spațiu, în timp ce supraimpresiunea rămâne aceeași. Apar ruinele orașelor părăsite, se deslușesc gările devastate, fabricile oprite. Nici un om, nici o mișcare. Aspect de părăginire și de uitare, amintind descrierea lui Iacob Wassermann, a unui oraș american părăsit de locuitori, odată cu secătuirea terenurilor aurifere, care-i prilejuise ridicarea și înflorirea. În același timp se văd zidurile invadate de ierburi, se desprind peisagii de grădini franceze, în care, prin același procedeu de simultaneizare, simetria liniilor și regularitatea contururilor coexistă cu imaginea în supraimpresiune a vegetației libere, desfășurate haotic, nestăpânit, și unde animalele mișună.

Un moment mai în urmă raportul imaginilor se inversează: imaginea grădinii sălbatice se încheagă, se

întărește, odată cu pălirea și trecerea în supraimpresiune a grădinii tăiate simetric. Prin același procedeu se va înfățișa și prăbușirea orașelor: casele geometrice, cu linii pure, vor fi înlocuite prin ruinele cu ziduri crăpate.

Unghiurile de vedere se schimbă neîncetat, se întregesc și îmbogățesc imaginea. Se dezvăluie în crâmpeie repezi de vederi panoramice aspecte de paragină. Dar paralel, deslănțuită, prăsila animalelor invadează lumea.

Specța umană roasă din propria-i imaginație și hipertrofie a minții, pierde supremația pământului. Din fundul pădurilor și al junglelor, animalele sălbatice, înmulțite, se răspândesc în ținuturile stăpânite mai înainte de oameni. Animalele prolifice domină. Ținuturile sunt inundate de șobolani imenși, care în hoarde devastează totul și sfârșesc prin a ataca oamenii.

Incapabili de a se apăra, aceștia cad victime invaziei animale.

Înapoia mulțimii nenumărate și mișunătoare a șoarecilor, nu rămân decât oasele lucii, peste care se abat din înălțime norii corbilor.

Orașele sunt invadate de ierburi, zidurile se prăbușesc. Oamenii se împuținează. E o fugă generală, o panică oarbă, o invazie irezistibilă a elementarului și animalicului.

Un crepuscul însângerat se îneacă la orizont.

Întunericul coboară peste un ținut dezolat în timp ce spinările guzganilor ce fugăresc se pierd în depărtare…

(1936)

AL. DEM. COLȚEȘTI

Datat „februarie 1932“, Pământul în flăcări! *a apărut în numărul 120 al „Colecției celor 15 lei”, prezentat astfel: „Un roman tulburător, de o fantezie neegalată și care va însemna un succes răsunător în literatura noastră”. A descrie arabescuri ironice în jurul acestei fraze, e o operație facilă și lipsită de utilitate. Romanul lui Al. Dem. Colțești nu e, desigur, „un succes răsunător”, dar nu-i putem contesta meritele.*

Viziunea anticipatoare a autorului, cu naivitățile de rigoare, e departe de a fi roză, mărturisind înțelegerea unor resorturi ale societății contemporane. Orașul ultramecanizat cunoaște aceeași polarizare a mizeriei și opulenței, agravată de forme noi de exploatare, ca lagărul de muncă al „inutililor“ — recte cei lipsiți de mijloace. Bolnavii și răniții a căror vindecare ar necesita o perioadă mai lungă, sunt uciși prin asfixiere, ca și invalizii. Poeții și cântăreții sunt trimiși în zonele de muncă, în vreme ce oficialitatea a decretat drept legale breslele hoților, incendiatorilor și traficanților de stupefiante. Actele de caritate sunt pedepsite cu un impozit de trei ori mai mare ca valoarea darului făcut, „pentru că aceasta denotă sentimente incompatibile cu timpul”. Și când Carlogan se indignează în fața nepăsării mulțimii în cazul rănirii unui om, spunând: „— Dar asta este neuman!... Nici n-aș fi presupus-o la niște oameni civilizați, geniul său rău, Balbino Ramund, ripostează: „— Ai uitat, se vede, că nu mai există oameni! E numai gheață. Și nu mai există civilizați, ci numai civilizație“.

În acest context, prezența Citapaxului, cu Forul de Salut Universal — „tot ce putuse imagina mintea omenească mai sublim și mai eficace în materie de garanție mutuală și nesiguranță planetară“ — pare și se dovedește a fi un anacronism. După opinia noastră, există aici mai mult decât un strop de satiră la adresa ineficienței Ligii Națiunilor, cu discursurile ei pacifiste, la umbra cărora se pregăteau micile și marile agresiuni.

Așadar, Pământul în flăcări! *e un roman al cărui interes rezidă mai cu seamă în extrapolarea lucidă a unora dintre tarele societății capitaliste de la începutul deceniului al patrulea. Mai putem adăuga cele câteva scene în care progresul tehnico-științific palpită în imagini sugestive: primul contact al lui Carlogan cu orașul tentacular, execuția uzinelor boemiene, zborul în stratosfera… Sunt reușite notabile, care ne fac să acordăm oarecari circumstanțe atenuante autorului pentru intriga cumplit de convențională (pasiunea mortală a lui Mircea Carlogan, seducerea nevinovatei Magia de către infamul Mister Blacke) și pentru limbajul uneori deficitar.*

pământul în flăcări

(fragment)

(Mircea Carlogan, delegatul Țărilor de la Dunăre în Forul de Salut Universal, vrea să părăsească Citapaxul, reședința acestui for suprem al omenirii de la sfârșitul secolului al XX-lea. El reușește să-l convingă pe președintele Forului, domnul Pacelom, că n-are rost să mai figureze printre membri, devreme ce nu e convins de utilitatea activității lor. Plecând, o ia cu el pe Magia, fiica președintelui, dornică și ea să evadeze din încremenirea conformistă a Citapaxului. Ajung amândoi într-un oraș înzestrat cu toate atributele civilizației ultramoderne. Mircea este angajat ca șef de secție la uzinele „Electro-glob”.)

PARTEA II-a

I

În cabina de celuloid masiv a Secției a XlII-a, „Energie și Incandescență radiată", a Uzinelor Electro-Glob. Un cârâit ușor și o lumină mică de un albastru pal se aprinse într-un aparat duplex. Mircea Carlogan, șeful secției a XIII-a, ridică sfera neagră de ebonit și-și plecă gura spre pâlnia de culoarea abanosului.

— Da, a XIII-a răspunse Mircea, mirându-se că nu vede chipul celui cu care vorbea. Televizorul era izolat. Omul nu ținea deci să fie cunoscut.

—Șeful de la a XIII-a ? se repetă întrebarea.

—Exact. În cabina de conducere.

— Cu atât mai bine. Aici Centrul Director. Ascultă:

În noaptea aceasta, între orele 24-1, veți căuta să atingeți tensiunea maximă, în sens circular. Se notează? Așa. Dumneata personal vei face această aplicare primă a coeficientului multiplicat. Cred că bănuiești rațiunea: unde electrice și herțiene par să invadeze sfera de influență a Electro-Globului, cu scopul de a ne paraliza activitatea. Toată fiziologia sistemului nostru de emisiune aplicat este astfel amenințată prin intervențiunea acestor unde turburătoare, de o virulență neobișnuită, lansate spre noi dintr-o sursă încă necunoscută. Se sesizează?

— Da, confirmă Mircea, grav.

— Așa. Centrul Director își pune toate speranțele în șeful secției a XIII-a, considerată pe drept cuvânt ca inima Uzinelor noastre. Referințele domnului Tendler te-au recomandat pentru această misiune.

— Voi căuta să satisfac așteptările Centrului Director.

— Perfect. Și acum, atențiune: Izolează complet cabina dumitale. S-a făcut? După natură și lungimea undelor ce ne supără — continuă vocea de dincolo — Centrul Director bănuiește că se află în fața unei intervențiuni boemiene și ca atare este conștient de greutatea neutralizării acestor intruși invizibili. Pentru aceea, tensiunea și voltajul nostru, la miezul nopții, trebuie să fie cel puțin la pătratul celor obișnuite. Numai astfel putem spera să realizăm necesarul proces de fagocitoză electrică și totodată să topim antenele emițătoare. Se pricepe?

— Da, răspunse Mircea, aproape mecanic, deoarece începea să se îngrozească la ideea unei asemenea încercări diabolice.

— Nu ignorăm, și desigur nici dumneata, riscurile

acestei îndrăznețe și primejdioase experiențe. Suntem însă nevoiți s-o încercăm. Altminteri, în curând, undele noastre nu vor mai putea aprinde o lampă, nu vor mai mișca un aerobuz și ceea ce este mai teribil, toate rachetele și sferoizii noștri, lansați în spațiu, vor fi loviți subit de apoplexie generală și vor cădea inerți la pământ. Înțelegi ce dezastru ar fi! Ar fi distrugerea noastră și ca întreprindere și ca centru superior de activitate radiată.

Cuvintele cădeau grele în timpanul lui Mircea. Mintea sa rătăcea deja în viitor, anticipând desfășurarea acțiunii pline de dramatism.

— De aceea, continuă celălalt, forța noastră radiată și incandescentă trebuie să fie de data aceasta de o așa putere, încât undele dușmane să se frângă și să se topească în masa radio-magnetică ce vom stabili-o în văzduh. Izbutind, nu vom întârzia apoi ca, mărind raza noastră de acțiune, să întoarcem vizita neamicilor noștri, cu efectul urmărit de dânșii acum. Șef al secției a XIII-lea, Centrul Director al Uzinelor Electro-Glob își pune toate speranțele în dumneata.

Convorbirea luă sfârșit.

Mircea Carlogan nu mai stete să analizeze ciudățenia și dificultatea situațiunei. Nu se opri nici chiar asupra pericolului în care peste câteva ceasuri se vor afla cu toții. Un gând de revoltă, pentru ușurința cu care nevăzuta conducere dispunea de lucruri și de oameni, îl bântui o clipă, dar omul datoriei se redeșteptă într-însul, hotărât și conștient. Se pregăti de lucru. Telefonă acasă Magiei, să-l ierte de întârzierea neprevăzută din noaptea aceasta și o avertiză să stea liniștită, orice s-ar întâmpla. Acest: „orice

s-ar întâmpla“, îl făcu să se cutremure, dar se simți fericit la gândul că fata n-avea cum să bănuiască înțelesul acestei preveniri. Apoi, șeful secției a XIII-a ridică izolarea cabinei sale. Trepidații amortizate și zumzet confuz de mașini în marș răzbiră până la el. Ecoul activității îl redete complet rolului său. Comandă scurt, într-o pâlnie:

— Să se oprească mașinile, să se treacă emisiunea la baterii, iar șefii de secții și cu „Centralul” să poftească în cabina de la a XIII-a — ordinul Centrului Conducător.

În mai puțin de două minute, toată uzina se opri, cu respirația gâtuită, și în alte două minute, treisprezece persoane în ținută de serviciu umplură cabina secției lui Carlogan. Nu era neobișnuit lucru ca Secția XIII-a să convoace pe cei de la celelalte secții, dar nu se întâmplase demult ca să fie chemat și „Centralul”, acest neobosit veghetor, cu simțuri de oțel, la coordonarea coeficienților radiați. Cu această notă de senzațional, Sfatul începu impresionant ca o conspirație. Mircea Carlogan, ascunzând motivul ca și scopul consiliului, se mărgini numai ca să arate ceea ce se cerea de la raioanele Uzinei și procedă la consultările de rigoare.

„Centralul” luă cel dintâi cuvântul și în raportul său arătă cum de trei nopți înregistra perturbațiuni în sistemul de lansaj și circulațiune; fiziometrul indicase intermitențe în circulațiunea cablară, adevărate sincope, cărora însă nu le corespundea nici un defect în funcțiunea mașinilor. Ceea ce însemna că izvorul acestor turburări era aiurea.

Șeful secției a VII-a arătă că, sesizat fiind de către „Central”, captase undele străine și reușise să le analizeze.

— Descompuse, aceste unde prezintă caractere

înspăimântătoare: au un voltaj de e.g. X *3/4* din X^2, de o lungime și o putere de penetrație aproape cubul alor noastre.

Numărul VII respiră adânc și-și șterse de pe frunte o nădușeală invizibilă.

Șeful de la a III-a veni să confirme fenomenul:

— Telemetrul s-a înclinat până la extremitatea aparatului, ceea ce înseamnează că undele izbesc cu forța unei distanțe de cel puțin 3500 km, distanță maximă a aparatelor Electro-Globului. Direcția este N-V, cu înclinație estică de 60°. Exact raportul topografic față de uzinele boemiene.

Carlogan tresări.

— Compoziția acestor unde — interveni, ca cel indicat, șeful secției a V-a — este cu aproximație: r.2.3.x.b. -4 x b.7, predominând helium cu accentuat specific soleil.

— Dar aceasta este îngrozitor! întrerupse Carlogan. Asta denotă că adversarii au izbutit să capteze parțial și electricitatea solară pe câtă vreme noi am rămas tot la producția mecanică și aeriană. Cum stăm cu rezervele.

— Dispunem de o rezervă de zece kilovați-ani, răspunse nr. IX, cu forța penetrantă de 50000 la secundă, pe 313 densitate.

— Și fundul?

— Fundul de trei ori normalul.

— Bun! făcu Mircea, pe care datele păreau că-l satisfac. Vom putea deci lansa o emisiune de anihilare chiar în noaptea aceasta.

— Pentru aneantizarea paraziților? întrebă grăbit Șeful de la a X-a.

— Exact.

Și Carlogan socoti că păstrarea secretului acțiunii se dovedea imposibilă în necesitatea de strânsă colaborare.

— Vom emite la densitatea aerului triplată, două molecule rezervă peste ionizarea normală a atmosferei, pe o sută kilometri rază centrală, în maximul cinci minute timp.

— Dar aceasta e curată nebunie, reacționă nr. X. Secția rezistențelor nu garantează de nimic și vă atrage atențiunea asupra urmărilor catastrofale, inevitabile. O asemenea concentrare de energie, lansată în aceste condițiuni, va sfârși prin a aprinde ca un trăsnet imens tot Electro-Globul, iar atmosfera devenită incandescentă va aprinde tot ce se mișcă într-însa.

— Adăugați la toate acestea conflictul ce se va isca între cele două soiuri de unde: mecanice și aeriene. Diferența de viteză și de greutate va face să topească totul în calea lor, observă șeful secției a XII-a, care avea în competința sa dozarea emisiunilor.

— În care caz ar urma să meargă toate dinamurile, cu maximum de voltaj, observă șeful de la a I-a, Secția Producției, iar producția se impune combinată cu toate absorbantele aeriene.

— În care ipoteză, cablurile de evacuare nu vor putea rezista și se vor topi sub tensiunea voltaică, remarcă nr. II, de la secțiunea rețelei de distribuțiuni. Parcă văd cum vor cădea toate comutatoarele din panouri, lovite de moarte.

O tăcere domni câteva clipe peste capetele îngrijorate.

— Domnilor, mi-am dat seama de greutățile ce se pun planului nostru, reluă Carlogan. Incidentele formulate de

dumneavoastră s-au impus atențiunei mele înainte chiar de a vă fi consultat, imediat ce „Centrul Director” mi-a făcut cunoscută deciziunea sa. Este în joc însă existența întreprinderilor noastre și, ca atare, trebuie să riscăm totul pentru tot. În realizarea dispozițiunii centrale, cu concursul dumneavoastră, voi experimenta și un dispozitiv, invenție proprie, ce ar putea avea rolul să coordoneze forțele declanșate și totodată să mărească rezistența aparatelor. Cu voia colegului de la Secțiunea rezistențelor, voi face verificarea „rezistentului meu superlativ”. „Centralul“ va transmite în aer semnalul ca la orele 24 și 50 minute toate vehiculele aeriene, suspendate și interspațiale, ce se vor afla sub 60 000 metri, să se înalțe deasupra acestui plafon pentru zece minute, iar acelea care nu ar putea executa această manevră, să descindă. Celor cablate și rulante li se va aplica tripla siguranță la extremități și autobuzele vor rămâne garate. În edificii și clădiri particulare, se va întrerupe cu desăvârșire orice curent sau transmisiune. Într-un cuvânt, tot ce există ca energie aplicată pe raza știută să aibă legătura întreruptă și izolarea asigurată. Iar la orele 24 și 51 minute vom lansa, domnilor, spre cer, cea mai formidabilă flacără ce s-a înălțat vreodată de pe pământ.

Șefii se înclinară și ieșiră, gravi ca generalii pe un câmp de luptă, în ajunul bătăliei decisive.

În somptuosul cabinet al „Centrului Director”, toată cârmuirea uzinelor, în cap cu Președintele, Norman Feruson, Regele Electricității intercontinentale, sosit anume din America, se sufoca de emoție și fremăta de

nerăbdare. Respirau adânc și pe rând, iar ceasornicele li se lustruiseră, circulând grăbite de la buzunar spre ochii miopi.

— Mă tem că ne-am grăbit, scumpe domnule Tendler, încredințându-ne soarta acestui necunoscut, grăi rece Președintele, către garantul lui Mircea Carlogan. Riscăm totul fără să avem un procent de siguranță, măcar siguranța că nu vom sări în aer, sau nu vom fi fripți ca pe un scaun electric.

— Dar, papa, riscul este de esența și a rasei, și a epocii în care trăim, interveni cu glas ascuțit, dar ferm, de femeie. Și apoi, îmi place să cred că printre noi nu este nici unul care să admită o existență prin compromis sau să accepte o stare de inferioritate la discreția altuia — se completă femeia, mușcându-și buzele ca într-o zăbală nevăzută.

Vorbise Miss Rio-Ro, fiica Președintelui Feruson, care își însoțise părintele, neînțelegând să se lipsească de un spectacol unic. Fata era încarnarea desăvârșită a frumuseții anglo-saxone, încrucișare de frumos și sălbăticie: înaltă, suplă, cu mușchi agitați sub epidermă, ca o cârlană pur sânge, cu ochii de un albastru închis, cu brațe și gambe neastâmpărate. Siluetă nervoasă de amazoană călare, la început de cursă. Din adâncul ochilor safirici porneau fulgerele voinței și ale cutezanței. Părea că ține în mână o cravașă și pe cap un coif. Miss Rio-Ro era frumoasă, o frumusețe în marș. Cuvintele ei impresionară auditoriul și figurile smolite și dungate adânc se uniră în aceeași resemnare opacă. Toate gândurile se duseră în același timp spre omul din cabina secției a XIII-a, spre

Mircea Carlogan, omul uriaș, care se contura în mintea și în speranțele celor prezenți ca un nou Atlas ținând pe umerii săi Pământul.

Iute și puternic vibra inima miss-ei Rio-Ro. Temperamentul ei avântat, toată ființa ei predispusă spre forță și supranatural îl voiau pe omul necunoscut de dincolo, ca întruparea idealului bărbătesc contemporan. Nu și-l putea închipui altfel. El era stăpânul din noaptea aceasta, care veghea la viața lor și avea să-i susțină cu brațul său, trecând puntea întinsă peste Infern. Idealul căutat cu sete de toate Rio-Ro-ele acestui sfârșit de secol cotropea fantezia americanei.

Un gong invizibil bătu 24 de lovituri, care de astă-dată răsunară solemn și lugubru. Un freamăt de teamă nereținută umplu cabina.

„Numai el, omul formidabil de la a XIII-a, lucrează nepăsător și teribil ca fatalitatea” reflectă Rio-Ro, omagial.

Mircea Carlogan reintră în cabina secției sale. Se simțea agitat și nu-și putea înfrânge tresăriri nervoase. Se așeză pe un scaun și rămase așa cu ochii fixați într-un punct din neant. Se surprinse în această poză de al doilea Faust, mai nebun, și se îngrozi. Un ceasornic mărturisi 24 ore și 35 minute. Trebuia să se miște, să acționeze, să dispună de ființa sa. Broboane de nădușeală se prelingeau pe fruntea-i înghețată și o înțepenire se insinua cuceritoare spre pieptu-i. Nu cumva avea să fie nebunia? Orice, numai aceasta nu. „Trebuie să trăiesc, să fiu viu, și să domin totul — și pe mine — se oțări Carlogan. Așadar — înainte !“

Mai erau șapte minute până ce Olimpul avea să-și descarce făurăria spre stele. Mircea întrebă „Central“-ul dacă s-au dat avertismentele cuvenite și pe șefii de secții dacă sunt la punct. Un „da“ general, vibrând de emoție, sosi de la toți. Oamenii erau la posturi, personalul inferior, ignorând cele puse la cale, de asemenea. Ceru legătura telefonică și televizică cu toate serviciile, precum și drum liber înăuntrul și în afara uzinelor.

Într-o clipă, sub ochiul lui Carlogan se adună tot Electro-Globul și ținutul înconjurător. Avea aici, în oglinzile sale, tot monstrul acesta, însuflețit mai adineauri, cu mașinile deocamdată nemișcate, parcă odihnindu-se ca să se azvârle apoi într-un salt fantastic. Bestii preistorice care ne încordează și se trag înapoi, ca să sară imediat asupra lumii întregi. Iar lângă mașinile încordate de așteptare stăteau oameni, cu respirația reținută, așteptând semnalul, ca aprinzătorii de fitiluri.

Mircea nu se putu opri de a gusta un simțământ de mândrie și de orgoliu. Ținea sub comanda degetului său puteri capabile să provoace un cutremur. Îl ispiti chiar gândul că e un mic Dumnezeu și crescu apocaliptic în conștiința sa. Se ridică solemn în picioare și își apropie gura de o pâlnie.

— Atențiune! strigă dânsul. Pământului și oamenilor.

În câmpul televizorului se amestecară frenetic și agitați servanții, brațe se îndreptară spre butoane, pârghii și manivele.

— Rupeți contactul! comandă el din nou.

Un om — undeva — împinse transfigurat o pârghie enormă ca un macaz. Mai erau două minute. Nervii se

zbârleau sub piele, arterele amenințau să plesnească.

În cabinetul „Centrului Director”, grupul de oameni se ghemuise ca un arici. Măștile corporale îi transformau în scafandri tereștri, și din creștetul fiecăruia pornea firul metalic al paratonerului de cameră. Se împinseră anevoie spre terasă. Mai erau trei minute. Un spectacol grandios se înfățișă ochilor ascunși înapoia sticlelor de celuloid. Din poala cerului se desprindeau puzderie de vehicule luminate, zorind spre pământ, ca un stol de păsări la apropierea furtunii. Se scurgeau grămadă ori răzlețe spre adăposturi, brăzdând aerul cu traiectorii strălucitoare. Văzduhul era în panică. În curând, pe cabluri licăriră ultimele lumini. Câte un bolid întârziat se rostogolea spre pământ, ori se avânta, smucind, spre tărie. Iute, atmosfera rămase pustie. O liniște, cum nici Dumnezeu n-ar fi izbutit s-o impună în vacarmul de sub picioarele sale, cuprinse tăria și pământul. Întunericul învălui totul, ca în pragul Zilei de Apoi. Ghemul de nervi din Rio-Ro se răscoli satisfăcut.

— Sublim! se extazie dânsa, cu ochii la spectacolul din față și cu gândul la regizorul nevăzut.

Pământul încremenise, ca în vremea când viața încă nu poposise pe spinarea lui. Redevenise un Glob întunecat și adormit, supus acum unei experiențe de reîntinerire. Va rezista oare bătrânul pacient, sau va sucomba pentru vecie?

— Gata. Lansaj! tună Mircea în pâlnii și în oglinzi.

O manevră generală, un asalt de brațe și mușchi, o mișcare de sinucigaș apăsând pe același trăgaci, un pârâit de schelărie, o zguduitură, un țipăt strident și…

Mircea abia putu prinde clipa în care un fulger enorm spintecă întunericul, șerpui spre cer, plesnind ca un bici cu mii de cozi în bolta neagră; îl mai văzu cum se despică în milioane de fire arzătoare și cum, sus de tot, aprinse într-o vâlvătaie toate orizonturile... și căzu fără cunoștință pe scaun.

Când se dezmetici, era iarăși tăcere de mormânt. Nu mai mișcau nici oameni, nici mașini, nimic. În oglinda televizorului, totul zăcea fără viață, mașinile se opriseră la momentul prefixat... dar oamenii păreau morți. Vru să-și strige victoria, victoria lor, dar puterile îl părăsiseră; după marea încordare venea sleirea. Începu să plângă, plânset liniștitor, plânset de om.

„Centrul Director” și îndeosebi Miss Rio-Ro, după ce viața începu să circule prin arterele monstrului de fier și carne, după ce putu să măsoare întinderea victoriei repurtate, voi să cheme pe omul fantastic de la a XIII-a și, rupând cu tradițiile în vigoare, să-i mulțumească și să-l felicite. Dar la chemarea superioară nu răspunse nimeni. Mircea plecase. Jenă sau modestie, eschivarea aceasta nu impresionă ghețarii cu chip de om care aveau să culeagă roadele victoriei repurtate de un oarecare șef de secție, salariatul lor ca oricare altul. Femeia însă avu prilejul să încerce și un alt sentiment: Dorința de a vedea omul crescuse acum în raport direct cu întârzierea provocată de nepăsarea lui. Și pentru întâia oară, nervii suveranului personaj femenin nu-l lăsară să doarmă.

Absența eroului se prelungi și în ziua următoare. Aceasta era prea mult și cu totul inedit în viața lui miss

Rio-Ro. Carlogan era de acum condamnat. Mister Feruson, străin de aceste preocupări interne, își luă amazoana și porni cu trei mii de km pe oră înapoi. Rio-Ro considera acest drum ca cel din urmă răgaz acordat victimei sale.

(După izbânda operației întreprinse împotriva uzinelor boemiene, Mircea Carlogan devine omul de încredere al Centrului Director. Orbit și de pasiunea pe care i-a trezit-o Rio-Ro, el îi electrocutează pe cei 200 000 de muncitori din lagărul „inutililor”, răsculați împotriva Electro-Globului, iar apoi distruge Citapaxul, a cărui politică pacifistă contrariază planurile potentaților convinși de virtuțile regeneratoare ale războiului. Aceste crime îl tulbură însă adânc, provocându-i un șoc cu urmări catastrofale: Mircea incendiază întregul Pământ, el și Magia (pe care o neglijase multă vreme) fiind unicii supraviețuitori — și totodată întemeietorii noii omeniri.)

ILIE IENEA

Declarat „Roman“ chiar de pe coperta exterioară, Ard luminile-n Vitol *e mai curând un jurnal de adolescență, din ale cărui notații se încheagă imaginea unei societăți eliberate de multiplele traume ale anului 1937: „Durerea expresiei «pâinea cotidiană și asigurarea existenței» se pierdea, fără rezonanță, în conștiința contemporanilor Linuei și fără opriri comentatoare, printre filele enciclopediilor. Muriseră prejudecățile, superstițiile, prostiile. Dumnezeul întregii lumi era binele, adevărul și frumosul, iar crezul general: cultul forțelor intelectuale ale omului“ (pag. 158–159), sau „Îmi cunoscui strămoșii, într-un film de război stupid! Asistai la activitatea mitralierelor, a tunurilor, a gazelor. Luai cunoștință cum zboară în aer mâini, picioare, capete de om. Văzui nori de avioane combatante, piloți carbonizați, sfârșiri în sârmele ghimpate, scufundări de crucișătoare, omoruri demente“ (pag. 216).*

Autorul, scriitorul timișorean Ilie Ienea, pare influențat de ideile socialiste — chiar dacă realizarea lor e trecută prin filtrul utopiei, cum o demonstrează, de pildă, importanța atribuită rolului unificator al limbii universale create de Dirulo Sagafun. Înlăturarea inegalității economice și sociale a deschis zăgazurile afirmării multilaterale a fiecăruia — și fiecare e savant și artist. Știința a înregistrat izbânzi remarcabile. Pe câmpuri, mașinile agricole sunt conduse de roboți. Există orașe construite în întregime din sticlă. Învățământul, transformat din temelii, folosește pe scară largă proiecțiile

cinematografice și călătoriile aeriene. A fost găsit leacul fiecărei boli. Și oamenii pregătesc marea aventură a zborului interplanetar... (Anacronice sunt doar automobilele și trenurile tip 1937).

Prezentat astfel, romanul poate apare liniar și neinteresant. Dar Ilie Ienea e departe de a concepe viitorul ca o sărbătoare continuă. Tendințele conservatoare există și se exprimă fără ocol:

„Zborurile interplanetare sunt utopii sortite ca să ajungă sub lespedea funerară a încercărilor ratate. Căci nu exista forță capabilă să scape din cătușele gravității chiar dacă s-ar uni toate energiile de pe Pământ

Scriitorul nu eludează nici pericolul tehnicizării excesive, utilizând un simbol care avea încă prospețime: „E suficient să atingi un buton magic pentru ca tot ce-ți poate inventa fantezia să ai imediat la îndemână. Nu știu însă dacă umanitatea „butonului magic“ a tranșat litigiul capital dintre antagonismele tendințelor noastre”. Permanența acestor antagonisme e sugerată și prin misterul morții lui Bion, adolescentul cu bizare obsesii metafizice.

Ard luminile-n Vitol *își păstrează totuși caracterul eminamente optimist și în finalul care ne deschide brusc un orizont nebănuit. După moartea omenirii din* O tragedie cerească *și* Sfârșit, *după trista supraviețuire a cuplului din* Pământul în flăcări!, *debarcarea vitolienilor Linù și Taav e investită cu blânda gravitate a legendei. Apoi este rostit cuvântul-cheie: Atlantida. Și cei mai înflăcărați paladini ai darvinismului se lasă seduși o clipă de mirajul originii noastre stelare...*

Desigur, cartea ar fi avut mult de câștigat dacă autorul s-ar fi împotrivit cu fermitate verbozității care-i asalta condeiul. Acumularea de imagini contorsionate îngreunează lectura, ca și utilizarea fără deplin discernământ a regionalismelor. E păcat, pentru că finețea cu care sunt surprinse nu o dată reacțiile intime ale eroilor părea să cauționeze un succes menit să depășească limitele interesului oarecum specializat.

ard luminile-n vitol

(fragmente)

Se auziră trei lovituri în ușa lui Taav.

— E voie!…

Nici o mișcare.

— E voie! repetă el.

— Așadar, e permis? se mai întrebă de dincolo.

— Neapărat Vony Meninor! Ești bine primit!

— Bine! în acest caz nu deschid. Prefer să stau afara.

— Dacă îți produce plăcere, fie.

— Discutăm prin ușă… Original. Tu știi că pe mine mă plictisesc formele uzuale, Taav. E banal să șezi în fotoliu, nas în nas, și să te faci moară verbală.

— Am părere gemenă Vony! Tu rămâi afară…

— Bine!… Adică nu! În acest caz plec!

— De ce Vony?

— Luminos ca ziua! Mă indispun oamenii care au părerile mele.

— Ești dificil azi Vony. Ai dormit rău?

— Ce întrebare! Așa e firea mea: subtilă. Caut finețe, rafinerii, nuanțe submicroscopice…

— Și le aflași dincolo de ușă?!

— Fără îndoială! La tine în cameră aș privi la tablouri, oglindă, statuete, covoare… Lucruri vechi, cu două cuvinte. Văzute și răsvăzute. Nimic nou. Postura prezentă e inedită.

— Să-ți fie de bine, cu atât mai mult.

— Bine… În acest caz, pentru că te bucură, rămân pe

loc.

— Nu dorești să-ți ofer și un scaun?

— Dacă mi-l dai fără să deschizi ușa, da!

— Imediat… L-ai primit?!

— Sigur! E admirabil. Vino să mă contempli.

— Nu mă interesează mutra ta Vony, drept să-ți spun.

— Taav!

— Zi!

— M-am întâlnit cu cineva pe bulevard.

— Și?

— Te privește…

— Cum?!

— Mi-a dat o scrisoare pentru tine.

— De ce nu mi-o predai?

— Poftim!… Ai primit-o?!

— Îți mulțumesc Vony! Da!… Așteaptă-mă până o tai. Ți-o citesc și ție… Ascultă!

— Ascult!

— „Vitol, la anul 10 000. Taav, nu te supăra că te deranjez. Neavând încotro a trebuit să recurg la tine. Factorul poștal care îți aduce plicul meu mă intoxică cu interminabile baliverne și ca să scap de el ți-l expediez ca dar. Tu fii prudent și ține-l la ușă. Urfa.“ Auzi Vony?

— Te-ai păcălit!

— Vony!

— Nu m-ai auzit?!… Ai plecat?

Taav se duse și deschise ușa.

De afară năvăli o cascadă de râs sincer, iar nasul acvilin al lui Vony Meninor (pictor și prieten), escortat de două tăieturi migdalate, în cari scânteia câte un iris de

culoarea oțelului sub o frunte oblică decorată cu păr negru, intră la Taav în casă ca un portret sortit să schimbe subit în bine atmosfera camerii.

— Secrete!... Îți aduc secrete, rosti el conspirativ închizând ușa. Dar, în prealabil, te rog să-mi divulgi cum te-ai simțit la recepția lui Zait Ramun.

— De unde știi că am fost acolo?

— Secret!

— Pentru mine iar e secret!

Vony Meninor începu să se plimbe.

— Că ai fost?

— Nu, că am fost ori nu!

— Ocupă loc Vony.

— De ce?

— Pentru ca să compensezi felul petrecut în anticameră.

— Detest șederea.

— În consecință nu ești bun de pilot.

— Face robotul pentru mine.

— Nu e suficient... Beția aerului stă în degetele tale.

— Beția aerului? Lupta cu vidurile și cu frigul!

— În ea e secretul navigațiunii, sus.

— Invoci și tu secrete!!... Pentru simetrie?!

— În scop mai înalt! Vreau să te convertesc ...

— La religia azurului?

— ... la cultul fotoliului întâi și după aceea restul vine... în zbor.

Vony Meninor se opri privind spre ferestre.

— Un accident?! se informă Taav.

— Mai grav!... Tortura unui secret cosmic, pe care nu

sunt capabil să-l deschei, mărturisi Vony Meninor serios.

— Arată-l.

— Taav… Cunoști de la recepția lui Zait Ramun problematica civilizației de mâine. Admițând că există globuri pământești în univers pe cari cresc plante și animale, tu ce crezi despre viața de acolo? E identică în raport cu a noastră? Broasca e broască? Măgarul oriunde are urechile lungi?

Taav fu surprins.

— Din analiza aeroliților și spectrului solar s-a constatat că toate corpurile cerești au compoziția la fel, Vony. Din această premisă nu-i greu să tragi concluzia. Unde sunt oceane afli și rechini. Fiindcă același mediu va produce fatal aceleași creaturi.

— Simpatic! Dar ce ar fi să nimerești în plin miocen un glob pământesc?! Sau când descinzi din avionul-rachetă să te întâlnești, cum s-ar zice într-un limbaj patrupedic: bot în bot, cu un megalosaur!

— N-ai avea decât să-i întinzi biletul de vizită.

— Iar el, din spirit de ospitalitate, cu siguranță că te va invita instantaneu să-i iei un interview gastric și precum e uzul, în asemenea situații, tu vei urma itinerariul triumfal de care se bucură unanimitatea gazetarilor de curaj: îi vei ieși pe sub coadă, peste o zi, două…

— Ești fantastic, Vony! Și ca preț al calității rătăcești o convorbire în digresiuni. Pe mine mă frământă altceva, strâns legat de nedumeririle tale cu „urechile lungi“…

— Pardon!…

— În domeniul chimiei anorganice și organice eu îmi închipui că nu te-ai putea împiedica, pe nici o palmă de

pământ, de mistere. Nu tot astfel cuget despre viața spirituală de pe alte globuri. Presupunând că și ele ar fi de etatea solului nostru și de suprafața lui, se naște întrebarea dacă mersul culturilor ne este paralel. Gustul oamenilor ipotetici de acolo oare, în cazul când de fapt ar exista, s-a cristalizat, după mii de ani, ca aici, în romane, în simfonii, în școli, în tehnică?!… E singurul lucru care mă interesează până la incandescența. pasiunii, demult…

Vony Meninor prinse momentul.

— Taav, chestiunea asta e palpitantă pentru fiecare cetățean al lumii. Chiar de aceea am venit la tine!

— A, numai de aceea?!

— În împrejurări similare și tu ai fi activat în același mod… Uită-te! exclamă Vony Meninor, întinzându-i un ziar. Sunt câteva minute de când apăru.

Taav luă calm ziarul.

— Ce-i în el?

— …

Îl desfăcu. Aruncă ochii peste titlu: „Vitolul seral". Din jos: „Noua tentativă de zbor interplanetar, pregătită de profesorul Zait Ramun". Uită subit că Vony Meninor e de față și se apucă să citească febril: „După atâtea încercări eșuate, în ultimele milenii, privitor la stabilirea unei linii de comunicație cu o altă planetă cerească, mintea omului n-a cedat și noi avem favoarea sorții de a vă anunța că marele eveniment despre care a vorbit nu demult, în fața microfonului, Grenuv Tamin, se va produce în curând. Cunoscutul profesor de fizică de la universitatea din Vitol, Zait Ramun, a terminat, în colaborare cu cei mai de seamă ingineri, avionul-rachetă destinat să încerce în istoria

omenirii încă o avântare temerară înspre cer și a stabilit cu ajutorul astronomului. Liven Graenot ruta pe care va descrie-o aparatul printre astre. Obiectivul zborului e planeta Adariaga, situată în constelația Sunidiei, la o depărtare de 3 ani-lumină de noi. Harta de mai jos indică poziția planetei.

Ținând seama de iuțeala avionului-rachetă care e de 1 200 000 km pe secundă, deci de trei ori mai mare decât viteza luminii, distanța arătată se va face într-un an terestru. Avionul va fi condus de un pilot-observator, care va fi ajutat de roboți și va putea zbura douăzeci de ani-lumină.

Viteza aparatului, în contact cu atmosfera, se va putea micșora brusc până la două sute de kilometri pe oră.

Bineînțeles că hrana pilotului e condensată în pilule.

Data lansării avionului-rachetă se va fixa zilele acestea fiindcă pilotul, care va accepta riscul și măreția unui astfel de raid, are nevoie de instrucțiuni speciale privitor la harta cerească.

Zborul se va face cu ajutorul energiei unui kilogram de fier supus acțiunii de dematerializare. La întoarcere pilotul va folosi același procedeu.

Comitetul organizator roagă deocamdată pe amatorii piloți să se prezinte în strada Uoro nr. 9, pentru a fi examinați de o comisiune, în acest scop. Detalii :”

Taav se opri aici. Între sprâncene i se formă o tăietură.

— Vony! exclamă el.

— N-am plecat!

— Eu mă anunț ca pilot pentru avionul-rachetă care va pleca spre Adariaga! Mergi cu mine?!

— Ești nebun?! Mi se pare că în loc să citești ți-ai închipuit că literele sunt ciuperci, le-ai mâncat și ai deraiat!

Adună-ți mințile Taav, că dacă nu, brontosaurii nu te vor pune în farfurie!

— Atunci așteaptă-mă. Mă întorc cât se poate de repede.

Plecă strângând în mână ziarul.

— Taav! îi zise Vony Meninor.

Închise ușa.

— Taav!... Taav!

Nu-i răspunse.

Strada Uoro nr. 9! Cobori în fugă pe trepte. Simți că-i vine cald. Când ajunse printre lume, crezu că nu mai răzbate. Se impacientă. Vână locurile unde aglomerația e mai mică. Ocoli oameni. Coti la colțuri. Sosi. Strada Uoro nr. 1, nr. 3, nr. 5, nr. 7, nr. 9! Se informă. Observă: „Comitetul organizator al zborului interplanetar de sub direcția profesorului Zait Ramun vă stă la dispoziție de la orele 16–19, etajul I, camera nr. 3“. Își scoase ceasul. 19 fără 10 minute. Urcă peste câte trei trepte. Intră. În față îi răsări o domnișoară.

— S-a mai prezentat cineva? întrebă el grăbit.

— Pentru zbor?

— Da!

— Nimeni, i se rosti liniștit.

— Foarte bine! Te rog să mă scrii pe mine: Taav Liedo, nr. aparatului de televiziune 3459.

Domnișoara luă notă.

— Mulțumesc, îi spuse Taav. Și ieși.

Când se întoarse acasă, Vony Meninor era plecat. Regretă că nu mai poate repeta cu el orele geologice. Din mijlocul biroului său îl acostă o hârtie piramidală, cu prestanță de monument. Întinse mâna spre ea. „Nu te supăra, citi el după ce o desfăcuse, că nu te-am așteptat. Mi-a fost imposibil să mai rămân. Fapta ta mi-a scos, din pământ, de la amibă până la noi, în șir, toate lighioanele zoologiei și în singurătate e neplăcut să vezi un astfel de exod, în care ți se arată colți de mărimea omului, reptile cu ochii roșii și păsări rivale avionului. Îți închipui la ce literatură ai ajunge cu asemenea monștri. Mie mi se arătă puțin. Tu nu te înfiori? Vony.“

Inutilă întrebare…

În afară de glob necunoscutul întrece orice încercare de a-l cuprinde. Însă, în același timp, te aștepți sau la vin clocot fioros (de ce, e imprecizabil!) sau la un calm pe care noi aici îl ignorăm. Între polii acestei posibilități se mișca aventura lui. Era stupid prin urmare să se sperie ori să se încânte…

Imită inconștient pe Vony Meninor, în plimbare. Și deși decretase că preferințele afective sunt nelogice, simți totuși o dimineață intimă în gândurile lui.

Silueta gestului făcut acum un pătrar de oră îi păru deodată simbol. Va atinge cu degetul lui cerul, își șopti el înveselindu-se. Iar dacă va fi zdrobit? Nu-i nimic. Cutezanța merită orice pedeapsă.

— Taav, auzi el de pe ecran, pe neașteptate. Recunoscu vocea Gundrei Liedo. O privi.

— Te așteptăm la cină, zise ea placid și dispăru.

Taav se înfățișă, nu peste mult, mamei sale și remarcând o lipsă întrebă:

— Unde-i Vitșo?

— Pe terasă, se anunță, de alături, cu glas baritonal, vizatul.

— Vă comunic o veste care vă va lua pofta de mâncare!

— Noi nu suntem impresionabili, afirmă Vitșo.

— Oricât de teribilă ar fi știrea?!

— Chiar să fie mai mult decât teribilă, supralicita

Vitșo apărând în ușă.

— Ați luat la cunoștință zborul interplanetar organizat de Zait Ramun?

— Da! Și? îl întrebă Gundra.

— Se caută un pilot pentru avionul-rachetă.

Vitșo înainta spre masă.

— Nu doriți cumva să vă permiteți o călătorie de agrement în eter?! continuă Taav.

— Ideea nu e de aruncat la coș! aviză Vitșo.

— Unde mai adaugi fericita ocazie de a scăpa de sub tirania anilor și a forțelor telurice, cari, moment cu moment, descamează pe om de forțe, rosti Gundra invitându-i cu mâna să se așeze.

Ocupară loc toți trei.

— Așadar, voi sunteți gata să vă angajați? voi să afle Taav.

— Fără discuție!... Aceasta ți-i vestea, care nu ne-a luat pofta de mâncare?! se miră Vitșo.

— Nu.

— Atunci?

— Pilotul care s-a angajat pentru experiența proiectată

sunt eu.

— Nu ne pui la încercare Taav? îl sondă Gundra.

— Deloc! înainte cu douăzeci de minute, m-am anunțat comitetului organizator din strada Uoro. Am fost primul.

— Felicitările mele Taav! Curajul tău îmi dă accente de mândrie, rosti patern Vitșo. Riscurile îți pot fi fatale, însă și succesul, în care cred, va deschide omenirii poarta la care se bate de mii de ani. Ce zici Gundra? Ai fi crezut?!

Se întoarseră amândoi spre ea. O aflară ușor aplecată și cu o imobilitate de statuie în expresie.

— Gundra? Ți-e nu-ți pare bine?... Mai înainte ai încuviințat?! îi zise Vitșo.

— E adevărat, recunoscu ea. Dar de mine se leagă o bucurie și o durere.

Tăcură. Un început de tristețe le căzu fiecăruia în farfurie, în loc de aperitiv.

— Nu pentru că Taav va călători pe un an, doi, ori mai mulți, ci fiindcă... Ei, nu, abrupse Gundra, dacă te-ai supus acestei misiuni Taav, ratific urările tatălui tău!

— Bravo! sări cu o treaptă mai sus Vitșo. Sacrificiul dă sens existenții. Te vom aștepta încrezători!

— Veți avea știri despre mine când voiți, ținu să amintească Taav. Rămân în contact permanent, și vizual, și sonor, cu Vitolul. Zi de zi vă voi transmite jurnalul meu de bord. Va fi interesant, nu? La miliarde și miliarde de kilometri de aici nu mă voi simți nici singur, nici departe... iar dacă se va realiza visul lui Zait Ramun, veșnicia se va apropia la un pas de noi. Bizar aparat e viteza, Gundra și Vitșo. Să nu vă supere că-i zic astfel. Mie îmi pare aparat însă. Unul care devoră timpul și ucide moartea. E

paradoxal?! înainte de invenția automobilului, media vieții omului era 80 de ani. De la el s-a înzecit, fiindcă în loc de șase kilometri pe oră a făcut șaizeci și mai mulți. N-a câștigat omul nimic?! Nu i-a fost lui necesar de zece ori mai puțină durată, decât anterior, pentru a-și ajunge scopurile? Cine susține, fără a se trezi ridicul, că un om, în automobil, nu realizează în 60 de ani ceea ce pietonul ar reuși să facă în 600? Dar de atunci! Avionul… Cu două sute de kilometri pe oră… (Calculați longevitatea vieții. Se urcă de la opt sute la câteva mii de ani!) Cu cinci sute, cu o mie, cu zece mii și, progresiv, până la avionul meu rachetă, cu 1200000 de kilometri pe secundă. Înmulțiți acum anii pe cari îi putem trăi! îi știți citi?! Hahaha! Nu ne apropiem noi de eternitate?!

— Ce-i ea? Eternitatea? întrebă Vitșo meditativ.

— Putința de a vedea într-o clipă totul! Eu mă duc spre ea…

— Ești cam patetic, aprecie Gundra vesel.

— Hahaha! Pentru tine!… Nu vreau să regreți niciodată pasul meu? îmi promiți?

— În calitate de cetățeană a lumii, da!

— Și ca mamă?

— La fel.

Taav fu satisfăcut,

— Mai mult, te îndemnăm, se entuziasmă Vitșo. De sute de ani eroismul zăcuse la naftalină. Reapariția lui ar fi provocat admirația noastră, ori de la cine ar fi venit. Fii împăcat…

Cinară discutând despre eventualele rezultate ale experienței la care se angajase Taav, pasionat. Peisajul

ceresc era tabloul de atracție. Culorile, muzica, senzația de sus îl interesa pe el, în primul rând. Asupra lor emiseră ipoteze peste ipoteze între cari intercalau cutare titlu de carte, teoria vreunui profesor și impresia lor. Intrară în probleme de fizică. Umplură de calcule o coală de hârtie. Trecură în bibliotecă și scoaseră din rafturi tratatele de astronomie pe rând, unul aducându-și aminte de un autor, altul de al doilea. Desfăcură hărțile astronomice. Purtară vârful de creion pe căi virgine. Scormoniră tot ce se scrisese despre Adariaga. Făcură planuri de civilizare a ei, în cazul când ar fi bună de locuit. O decretară loc de vilegiatură. Stabiliră diferite nomenclaturi în legătură cu ea…

Taav se retrase târziu. În camera sa, îl întâmpină amintirea vizitei făcute de Vony Meninor, ca un ban de bună dispoziție. Constată că-i lipsește mutra lui. Prinse manivela aparatului și învârti sacadat.

— Vony! agrăi Taav.

Îi apăru figura pe ecran.

— E incalificabil procedeul tău, Vony!

— Te-am rugat să mă aștepți.

— N-am avut răbdare, pentru că…

— Ți-au inundat lighioanele capul!

— Exact! Așteaptă să ți-le arăt…

Veni cu o pânză pe care se zvârcoleau, sfredeleau și rânjeau, într-un tumult uluitor, joavenile cuprinse în „hârtia piramidală.”

— O expui?

— Nu ți-o dau ție suvenir pentru avionul-rachetă. Te

duci?

— Probabil. Tu?

— Eu de preferință m-aș duce la culcare. Mâine… (Cineva strigă: Vony!… Vony!…“) Mâine vin la tine (I se repetă numele.)

— Ești chemat. Te dispensez, în seara asta. Dar să mă cauți întâi la aparat, dacă mă cercetezi, îl preveni Taav.

Ecranul rămase gol.

[………………………………………………………………………]

A doua zi Taav află pe Linù la fereastră. Intră.

Din oglinda clipelor funebre Bion apăru ca o elegie acum. Veșnicele sale întrebări chinuite trecuseră într-o aducere aminte tristă. Totuși ivirea lui părea sigură de după fiecare ușă, pentru că pe retina sufletului continua să trăiască. Iar vocea îi suna pe un disc de ceață pe care numai mintea îl aude și detaliul înșelător era primul strat din pudra uitării pe cutele suferinții.

În Vitol moartea era un fenomen pe care nimeni nu se hotărâse să-l oprească. Închiderea ochilor pentru totdeauna făcea ca o intrigă de film și nu trebuia să sperie, din educație împreunată cu convingerea inutilității. Dar afectiv problema se aduna într-o aliniere de corzi cărora un arcuș nevăzut le dădea expresie și intensitate, inevitabil. Cu ele pe vioara melancoliei deschise Taav ușa Linùei, într-o mișcare minoră. Camera se umplu de fluturi și deși nu vedea pe nimeni spuse intermitent:

— Am voit să vin ieri… precum promisesem… însă… în fața porții voastre am renunțat. Iartă-mă…

Răspunsul fu o multiplicare în zeci de direcții a

propozițiilor lui, pe aripi de ecou interior, după care auzi mătasea unui suspin reflex de două optimi. Începu să-și revină. Cernerea luminii se rări treptat, până la oprire.

Pe fața Linùei rămăseseră două urme.

— Doream să te întâlnesc, îi mărturisi ea… Convorbirea de alaltăieri proiectează o umbră sinistră asupra mea.

— De ce Linù?!…

— Înclin să cred că Bion s-a sinucis din cauza observațiunilor mele.

Pupilele lui Taav fulgerară.

— Nu Linù. El era destul de matur. Eu cred că a alunecat de pe pietre… La despărțirea ultimă îmi spuneai că te duci să-l împaci. Ți-a reușit?

— Aproape. Afară de o vagă nemulțumire, care sunt sigură că nu era din cauza mea.

Alte două optimi certificară o rană pe portativul lacrimilor.

— Noaptea nu sunt capabilă să dorm, continuă ea… M-am convins că moartea cuiva e reverberarea vieții lui. De ieri Bion trăiește într-adevăr în preocupările mele… îl adun din mii de locuri… Și din toate m-a uluit o fatalitate: predilecția lui pentru studiul gravității… Ea l-a ucis…

Succedară câteva segmente de pauză…

— Tu când zbori?…

— Nu s-a fixat încă. Înainte de amiazi am luat abia contact cu avionul-rachetă și mi s-au servit primele instrucțiuni. Sunt simple…

— Taav, exclamă Linù și tăcu brusc.

— Da!?…

— Dacă îți adresez o rugăminte mă refuzi? întrebă ea energic.

— La nici un caz!

— Orice ți-aș cere?!

— Orice!

— Mă iei cu tine?!

— Unde?!

— În Adariaga! Țin să știu și eu ce este dincolo de scoarța pământului.

Taav păli.

— Bine Linù, zise el, dar sunt riscuri!

— M-am gândit!

— Și ce spune Zait Ramun și Ala?!

— Ei mi-s cea mai dificilă baricadă. Cu toate acestea sunt decisă să trec peste ea. Mai ales că Zait Ramun e convins de succesul încercării. În cazul când tu m-ai admite le-aș comunica plecarea din avoin…

Taav fu paralizat de această întorsătură și fruntea i se încreți perpendicular.

— Îmi răspunzi cu minus?! întrebă Linù.

— Zici că nu ți-e teamă de nimic?!

— De nimic!

— Hm! Să-ți spun drept?!

— Da!

— Mic îmi produce plăcere propunerea ta. Însă…

— Însă interpretarea gestului nostru de către glob?!

— Să fie!

— În oceanul vidului eteric ea mai numără?

— E adevărat Linù. Fii deci soața mea de călătorie, poate spre moarte, poate spre viață!

[……………………………………………………………………………]
Restul problemei cu pregătirea zborului interplanetar a fost pentru Taav și amuzant și plictisitor. În faza primordială, luase contact cu membrii comisiei, fusese examinat și declarat ales dintr-un grup de nenumărați candidați ferm deciși să reediteze încercări care nu demult nu s-au terminat nici, cel puțin, în sarcofag sau în cremator. Din acest moment felul de a exista i s-a schimbat catastrofal. Îl asaltară păduri de amatori și reporteri cinematografici. I se solicitară, oriunde era întâlnit, autografe. Năvăli spre el o ploaie torențială de scrisori admirative de la poeți, filosofi, savanți, studente, elevi, profesori. Trebui să vorbească în fața microfonului și să se lase văzut de întreg pământul. Auzi conferințe despre el la radio. Ziarele îi consacrară pagini elogioase. Bughin Crat, într-un editorial, a încercat să demonstreze că aventura lui Taav echivalează cu descoperirea unei inimi simbolice, care, în caz de succes, va pulsa pe artere noi omenirea de mâine, spre o magnifică fizionomie atât morală cât și fizică. Pentru „cetățenii lumii“, profeția el, se va naște altă literatură, altă cântare, alte legi estetice. Fatal va veni și o înviorare de vocabular. Intelectul se va modifica mai întâi. Impresiile siderale vor determina o conformație deosebită în suflet. Și pământul se va reforma în dimensiuni pe cari nu se poate nici să ți le închipui.

Un capitol savuros fură pentru Taav caricaturile figurii sale, primite ca dar din partea lui Vony Meninor, care le colectase din toate publicațiile până când a umplut trei albume.

Cu Zait Ramun și Liven Graenot avea zilnic conferințe.

I se destăinuiră secrete astronomice și metode de investigație științifică. Studiă planul avionului-rachetă. Se familiariza cu aparatele din el. Luă la cunoștință rostul robotului-fotograf și robotului-pilot.

Paralel, informă și pe Linù despre fiecare eveniment, iar, după treizeci de zile exploratoare, clipa decolării, care avea să se producă în fața omenirii întregi, îi află mai mult decât pregătiți, pe amândoi. În acest răstimp însă Taav a trăit febril, uitându-se pe sine.

[……………………………………………………………………………]

Toamnă. Ca o agonie calmă. Lumina soarelui putea fi calificată de miere sau ceară de stup.

Peisajul vegetal renunțase de clorofilă. Numai Nivrada rămase aceeași. Dar Linù plimbându-se cu Sugor pe țărmul ei nu remarcă nici un amănunt. O trepidație dură, pe care o alimentau două umbre în luptă, îi țineau legate privirile de arătătoarele ceasului de mână. Vâjâia. Secundele îi intraseră în sânge și deveniseră palpitații.

La orele trei fără un sfert se duse acas și anunță pe Ala că se vor întâlni după zbor. I s-a încuviințat comunicatul.

Mașina lui Taav îi ieși în cale lângă Opera mare și peste cincizeci de minute Linù fu închisă în avionul-rachetă, cu discreție de complot.

Aici bătăile inimii se reîntoarseră în secundar. Gândurile Linùei reveniră și cu ele sosi Vitolul, Zait Ramun, Ala, Seida și o ființă lipsă…

Afară, la vechea aerogară din sud-vestul orașului, începură să vină cei două sute de invitați, ca să asiste la plecarea lui Taav.

Aparatele de transmisiune a zborului fură puse la

punct.

Apăru Taav. După el și Zait Ramun în aceeași limuzină cu Liven Graenot. Discutară. Puțin. Taav se îndreptă spre avion. Publicul înmărmuri.

Se deschise o ușă.

Se închise…

Și în locul rachetei nu se mai văzu nimic.

EPILOG

O frunză de palmier pendulă leneș.

— O vezi? întrebă Linù. Orologiul nostru!

Cerul era de spumă albastră.

— Îl simți? făcu la fel Taav. E plapuma noastră!…

— Oare câte ore sunt?!

— Iar întrebi?!

Linù își duse mâna la gură, ca pedeapsă.

— Nu te supăra Taav. Uitasem. Pentru noi nu mai există Timp și Calendar.

— În orice caz, pentru că voiși să știi, îți spun cât indică arătătorul impresiei mele: suntem înainte de răsăritul soarelui.

— Vai, atunci e târziu, se prefăcu ea. Trebuie să ne sculăm!

Sări în sus.

— Tu, Taav?!

— Mai stau. N-am de ce să mă grăbesc…

— Cum, nu faci baie?!

— Unde?

— În golf !

Taav privi spre mare.

— Ce liniștită e… îmi pare rău s-o turbur, spuse el.

Pe litoral se înșirau cocotieri și banani.

— Nici nu ți-e foame? voi să știe Linù.

— Aerul are gust de frișca și mă satur cu el… Dă-mi mâna!

— În ce scop?

— Vreau să vii lângă mine.

— Și?

— Să privim…

— Spre Vitol?

— Îl regreți Linù?

— Nu Taav. Deloc. Ceea ce nu mă împacă e starea Alei și a lui Zait Ramun. Aparatul de radioteleviziune ni s-a defectat înainte de aterizarea în Adariaga și de atunci câți ani sunt?

— Doi, trei, cinci, nu-mi dau seama…

— Și ei nu mai au nici o știre despre noi..

— Linù!

— Da!

— Îți dau un burete.

— Să șterg tristețea?!

— Mai mult! Aventura din Adariaga improprie pentru locuit și rătăcirile până când am ajuns aici, pe cari nu ți le mai număr! E bine că am văzut cerul Linù, nu de pe pământ, ci plutind în el. Nu-i enorm favorul nostru?! Adu-ți aminte despre tot ce ai simțit sus și i-ai comunicat lui Zait Ramun și prin el întregii lumi părăsite de noi.

Suprafața mării se umplu de aur.

— Îți place peisajul Linù?

— Ca și ție.

— Atunci uită ca și mine explozia de ieri a avionului-rachetă… Pământul e interesant, clima dulce, forțe avem. Cu aceste condițiuni, prin munca noastră, vom pune piatra fundamentală a unei civilizații, care se va urca, peste mii de ani, la înălțimea celei din Vitol!…

— Crezi că va fi posibil?

— Sunt sigur Linù! Omul tinde. Și atinge lent toate culmile!…

Soarele le surâse ca o pâine caldă.

Se sculă și Taav. Inspiră adânc și își ridică religios mâinile către răsărit.

— Dar cum să ne botezăm noua împărăție? întrebă Linù. Să-i zicem Vitolia?

— Nu, rosti surprins Taav. Noi suntem rupți definitiv de lumea veche… Ne trebuie o nomenclatură nouă… Să inventăm un nume! De pildă: At…

— E prea scurt!

— Atlan… Atlantida!

Linù aplaudă.

— Accept! Atlantida!!! Leagănul de mâine al culturii! Atlantida! Atlantida!…

Linù îl prinse pe Taav de mână și-l trase spre țărmul golfului. În scurt timp suprafața de oglindă a mării se frânse. Porni un val în larg. După el altul. Sute. Mii. Nenumărate…

Crescură copii la marginea apei, cărora li se spuse, de mici, o poveste frumoasă, dar neînțeleasă, cu oameni perfecți, cu mașini de zburat și cu vapoare miraculoase.

Copiii se înmulțiră multiplicând basmul și, în același timp, învăluindu-l, ca pe un sâmbur luminos, într-o coajă de ceață, care se îngroașă pe măsura veacurilor.

Și mitul, venit din ureche în ureche, trăiește și azi, printre noi, în peana unui întemeietor de religie ilustrată cu „alungarea din rai“…

VICTOR PAPILIAN

„Sunt un ins nu devotat, ci robit științei”, spune povestitorul din nuvela lui Victor Papilian Lacrima. *E, de fapt, o mărturisire a autorului, profesor de anatomie și autor a numeroase lucrări științifice, unele comunicând rezultatele cercetărilor sale asidue asupra scoarței cerebrale. Printre personajele cărții sale vom întâlni deci specialiști în diverse discipline științifice, biologi și chirurgi, fiziologi și psihiatri. Experiențele lor capătă nu o dată turnura fantasticului-științific, chiar dacă Papilian e mai curând din familia lui Villiers de l'Isle-Adam decât din aceea a lui Wells, încercând uneori să concilieze observația riguroasă a fenomenului cu interpretarea spiritualistă.*

De la Villiers, scriitorul a luat chiar mai mult decât tonul și atmosfera Povestirilor crude, *ideea nuvelei* Manechinul lui Igor *i-a fost sugerată, în mod evident, de una dintre aventurile odiosului Tribulat Bonhomet, chiar dacă omul de știință știe să-și fundamenteze mai convingător supozițiile fanteziste. Chirurgul Igor Iarotzki Voroniuc emite astfel ipoteza că „memoria nu e o funcțiune a creierului, ci a organelor de simț, a ochiului, urechii, nasului, limbii și pielei. După el, spune autorul, „imaginile vizuale erau reținute în ochi (ca diapozitivele într-o casetă de proiecțiuni), cele auditive în urechi (ca melodiile într-un caiet de note), cele tactile în piele, și așa mai departe; iar creierul, organ motor, neavând alt rol decât să le schimbe cu instantaneitate și după trebuință, ca jucătorul piesele de șah, însă în ritm de vârtej cosmic“. Voroniuc îi expune povestitorului și principiul teoretic al experimentului său:*

„omul moare cu chipul cel mai drag în memorie. Memoria imaginilor, după cum ți-am spus, își are sediul în ochi, și cum chipul drag are o realitate materială, el poate fi fotografiat chiar pe retină. Am imaginat un aparat fotografic de o sensibilitate extraordinară, care, aplicat pe ochi în răstimpul dintre viață și moarte, surprinde acest chip, făcând astfel dovada peremptorie a teoriei mele…”

Igor este ajutat să-și verifice teoria de iubita sa, Tatiana și de asistentul său, Serghie. Nemaisuportând grozăvia atâtor crime, Tatiana îl părăsește și începe să lucreze în laboratorul povestitorului, chirurg și el, care încearcă sa transplanteze ochii de șobolan la câine. Igor o urmărește, o ucide și-i scoate ochii. Peste câtva timp, sosește un colet în care se află ochii lui Serghie, cu fotografia Tatianei și ochii Tatianei, cu fotografia povestitorului. Acesta așteaptă lovitura supremă — dar Igor este omorât și el, iar în pachetul cu ochii lui se află fotografia Tatianei…

(Macabra ipoteză inițială îl va inspira și pe Oscar Lemnaru, în Ochii reflectați)

Un alt personaj al lui Papilian, fiziologul Modest Serghie din Ochiul cu două pupile, *e convins că „Ochiul are două feluri de sensibilități, una pentru lumină, cealaltă pentru culoare (…) Vreau să disjung lumina de coloare. Coloarea, fiica luminii, e și dușmana ei. Deci îmi trebuie o nouă pupilă, o pupilă străină colorii, o poartă de intrare numai și numai pentru lumină*

Povestitorul, din nou chirurg, face operația cerută și află că Serghie o voise pentru că o iubește pe asistenta lui, Sânziana Lambrior. Acum, fiziologul e fericit: „Înainte, și

pentru real și pentru iluzie aveam aceiași ochi... Iluzia era un concept al creierului, o părere. Azi, cu ajutorul acestor două pupile am disociat iluzia de real... sau, mai bine zis, am găsit realul iluziei. Eu cunosc acum ideile lui Plato... Ele există, nu sunt o concepție utopică... trăiesc cu ele, cunosc realul esențelor, absolutul". (în 1860, cuplul Erckmann-Chatrian își imagina Luneta lui Hans Schnaps *cu care se pot întruchipa până și ideile lui Kant: „le văd, sunt reale, pozitive, nu pot să am nici o îndoială în legătură cu existența lor, pentru că sunt accesibile simțurilor mele". O potrivire probabil întâmplătoare.). Dar Serghie cere chirurgului să-i astupe pupilele vechi, să i le lase doar pe cele artificiale. Fiind refuzat, încearcă singur operația, orbește și se sinucide. E rândul Sânzianei să vină la povestitor cu o rugăminte: „Serghie trebuia să cunoască iluzia, minciuna... eu, adevărul, concretul... căci aviatorul meu e un animal superb... vreau să-i văd fiecare fibră mușchiulară contractându-se, vreau să-i văd oasele, mișcându-se în încheieturi, vreau să-i văd inima zvâcnind... Și după cum vezi, am pupilele prea mari (...) Aș vrea să le reduc la jumătate. Mă supără lumina prea vie, mă distrag florile care-i plac atât de mult..."*

Profesorul de anatomie și cercetătorul scoarței cerebrale e atras în mod evident de cazurile limită, de zonele în care curiozitatea științifică și setea de absolut se învecinează, sau se identifică cu demența. În acest sens, Igor pare un decalc exacerbat al eroului lui Villiers de l'Isle-Aaam, medic renumit, care-și ucide pacientul ca să descopere cauza vindecării nesperate (Eroismul doctorului Hallidonhil).

Dar să nu dăm impresia că l-am considera pe Victor Papilian, în acest compartiment al scrisului său, doar un epigon întârziat. Între el și Villiers există o deosebire flagrantă. Povestirile crude *sunt, în bună măsură, o reacție violentă nu numai împotriva scientismului, cu exagerările sale, ci și împotriva științei însăși, pe care scriitorul francez o consideră vinovată de toate relele epocii. Papilian nu poate și nu vrea să uite că el însuși este „robit științei". Viziunea sa exclude categoric ironia, satira și sarcasmul lui Villiers. Chiar atunci când abordează teme pseudo-științifice sau de-a dreptul oculte, un pasaj ne amintește preocuparea lui statornică. În* Lacrima, *nuvelă agitând stindardul prăfuit al metempsihozei, aflăm, la un moment dat, că logodnica povestitorului, Mărgărita Damian, „a imaginat acel procedeu (...) potrivit căruia se pot calcula de pe fotografii și desenuri, ținându-se seama de anumiți coeficienți de stilizare, dimensiunile reale ale capului, frunții, feței și deci ale indicilor care servesc la determinările antropologice". Iar în* Pedeapsă, *poveste de dragoste unică, agrementată cu elemente simbolic — supranaturale, Alina, iubita locotenentului Zătreanu, mort într-un naufragiu, se lansează într-o adevărată apologie: „Tot mai mult îmi întăresc convingerea că minunile tehnicii moderne, cu care atât ne fălim, reprezintă numai o palidă imagine a științei viitoare. Închipuiește-ți o omenire stăpână a tuturor undelor universului... Gândește-te la niște istorici care nu vor răsfoi paginile mincinoase ale cărților... ei vor vedea și auzi de-a dreptul trecutul nostru în stele (...). Ei vor cunoaște toate lungimile de undă care transmit, din lumină în lumină, atâta vreme cât va dura*

universul, fiecare din faptele, gândurile și simțurile noastre... Atunci va fi judecata veșnică, atunci vom deveni nemuritori, căci întreg universul este o imensă cutie de rezonanță, în care nimic nu se pierde... și fiecare din noi vom fi proiectați vii, cu toate faptele noastre cele mai ascunse, până va exista pe pământ un ochi care să vadă și o ureche care să audă...”. Considerăm acest elogiu al științei întrutotul definitoriu pentru autor.

groază

Sunt un om tare. Fără laudă, nici prezumție, fac această mărturisire. Medic prin vocație și nu din întâmplare, ateu ireductibil, îmi conduc judecata fără nici o ezitare sentimentală, fără nici o cotitură poetică, ci practic, potrivit metodei fără greș a experimentului, între observația justă și gândirea logică. Moral, nu recunosc altă autoritate decât cea a codului penal; iar în viața mea sufletească nu simt deloc lipsa cunoscutelor articole de marfă curentă: imperativ categoric, bine suveran, justiție imanentă. Puterea rațiunii!... Atât. Și încă: să fie condiționată de mecanica unui creier sănătos. Potrivit acestui crez de cinste dus până la cruzime, mărturisesc deschis că sunt un om mediocru și că prietenul meu, Horovanu, a fost un om de geniu.

Geniu și mediocritate! E un fel de a vorbi. La urma urmei, geniul este o valoare estetică și creațiunea un aranjament estetic al unui mobilier comun. Iar Horovanu, fără ajutorul meu, ar fi fost inexistent cu tot geniul său, fiind complet inabil. Și experiențele, care ne-au dat celebritatea în strânsul cerc al savanților adevărați, trebuiau realizate aievea, altcum rămâneau ca ipoteze decorative, mobilizând fantezia geniului. Or, Horovanu la lucru era pur și simplu ridicul. De pildă, îi scăpa broasca din mână; la operație sau necropsie, degetele lui lungi și fine tremurau și se împleticeau între măruntaiele animalului. Pipetarea o veșnică amenințare să nu se ardă cu substanța caustică; iar cântărirea substanțelor la balanța de precizie un chin cu rezultatul totdeauna greșit.

În schimb, eu sunt înzestrat cu o perfectă abilitare naturală. Inteligența mea pare localizată în vârful degetelor. Am aici mai mult decât o sensibilitate: o intuiție. Pulpa degetelor găsește singură drumul nou, și pe cel potrivit, ca să-mi ajung scopul. Toate comunicările asupra reînvierii animalelor sacrificate experimental, apărute sub firma de colaborare Horovanu-Crăciunaș, au fost la fel lucrate: eu cu partea practică, de la sacrificarea animalului și până la reînvierea lui; el cu partea critică și conceptuală. Dar gândirea lui — aici siguranța mea logică se poticnește — avea ceva miraculos, o pricepere profetică, putând duce judecata nu în chip obișnuit, din gând în gând, din consecință în consecință, ci dintr-odată, printr-o intuiție directă, aspirând adevărul parcă din alt plan al vieții. Dacă n-aș fi ateu și materialist, aș crede că un dar divin îl inspira sau, că o putință specială de a comunica Dumnezeirii, poseda sufletul său. Dar așa... Sufletul? Sunt sigur: sufletul nu există!...

Și totuși...

Teoria lui Horovanu era o prostie. Lui însă, în calitate de geniu, i se trecea. Evoluțiunea, spunea el, trebuie privită nu numai în trecut, ca o zestre inevitabilă primită în moștenire, ci mai cu seamă în viitor, ca un bun dobândit personal. Diferențierea speciilor depinde, în primul rând, de puterea de captare a unui element de natură spirituală, și acest elan, combinat cu materialul spiritual dobândit, produce deosebirile dintre specii. Mai cu seamă omul... Ajuns în stadiul de față, menirea lui e să se spiritualizeze

tot mai mult, devenind fără îndoială nemuritor, aci pe pământ sau aiurea, în altă lume… Prostie. Prostie… Și totuși ea servea drept bază lucrărilor noastre de reînviere. Horovanu credea că animalul reînviat nu e același cu cel sacrificat. Eu îi râdeam în față și îmi vedeam de treabă. Conduceam lucrările după indicațiunile lui, pornite din aceeași prostie, injectând extract de embrioni de nevertebrate, combinat cu suc de alge (viața în primitivitatea ei), și rezultatele erau cele dorite. Putusem readuce la viață cinci cobai, patru câini, o pisică și douăzeci de iepuri.

Horovanu nu era mulțumit:

— Numai omul ar putea să demonstreze ipoteza mea…

— Asta te încurcă? îți servesc, la dispoziție, câți vrei… unii întorși din sincopa cloroformică, alții din asfixie.

— Nu, nu… Un om mort cu adevărat și înviat!… Acela singur ne-ar putea face dovadă…

Și Safi îmi încurca socotelile, Safi, amanta lui Horovanu. Sceptic față de iubirea femeilor, sunt sigur totuși că numai doctorițele pot să se mintă mai convins, realizând acel surogat amoros: amorul romantic. Fiindă dorința lor trebuie să forțeze obrocul greu al morții și fantasmele ascuțite ale durerii… Ideal, se purifică și se spiritualizează; omenește, își pierd însă toată vlaga și orice valoare. Așa se petrecea de bună seamă cu Safi. Femeia asta atât de cumpănită — chirurg practician, toată ziua pe drumuri între sanatoriu, spital și clientelă, în luptă aprigă de concurență cu cei mai mari chirurgi ai Capitalei, ca din

banii ei să întrețină laboratorul unde Horovanu și cu mine, ostracizați de știința oficială, executam experiențe de lux, fără nici un aport practic imediat — în dragoste își pierdea echilibrul.

— Inteligența, doar purificată prin iubire, dobândește virtutea cunoașterii… Atunci prinde problema formei, care, în importanță, depășește chiar pe aceea a vieții…

— Safi, îi răspundeam alături înadins, în puroiul trimis azi la analiză s-au găsit stafilococi, pneumococi… Fetiditatea lui însă ține la…

Safi pricepea manevra mea, zâmbea și imperturbabil își continua ideea.

— Crăciunaș, dincolo de iubire, în artă, inteligența descoperă secretul formei. Statuia… iată ecuațiunea în care se orânduiește problema. Statuia ne aduce din alte îndepărtări, din nesfârșita pace a spiritului, ordinea cea mare și necunoscută a lumii viitoare. În acest joc matematic, noi așezăm termenii cei mai grosolani: lutul și realitatea sensibilă. X-ul și Y-ul necunoscut, trebuincioși operei de artă, derivă din altă lume…

Erau ideile lui Horovanu.

— Nimic nu poate explica expresia omului, forma spiritualizată a formei. Privește la Sandi Horovanu… Nu lucrările-i de geniu, nici puterea lui de intuiție quasi-divină fac din el o făptură alta decât a muritorilor de rând… ci chipul, pentru care zestrea atavică e fără rost, capul oval, cu fruntea bombată, nu de presiunea creierului, ci de profunzimea privirii, și albul pieliței cu o viață parcă aparte de restul trupului… Toată teoria evoluției se prăbușește în fața surâsului său, și întreaga ambianță, de

la firul de iarbă și până la firmament, e incapabilă să explice magia unui cuvânt pronunțat de el…

De aceea, boala lui Horovanu am primit-o — fără minciună — cu satisfacție. Ne trecea pe tustrei la realitate, căci în mediul celor doi amanți încăpusem să mă prostesc și eu. Se insinuase o bănuială că Horovanu ar fi din altă esență. Dar așa, temperatura, durerea, slăbiciunea îl umanizau. Safi însă, care toată viața vizita bolnavii, nu credea în boala lui. Sunt convins că-l credea nemuritor. Dacă însumi eu începusem să mă îndoiesc!… într-adevăr, în timpul boalei, geniul lui căpătase un nou spor. Cu vocea gâfâindă, întretăiată de suspine dureroase, el îmi dicta conceptele lucrării și îmi indica timpii experiențelor, formulând de mai înainte și rezultatele. Și nu se înșela!… Cele mai frumoase lucrări le-am realizat atunci, sub porunca delirului. (Delir a fost, sau viziune extatică?…)

Moartea l-a surprins în astă postură. Ultimul lui cuvânt și parcă totdeodată poruncă, a fost: omul!… Am înțeles. Doar învierea unui om ar fi putut smulge marele secret naturii.

Nu m-aș fi așteptat ca deznădejdea amantei să fi fost atât de mediocră. În fața realității, Safi și-a pierdut prestigiul estetic: Se bocea ca o femeie de rând și, tot ca o femeie de rând, se flagela cu învinuirea de a nu fi fost de față la moartea lui. Ca și cum ar fi putut ajuta cu ceva.

— Să fi murit în brațele mele… să-i fi prins ultima privire… Ea mi-ar fi fost zestre sufletească pentru tot restul vieții.

Și apoi, cu necaz se îndrepta asupra copilului bolnav din Buzău, din pricina căruia nu fusese de față la moartea amantului.

— Un schilav, un păcătos, un nemernic… Să-l arunci de pe stânca Tarpeană… și monstrul ăsta trăiește, pe când el, el…

Și izbucni în plâns.

— Safi, Safi… o mustram cu blândețe, e mare durerea ta, înțelege… dar, oricum… nu uita… ești doctoriță, persoană dedată cu rigorile vieții…

— Nu pot, Crăciunaș… nu pot…

Și deznădejdea ei deștepta în mine o senzație de iritație plăcută. Sunt o bestie, recunosc… Dar adevărul e adevăr. Pe Safi durerea o despiritualiza, o făcea femeie și o apropia astfel de mine…

— Crăciunaș, fă, te rog, toate formele…

— Formele au fost îndeplinite în lipsa ta. Decesul anunțat, moartea constatată, dricarul…

Aci mă oprii. Nu știu pentru ce. Ca și cum aș fi avut jenă.

— Bine… Voi veghea toată noaptea lângă el…

— Safi…

Femeia își căpătase liniștea.

— Voi veghea toată noaptea lângă el și mâine în zori, plec.

— Safi, ce spui?

— Nu-l pot vedea pe catafalc… Mort, înțeleg… dar în coșciug, între flori, îmbrăcat în haine de mire… nu, nu vreau…

— Safi, permite-mi măcar să veghez alături de tine…

— Nu… singură…

Safi a intrat în visul meu, insinuantă și diafană, ca morfina în trupul unui agitat. Ațipisem în laborator, capul pe masa de lucru între diferitele borcane și tăvi pline de gângănii scârboase și plante imunde; m-a trezit doar prezența ei și treaz fiind, visam încă. Azi, explicație am: o alterațiune a senzațiunilor interne cenestezice. Dar atunci? Tăcerea era atât de adâncă și ea atât de frumoasă, încât poate doar conflictul dintre aurul părului ei și întunericul pământiu al miasmaticelor făpturi putea s-o turbure. Nimic omenesc nu recunoșteam în ea, nici chiar siringa încărcată.

— Crăciunaș, te rog… spuse ea, întinzându-mi siringa.

— Safi… mă speriai eu parcă mai mult de vocea-i necunoscută, decât de gest. Și din nou, acea senzație de deșteptare trează.

— Fă-mi bunătatea asta, Crăciunaș… Singură nu pot…

— Safi, Safi!… țipai deznădăjduit și cu fiecare țipăt treceam din ipostază în ipostază.

Nu mințeam. Posibilitatea morții ei ar fi fost pentru mine o catastrofă. Sunt o bestie, recunosc… dar în clipa aceea, în care făptura mea nu putea minți, o doream, și uram totodată pe mortul din camera vecină, capabil încă de a dezlănțui atâta pasiune.

— Safi, stai jos, te rog…

Ea m-ascultă. Era sub puterea mea de sugestie și eu sub a ei. În orice caz, senzația că mă deșteptam într-una, în etape, persista, deși treaz simțeam că sunt.

— Safi, tu nu poți să-mi ceri așa ceva… Eu nu te pot ucide. Tu trebuie să trăiești… Viața, iată datoria ta…

— Așa ar fi fost, dacă puteam să-i prind ultimul gând, ultima privire… Cu darul lor m-aș fi mulțumit tot restul vieții.

Ciudat! Vorbele ei nu-mi mai păreau absurdități, ci adevăruri posibile.

— Crăciunaș, ultimul lui gând trebuie să fi fost sublim… La răspântia dintre viață și infinit, el mi-ar fi mărturisit, dintr-o vorbă sau privire, întregul mister al vieții și al morții…

Începuse să mă convingă. Parcă toată nesiguranța și toate dibuielile lucrărilor noastre s-ar fi rezolvat în chip firesc. Era o noapte scoasă din calendarul zilelor obișnuite. Miriapodele și scarabeii începuseră să se agite în borcane.

Prin tufărișul algelor sclipeau scântei. Și Safi atât de frumoasă! Iar dorul meu creștea. Totdeauna mi-am dat seama că dorința amoroasă primează și împrejurarea de față mă convingea. Sufletul meu se zbătea pe loc ca în preajma unei mari descoperiri, care parcă plutea în aer ca un roi în jurul capului. Prin ea trebuia să dobândesc pe Safi. Și deodată izbucnii:

— Safi, am găsit!…

— Ce?

— Reînvierea…

Ea mă privea cu ochi mari.

— Îți voi reda clipa dorită…

Safi mă privea mereu.

— Voi învia pe Horovanu…

Aveam să îndeplinesc, în fine, marea dorință a lui Horovanu. Să experimentez pe om! Și cum?... Tocmai pe el! Câtă batjocură! Sau poate câtă cumințenie în această predestinare, ca trupu-i să verifice propria-i gândire. În orice caz, astea sunt considerațiuni tardive, atunci n-aveam răgaz de așa ceva. Duhul morții plutea în jurul și înlăuntrul nostru. Deveniserăm nesiguri ca niște umbre. Parcă eram cele două suflete ale lui Horovanu, unul de gândire, celălalt de iubire, ieșite din trup și orbăcăind în nesimțire în preajma mortului. S-ar fi zis că tot el conducea și acum lucrarea cea mare, menită să lămurească definitiv misterul vieții și al morții. Și totuși, trăiam mai intens decât în mod obișnuit. Ochii mei descopereau, în împrejurările acestea atât de turburi și contradictorii, secretul formelor armonioase prin Safi când și-a dezgolit bustul, pentru sânge. Îmi trebuia sânge. Sau, mai bine zis, lui îi trebuia sânge cadavrului vampir. Și sângele ei cald a curs peste pasta abjectă de viețuitoare inferioare, întru prepararea elixirului de viață. Indignat! Parcă o profanam! Da... eram treaz. O dorință nouă, necunoscută până atunci, mă prinse, să privesc și să mângâi umărul rotund al femeii. Mă preschimbasem; înțelepciunea cinismului meu pierise. Eu, care nu cunoșteam decât fericirea practică a amorului animalic, m-aș fi mulțumit doar cu atari senzații efemere. Era atât de frumoasă și darul ei atât de scump, încât atmosfera mistică dintre trupul mort și cel viu pătrundea și în mine cu un sentiment necunoscut de depășire a realului și concretului. Nu mai înțeleg nimic! Și totuși, așa era. Mă preschimbasem în poet, în artist; devenisem pur și

feciorelnic; altcum, n-aș fi putut trăi un sentiment atât de contradictoriu firii mele.

— Iute, Crăciunaș…

Safi era grăbită. Gândurile ei pluteau departe de mine. Atunci, m-am înfuriat. Observ: aceeași labilitate sentimentală. Din nou un sentiment de ură împotriva lui Horovanu. Mortul era mai tare decât mine, cel viu. Era mai tare și în dragoste și, poate, și în gândire. Căci dacă experimentul reușea, gândirea lui triumfa. Și aveam presentimentul că va triumfa tocmai fiindcă o încercam pe el. Trupu-i parcă era complice gândului. Și în clipa aceea aș fi vrut eșec total, să cadă experiența care, mie, avea să-mi dea celebritatea. Redevenisem bestie.

— Iute, Crăciunaș…

Rânjind parcă din toate fibrele trupului meu, am trecut la operație. Acum, altă senzație: curiozitate. Ce o să se întâmple? Dar și satisfacție. Horovanu era mort!… Mi-am înțeles sentimentul, înfigând bisturiul pentru prepararea vinei. Cadavrul are o moliciune alta decât a trupului viu. O simți prin lama cuțitului.

— Iute, Crăciunaș…

Eu însă mergeam încet. Ca la poker, filam… Să-mi prelungesc emoția. Din nou, același conflict sentimental. Gloria pe de o parte, invidia pe de alta. Superioritatea, pe care o recunoscusem fără cârtire omului viu, nu voiam s-o mai recunosc cadavrului. Reușita experienței tot pe el, în primul rând, îl glorifica; în al doilea rând pe mine. Mă gândeam dacă n-ar fi nimerit să întrerup injecția cu elixir de viață, când Safi a dat un strigăt.

— Trăiește!

Tresărind cu necaz, mi-am înfipt privirea în cel mort. Nimic. Tic-tacul ceasului din părete rima a mișcare artificială. Safi însă gâfâia de dragoste.

— Mai departe, Crăciunaș… Trăiește!…

— Nu-i adevărat… ripostai brutal.

— Ba da… Ba da… l-am surprins o mișcare în colțul gurii. Mai departe…

Cu necaz, continuai injecția.

— Trăiește! a țipat din nou Safi.

Și de data asta am tresărit și eu. În colțul gurii moarte am observat mișcarea.

— Da, da… Trăiește…

Acum, alt sentiment. Devenisem adevăratul om de știință. Uitasem chiar pe Safi și toate resentimentele mele împotriva lui Horovanu. Experiența singură mă interesa.

— Trăiește… făcu Safi în paroxismul dragostei.

Da… Așa era!… Horovanu se deștepta. Începuse să clipească. Safi surâdea extatic, așteptând parcă deșteptarea unui semizeu. Dimpotrivă, mâna mea ezita. De frică!… Experiența căpăta o nouă înfățișare. Aducea parcă din străfundurile ancestrale, larg deschise, magnele putreziciunii sub bruma înecăcioasă a vaporilor și o impresiune de viață nouă și puternică. Însă sentimentul penibil de micime și singurătate, pe care-l ai lângă un cadavru, se accentuase. Frumusețea și căldura vieții, adusă de Safi, pieriseră. Mă găseam sub primejdia unei alte puteri. Și aș fi fugit…

— Mai repede, Crăciunaș…

Vorbele ei sunau străine, răgușit. Atmosfera miasmatică se îngroșa în jurul nostru. Respira cadavrul…

Acum era sigur. Auzeam cum trage răsuflul parcă din alt aer decât al nostru, pe care îl exala, după ce reînviase organele lui intrate în descompunere.

— Crăciunaș!… țipă Safi.

Fără să vreau smulsei acul din vâna mortului. Horovanu se ridicase și privea. Dar privirea lui mă îngheță. Avea în ea ceva sălbatic și fioros. Nu voi uita nicicând. Fiindcă nu mă privea numai cu ochii, ci cu întreaga lui înfățișare. Oribil! Avea capul deformat, bolta frunții turtită și falca foarte mult împinsă înainte, într-o mișcare de pradă. Și nasul era turtit, cu nările lărgite transversal, ca și cum ar fi avut lipsă de mai mult aer, iar buzele deveniseră groase și buhave. Și unghiile îi crescuseră, și barba, și părul. Nu erau deformațiile morții, ci parcă deformațiile ancestrale reîncarnate în timpul morții.

— Sandi!… țipă Safi, repezindu-se în brațele lui.

Aș fi vrut s-o opresc, ferind-o astfel de un contact impur, dar puterile mele erau fixate în trup, îmi lipsea impulsul care să le dezlănțuiască. Și nu m-am dezmeticit decât în clipa în care Safi, cu un țipăt de durere, s-a prăbușit la pământ. O clipă a fost dar de neuitat: Horovanu își înfipse fălcile puternice în umărul amantei lui, sfârtecând toată rotunzimea celei mai frumoase părți a trupului de femeie. Sângele, care gâlgâia din rana ei, mi-a redat imboldul mișcării. M-am repezit să-l opresc. Și atunci — ce batjocură! — prin unul din acele misterioase procese ale creațiunii intelectuale, am emis — în pofida oricărei logici a împrejurărilor — o ipoteză științifică: amorul primează asupra oricărui instinct! Horovanu, la reîntâlnirea cu iubita lui, a vrut s-o îmbrățișeze, numai că

n-a mai știut să-și dozeze mișcările.

Când am ridicat însă privirea spre el, am crezut că înnebunesc. Cu totul alt tablou decât cel așteptat! Horovanu mesteca lacom bucătura lui, mușcând puternic falcă pe falcă, rumegând și sfârtecând totodată, în timp ce o salivă murdară se scurgea de pe colțurile gurii. L-am privit până ce a sfârșit înghițitura, și când s-a repezit din nou spre umărul lui Safi, atunci n-am mai putut rezista. Cu mojarul de metal l-am lovit în frunte. El a căzut mort definitiv. Viața, cu toată puterea fălcilor lui, era plăpândă însă.

Safi — n-am priceput nicicând — a intrat în ordinul Carmelitelor și a plecat din țară. Pot divulga secretul. Nici de justiție nu am a mă teme. Moartea lui Horovanu a fost constatată oficial și asupra cazurilor de reînviere legile n-au cădere încă. Dar chiar dacă ar fi să sufăr rigorile legii și încă n-aș pregeta. Experiența lui Horovanu îmi face gloria și atunci, ce piedică m-ar putea opri? Concluziunea mea acum e: foamea nu amorul constitue primul instinct! Lui Horovanu, în timpul morții, i se făcuse foame!…

Și totuși, o nedumerire s-a strecurat în Sufletul meu, de ateu inveterat. Reînviasem eu oare pe adevăratul Horovanu? Atunci ce se întâmplase cu acel complex de însușiri concentrate sub denumirea de suflet?… Sunt un om cinstit, în critică. Sufletul? Sufletul lui Horovanu. Iată ce mă încurcă de atunci.

I. C. VISSARION

În salutul adresat Conferinței pe țară a Uniunii scriitorilor, Tudor Arghezi spunea, la 22 februarie 1965: „Mă gândesc în momentul de față la talentatul țăran scriitor Vissarion (...) Să nu uităm că Vissarion a fost și un om de știință. Matematicile, fizica și chimia făceau parte dintre preocupările lui constante...”

Această caracterizare succintă e completată de Vissarion însuși, în prefața la Agerul Pământului, *intitulată „Explicații pentru cititori”. După ce-și mărturisește admirația pentru Jules Verne, ale cărui „basme științifice“ sunt astăzi „realități mecanice”, scriitorul face o mișcătoare profesiune de credință: „În povestirea aceasta pui iarăși o dorință generală, un ideal înalt al tuturor: pacea și înfrățirea între oameni, pacea obținută prin îndestularea cu hrană și cu de toate a tuturor oamenilor. Ideal vechi de când lumea, ideal greu de îndeplinit, foarte cu putință astăzi, ținând seama de progresele Științei”. Aceeași idee este exprimată și într-un alt basm științific al lui Vissarion,* Zapis împărat: *„Știința este putere și este încă cea mai mare dintre puteri”. Peste secole, formula lui Francis Bacon fecundează astfel gândirea unui autodidact mistuit de patima invențiilor utilitare. Și printre aceste invenții, copilul lui preferat era „captatorul de energie naturală“ sau „transformatorul”, care „strânge, absoarbe, copiază din energiile naturale aflate în mediul ambiant, și apoi le redă pe măsura absorbției, ca forțe dirijate, forțe mecanice, capabile de a executa sau de a produce lucru mecanic” (din prefața* la Agerul Pământului). *Una dintre*

ultimele lui cărți este intitulată, de altfel, Energie mecanică din mediul în care ne găsim *(1944) și constituie un fel de manual practic la îndemâna cititorilor...*

Creator al basmului științifico-fantastic românesc (am semnalat apariția unor elemente la Alexandru Speranță), Vissarion îmbină cu destulă fluență canavaua de tip folcloric cu miracolele aparținând mai curând repertoriului clasic de experiențe fizico-chimice, decât unei veritabile anticipații. La fiecare pas ni se explică temeiurile unor fapte, în termeni cunoscuți din manualele școlare: „Mașina nemaiprimind aburi a stat și electricitatea nu s-a mai produs", sau „Apa distruge fosgenul și acidul cianhidric", sau încă „Plantelor de orice fel le trebuie pământ băligărit, aerisit și udat la 2–3 zile". În Zapis împărat, *mașinile de luptă ale oștilor lui Paloș sunt deghizări transparente ale tancurilor, avioanelor și mitralierelor din arsenalul anului 1939. Adevăratul miracol este că senzația de hibriditate ne încearcă foarte rar, datorită probabil pasiunii autorului, care înnobilează totul.*

agerul pământului

(fragmente)

(Împăratul cel bun moare, lăsând trei feciori. Floreal, prâslea, pleacă în lume, renunțând la partea sa din împărăția pe care ceilalți doi frați o jinduiau cu o patimă excesivă. El îl salvează pe Agerul Pământului, un uriaș imobilizat în timpul somnului de mama zmeilor și de copiii ei, jumătate-oameni, jumătate-șerpi, care-l goniseră de pe insula lui din mijlocul mării. Floreal și uriașul se prind frați de cruce și hotărăsc să scape lumea de zmei. Ajung pe insulă și constată că dușmanii lor au împânzit-o cu capcane nu tocmai clasice: sonerii de alarmă, rețele electrice, un canal cu acid azotic, altul cu bioxid de carbon, stâlpi electromagnetici... Floreal o ucide pe zmeoaică și eliberează pe oamenii împietriți de vrăjile ei. Apoi, împreună cu Agerul Pământului și cu Țopler, un savant robit de zmeoaică, se pregătește să-i întâmpine cum se cuvine pe zmei.)

Acoperișul palatului era o suprafață întinsă acoperită cu beton, mărginită de un zid tot de beton de jur împrejur. Suprafața asta cuprindea ca patruzeci de pogoane, iar în centrul ei era o cameră de sticlă, cu acoperișul boltit și cu o lunetă îndreptată spre cer.

— Ciudat! vorbi Țopler. Zmeii ăștia cercetează și Cerul! Sunt învățați și cu toate astea sunt răi!

— Da, în toate odăile ce le-am colindat am găsit cărți, mii de cărți, vorbi și Floreal.

— Pentru ce mai vor să fie răi? se-ntrebă și Floreal… Eu nu-i înțeleg…

Intrară înăuntru.

Camera avea o formă circulară și se lăsa în interiorul palatului, ca patru metri, iar pe peretele ei circular, se vedeau, ca aproape în relief, unele camere ale palatului.

O masă rotundă în mijloc, circulară și ea, cu diametrul ca de 20 de metri, se vedea ocolită de scaune. Pe masă, butoane în grupe și numerotate toate, de la unu până la 3001. Alte butoane mai mărunte în jurul fiecărui buton mai mare.

— Ia să apăsăm pe butonul 3001, să vedem ce ni se arată, zise Țopler.

Apăsă și pe peretele alb al camerei circulare, ce o fi fost poate de marmură ori de sticlă, apăru laboratorul lui Țopler.

— Ah!... e laboratorul unde am stat închis. Un binoclu răsări dintr-un scob în masă, de lângă buton, prin sărirea la o parte a unei clape.

Floreal luă binoclul și se uită prin el pe perete unde apăruse laboratorul.

— Lasă că nu e nimeni în el, îl vom vizita și-ți voi arăta ce fel de cercetări făceam eu acolo.

Țopler apăsă pe butonul cu nr. 1.

Un clopoțel sună și un glas se auzi vorbind:

— „Luneta e gata, puteți privi Cerul.”

— Lasă-mă să văd și eu ce s-o fi găsind prin stele, zise Floreal.

— Uită-te; dar acum n-avem timp și-ți mai spun că n-a ajuns știința omenească până acolo, încât să poată privi într-o stea ca în pagina unei cărți deschise, îi vorbi Țopler.

— Știu, dar... Oh!... Ce frumos este Cerul! Asta e Saturn! îi văd inelele! Ce-or fi ele?...

Țopler apăsă pe un alt buton, la întâmplare.

O încăpere plină de mașini apăru pe perete. Pe ușa ei scria: „sala mașinilor”.

— Ascultă, iubitul meu, vorbi Țopler, deocamdată lasă Cerul, că e prea sus și înecat de lumină, iar pământul acesta e prea jos și copleșit de întuneric. Nu-i pasă de durerile pământenilor. Treci aici, că eu scobor în sala mașinilor. Închipuiește-ți groaznica posibilitate de a sosi zmeii care au rămas vii. Ne pierde c-o suflare!… Trebuie să aflăm secretele palatului, căci numai atunci vom fi mai puternici ca zmeii. Mă duc în sala mașinilor, să văd cum le putem mânui. Tu stai aci sus și apasă pe butoane, privește interiorul camerelor ce apar pe perete și caută, că trebuie să fie p-aci planul palatului… Ager! strigă el.

Ager arătă mâna în partea de miazăzi a palatului, ca semn că este acolea.

— Vreau să mă iei de-aici.

— Sunt gata, prietene, se auzi vocea lui groasă.

O ușă se deschise și o cutie cu foteluri de jur împrejur se văzu răsărindu-i în față.

— Ce-o mai fi și asta?!…

Nimeni nu-i răspunse.

— Trebuie sa fie un aparat de suit și scoborât, un *ascensor, descensor…* care s-a pus în mișcare la sunetul vocii mele… Da, zmeii trebuiau să aibă și mijloace de astea de a urca și a coborî repede și fără să se ostenească. Dar neștiind să umblu cu el, cine știe ce poți păți. Frate Agerule, ia-mă tu și coboară-mă, fii tu deocamdată *descensorul* meu.

Agerul făcu palma căuș și Țopler urcă în ea. Dispăru în

jos.

Floreal căută prin diferitele cutii să găsească planul palatului, și tocmai când umbla să se lipsească de căutat, îl găsi formând un registru mare de peste patru mii de foi.

Pe prima pagină a acestui plan-registru era scris: *„Sala Mașinilor.* Vezi cartea nr. 5, cu toate explicațiile. În fiecare cameră se găsește câte o asemenea carte ce descrie camera cu toate misterele ei“. Împrejurul unui buton văzu scris: *„Biblioteca camerei”.* Apăsă pe butonul acela și se ridică în sus niște dulapuri, cu patru fațade pline de cărți. Floreal se duse și luă cartea nr. 5.

O deschise și citi: „Sala Mașinilor e sala mișcărilor. Din ea se dă mișcare și forță întregului Dalat**.** Pe un canal tub, vin aburii încălziți în stânca din prejurul vulcanului, aburii ce sosesc în mașini cu o temperatură de peste 180°, cu aburi ce cântăresc peste 5 kg metrul cub. Capacitatea unui cilindru fiind de zece metri cubi la o mișcare într-un sens, și de alți zece metri cubi la mișcarea de întoarcere, cursa fiind de 2 metri, presiunea aburilor pe câte o față a pistonului este de 144 000 kg.

Dacă această forță de presiune nu este de ajuns, se dă drumul aburului și pe canalul nr. 2 și mașina nr. 2 intră și ea în mișcare.

Sunt zece canale și zece mașini, care pot da forța mecanică de care avem trebuință. De altfel, în stâncile din jurul craterului, acolo unde temperatura lor este de 180°—200°, se mai pot așeza încă alte tuburi groase de aramă în care să se fiarbă apă, să se vaporizeze, iar vaporii să fie

trimiși, fie de-a dreptul în turbine de vapori, fie în camere de compresiune numite cilindri cu piston. Focul vulcanic — după calculele inginerului Ferver — ne poate da cinci sute milioane de cai-putere de secundă! Inginerul Ferver poartă nr. 2803 și, când avem nevoie de el, îl putem pune la o muncă productivă…”

Floreal fu trezit din citit de vocea lui Țopler.

— Fiule, văd că te-ai apucat de citit… Caută, vezi, există vreun capitol: „Apărarea prin raze?… căci dau aici de niște uriașe lămpi, ce pot topi drugii de fier ca pe niște lumânări de ceară, vârâte în arcul electric. Te rog repede căci mașinile sunt puse în mișcare cam a patra parte din numărul lor. Cine le-a pus, ce-o fi cu ele, de umblă fără mecanic, nu știu… Par a umbla automat… Mișcarea de sine sau automatismul se pare că este aplicat în toate.

Floreal când își aruncă ochii pe perete unde scria sala mașinilor, i se păru că într-adevăr unele roate păreau a se învârti.

Căută iar în marele registru la litera de la început și găsi că era un capitol: „Apărarea prin raze“. În notița explicativă citi: „Un tren de raze, egale în pas, ce s-ar întâlni într-o regiune oarecare a spațiului cu un alt tren de raze, neegale în pas cu cele de la trenul întâi, venind unele împotriva altora, ciocnirea lor ritmică și continuă va avea ca efect încălzirea spațiului unde se ciocnesc, o încălzire ca de cuptor ce s-ar găsi acolo. Se poate face o barieră de foc nevăzut, o barieră care să producă încălzirea animalelor vii aflate acolo, putând să le fiarbă trupurile în sângele și în zmeurile trupurilor lor și să le ucidă fără putința de a se apăra.

Razele ultraviolete, din cele trei grupe, pot produce acest efect, fiind trimise printr-un spațiu ionizat”.

— Destul, Floreal… Știu ce avem de făcut. Caută acum la capitolul „Automatism” sau regulări automate, nu știu cum o fi titlul în carte; bănuiesc că și asta trebuie să fie și citește tare ca să te aud și eu.

Floreal căută și citi tare:

„O râșniță globul d-ar fi și Dumnezeu l-ar învârti, ce Dumnezeu ăst rob ar fi? Mișcarea în natură este regulată și se-ntreține… automată!”

— Asta e ca motto — spuse Floreal.

— Zi-nainte.

„Se derivă o părticică dintr-o forță care provoacă o mișcare a unei piese mecanice oarecare și când piesa a ajuns într-un punct, se declanșează altă derivație din forță și duce piesa de unde începuse întâi, ca să urmeze iarăși drumul făcut.

Regulatoarele automate, ori cum le-am numi, roboți, servo-motori, declanșatoare și altele, trebuie să facă parte din sistemul noilor mașini de mișcare mecanică. Cartea nr. 6 explică automatismul naturii și mijloacele de a-l introduce și în mașinile noastre mecanice.”

— Destul Floreal. Uriașa mașină ce umblă aici mereu are regulator automat. Ah! Ce?

— Ce s-a întâmplat? întrebă Floreal.

— Mașina stă… De ce stă?! S-amestecă o mână străina

*

— Zmeii?!

— Caută, caută… întreținerea mașinilor, mersul, oprirea, cum ori fi titlurile, nu știu! Ah! începe o altă

mașină să umble… Caută…

Floreal căută în cartea mare și găsi iar în notița explicativă:

„Întreținerea mașinilor, pe lângă curățenia pieselor, unsoarea lor, au nevoie și de răcirea pieselor și de odihna lor și de încetarea fenomenului de rezonanță, care le-ar granula și care le-ar distruge, dacă n-ar avea perioade și de odihnă. Cartea 7 explică amănunțit.”

— Destul! vorbi Țopler. Motoarele lucrează pe rând! Un ceasornic, un aparat oarecare trebuie să oprească automat pe unele și să pornească automat pe altele. Copile! Mă urc la tine sus, acolo am priceput că se găsește inima și sufletul palatului acesta. Evrica! strig și eu ca Arhimed.

Țopler urcă acum sus cu ascensorul, pricepuse felul cum trebuie să se folosească de el.

— Am priceput fiule, unde se găsește inima și sufletul acestui palat minunat: Aici în camera asta.

Deschise și el marele registru, unde scria „Camera Centrală” și citi uimit ca o jumătate de oră. Se putea zice că citea de aproape uita să și sufle.

Apăsă un buton și de jur împrejurul pereților albi apăru o sumă de patrate, în care se reflectau ca și zugrăvite, interiorul celor trei mii de camere. Se vedeau în ele mesele, scaunele, paturile, dulapurile cu cărți, tablourile și toate ce se mai găseau.

— Să așezăm acum „semnalele prevestitoare” spuse Țopler — sau antenele palatului.

Apăsă pe un buton roșu și o lampă se aprinse în față-i.

— E semn că semnalele prevestitoare vor funcționa numaidecât.

Floreal strigă:

— Iată capitolul ăsta, citește-l, iubite maestre!

Țopler ceti tare:

— „Palatul poate fi asvârlit în aer chiar de la marginea mării. Cele trei mii de butoaie cu dinamită, zidite în temeliile lui, pot fi aprinse din trei puncte: din punctul numit stânca neagră, din stânca albă și din stânca roșie. Dacă Țopler se liberează cumva și ar vrea să facă din palat o cetate a lui, cu neputință de cucerit, el va putea fi făcut pulbere cu tot palatul. Țopler liber înseamnă moartea noastră.”

— Harta insulei… repede, repede Floreal!

Floreal căută în cartea mare și găsi că, în Cartea 109, se găsește harta insulei.

— Dar unde, unde, în ce dulap e cartea asta?

— Mijloacele de transport ale celor dorite — citi Țopler… Evrica!

Apăsă un buton albastru. O voce de femee rosti:

— Poruncește, stăpâne.

— Voesc cartea 109.

— Numaidecât…

Prin aer venea acum o carte, din camera 109, ce se vedea în patratul ei. Cartea veni și se așeză singură pe masă.

Țopler o desfăcu și văzu harta…

— Oh!… dar insula are opt milioane de kilometri pătrați: adică un miliard șase sute de milioane de

pogoane… un întreg continent.

— Uite aici, aici… e însemnată Stânca neagră!

— Și aici, în partea astălaltă: stânca albă.

— Ce putem face?!…

— Rupeți, tăiați, smulgeți firele. „repede cât se poate de repede!…

O voce s-auzi în aparatul de vestire:

— Stăpânii, prea puternicii zmei, feciorii Mariei Tale, luminată împărăteasă, sunt în sbor deasupra mării… Sosesc veseli, sănătoși și puternici!

— Hait! Ne-am dus!… Repede, fiule, repede!… Vin zmeii!…

Floreal, luat în palmă de Ager, scoboară în pimniță…

— La dreapta, ține la dreapta, spunea Țopler… Acolo… alea sunt!… smulge… Tu nu poți, Ager, smulge tu!… Rupe!

Ager smulse două fire…

— Nainte, spre răsărit, repede… Acolo!… Rupe! Ager! … Așa!

— Spre miază noapte… repede!… Sunt tot două… alea sunt!… Smulge! Iute!… Ah!… S-a făcut…

Veniți sus… ba nu!… legați firele cu mașinile de electricitate statică… repede!… Floreal, ce-ai citit în școală de nu le cunoști?

— „Prea puternicii zmei, feciorii Mării Tale, luminată împărăteasă, au trecut marea!… Vin…“ se auzi iar în pâlnia vestitorului.

Țopler vedea interiorul pimniții de parcă l-ar fi avut în față.

— Iute!… Iute! strigă el. Ah, Floreal alea sunt dinamuri!… Cele de sticlă… sunt mașinile… Acelea!…

Iute… Fă contactele bine!… Ah!… Ah!… Veniți sus, că le pun în funcțiune!… Sosesc zmeii!…

Floreal fu aproape asvârlit pe terasa palatului de către mâna puternica a lui Ager.

— Dar eu, eu ce fac? ce mă fac? întrebă Agerul.

— Cât timp zmeii ni se vor împotrivi numai cu puterile lor trupești, n-avem de ce să ne temem de ei. Ei sunt puternici numai în mijlocul născocirilor științifice, care le fac puterile de milioane de ori mai mari. Ascunde-te în pimniți!… Vom mai vedea ce o fi de făcut. Reduși la puterea lor, vor fi slabi, căci glonțul îi străbate, paloșul îi taie, focul îi arde, funia îi poate strânge de gât!… Numai în mijlocul invențiilor, pe care s-au făcut ei stăpâni, numai în mijlocul lor sunt puternici… în afară de ele sunt carne fragedă, sunt tot așa de supuși morții cum suntem și noi!… Iute Ager în pimniță, și de ne auzi strigând, vino și fă ce ți-om spune, ori ce-i pricepe singur că trebuie să faci.

Floreal citi repede:

„Poți ține pe cineva prins într-o cameră, închizându-i-se ușa printr-o apăsare a presei hidraulice ce va lucra îndată, în orice cameră s-ar găsi, îi poți da aer care să-l adoarmă, sau aer care să-l îmbete ca rachiul, sau aer care să-l ucidă.

Apeși butonul geamăn al camerii, butonul cel mic, de la baza butonului mare și rostești din gură ce vrei să se facă și se va face. Vibrațiile acustice pun în mișcare servo-motoarele care vor îndeplini vorbele.”

— Floreal… fi gata și cu paloșul, că te pomenești că vom fi reduși și noi tot la puterile noastre trupești. Dacă…

— „Luminată împărătească, prea puternicii feciori sosesc!” se auzi în pâlnia vestitorului.

Țopler stinse toate luminile.

— Ce faci? Aprinde-le! șopti Floreal.

— Așa spune aici. E semn că sunt așteptați. Acuși le aprind.

Palatul tot fu din nou luminat.

Floreal se uită într-o oglindă din față. Trei bărbați, cu trupurile de la jumătate încolo sub formă de șarpe, se văzură coborând în fața ușilor mari ale palatului și strânseră aripile negre ca de liliac și intrară în sală zâmbitori.

— Mama noastră ne așteaptă cu masa pusă, da? se auzi vocea unuia din ei.

— Da! zise Țopler.

— Dar leii de ce nu răcniră?! întrebă unul.

— Și nici șarpele de ce nu șuieră? Ce-o fi cu ei? Doar hipnotizați sunt să ne dea de veste dacă s-a-ntâmplat ceva rău.

— Du-te de vezi, noi mergem la mama.

Țopler apăsă pe butonul sălii mari și ușa se-nchise, dar unul din zmei, cel trimis afară, apucă de ieși afară.

— Ce e? întrebară cei doi rămași în sală.

— De ce-ați închis ușa? întrebă cel d-afară.

— Noi nu!

— Țopler! Să știți c-a scăpat Țopler! răcni cel de afară. Luați-o le camera de comandă, cu ascensorul, că eu sbor sus acolo! spuse cel d-afară.

— Cazul de adormit în sala de intrare a Palatului, zise Țopler.

Se văzu cum zmeii zburau în sus și apoi cum cădeau încet cu aripile întinse. Căzură apoi jos ca niște cârpe și

rămaseră așa nemișcați.

Un fâlfâit de aripi se auzi atunci în afara camerei pe terasa palatului. Floreal așteptă cu paloșul ridicat. Zmeul se uită prin geamlâcul camerei. Văzu pe Țopler, așa puțin străveziu cum era, stând la masa de comandă.

— Ce e cu tine, tată? Tătucule? Ți-a dat drumul mama? V-ați împăcat? și el se forță să zâmbească.

— Nu, zmeule! îi răspunse Țopler.

— Atunci? Ce faci aici? Dă-mi voie să intru și eu. Am să-ți spui câteva descoperiri științifice.

— Nu! Nu-ți dau voie.

— Ha! Ha! Ha!... râse zmeul. Eu stăpânul palatului să n-am voie! Vorbe d-astea ar putea să mă supere, tătucule.

El izbi cu coada peste geamuri. Geamurile se îndoiră, dar nu se sparseră.

— Degeaba izbești, le știi bine că sunt de oțel străveziu! îi răspunse Țopler.

— Știu, una din invențiile tale chimice... Dar tot dă-mi drumul, că îți jur că nu-ți fac nimic. Și ți-am adus o carte!...

Țopler nu-i răspunse.

— Dar Mama ce face? asta cred că vrei să mi-o spui...

— O fi ajuns în iad, căci a fost descompusă în canalul cu acid sulfuric.

— Așadar trebuie să căutăm a ne face de petrec unul la altul?

— Cam așa.

— Vei cunoaște mânia mea, Țopler!

— Am cunoscut-o și-ntrecut și voi mai cunoaște-o, dacă te-o mai îngădui Dumnezeu.

— N-ai cunoscut-o, că te iubea mama...

— Iar voi îmi speculați știința și munca! Vă eram folositor și de aceea mă păstrați, altfel îmi făceați de petrecanie.

— … Ești cu tinerelul ăla!… înțeleg!… N-o să vă bucurați mult de izbândă… Am puteri pe care nici nu le bănuiți.

Zmeul sbură sus spre un nor ce negrea în slavă.

— Urmărește-l cu luneta, Floreal! spuse Țopler.

Floreal îndreptă luneta spre el și spuse:

— Se duce spre vulcan.

— Iute, iute… vezi dacă scrie în Cartea Mare ceva despre vulcan, despre misterele lui, despre…

Floreal și Țopler deschiseră cartea la litera V și găsiră: „Vulcanul și Puterile extrase din el. Cartea 1000“.

— Cartea cu nr. 1000 să mi se aducă! strigă Țopler în pâlnie.

O carte venea ca în sbor din bibliotecă și se așeză pe masă. Țopler o desfăcu în două și dădu o parte lui Floreal.

— Citește repede. Poate are vreun mijloc de a opri mașinile și atunci rămânem și noi la puterile noastre trupești…

— Să omorâm zmeii cei doi, că dacă stau mașinele, ei se trezesc din somn, vorbi Floreal.

— În sala de la intrarea mare acid cianhidric și fosgen în cantitate de a omorî cinci sute de oameni! strigă Țopler în pâlnie.

În sală, zmeii cei doi se vedeau trântiți jos, ca doi balauri uciși.

Floreal citi repede în carte: „Apa vaporizată de căldura Vulcanului poate circula în trei feluri. Întâiul fel: mergând

pe tuburi la turbinele de vapori și punându-le în mișcare, sau la camerile de compresiune; al doilea fel: fiind îndreptate printr-un comutator pe drumurile subterane, ca să fiarbă orice viețuitoare s-ar găsi pe-acolo; al treilea fel: să fiarbă tot ce s-o găsi în camerele și pimnițele palatului... Butonul nr. 1000 arată imagina subteranelor și a camerelor de vaporizare, iar butoanele mai mici din jurul lui pun în funcțiune mersul aburilor din camere...

Țopler apăsă pe butonul 1000. Pe perete văzu un uriaș zmeu sburând printr-un gang subteran.

— Zmeul! se duce la Camerile de vaporizare... Iată-l!... El e!

— Butonașul doi!...

Țopler apăsă pe butonaș și o țâșnire albă de aburi se văzu năvălind pe gang. Zmeul se opri o clipă și-apoi sbura îndărăt cu toată repeziciunea. Aburul însă îl prinse și îl învălui, trecând de el și ieșind afară pe gura tunelului în forma unor nori albi și deși. O clipă nu-l mai văzură.

Cu ochii țintiți și fără să clipească, ei se uitau la imaginea tunelului. Văzură ieșind afară și târându-se zmeul pe care socoteau că l-au opărit...

— A scăpat!... A scăpat, Diavolul.

Văzură însă zmeul căzând jos. Aburii se urcau în sus și nu-l mai atingeau.

Luminile se stinseră deodată...

— Ce e?! Ce e?!...

— Trebuie să fie efectul abaterii aburilor pe tunel ca să opărim zmeul... Mașina, nemaiprimind aburi, a stat și electricitatea nu s-a mai produs.

Țopler apăsă pe un buton și... luminile se aprinseră, iar

pe gura tunelului se văzu aburi ieșind din ce în ce mai puțini. Mașinile se văzură iar mișcând. Zmeul târându-se neputincios pe jos.

— Duceți-vă acum și legați zmeul și aduceți-l încoace… Poate ne va fi folositor cu ce am putea să aflăm de la el.

Floreal sări în palma Agerului și plecară.

— O luați spre Vulcan. E o peșteră și din peștera aceea pornește tunelul… La gura tunelului — auziți?

„Ah — gândi Țopler… Floreal va nemeri el, cred, fiindcă a văzut d-aici gura peșterii. Trebuie să citesc… Ah da, cartea 54, strigă în pâlnie:

— Mai la dreapta mult!.

Văzu că Agerul o ia spre dreapta.

„Îi pot conduce d-aici… Mi-ar trebui un reflector, care să-i conducă, ei ținându-se numai în fasciculul lui de lumină.

Citi în registru la partea *Vulcanul,* și apăsă pe un buton mai mic. Văzu acum foarte deslușit pe Agerul; văzu toate împrejurimile vulcanului. Ba ceva mai mult, în palma Agerului zări și pe Floreal. În registru găsi că despre reflectoare vorbește tot cartea 54.

— Vreau cartea nr. 54, zise el.

O carte venea în sbor și se așeză pe masă. O desfăcu la întâmplare și citi:

„Razele pot fi cel mai desăvârșit mijloc de locomoție. Cele nevăzute de ochi ca și cele văzute pot transporta obiecte grele și chiar curentul electric, când sunt ionizate. O viețuitoare prinsă în fasciculul de radiații, poate fi distrusă printr-o simplă apăsare de buton. Se ionizează fasciculul, se îngrijește ca fasciculul să nu atingă decât

capul sau partea de sus a viețuitoarei și se dă drumul curentului. Mai repede ca într-o clipită de ochi, viețuitorul e trăsnit, fiindcă el face legătura cu pământul sau e ars și scrumit, sau este numai paralizat — atârnă de tăria curentului electric…”

„Doamne! Doamne! — rosti Țopler — mare noroc au avut prietenii mei, Floreal și Agerul, că dacă se găsea zmeoaica deșteaptă, or vreunul din feciorii ei, bieții viețuitori erau scrumiți într-o clipă…

Țopler citi înainte:

„Razele port și vocea și în general or ce sunet… Pot transmite muzică, tunete, sgomote și imagini de mișcări, de oameni sau de orice alt viețuitor…”

„Ei da — gândi Țopler — trebuie să le arăt ieșirea tunelului și locul unde se găsește zmeul.”

Citi câtva timp în cartea nr. 54 și-apoi apasă pe un buton și vorbi:

— Până să vă dau busole de direcție, dirijată prin raze nevăzute, trebuie să vă dau direcția prin grai. Abate-te, Floreal, spre dreapta… Unde se vede stânca cea neagră este intrarea tunelului. La intrarea lui zace zmeul opărit.

— Ne vezi? întrebă Floreal.

— Vă văd foarte bine. Țineți dreapta, dreapta… Intrați acolo în peșteră… înainte… Puțin la stânga… Acolo… mormanul acela negru… Ei da, voi nu-l vedeți… Alo… Ia-l, frate Agerule, dar pune pe Floreal în păr, pe zmeu ia-l la spinare… Bravo, fraților!…

★
★ ★

După puțin timp, Agerul sosi și puse pe Floreal pe

terasa palatului, iar el trânti jos pe zmeul opărit.

Floreal intră în camera de comandă.

— Cred că suntem scăpați de zmei.

— Și eu cred. Va trebui să înecăm în apă toată sala cea mare unde sunt zmeii cei doi. Apa distruge fosgenul și acidul cianhidric. Scoatem leșurile lor și le asvârlim în canalul cu acid sulfuric.

— Cu ăsta ce l-am adus ce facem?

— Dacă și-o mai reveni vom vedea ce putem afla de la el; dacă nu, moarte bună și fără nici o înviere.

— Pune-l jos, frate Agerule, și mai așteaptă-ne.

Țopler apăsă pe un buton și pe perete se văzu că în marea sală, unde se găseau cei doi zmei uciși prin gaze otrăvitoare, începu să țâșnească din plafon o ploaie măruntă de apă, ce umplu toată camera de o ceață nepătrunsă. Apoi se văzu apă ca de doi metri strânsă jos și niște robinete se deschiseră și apa începu să curgă pe canalele de sub palat. Ușile stăteau tot închise. Un ventilator începu să urle și aerul fu absorbit și împins pe niște tuburi, ce-l silea să iasă apoi în borboroci într-un rezervor cu apă…

— Spală aerul de urmele de gaze ce ar mai fi putut rămâne — explică Țopler.

Ușile apoi se deschiseră de perete și ventilatoarele începură să urle și mai tare.

— Ce faci? întrebă Floreal.

— Primenesc aerul din camere… Este trebuință de așa ceva. În aerul din camere, în pereți, în parchet sau dușumele și în plafoane sau tavane sunt impregnate substanțe odice și păcătoase d-ale zmeilor. Aceste

impregnări influențează pe nesimțite, prin vibrațiile lor proprii, asupra nervilor noștri, asupra felului nostru de determinări nervoase și intelectuale. Ne predispune — cum s-ar zice — să facem fapte de care făceau și zmeii. Am începe să gândim ca ei, să dobândim o logică ca a lor, și apoi să făptuim ca ei. Trebuie să ne scăpăm de așa numita influență a mediului sau a locului, ca să putem fi liberi în gândurile și în faptele noastre. Vei vedea că voi spăla tot cu acizi și cu raze ultraviolete. Ne trebuie alte vibrații înmagazinate în pereții palatului. Prin reflectoare uriașe, prin oglinzi segmente de sferă, prin oglinzi parabolice, prin lentile felurite, vom trimite soarele, puternicul soare, să vază tot, să ardă necurățeniile impregnate pe oriunde!… Nu vreau să fiți influențați de cele rele.

— De unde știi aceste adevăruri, iubite maestru?

— Din observări. Eu, până a nu fi robit de zmeoaică, eram un om de lume. Lucram câte nouă ore în laboratorul meu de chimie; dar când ieșeam din el, porneam prin orașe, peste câmpuri, prin păduri, peste mări. Fiecare loc mă influența într-un anumit fel… De pildă: camerele de oțel mă influențau într-un mod, ce l-aș numi… desfrânat. Pădurea într-un fel, muntele în altfel, iar zările mărilor, cu totul altfel… Departe, departe, nu știu unde, să merg, să găsesc țărmuri de basme, colțuri de rai!… Nimicurile vieții nu mai mă preocupau!… Erau vibrațiile mediului care mă puneau la același acord cu ele!…

Într-o zi rătăceam cu iahtul meu pe mare… Ah! marea! Ah muntele! Codrul!… Câmpul! Pământul tot!… Oamenii lui, păsările lui, toate-mi sunt dragi! Visam cu ochii întredeschiși și gândeam: eu, eu, omul de știință, ce rol mi

s-a dat între acestea toate? Să fiu o forță creatoare, o forță conștientă și nobilă!… Trebuie să scap omenirea de frica foametei! Și — iubiții mei — mi-am fixat scopul de atins: *prepararea alimentelor sintetice!* Dus în gânduri mari și frumoase, m-am pomenit cu doi ochi mari ca două funduri de băniți, fixați asupra mea… N-am mai știut de mine și m-am trezit în acest palat… Zmeoaica mă hipnotizase și mă robise!…

Țopler apăsă pe un alt buton și din nou pompe nevăzute, trimeteau stropi de acizi peste pereții de sticlă ai camerelor. Apoi fascicule de raze, ce păreau drum de flăcări, jucau pe pereți, pe tavane și pe dușumele… Camerele se curățau de impregnările rele.

Soarele răsărea.

Agerul Pământului înfășurase pe zmeul opărit în lanțuri, ca pe un copil în fașă și dormea și horcănea de tremurau toate frunzele pomilor.

Zmeul, cu pielea ce se jupuia și plesnise printre lanțuri, gemea și gâfâia.

Țopler și Floreal, retrași într-o cameră cu totul întunecoasă, dormeau și ei. După atâta frământare sufletească, în care nervii le fuseseră încordați până la plesnire, acum dormeau; vorba ceea, duși de pe lumea asta. Tocmai pe seară, Țopler se deșteptă întâi și aprinse o lumină c-o sucitură de buton. Cum razele de lumină izbiră pleoapele ochilor lui Floreal, se deșteptă și el.

— Te simți bine, fiule?

— Da, mă simt parcă mai puternic acum, decât ca

atunci când m-am culcat... Dar ce-o fi zbârnâind așa?...

Se sculară amândoi în sus și ascultară...

— O mai fi vreun zmeu?!

— Eu știam șapte și cu zmeoaica opt...

— Agerul Pământului!... Ei, frate! strigă Floreal.

Zbârnăiala era mai tare.

— Sus la Camera de Comandă.

Amândoi ieșiră în coridor și urcară cu ascensorul, sau descensorul căci ei încă nu aflaseră numele acestor camere de urcat și coborât.

— Butonul împrejurimilor!...

Numaidecât pe o parte a peretelui apărură împrejurimile. Văzură pe Ager dormind, pe zmeu înfășurat în lanțuri și...

— Ah!... sforăie Agerul — spuse Floreal. Ne-am speriat degeaba...

— Ei, bată-l norocu!... Așa e!... Trebuie să ne gândim și la el...

— Eu nu dau de rost ce să-i facem...

— Nici eu nu prea... Mai cu seamă că, după părerea mea, trup mare, sau corp uriaș, înseamnă nenorocire mare, trebuință mare de hrană!

— Și eu — răspunse Floreal — tot așa gândesc.

— Uzează sau consumă materie trupească multă, pe care trebuie s-o înlocuească din hrană — asemenea multă. În împietrații noștri, sau în adormiții noștri, trebuie să avem și doctori, și mari fiziologiști... Ar mări glandele tiroide și toate celelalte glande, la vreo fată ce s-ar afla încă în creștere, și ar preschimba-o în fată uriașă. Dar forma asta a fost odată pe pământ și Dumnezeu a stins-o

cu încetul… Nu mai e bună pentru pământ. Totuși să-i facem o femeie, două, trei să le sterilizăm, ca să nu se mai prăsească…

— Ce crimă! murmură Floreal

— Părerea ta este să-i lăsăm să se prăsească?

— Da.

— Arată-ți motivele.

— Noi și fiecare om în parte nu poate să-și păstreze corpul o veșnicie. Cu încetul, încetul, or cât o fi de îngrijit, tot se uzează. O haină, chiar nepurtată, dacă n-o găsește moliile s-o roadă, tot o îmbibă praful, tot o roade peria de șters, tot o descompune cu încetul aerul umed, or uscat, or cu urme de acizi în vaporizație. Haina numită trup se uzează și ea… și — până nu s-o descoperi înlocuirea desăvârșită a celulelor uzate cu celule noi născute, moartea tot va domni pe pământ. Vom muri și noi, vor muri și ei, va muri fiecare om în parte! Dacă e așa, de ce să nu le lăsăm și lor bucuria și necazurile — zic, dacă s-o putea creea o fată uriașă pentru el — de a avea și ei prunci?… Dacă descoperi alimentele sintetice, or și câți uriași mâncăcioși ar fi pe pământ, alimentele nu vor lipsi niciodată. Să trăim cât de mulți sub soare!

— Bine, fiule, ai dreptate. Haide să vedem zmeul, să vedem putem să-l vindecăm, și căror glande își datorește el, două cornițe în frunte, și oasele coccigene, alungite așa, ca să-l formeze șarpe de la jumătate încolo.

Coborâră jos și se opriră lângă Ager.

— Să-l deșteptăm, zise Floreal.

— Cu ce?…

— Cu strigătele, altfel, gâdilându-l, ar mișca sau ne-ar

izbi adormit… Mai bine…

— Da, ai dreptate — răspunse Țopler — să-l deșteptăm cu gândul…

Întinseră mâinile spre el și Agerul deschise ochii. Se sculă în capul oaselor…

— Da, visam că zmeul va învia, lepădând pielea lui de șarpe… Dar uite-l, e tot aci…

— Să deschidem ușile. Vino, frate Ager…

— Ah!… avem trupurile moarte ale zmeilor dinnăuntru…

Împinseră în ușă și intrară în sală.

— Ia-i, frate Ager și du-te cu ei la canalul cu acid sulfuric.

Agerul Pământului îi înșfăcă cu câte o mână și porni cu leșurile lor.

— Aerul pare foarte curat aici, vorbi Floreal.

— Și eu cred că trebuie să fie.

— Să desmorțim acum robii…

— Dar mai întâi să hotărâm ce să facem cu ei…

— Le vom da întâi și întâi libertate, și apoi vom hotărî împreună cu ei.

— Fiule, tu ești într-adevăr un suflet bun. Folosește-te acum de bicele tale.

Floreal scoase biciul alb și plesni din el.

★

★ ★

O larmă începu să se audă prin toate camerele palatului.

— Veniți aici în marea sală! strigă Floreal. Vă cheamă stăpânii!

În sală începură să intre bărbați și femei de toate vârstele. Veneau toți cu capetele plecate și foarte fricoși.

— Ați auzit chemarea?

— Am auzit-o, răspunseră câteva mii de glasuri.

— Voi mai repeta-o… Veniți toți, care de pe unde sunteți, veniți în marea sală de la intrare!

Pe ușile ce dau în sala mare veneau mereu cei chemați.

— Care a fost numit mai mare peste voi toți? întrebă Floreal.

— Eu! și un om ca de doi metri și jumătate, ce era într-adevăr mai înalt ca toți, ridică o mână în sus.

— Cum te numești!

— Numărul o sută.

— Nu vreau numărul ce-l ai, ci numele tău de botez.

— Nu-mi aduc aminte de el.

Țopler explică:

— Dac-au fost hipnotizați și li s-a poruncit să-și uite numele, apoi ei și l-au uitat.

— Ascultați, fraților, zmeoaica și zmeii sunt răpuși. Trupurile lor au fost descompuse în canalul cu apă tare, ce era pentru voi o primejdie de netrecut. Mai există unul singur, legat și rănit și ăla. O să vi-i arătăm.

De învățatul Țopler, care era închis în pivnițele palatului, cred că știți și voi. Iată-l aci liber și sănătos. A luptat din răsputeri ia pierzania zmeilor și îi vom păstra toți recunoștință.

Zmeii au fost foarte puternici. Numai cu ajutorul lui Dumnezeu i-am biruit; altfel ne-ar fi fost peste putință.

Suntem acum stăpânii palatului și ai întregii insule.

Am hotărât ca tuturor să vă dăm libertatea; adică să

plecați de vreți, or să stați dacă vă convine să stați.

Libertatea este bunul cel mai de valoare. Libertatea e tot așa de mare ca și sănătatea desăvârșită.

Libertatea este mare cât și viața.

Acest mare și dumnezeesc bun vi-l dăm tuturor cu toată inima. Noi nu voim oameni. Robi, ci voim oameni liberi și frați.

Veți construi corăbii, vapoare, mașini de zburat și veți pleca spre țările sau locurile voastre.

Cei care veți vrea să rămâneți în insulă, veți rămânea, tot liberi, tot oameni trăind în voia voastră. Dar să știți fraților că libertatea are legile ei naturale, legile ei dumnezeești, care legi, dacă sunt călcate, libertatea se restrânge, se micșorează și poate fi luată cu totul; că-și are codul ei penal.

[..]

— Da, da, așa este; dar noi n-am călcat legile libertății și totuși robi ai zmeilor am căzut!... vociferară mulți.

— Fraților... Unde mai sunt zmeii? Ei v-au robit pe voi și v-au dat hrană leilor, tigrilor, șerpilor. Unde mai sunt ei? Au fost și ei robiți, învinși adică cu totul și distruși. Credeți voi că dacă voi trei mii de robi vă temeați de ei, oare ei opt zmei nu se temeau de voi, cei trei mii de robi ai lor? Din frică naște frică, din groază naște groază, din suferință naște suferința, din moarte naște moarte!... Așa e legea Cerului! Credeți voi că îndrăznea vreun zmeu să doarmă liniștit în mijlocul vostru?... N-ar fi dormit de frica grozavă, că nu se știe care din voi robii îi puneți capul la picioare!

Dacă viața voastră nu poate fi o plăcere, apoi nici a lor nu putea fi o desfătare sigură. Vă ținea hipnotizați, adormiți și tot se temea de voi, că un om cu o mare putere morală ar putea să vă deștepte și să le faceți război.

Nimeni din cei ce calcă legile libertății nu scapă nepedepsit, iar ei le călcau groaznic.

Care vreți să rămâneți în insulă, veți rămâne, respectând legile libertății.

— Unde să ne mai ducem?... Rămânem aici răspunseră sute de glasuri.

— Bine, rămâneți care vreți; dar iarăși trebuie să vă mai repet alte câteva adevăruri.

În insula noastră Munca va fi socotită virtute, iar nu înjosire, nu pedeapsă, nu rușine. Vom căuta să ne însutim și să ne înmiim puterile prin captarea forțelor naturii. Dacă acum putem zice că un om are putere de un om putere, prin aplicarea mașinilor ce le vom pune în mișcare, să putem spune mâine că: un om de azi are o putere cât un milion de oameni de ieri! Fără îndoială că ne vom ajuta între noi, ne vom sprijini sau proteja unul pe altul, că legea solidarității va fi aplicată; dar, frații mei, și ajutorul are legile lui naturale, și protecția sau sprijinirea are legile ei naturale, legea solidarității are articolele ei dumnezeești, articole ce dacă sunt călcate, pedeapsa vine tot așa de naturală.

Cei mai mulți dintre oameni nu merită să fie ajutați, fiindcă se vor preschimba în niște trântori sau leneși, ce vor umbri degeaba pământul. Dacă munca o socotim virtute, contrariul ei: lenea, o vom socoti vițiu.

Acum care rămâneți și care plecați? Dar să nu credeți

că vă dăm afară din insulă. Nu! Noi vă dăm timp ca să vă faceți mijloacele de trecut peste mare. Treceți cei ce rămâneți la dreapta, cei ce vor să plece la stânga.

O mulțime trecură într-o parte și alții în alta.

— Numărul 2803, inginerul Ferver, în ce parte este trecut?

— La dreapta, răspunse un glas din mulțime.

— Vino aici, frate. Știința ta te ridică între noi…

Un om mărunțel, ca de 45 de ani, veni în fața lor.

— Am găsit în cartea nr. 5, că chiar zmeii te prețuiau. Te prețuim și noi mai mult și cu frații ce vor rămâne cu noi, vom preschimba insula noastră în rai…

Din partea dreaptă să se aleagă doctorii, chimiștii, fizicienii, mecanicii, inginerii și matematicienii… Frate Ferver, notează-i, că vrem să ne folosim de știința lor.

Inginerul Ferver începu să-i noteze. După ce se întocmi liste de fiecare categorie de învățați, Floreal le vorbi:

— Trebuie să organizăm munca. Vreau să facem din insula noastră un adevărat rai; să fie precum în cer așa și pe pământ.

Inginerul Ferver va fi Ministrul Forțelor Mecanice. Va studia prinderea sau captarea forțelor naturale și preschimbarea lor în forțe conduse sau mecanice. De va găsi cu cale să vaporizăm apa în tuburi-sonde, vârâte la 5–6 mii de metri în adâncimea pământului, apoi să facem acele sonde și să obținem vapori de apă pentru or cât de multe mașini sau motoare am avea! Vreau ca nici un râu să nu curgă, fără să fie desbrăcat de forța lui de mișcare. Vreau ca din suta în suta de metri, motoare de vânt să scoată apă din subsol, iar nu din râuri, s-o zvârle în bazine,

s-o frământe în bolboroci de aer suflat, și din jos, apoi s-o răspândească sub formă de ploaie sintetică sau artificială, peste câmpurile cu bucate, peste livezile cu pomi, peste pădurile cu păsări!…

Vreau să schimbăm clima insulei noastre. La ecuator și-n zonele încinse de soare e nevoie de ploaie zilnică; la 50°, 45°, 30° e neapărată trebuință de o ploaie la 2–3 zile, după felul compoziției pământului.

Plantelor de orice fel le trebuie pământ băligărit, aerisit și udat la 2–3 zile. Să le dăm acestea. Avem trei părți apă și două pământ… avem apă destula. Să ne folosim de ea, de aerisirea ei și a pământului; de îngrășămintele cu resturi de plante și animale — așa zisele băligaruri — și vom obține plante din ce în ce mai viguroase, mai roditoare; păduri mai înalte și totul crescând cu perfecțiunea climei.

Vreau să perfecționăm clima pământului.

Pământul e în Cer, iar răutățile după el, clima lui la-ntâmplare, sărăcia și războaiele dintre oameni dovedesc celor din alte pământuri că noi nu prea ne-am depărtat de dobitoace! Să ne fie rușine că noi ne certăm pe pământ, că ne învrăjbim pentru hrană, că ne războim pentru atâtea trebuinți pe care le-am îndestula cu prisos, dacă am fi ceva mai înțelepți și mai știutori; ceva mai blânzi și mai credincioși în Dumnezeu.

Pe pământ se găsesc toate putințele și de aceea vreau să preschimbăm pământul în rai! Ne trebuesc forțe mecanice uriașe și le vom avea, pentru că sunt de jur împrejurul nostru; și le vom smulge din apele ce curg, din vânturile ce suflă, din valurile ce se zbat, din focul

vulcanilor și al pământului, din razele soarelui!

Avem pretutindeni forțe naturale în cantități uriașe.

Vreau să captăm forțele Naturii și să le folosim spre îndestularea vieții noastre, ca să putem preschimba pământul în rai.

Acestea sunt condițiile și legile naturale sub a căror aplicare vreau să trăim ca oameni.

— Ai vorbit ca un om moral, iubitul meu Floreal, răspunse Țopler.

— A vorbit ca un om de știință morală! completă inginerul Ferver.

— Savantul Țopler, vorbi Floreal, va îndeplini slujba de Ministru conducător al Laboratoarelor de Chimie; va fi Ministrul Chimiei! Va înființa laboratoare de cercetări chimice, cu scopul principal: descoperirea tuturor felurilor de alimente sintetice. Dacă substanța universală una este, în miile ei de reprezentări sau aspecte, apoi chimia sintetică să creeze orice substanță cu proprietăți după voie sau după trebuință. Dintr-o piatră să facă o pâine, or un vas de aur, or un glob de aramă, or o bucată de carne grasă, ori ce-o vrea!

Iubitul nostru frate, Agerul Pământului, va fi deocamdată forță publică, înșfăcând ca un clește uriaș pe orice călcător al legilor.

Când ne vom cunoaște fiecare ce putem, fiecare de ce suntem buni, atunci vom face repartiția muncii mai potrivit calităților sau aptitudinilor noastre... până atunci vom folosi acest provizorat arătat până acum. Cunoașteți-vă, fraților, voi pe voi, fiecare pe sine și fiecare pe celălalt și la muncă! La muncă pentru noi!

Țopler spuse:

— Adunarea e sfârșită! Putem ieși să ne facem rost de hrană și să ne plimbăm. Deocamdată, magaziile palatului sunt pline cu toate bunătățile pământului. Luați, mâncați, săturați-vă; dar nu risipiți, că încă n-am desăvârșit mijloacele de a prepara alimentele sintetice.

Floreal, Ferver, chimiștii, fizicienii și mecanicii mă pot însoți în laborator, să vă arăt ce lucram și eu acolo și ce avem să lucrăm cu toții de acum înainte.

Lumea porni spre ieșire. Cei care se știau pricepuți în vreo știință se strânseseră în jurul lui Floreal și Țopler. Porniră apoi pe scările înclinate ce duceau la laborator.

Soarele cobora spre seară și Țopler tot nu sfârșise explicațiile lui chimice. El spunea:

„Molecula de ordin mineral, față de molecula de ordin vegetal sau animal, se deosebește în construcție și în așezarea intimă sau electronică, după cum se deosebește o bucată de pământ, de o formă neregulată, un oarecare bolovan, care ar fi ars și roșit, de o bucată tot de pământ, dar fasonată în cărămidă, în olan sau țiglă, sau în tub de apă, sau de canal, fasonate prin tipare sau ciopliri. După cum nu poți zidi bolți de poduri, arce de case, turnuri înalte cu bolovani arși și nepuși în forme or cioplți, ci numai cu cărămizi arse, or cu forme precise, poți face așa ceva, tot așa nu poți construi o moleculă vie, o celulă vie cu molecule moarte, ce se pot asemăna sau numi: bolovani de substanță universală. Moleculele vii și celulele, sunt construcții făcute de viață, construcții făcute de suflete sau

spirite, cum îi place să ne spuie iubitul nostru Floreal. Mai ușor fac zahărul din celuloză, decât din cărbune mineral, deși este și el de origină organică. Și mai ușor îl fac din zeamă de sfeclă sau din zeamă de porumb, decât din celuloză sau din cărbunele de petrol. Plantele sau viețuitoarele ce sunt silite să-și construiască trupurile din molecule moarte și minerale se trudesc mult de tot să transforme acele molecule în molecule apte pentru viață. Dacă găsesc sub ele și în jurul lor resturi ce au făcut cândva parte din trupuri de vegetale sau de animale, adică bălegar, viețuitoarele numite plante cresc mai repede, mai viguroase, muncesc mai puțin ca să-și asimileze substanța trebuincioasă vieții și trupului lor. De aceea bălegarul artificial sau sintetic, sau îngrășământul chimic nu poate fi superior bălegarului natural, format din resturi sau din trupuri moarte de vegetale și de animale. Dvs. Agricultorii, să folosiți bălegarurile naturale când le aveți și să nu le ardeți, căci arderile înseamnă mineralizare, înseamnă o dare înapoi a evoluției moleculare și celulare. Pe cât se poate fiți specialiști, dar nu unilaterali; susțineți-vă părerile, supuneți-le dezbaterii tuturor, dar nu fiți obraznici în a le susține și nu le impuneți cu forța tuturora. Greșelile ne pândesc în orice clipă și în orice distanță; iar greșelile sunt dare înapoi, sunt regres!

— În fiecare zi să ne povestești ca astăzi, strigă Mina, fata ce ajutase cu sfaturile ei de la început pe Floreal și Ager.

— Vom pune ca pe o masă comună gândurile noastre, speranțele noastre, dorințele noastre, închipuirile și judecățile noastre, răspunse Țopler. Vom lua de ele

cunoștință toți și vom munci fiecare în direcția spre care ne cheamă plăcerea și dragostea mai mult. Ne vom pricepe adică vocația fiecare și potrivit ei ne vom îndruma muncind iar fiecare.

— Dar leneșii? strigă unul. Vocația de a fi leneș?

— Se vor odihni până li s-or înțepeni picioarele! Natura anchilozează pe leneși. Deveniți asemenea pietrelor, îi vom duce noi la canalul ce-i va mineraliza foarte repede!

Foarte mulți izbucniră în râs. Era poate primul râs spontan de la moartea zmeilor.

Spre seară ieșiră din laborator, vorbind ei între ei despre cuburile de pământ ce le văzuseră în laborator și din care Țopler voia să le preschimbe în brânză, în unt, în grăsime, în pâine și în celelalte după voie.

Unul strigă cam tare:

— Asta nu se poate! Să facem rachiuri și vinuri din apă!

Țopler auzi cuvântul și răspunse tare:

— Totul se poate, totul, deci și a face vin din apă; dar în anumite condiții. Afară necredința din sufletele noastre, afară cuvântul: nu se poate sau e imposibil. Încercați și absurdul, că nu se știe dacă și în domeniul socotit al lui nu s-o fi găsind adevărul cel mai adevărat, adică logica absolută. Nu vreau să mai aud cuvântul: nu se poate! Vreau să aud: totul se poate, dar în anumite condiții. Căutați condițiile sub care orice lucru gândit sau dorit se poate.

Toți tăcură și mai apoi se răspândiră șoptind.

De când insula intrase în stăpânirea lui Floreal, a lui Țopler și a Agerului înfățișarea ei se schimbase cu totul. Zmeii, cu toată răutatea lor neînțeleasă, se interesaseră de descoperirile științifice și căutaseră, prin toate mijloacele îngăduite și neîngăduite, să se folosească de cunoștințele și de experiențele celor mai de seamă oameni de știință. Ei îngrămădiseră în insulă fel de fel de mașini, și care voiau să-i schimbe și ei înfățișarea totală. Când Floreal orândui pe cei despietriți în grupe, după învățătura și meșteșugurile lor, și când porni cu ei să cunoască munții și văile insulei, apele și codrii ei și trosni din biciul cel alb, ieșeau bărbați și femei din câte o râpă și fugeau speriați. Trebuia ca ceștilalți să-i strige și să le vorbească despre cele ce s-au mai petrecut în insulă și abia le potolea spaima. Apoi erau întrebați, cu mare blândețe, de ce erau acolo unde erau și ce treburi erau puși să facă.

Țopler și Floreal găsiseră dar o lume nouă pusă la cale și li se părea acum mai ușor să desăvârșească ei cele începute de zmei.

Insula spre centrul ei era nisipoasă și deci stearpă. Avea un lanț de munți de jur împrejur, dar mijlocul era câmpie cu puține păduri și cu mult nisip.

Zmeii începuseră să sape puțuri adânci de sute și mii de metri, ca să găsească straturi de apă subpământene, care să țâșnească în sus și să facă din ele râuri artificiale.

Apele sărate ale mărilor se filtrau prin pământ și apa țâșnitoare nu mai era sărată; răul era că în centrul insulei apa țâșnitoare se găsea pe la 2800 de metri adâncime și ieșea caldă de 83°.

Prin mijlocul acesta se creeaseră zece râuri ce-și

vărsau apele într-un mare lac, mereu umbrit de aburii ce se ridicau din ei.

Floreal ținuse însă sfat cu inginerii găsiți în cei foști împietriți și hotărâse ca apa să fie scoasă din straturile mai de deasupra și să creeze râuri artificiale, dar reci. Așezaseră dar motoare pe care le învârtea vântul și care motoare mișcau pompe și asvârleau apă mereu, în sus și o lăsau să curgă pe unde voia. Pe malurile acestor râuri semănau păduri de măslini și de smochini; de nuci și de aluni; de meri și de peri; de pruni și de caiși; de piersici și de portocali. Motoarele de vânt le îndesau mereu și le puneau să miște stropitoare care asvârleau apa în sus și o lăsau să cadă sub formă de ploaie. Pe sub poala acestor păduri de pomi semănaseră căpșuni, micșunele și alte multe feluri de flori. În alte părți semănaseră iarbă moale și mătăsoasă, iar în jurul livezilor, ca un fel de chenare, semănaseră păduri de stejari și de ulmi. Dar nici pe aceștia nu-i lăsaseră numai pentru umbră, că sădiseră fel de fel de vițe, ce acum erau urcate pe înalți arbori și erau pline de struguri. Spre centrul insulei, unde era și mai cald sădiseră cocotieri, fel de fel de palmieri, de curmali, de arbori de cocos și arbori de pâine. Pe văile munților semănaseră păduri de castani și de roșcovi. Ca să aibă pâine din destul, inginerii muncii pământul, prin amestecuri de polen și altoiri, născociseră un fel de grâu altoit pe pir, care semănat odată ținea și rodea șase ani în șir. Grâul acesta da o pâine gustoasă și plină de sațiu.

Ca aerul să fie mai răcoros, ce uneori vara devenea prea încins, locuitorii insulei construiau lacuri artificiale, umbrite de păduri, care se legau între ele prin canale mai

mici ori mai mari.

În lacuri lăsaseră să se prăsească pești în voia lor, așa că, ori unde s-ar fi dus, omul, găsea în ape pești, scoici și raci din destul, foarte ușor de prins, fiindcă erau prea mulți; iar pe uscat omul găsea fel de fel de poame, dulci ori acrișoare, după gustul fiecăruia. Pe marginea unor lacuri lăsase câmpuri de nisip, în care castanele sau cartofii puși pe el se coceau în câteva minute. În orice timp al anului se găseau pomi plini de fructe și curpeni cu struguri, cu pepeni, cu castraveți, cu smeură, cu mure și alte multe feluri de fructe ce pe la noi încă nu se găsesc.

Floreal pusese să se scrie pe pereții locuințelor îndemnuri felurite. În privința îmbunătățirilor locului, se vedea scris: „Câți pomi ai altoit, frate, luna asta? Câți ai îngrijit? Nu te-nvăța să-ți răspunzi nici unul, că răspunsuri d-astea nu-ți fac nici cinste și nu-ți aduc nici folos.

Trei lucruri îți trebuie omule: hrană, adăpost sau locuință și îmbrăcăminte.

Gândește-te cum să-ți faci rost de astea, fără să vatămi sau să le răpești de la altul…”

Pe toate locurile erau îndemnuri de astea. Se părea însă că aceste sfaturi erau de prisos. Nimeni nu fura, nu răpea de la altul nici un fir de ață și nu căuta să facă supărare cuiva. Pământul din mijlocul insulei nu mai era sterp ca odată, așa că era belșug de toate. Poamele putrezeau pe jos, că nu erau atâtea viețuitoare care să le mănânce pe toate câte erau. Semințele lor încolțeau și creșteau libere, formând lăstare și păduri.

Inginerii muncii pământului născociseră niște aparate, ce le ziceau ei *udometre,* care, înfipte în pământ, arătau ce

cantitate de apă mai are pământul. Când se părea că începe uscăciunea și era gata să se facă crăpături, atunci udometrele atingeau niște sârme și pompele se puneau în mișcare singure și câmpurile, pădurile și livezile erau udate iar cât trebuia, căci udometrele întrerupeau contactele, când umezeala voită era atinsă. Bucatele dar, cum era grâul, porumbul și toate poamele, creșteau, curat vorba românului: ca din apă. Apă era destulă la diferite adâncimi. Apa sărată a mărilor se filtra prin pământ, lăsa sărurile și ieșea ca apă dulce, bună de udat și de băut. Seceta ajungea necunoscută.

Inginerii muncii pământului mai născociseră și alte aparate foarte folositoare pentru creșterea și rodirea plantelor. Făcuseră niște țevi cu găuri la partea de jos, în care se înșurupau un vârf ascuțit și ceva mai gros ca țeava și pe țevile astea, ce le înfigeau în pământ la diferite adâncimi, se putea turna la rădăcina plantelor, acolo în pământ, soluții de băligar natural sau de cel artificial și se puteau și aerisi plantele la rădăcină. Aerul pompat pe acele țevi — când se băga aer — era silit să iasă prin pământ la suprafață și ruginea pământul și îl și mărunțea. Motoarele de vânt, când rezervoarele de apă erau pline, învârteau mașini electrice ce luminau noaptea insula și plantele creșteau uneori la lumină. Se observase însă că și plantele dorm și că au și ele nevoie de întuneric, ca să nu mai sufere apăsarea razelor luminoase în tot timpul. Dar inginerii găsiseră și leacul ăsta. Făceau uneori nori, așa că nici stelele nu se mai vedeau și pe insulă, în locurile unde erau oameni și plantații se putea spune că dormeau toți, fiindcă era cel mai adânc întuneric…

(Într-o noapte, insula este atacată de armatele celor de pe continent. Distrugerea avioanelor atacatoare cu un fel de rază a morții nu e de ajuns. Nevrând să-i ucidă pe soldați, Floreal și Țopler îi opresc cu gaze adormitoare și-i conving să se întoarcă la casele lor. Floreal se însoară cu Mina, una dintre fostele roabe împietrite ale zmeilor. Savanții de pe continent vin să învețe de la insulari.)

MIRCEA ELIADE

Includerea unui fragment din Nopți la Serampore *în antologia noastră va reedita, probabil, nedumeririle apriorice pe care le-a trezit prezența povestirii* O întâmplare în Munții Colțoși *în sumarul culegerii de opere științifico-fantastice ale lui Edgar Allan Poe. Apropierea nu e deloc întâmplătoare — și nu numai pentru că acolo, ca și aici, decorul și recuzita anticipației lipsesc cu desăvârșire. Mesmerismul doctorului Templeton și tantrismul lui Suren Bose și al lui Swami Shivananda sunt două forme de manifestare a forțelor latente ale făpturii umane, reflectând cunoașterea încă destul de aproximativă a proceselor psihice. Să nu uităm că telepatia a fost considerată până foarte de curând o înșelătorie obscurantistă.*

Ni se poate reproșa că răstălmăcim sensurile narațiunii, făcând abstracție de idealismul dizolvant al explicației lui Swami Shivananda: „Tot ce se petrece în Cosmosul acesta e iluzoriu (…) într-o lume de aparențe, în care niciun lucru și nici un eveniment nu e consistent, nu își are realitatea lui proprie — oricine e stăpân pe anumite forțe, pe care voi le numiți oculte, poate face orice vrea“. Aceasta este însă doar o interpretare, chiar dacă autorul pare s-o accepte, copleșit de repetarea halucinației totale și sedus de „spaima de infinit“, care face parte din bagajul său filosofic, după cum observa Miron Radu Paraschivescu într-o cronică la Huliganii *(„Era nouă”, Nr. 1.1936).*

În ceea ce ne privește, optăm pentru o alta dintre explicațiile propuse: cei trei europeni au fost proiectați

„într-un alt spațiu și timp”, prin utilizarea sau dezlănțuirea forțelor tantrice. Ce sunt aceste forțe?... în nuvelă există doar vaga indicație dată de Swami: „Tantra nu cunoaște calificative morale pentru forțele magice (...) Se aseamănă, în această privință, cu fizica dumneavoastră, cu concepțiile europene asupra caracterului obiectiv al forței”. În definitiv, spune undeva Exploratorul Timpului al lui Wells vreun cuvânt despre natura forței care-i trimite mașina în trecut sau în viitor?...

Ajunși aici, trebuie să consemnăm suprema nedumerire a povestitorului: „dacă mintea mea poate accepta ipoteza că, datorită unor anumite forțe necunoscute, sunt în stare să anulez timpul și să asist la un eveniment trecut — aceeași minte refuză să accepte că e posibil să modific structura și înfățișarea unui asemenea eveniment trecut. Accept ipoteza că aș putea asista la bătălia de la Waterloo, însă nu pot accepta că aș putea asista la bătălia de la Waterloo văzând în același timp cum Napoleon iese biruitor...”

Nu vor trece decât cinci ani de la această încercare de a preciza limitele elasticității gândirii și eroii romanului lui Marcel Thiry Șah la timp *vor asista, grație ecranului care captează imaginile trecutului, la triumful lui Napoleon pe câmpul de luptă de la Waterloo. E adevărat că lucrurile se petrec într-un alt continuum spațio-temporal și că doar perseverența inventatorului Hervey, conjugată cu un incident dramatic, determină modificarea structurii și înfățișării evenimentelor, deviind cursul istoriei pe făgașul cunoscut.*

Trebuie să mărturisim voluptatea secretă cu care am

efectuat această confruntare, constatând încă o dată capacitatea superioară de fantazare a science-fictionului față de fantasticul pur. Timpul, îndeosebi, etern și fascinant obiect de cercetare al filosofilor, a dat naștere celor mai îndrăznețe speculații privind paradoxele explorării lui efective. În Secretul doctorului Honigberger, *Mircea Eliade se rezumă însă la enunțarea unei enigme temporale: echivalența celor câteva luni, scurse între două vizite la casa Zerlendi, cu cel puțin 15 ani. Dacă nu cumva avem de-a face din nou cu efectul unor forțe magice, acționând „într-o lume de aparențe”...*

Dar Secretul doctorului Honigberger *ne oferă și alternativa realizării unui alt miracol modern: omul invizibil. Procedeele fizico-chimice ale lui Wells sunt înlocuite cu practicele Yoga, a căror desfășurare gradată duce — ne asigură autorul — până la samyama, adică la invizibilitate. Așa se explică strania dispariție a doctorului Zerlendi, pornit în călătorie spre Shambala, „tărâmul nevăzut”.*

Toată această poveste, despre care Șerban Cioculescu spunea că nu e decât „o romanțare a practicelor Yogice“ descrise de Mircea Eliade și într-o lucrare științifică[5], poate fi interpretată, din nou, ca o relatare a unui caz de declanșare a forțelor psihice latente. Și din nou, supranaturalul nu are de ce să intre în ecuație. Griffin descoperise o substanță chimică acționând ca un decolorant al pigmenților. N-avem decât să ne închipuim că o substanță similară există în corpul nostru și că, prin tehnici apropiate de realizare a unei stări de maximă

[5] Yoga, essai sur Ies origines de la mistique indienne.

tensiune, sau dimpotrivă de maximă relaxare cerebrală, putem provoca eliberarea ei.

Ne-am îngăduit aceste speculații pe marginea nuvelelor lui Mircea Eliade pornind de la considerentul că opera de artă capătă o anume autonomie, o existență întrucâtva în afara intențiilor creatorului ei. Oricum, este important să subliniem faptul că, dincolo de miraculosul mașinilor și al ideilor, fantasticul-științific modern își încorporează, măcar potențial, cercetarea zonelor încă întunecate ale psihicului uman, presimțind energii fabuloase care dormitează în așteptarea lui „Sesam, deschide-te!”

nopți la serampore

(fragment)

4

Câteva ceasuri în urmă, îndată după miezul-nopții, ne pregăteam de plecare. În tot timpul cinei, Bogdanof fusese melancolic, amintindu-și că se împlinesc curând 12 ani de când nu mai văzuse pământul Rusiei, și 22 de ani de când trăia în Asia. Van Manen, dimpotrivă, nu suferea deloc de nostalgia patriei. Se împăcase de mult cu gândul că moartea îl va întâmpina aici, în India, unde își petrecuse două treimi din viață. Eu nu aveam nici un cuvânt în această discuție, căci eram mult mai tânăr și abia dacă venisem în India de doi ani.

— Ai să vezi mai târziu, îmi spunea Bogdanof.

Apoi am vorbit despre cu totul alte lucruri, și când ne-am urcat în mașină, ca să pornim spre Calcutta, Bogdanof își înecase de mult nostalgiile. Era și greu de rezistat, de altminteri, unei nopți care te silea să uiți orice legătură pământească, orice tristețe personală. Chiar și șoferul părea doborât de atâta frumusețe, Van Manen i-a amintit să mâne încet — și am pornit.

Ca de obicei, mergeam cu farurile aprinse, deși era lună. Când m-am suit în mașină, mi-am aprins o țigară

— Din tabachera lui Bogdanof, care nu fuma decât țigări cu tutun egiptean, comandate de el special la Aden. Am fumat-o dus pe gânduri. Van Manen povestea — pentru a nu știu câta oară — cum trebuia să te porți cu femeile erudite. Firește, din timp în timp, eram dator să exclam și să-l aprob — dar făceam lucrul acesta cu o turburare

crescândă. Aveam mereu impresia că mașina apucase pe un drum greșit, și că ar fi trebuit de mult să ieșim în șoseaua cea mare. Nu-mi dădeam bine seama ce se întâmplă, dar mi se părea că nu mai recunosc peisajul. Impresia aceasta că rătăcisem drumul n-am primit-o brusc, ci se precizase în etape. La un moment dat, am închis ochii, ca să mă concentrez mai bine, și i-am deschis pe neașteptate. Nu recunoșteam nimic în jurul meu. Parcă ne-am fi găsit în cu totul altă parte a Bengalului, atât de ciudate îmi păreau împrejurimile.

— Dar unde ne aflăm noi aici?! întrebai eu turburat.

Tovarășii mei priviră și ei cu aceeași mirare arborii din ce în ce mai groși care se înălțau de o parte și de alta a drumului.

— Cred că am luat-o greșit, spuse Bogdanof, speriat ca și cum de abia acum și-ar fi dat seama de lucrul ăsta.

Șoferul mâna înainte, cu o suspectă nepăsare. Van Manen i-a strigat în hindustani că am rătăcit drumul.

— N-aveam cum să rătăcim, ne-a răspuns el fără să întoarcă capul. De la Budge Sahib nu mai e un alt drum…

Dar cuvintele lui nu ne-au liniștit. Niciunul din noi nu recunoștea împrejurimile, deși ne-am dat seama că șoferul n-are dreptate. Făcusem de cel puțin treizeci de ori drumul acesta, și știam bine că nu mai este un altul care să iasă în șosea. Priveam năuci, în toate părțile, și parcă ne înfiora singurătatea, arborii aceștia necunoscuți din jurul nostru, care-și uneau tot mai mult ramurile pe deasupra noastră, ca și cum ar fi vrut să ne cuprindă și să ne strivească.

— Mână mai repede! strigă din nou Van Manen, cu oarecare nervozitate.

Farurile și-au intensificat lumina, și noi toți ne-am aplecat înainte, încercând să pătrundem cu privirile cât mai departe, să ghicim apropierea șoselei. Dar nu zăream decât același drum necunoscut, care se întindea la nesfârșit, cât puteam vedea cu ochii.

— Mai bine să întoarcem! exclamă brusc Bogdanof. Mergem de o jumătate de ceas, și ar fi trebuit să ajungem în șosea după cinci, șase minute.

— Înapoi! strigă Van Manen, încruntat.

Șoferul alese un loc unde putea întoarce mașina, și ascultă ordinul fără să spună o vorbă.

— S-a îmbătat, murmură Van Manen.

Dar deși vorbise încet, și vorbește englezește, șoferul l-a auzit, căci i-a răspuns pe loc, cuviincios, în hindustani.

— N-am atins spirt în viața mea. Director Sahib!

Bogdanof devenea din ce în ce mai nerăbdător, răscolind întunericul cu privirile, făcându-și cruce.

— Nu înțeleg ce s-a putut întâmpla, se minuna el. Dacă am fi luat-o în sens invers, ar fi trebuit să ne înfundăm după câteva sute de metri în pădure, sau să intrăm în eleșteu.

— Vom vedea îndată ce s-a întâmplat, mormăi Van Manen.

Încercai să-mi dau seama, după arbori, cam cât mai aveam de mers până la locul unde observasem pentru întâia oară, precis, că ne aflăm pe un drum greșit, dar nu izbuteam să identific nici un amănunt. Voii să-mi mărturisesc mirarea mea tovarășilor, când am auzit, cu toții, un țipăt înfiorător de femeie, foarte aproape de noi. Șoferul a oprit brusc, înspăimântat. Ne-am strâns unul în

altul, amuțiți.

— Ce-a fost asta?! întrebai, în cele din urmă.

— Parcă ar fi fost înjunghiată o femeie, spuse Van Manen, pălind.

Dar nu cutezam să ne coborâm din mașină, să încercăm ceva. Nu-mi dau seama cât timp am rămas așa, suspendați de groază. Nu auzeam decât zgomotul motorului, și parcă numai el ne asigura că lucrurile se petrec aievea. Deodată, la câteva zeci de metri în fața noastră, izbucni din nou același țipăt de femeie — urmat de o sfâșietoare chemare în ajutor.

— Ma'lum! gelum! banchao! Rokkhe koro![6]

Înțelegeam destul de bine bengaleza ca să-mi dau seama de sensul cuvintelor. Am sărit toți din mașină, afară de șofer, și deși nu zăream nimic în direcția de unde veniseră strigătele, ne-am îndreptat alergând într-acolo. În timp ce alergam, țipetele s-au mai auzit, zugrumate, de câteva ori, și parcă am mai distins câteva cuvinte: babago! babago! (tată! tată!).

Dar alergaserăm zadarnic. Nu zăream nicăieri nici o ființă omenească, nici o urmă de luptă. Van Manen, mai gras, răsufla greu în urma noastră. Bogdanof rămăsese cu fălcile încleștate privind fix, încruntat, întunericul. Am început să cercetăm împrejurimile. Arborii ne-au cuprins deodată în umbra lor compactă, în care nu mai distingeam nimic. Lumina de lună se strecura anevoie până aici; doar dacă tresărea în câteva liane, spre vârfuri. Părându-i-se că ceva se mișcă înaintea noastră, Van Manen se opri și începu să strige:

[6] „Mor ! mă prăpădesc ! ajutor ! ajutați-mă !“

— Bepar ki?! (Ce s-a întâmplat?)

Am ascultat cu toții ținându-ne răsuflarea. De nicăieri, nici un răspuns. Pădurea părea împietrită. Și parcă nici covorul de frunze moarte pe care călcam nu tresărea sub picioarele noastre. Mergeam ca pe pâslă.

— Bepar ki? mai strigă o dată Van Manen.

Apoi ne-am continuat cercetarea, temându-ne totuși să ne depărtăm prea mult de șosea. Nu știu cât a durat furișarea aceasta pe sub arbori, pregătiți să întâlnim, în orice clipă, un spectacol groaznic. Mă simțeam obosit, gândurile mi se rătăceau; aveam necontenit senzația că visez și că nu mă pot trezi din vis.

— Să ne întoarcem, spuse Bogdanof ducându-și mâna la frunte. Încep să cred că am avut cu toți halucinații.

I-aș fi putut răspunde că anevoie ar putea auzi patru oameni același țipăt înfiorător și aceleași cuvinte, exact aceleași cuvinte, dacă am fi fost cu toți pradă unei halucinații. Dar simțeam că el are dreptate — și ne-am întors în șosea.

— Mult am mai umblat prin pădure! spusei eu nezărind mașina. Încotro trebuie să mergem, acum?!

Ceilalți doi m-au privit cu oarecare nedumerire.

— În orice parte am fi luat-o, vorbi Van Manen, turburat, mașina trebuie să fie destul de aproape. Ia strigă-l pe dobitocul ăla!

Am început să strig, cu toate puterile, înfiorându-mă și pe mine huietul acela prelung în singurătatea nopții. Am așteptat, apoi, în mijlocul șoselei, privind mirați în toate părțile.

— O fi pornit să ne caute, spusei eu văzând că nu ne

răspunde.

— Dar unde e mașina? întrebă Bagdanof, anevoie descleștându-și fălcile. Doar nu ne-o fi lăsat aici, în mijlocul junglei?!..»

— Nu putea pleca, ne liniști repede Van Manen. Am fi auzit motorul, căci nu ne-am depărtat prea mult de șosea… A adormit în mașină, asta trebuie să fie…

Am pornit în direcția unde știam că lăsasem mașina. Luna ne bătea acum din plin, căci drumul se deschidea tot mai larg.

— Fără îndoială că a plecat! șopti din nou Bogdanof. Ar merita să fie împușcat…

Van Manen nu se putea îndupleca să creadă una ca asta. Își ștergea cu batista, necontenit, fruntea și obrajii.

— Trebuie, în orice caz, să facem ceva, spuse el, foarte încet.

— Să ne întoarcem pe jos, la Budge, hotărî Bogdanof. Tot o să ajungem, până dimineața...

În acea clipă ni s-a părut că zărim nu prea departe înaintea noastră, pe partea dreaptă a drumului, un felinar care se adâncea legănându-se în inima pădurii. Ne-am privit unul pe altul, ținându-ne răsuflarea. Ni se părea destul de stranie apariția unui om cu felinarul aprins la o asemenea oră din noapte și într-un asemenea loc. Mai ales după toate câte ni se întâmplase. Cu toate acestea, nu știu ce necurată atracție am simțit, fiecare din noi, către luminița care se afunda, repede, în junglă. Căci atunci când Bogdanof ne făcu semn să-l urmăm, nici Van Manen, nici eu, nu ne-am împotrivit. În acea clipă am uitat că, nu mult înainte, sângele ne înghețase în vine auzind țipătul

femeii și cuvintele ei de ajutor. Lumina era oricum un semn de viață. O purta un om, care se îndrepta, fără îndoială, către o locuință sau către șoseaua pe care o căutam și noi.

Am pornit, cât am putut de repede, să-l ajungem.

5

Pătrunzând în pădure, i-am pierdut urma după câteva minute. Mergeam toți trei aproape unul de altul, eu în față — ca cel mai tânăr — și Van Manen lângă mine. Nu știu datorită cărei stranii certitudini înaintam fără teamă pe sub arbori care ne-ar fi înspăimântat cu un ceas mai înainte. Jungla, atât de terifiantă pentru orice alb, mai ales în miezul nopții, ni se părea acum lipsită de primejdie. Nu ne gândeam nici la șerpi, nici la lighioane speriate — și nu mai simțeam acea teroare care te cuprinde, în India, îndată ce te trezești, singur, în adâncul unei păduri.

— Nu se mai vede nimic, vorbi Van Manen cu o sfârșeală tragică în glas.

N-am răspuns, niciunul din noi. Continuam să înaintăm, aproape fără să ne mai dăm seama; simțeam, doar, că nu ne putem opri acolo, în mijlocul pădurii, că trebuie să mergem mereu înainte, oricât de absurdă ar fi părut hotărârea noastră.

— Probabil că el a apucat pe o cărare, pe care noi n-am găsit-o, spuse Bogdanof.

— Își cunoștea în orice caz drumul, adăugai eu. Căci a dispărut prea repede…

Cred că ne înfundam tot mai rău în pădure; liane groase începeau să ne atingă creștetele, și picioarele ni se

înfundau tot mai adânc în așternutul de frunze moarte, ferigi și mușchi. Dar o îndărătnicie oarbă ne mâna necontenit în aceeași direcție. Niciunul din noi nu simțea dorința să se întoarcă sau să încerce alt drum. Stăruiam, cu toate piedicile, înaintând anevoie, aproape tăindu-ne calea prin desișul fără sfârșit dinaintea noastră.

— Cred că iarăși începe să se vadă lumina, exclamă deodată Bogdanof.

Ne-am oprit, cu răsuflarea tăiată, ca să privim. De data aceasta, foarte aproape de noi, se zărea o lumină turbure, care în nici un caz nu putea fi opaițul pe urmele căruia porniserăm noi câtva timp înainte. Ne-am îndreptat, cu toate puterile de care mai eram în stare, către ea. De abia după câteva minute de mers ne-am dat seama că ne apropiem de marginea pădurii și că lumina pe care o zărisem era reflexul unei vetre de jăratic. Înainte de a o ajunge, însă, am observat că luminile se înmulțesc, și că nu prea departe de noi, pe mâna stângă, se ridica o clădire destul de ciudată, înconjurată cu un zid cenușiu de piatră.

— Probabil că am ajuns de partea cealaltă, de miazănoapte, a lui Serampore, spuse Van Manen. Dar cum Dumnezeu am rătăcit până aici?!…

Ni se părea destul de ciudat că nu întâlneam pe nimeni, lângă vetrele cu jăratic. E drept că în cele mai multe, jăraticul era pe sfârșite; totuși, nu zăream nicăieri picior de om. Eram prea obosiți, însă, ca să mai cercetăm împrejurimile, și ne-am îndreptat direct către casă.

— Oricine o locui aici, hindus sau musulman, trebuie să ne găzduiască, spuse Van Manen.

Pornise el înainte, pe de o parte pentru că vorbea cel

mai bine din noi limba bengaleză, pe de altă parte pentru că numele lui era destul de cunoscut în întreg Bengalul, sau măcar numele Societății Asiatice al cărei bibliotecar era. Când am ajuns în fața porții, ne-a ieșit înainte un bătrân. Nu părea prea surprins de prezența noastră, la un asemenea ceas de noapte, în fața casei acesteia atât de adânc ascunsă în junglă.

— Cine-i stăpânul tău? îl întrebă Van Manen. Bătrânul rămase câteva clipe nemișcat, ca și cum n-ar fi auzit cuvintele. Van Manen îl întrebă din nou, aproape strigând. Ca și cum s-ar fi trezit dintr-un somn lung, bătrânul șopti:

— Nîlamvara Dasa…

— Mi se pare un nume cunoscut, spuse Bogdanof.

— Cam arhaic, i se păru lui Van Manen. N-am auzit niciodată de el la Calcutta…

Apoi, întorcându-se către bătrân.

— Du-te și trezește pe stăpânul tău și spune-i că Van Manen sahib și cu alți doi sahibi au avut un accident și cer găzduire pentru noaptea asta…

A trebuit să repete de trei ori cuvintele, până bătrânul s-a hotărât să se îndepărteze.

— Trebuie să fie surd de tot, crezu Bogdanof.

Și cu toate acestea, aveam un sentiment ciudat că visul meu continuă și că nu izbutesc încă să mă trezesc. Focurile acelea părăsite, casa aceasta curios înconjurată de pădure din trei părți, bătrânul care parcă nu înțelegea ce-i spuneam, în orice dialect îi vorbea Van Manen — toate mă turburau, neliniștindu-mă. Nu știu cât a trecut până ce s-a întors bătrânul, cu un felinar în mână. Parcă timpul rămăsese suspendat și trăiam numai fragmentar, doar în

anumite episoade.

— Stăpânul vă poftește, spuse bătrânul.

Poate că a vorbit prea încet, poate că eram eu prea obosit sau pricepeam încă destul de greu bengaleza, dar mai mult am ghicit sensul cuvintelor lui decât le-am înțeles.

— Ce ciudat vorbește, îi spusei lui Van Manen.

— Are un accent rural, îmi răspunse el. Până te deprinzi cu el.

Casa părea destul de veche, așa cum rareori se mai întâlneau prin părțile acestea ale Bengalului, unde cotropirile musulmanilor fuseseră îndeosebi necruțătoare în tot veacul XVIII. Am pătruns într-o curte interioară, pe jumătate pietruită, în colțurile căreia creșteau câțiva *ficus religiosa,* acel arbust sacru atât de venerat de hinduși. De aici se vedeau destul de bine cele dintâi încăperi, foarte largi, cu ferestrele zăbrelite; erau, fără îndoială, odăile bărbaților. Am avut impresia că suntem așteptați; câteva făclii fuseseră aprinse, în afară de multe alte lămpi cu ulei și opaițe, a căror licărire sfioasă o distingeam mai ales pe scările care duceau către apartamentele femeilor. Am fost poftiți într-o sală cu lespezi de grezie roșie pe jos, unde ne-a întâmpinat un bărbat între două vârste, cu o figură foarte palidă, cu privirile înțepenite — și care ne-a vorbit de la început în bengaleză.

— Vă rog să așteptați aici câteva clipe, până vi se va pregăti odăile pentru odihna de noapte.

L-am înțeles anevoie, căci vorbea și el o bengaleză destul de stranie, așa cum o întâlnisem eu, până atunci, numai prin cărți. De obicei, un bengalez cultivat sau de un

oarecare rang social își întâmpină oaspeții europeni în englezește. În afară de anumite cazuri, el ar considera o insultă să i se, adreseze un străin în limba bengaleză; asta înseamnă că-l consideră un biet țăran sau o slugă. Cu atât mai ciudată mi se părea, deci, primirea gazdei noastre. Van Manen, însă, care vorbea perfect bengaleza, nu s-a lăsat intimidat de această ciudățenie — și a cerut voie să se așeze pe un jilț, continuând, în același timp, să ne scuze intrarea noastră la un asemenea ceas. Nîlamvara asculta pierdut parcă în gândurile lui, și după ce Van Manen și-a sfârșit scuzele, a rămas în picioare, privindu-ne pe rând, ca și cum nu-i venea a crede că ne era în față. N-a scos multă vreme nici un cuvânt, și tăcerea aceasta ne apăsa, ne turbura până la panică.

— S-a întâmplat un accident stupid, spuse Bogdanof în englezește, nemaiputând răbda privirile lui de gheață.

Dar parcă nici nu-l auzise. Continua să ne privească, tresărind uneori din tot trupul. Bogdanof se apropie cu un pas și repetă cuvintele cu un glas mai puternic. Gazda noastră a încercat să zâmbească și i-a răspuns, tot în șoaptă:

— Ami imreji bujhte pârchi na[7].

Mi s-a părut foarte ciudată mărturisirea aceasta. Până și băieții de școală înțelegeau englezește; să nu fi urmat Nîlamvara niciodată școală modernă, ci numai învățătura ortodoxă pe care o poate deprinde într-un thol? Dar tot atât de ciudată mi s-a părut vorbirea lui; cuvintele le pronunța cu totul diferit de cum eram eu obișnuit să le aud, și, mai ales, le rostea cu o dificultate a cărei natură nu

[7] „Nu înțeleg englezește...”

o puteam defini. Fiecare vorbă o scotea, parcă, în urma unui efort considerabil, deși nu ne dădeam seama de el.

— Curând odăile pentru odihna de noapte vor fi pregătite Măreţiilor Voastre, adăugă el după o lungă pauză, zâmbind ca un vis.

De data aceasta îl privi cu atenţie pe Van Manen. Începuse și el să fie turburat de rostirea arhaică a lui Nîlamvara, și poate de privirile lui rătăcite. Acum, că îl puteam vedea mai bine, Nîlamvara ni se părea într-adevăr straniu. Greutatea cu care se mișca, tresăririle acelea neînțelese care îi scuturau trupul la răstimpuri, ca prins de friguri, sădirea nefirească din ochi, pumnii pe care îi păstra necontenit încleștați — toate acestea începeau acum să ne atragă atenția. Felul lui de a ne privi era cu desăvârșire ciudat. Aveam uneori senzația că e împins de o forță nevăzută, fără ajutorul căreia ar înțepeni, zâmbind foarte stins, în fața noastră.

Și apoi, nu înțelegeam ce se întâmplă în casa aceasta, destul de luminată și totuși, pentru urechile noastre, pustie. Un asemenea eveniment — apariția a trei străini în plină noapte — nu rămâne niciodată netrecut în seamă într-o casă indiană. Ne așteptam să vedem umbre agitându-se în preajma noastră, să zărim siluete feminine spionându-ne la colțuri, sau dinapoia zăbrelelor, să auzim acele șoapte înăbușite ale slujnicelor trezite din somn, pașii lor moi pe lespezile din curte.

— Curând odăile pentru odihna de noapte vor fi pregătite… începu Nîlamvara, pentru a treia oară, aceeași frază.

Și cu toate acestea, nimeni nu venea să ne anunțe că

odăile sunt pregătite. Am fi voit să ne retragem nu din pricina oboselii — eram prea turburați de toate întâmplările ca să nu ne fi pierit somnul — ci ca să scăpăm de prezența istovitoare a gazdei noastre. Deodată, Van Manen ne privi și ne spuse în englezește.

— Dar n-am întrebat nimic de femeia aceea, al cărei țipăt l-am auzit în șosea…

Într-adevăr, tocmai lucrul acesta nu i-l spusese. Îi vorbise de accidentul nostru, mințind că mașina se defectase și că șoferul a rămas să o păzească, dar nu pomenise nimic de strigătele de ajutor auzite cu un ceas înainte. Niciunul dintre noi nu-și dădea seama cum am putut rămâne atâta timp în fața acestui om — care fără îndoială știa ceva — fără să-l întrebăm, fără să-i mărturisim adevărul. Amintirea strigătelor din pădure ne-a turburat din nou, acum. Eu, cel puțin, am avut impresia că m-am trezit brusc din somnul în care căzusem îndată ce începusem urmărirea luminiței aceleia — și am simțit că mi-e din nou teamă. Aș fi vrut să facem ceva, măcar acum, după ce pierdusem atâta timp prețios. Femeia aceea poate și-a dat duhul, iar noi străbătuserăm o bucată bună din junglă ca să cerem găzduire la casa lui Nîlamvara Dasa. Ce vrajă necurată ne luase la toți mințile, și ne pironire acolo, atâta timp, în fața unui om care repeta din zece în zece minute aceleași cuvinte?…

— Spune-i, poate el știe despre ce e vorba, îl sfătui Bogdanof pe Van Manen.

Așa cum se odihnea pe jilțul de lemn, Van Manen începu să povestească, anevoie stăpânindu-și nervozitatea. Dar de la cele dintâi cuvinte, gazda noastră își acoperi fața

cu palmele, gemând. Ne-am apropiat toți de el.

— Lila, Lila! gemea.

Apoi a borborosit câteva cuvinte fără înțeles pentru mine.

— Ce spune? ce spune?! l-am întrebat noi, cu aprindere, pe Van Manen.

— Nu-l înțeleg nici eu, ne răspunse el.

Apoi, întrebă din nou în bengali.

— Ce s-a întâmplat?! Cine era?!

Aceleași gemete, și aceleași cuvinte neînțelese, din care desprindeam doar numele de Lila, și câte un strigăt de durere.

— Cred că era fata lui, ne mărturisi Van Manen. Dar nu înțeleg ce vrea să spună; vorbește prea repede…

— De bună seamă că au omorât-o… șopti Bogdanof. Dar cum a aflat de asta?!… Și dacă știa, de ce nu ne-a spus nimic, până acum?

Van Manen nu mai îndrăzni să-l întrebe. Râmaserăm amuțiți, neștiind dacă trebuie să ne retragem fără să-i spunem, sau să așteptăm întoarcerea bătrânului care ne pregătea, de atâta vreme, odăile.

— Cum de nu i-a putut veni nimeni în ajutor?! exclamă deodată Van Manen. Căci doară nu era singură; femeile nu ies niciodată singure, aici, și cu atât mai puțin la miezul nopții…

În clipa aceea, bătrânul intră în cameră și se apropie cu pași obosiți de noi.

— Iat-o! O aduc; e acolo!… ne spuse el foarte încet, ridicând brațul.

Am sărit cu toți la ușă. Mi s-a părut că era plină de

umbre curtea, și câțiva oameni îmbrăcați ciudat, cu turbane, duc o năsălie de ramuri. Dar n-am distins nimic. N-am auzit nimic, nici un bocet, nici un strigăt. M-am întors, speriat, simțind că în apropierea mea trecuse cineva. L-am zărit pe Nîlamvara depărtându-se anevoie, ca și cum fiecare pas pe care l-ar fi făcut ar fi întrecut cu mult puterile lui.

— Nu putem rămâne aici, șopti Bogdanof. Nu poți cere găzduire unui om căruia i-a fost asasinată fiica sau soția…

— Da, e mai bine să mergem, spuse Van Manen.

Am fi vrut să vestim cuiva plecarea noastră, și să cerem încă o dată scuze gazdei, dar nu mai era nimeni în curte. Bătrânul dispăruse și el, ca intrat în pământ. Bogdanof s-a îndreptat cel dintâi spre poartă, și nici n-a mai îndrăznit să-și arunce ochii înapoi. Am privit cu ușurare vetrele cu jăraticul pe jumătate stins, care ne-a întâmpinat în poiana din fața casei.

6

Oboseala am început s-o simt câtva timp în urmă, când ne depărtaserăm de casă și urmam liziera pădurii. A fost la început ca o ușoară amețeală, apoi o sleire treptată, și de abia am mai găsit puteri să mă rezim de un trunchi, ca să nu alunec doborât la pământ.

Nu înțelegeam ce se petrece cu mine. Nu-mi dădeam seama dacă am rămas singur, sau dacă cei doi tovarăși mă așteaptă să-mi viu în fire. Nu știu cât am stat așa, rezemat de trunchi — dar când m-am trezit, începuse să se lumineze de ziuă. Mă simțeam încă vlăguit, fără nici un

gând, fără nici o amintire precisă de toate cele câte se întâmplaseră.

Spre mirarea mea, am descoperit curând pe cei doi tovarăși așezați în iarbă la câțiva metri depărtare de locui unde mă oprisem. Van Manen parcă dormita, cu capul rezemat în palme; Bogdanof era pe jumătate întins pe pământ. Cu greutate m-am apropiat de ei.

— Ce s-a întâmplat? întrebai, încercând să zâmbesc. Cum de am rămas aici?!

Mă priveau și ei turburați, și m-au înfiorat cearcănele pe care le avea Bogdanof, fruntea lui palidă, ochii care rămăseseră fixați într-ai mei, fără să înțeleagă.

— Cred că ne-a doborât oboseala pe câteșitrei, vorbi el în cele din urmă.

M-am așezat și eu lângă ei, abia târându-mi picioarele. Parcă aș fi zăcut săptămâni de-a rândul, atât mă simțeam de slab. Ochii mi se împăienjineau după cel mai mic efort. Îmi dădeam totuși seama că se luminase de ziuă și iarba era umedă de rouă. Am mai rămas câtva timp așa, fără să scoatem o vorbă. Dar tovarășii mei, și îndeosebi Van Manen care încă își păstra capul în palme, mi se păreau atât de zdrobiți, încât m-am simțit dator să fac ceva. M-am ridicat, anevoie, și am început să privesc, cu toată luarea aminte de care eram în stare, în jurul meu. Nu mi se păreau atât de necunoscute locurile. Pădurea era rară, pe aici; doar câțiva palmieri mai bătrâni, salcâmi înalți și tufe bine mirositoare. Am început să înaintez, cu multă prudență, și după vreo zece pași am distins, destul de aproape de noi, drumul care se desprindea din șoseaua cea mare și se îndrepta spre bungalowul lui Budge.

Descoperirea aceasta mi-a dat puteri. Am strigat, întorcând capul către tovarășii mei.

— Suntem aproape de bungalow!

Vestea i-a zguduit, fără îndoială, căci ne închipuisem că ne aflăm pe undeva la miază-noapte de Serampore. L-am văzut pe Bogdanof cum se ridică, anevoie, și întinde mâna lui Van Manen. Am vrut să alerg spre ei, ca să-i ajut, dar de la cel dintâi pas mai grăbit am simțit pământul învârtindu-se cu mine. A trebuit să mă opresc ca să-mi vin în fire. Curând, cei doi tovarăși se apropiaseră. Van Manen avea obrajii subți, pleoapele întunecate și privirile lui erau ale unui om care nu înțelege ce se petrece cu sine. Răsufla greu, și gura o ținea necontenit deschisă. Mâinile lui Bogdanof tremurau într-una. Își rotea ochii, nevenindu-i să creadă că într-adevăr suntem aproape de bungalowul lui Budge.

— Am rătăcit probabil toată noaptea, spusei eu ca să le dau curaj. Șoferul trebuie să fie de partea cealaltă a pădurii, căutându-ne…

Când auzi de șofer, sângele îi dogorî obrajii lui Van Manen. Nu-și putu stăpâni o înjurătură cumplită, așa cum niciodată nu crezusem că e în stare să rostească. În orice caz, înjurătura aceasta ne învioră puțin. Am ieșit în drum și am pornit, agale, către bungalow.

— Nu-mi dau încă bine seama ce s-a întâmplat cu noi, vorbi târziu Van Manen. Ce stranie oboseală…

Curând răsări soarele. Lumina puternică ne trezi de-a binelea și începurăm să grăbim pașii. De altfel, n-am avut de mers decât vreo jumătate de ceas până la bungalow. Am zărit, cu mirare, mașina noastră așteptându-ne în fața

verandei. Șoferul dormita. În curte roboteau câteva slugi, care au înlemnit când ne-au văzut intrând — desfigurați de oboseală, cu hainele jupuite, cu pantofii prăfuiți. Van Manen s-a îndreptat de-a dreptul către șofer, și a început să-l lovească, înjurându-l. Buimăcit, bietul om nici nu încerca să se apere. Își pusese doar brațul la ochi și gemea.

— De ce-ai fugit, bestie?! urla Van Manen. Dacă ne rătăceam prin junglă și ne rămâneau oasele pe acolo?!

Slugile se adunaseră toate lângă mașină, încremenite. Aproape că nu le venea să creadă că Van Manen lovește și înjură cu adevărat, el care era renumit prin generozitate și blândețe.

— Am scăpat, într-adevăr, ca prin minune, vorbi Bogdanof în hindusthani, ca să-l înțeleagă slugile și să înțeleagă furia lui Van Manen. Măgarul ăsta ne-a lăsat în drum și a fugit, s-a întors acasă…

— Am rătăcit toată noaptea, spusei și eu.

Oamenii ne priveau uluiți. Cei care sosiseră mai târziu își purtau ochii de la șofer la noi, fără să înțeleagă nimic.

— Dar el v-a așteptat toată noaptea aici, îndrăzni în cele din urmă paznicul bungalowului.

Ceilalți prinseră curaj.

— A fost aici! Nu s-a mișcat de aici!

La început, nu ne-am dat bine seama ce vor să spună. Am înțeles că șoferul, văzând că noi nu ne mai întoarcem din pădure, s-a înapoiat la bungalow și ne-a așteptat în fața verandei până dimineața. Van Manen îl învinuia, însă, tocmai că-și pierduse atât de repede răbdarea, pe drum, și se întorsese. Cum își închipuia el că vom face noi tot

drumul acela, noaptea, pe jos?!

— Dar n-a plecat de aici! stărui paznicul. Am stat de vorbă până târziu, și nu s-a mișcat de aici…

— Eu mă miram tocmai că Director Sahib nu mai pornește la drum! exclamă șoferul.

De data aceasta, am simțit cum mi se urcă tot sângele în obraji. Toți oamenii aceștia au să creadă că am băut prea mult și nu ne mai aducem aminte de ce-am făcut.

— Ce vrei să spui?! interveni Bogdanof. Cum nu te-ai mișcat de aici?! N-am plecat noi, cu toți, pe la unu noaptea, și apoi am rătăcit drumul, și am auzit un țipăt de femeie în pădure?!

Șoferul șovăi, căutând buimăcit în toate părțile ajutor. Nu îndrăznea să se apere, spunând adevărul. Dar când Van Manen începu să răcnească, amintindu-i de tot ce-am vorbit, când ne-am dat seama că am rătăcit drumul, șoferul se hotărî să vorbească.

— N-am plecat deloc. Director Sahib! Mașina nu s-a mișcat din curte…

— E adevărat, așa a fost, întăriră ceilalți.

Van Manen își pierdu din nou răbdarea.

— Cu alte cuvinte, ne faci pe noi mincinoși!

Poale ați luat o altă mașină, încercă să se scuze șoferul. Căci, uitați-vă, așa cum am spălat-o, de aseară, așa a rămas, curată!.

Van Manen se întoarse spre noi.

— E nebun! Au înnebunit toți, aici!… Haideți în casă…

Am găsit-o deschisă, lucru care nu s-ar fi cuvenit, căci îndată după plecarea noastră paznicul era dator să încuie toate încăperile.

— Montează o piesă de teatru cu ajutorul paznicului și al servitorilor, spuse Bodganof îndată ce am rămas singuri. Probabil că ne credea pe toți beți…

— Are s-o plătească în orice caz destul de scump! mormăi Van Manen scoțându-și haina și lăsându-se să cadă într-un fotoliu de paie.

Mă simții obligat să adaug și eu ceva. Căci mi se păruse că surprind o lumină sarcastică în ochii câtorva dintre servitori, când, le-am spus că am petrecut noaptea rătăcind prin junglă. Gândul că ne socotise atât de beți, încât să-și îngăduie să-și bată joc de noi, mă exaspera.

— În orice caz, mi s-a părut suspect alibiul cu mașina curată, așa cum pretinde că o lăsase aseară, spusei. E un amănunt care trădează premeditarea…

Răcoarea din casă, oboseala cu care luptasem greu în ultimele ceasuri ne-a făcut să punem capăt discuției, și după ce ne-am spălat, ne-am întins fiecare în paturile în care obișnuiam să dormim, și foarte curând ne-a cuprins somnul.

7

Ne-a trezit Budge, sosit mult înainte de apusul soarelui pentru o vânătoare de câteva ceasuri. Nu părea prea încântat că ne găsește încă aici. Când venea pentru vânători scurte, nu-i plăcea să întâlnească prieteni. S-a mirat că ne găsește atât de obosiți.

— V-ați cam pierdut capul azi-noapte, spuse el, adresându-se îndeosebi lui Van Manen.

Simții din nou cum îmi dogoresc obrajii. Aceeași jenă am surprins-o pe fața lui Bogdanof.

— Șoferul tău e un criminal! începu aprig Van Manen.

Și se pregăti să-i povestească întâmplarea. Dar de la primele cuvinte, Budge anevoie își mai putea stăpâni zâmbetul.

— Șoferul spune că nici n-ați plecat, îl întrerupse el. Și așa spun și ceilalți, de altfel…

— Probabil că sunt înțeleși, interveni Bogdanof cu severitate. Așteaptă să vezi ce s-a întâmplat până la urmă…

Enervat, Van Manen își continuă povestirea. Din când în când, îl completam și noi, cu amănunte a căror precizie începeau să-l tulbure pe Budge.

— Dar nu înțeleg cum v-ați putut rătăci, îl întrerupse el din nou pe Van Manen. Alt drum nu mai e… Vă puteți convinge, de altfel, singuri.

— Dragă prietene, stărui Van Manen, noi îți spunem cum s-au întâmplat lucrurile. Explicația o s-o căutăm noi pe urmă…

Și iar își reluă firul povestirii; cum, văzând că nu mai ieșim la șosea, i-a strigat șoferului să întoarcă.

— Nu vă mai aduceți aminte ce vedeați de-a stânga și de-a dreapta drumului? întrebă Budge.

I-am explicat eu ce fel de arbori vedeam, și cât mi se păreau de înalți. Budge se ridică de pe scaun.

— Dragii mei, iertați-mă, dar nicăieri în districtul ăsta nu se găsesc asemenea arbori. În afară de pădurea de palmieri pe care o vedeți acolo — ne arătă el cu brațul întins spre eleșteu — în toată regiunea nu sunt decât eucalipți, cocotieri și salcâmi. Acest *Urwald* de care-mi vorbiți, nu există prin partea locului…

— Și cu toate acestea, nici unul din noi n-am visat, se apără Bogdanof.

— Dar de ce nu vrei să asculți până la sfârșit?! întrebă Van Manen.

Budge ridică din umeri și se așeză din nou pe scaun. Van Manen își continuă povestirea. Când ajunse la episodul cu țipătul care ne înfiorase pe toți, Budge începu să zâmbească. Dar după ce Van Manen povesti mai departe, începu să dea semne de nerăbdare. De câte ori voia însă să întrerupă, interveneam noi, rugându-l să aștepte sfârșitul. Îi era însă foarte greu să se stăpânească. Sărea de pe scaun la fiecare amănunt pe care îl precizam noi.

— Vă bateți joc de mine! izbucni el în cele din urmă, când Van Manen îi descrise casa lui Nîlamvara Dasa. Nu există nici un fel de casă, ascunsă în junglă, prin toată partea locului. Iar de numele ăsta n-am auzit până acum. Asta e o farsă!…

Începu să se agite prin odaie, încercând să izbucnească în hohote de râs, ca să ne dovedească tăria lui, singurul care nu se lasă păcălit de farse. Dar nouă nu ne venea deloc să râdem. Pe de o parte, eram turburați de cele ce ne repetase Budge — lucruri pe care le știusem și noi, de altminteri: că nu există o asemenea casă, etc., iar pe de altă parte eram exasperați de neîncrederea lui, de ideea lui ridiculă că voim să-i facem o farsă.

— Îți dau cuvântul meu de onoare că nu-ți mai vorbesc niciodată, dacă mai afirmi că asta e o farsă, se rosti cu solemnitate Van Manen. Dacă vrei, ia-ne pe fiecare de o parte, și supune-ne aceluiași interogatoriu. Te vei convinge

că am văzut toți același lucru. E greu de întocmit o farsă care să nu fie descoperită când ajungi la amănunte. Și nici de halucinație nu poate fi vorba, pentru că eu am stat pe scaun în casa lui Nîlamvara, și oamenii ăștia m-au văzut cum stau pe scaun și m-au auzit cu urechile lor povestindu-ți ce ți-am povestit și eu ție adineauri…

— Și desigur că nici el nu te-a crezut, încercă încă o dată să glumească Bugde.

— Dimpotrivă. Știa și el de asasinarea acelei femei, și a început să geamă acoperindu-și fața…

Bogdanof și cu mine ne-am grăbit să-i întărim spusele, adăugând că nu-i înțelegeam cuvintele, că am distins doar numele de Lila. Budge ne privi încruntat, și, de data aceasta, nu mai adăugă nici un comentariu. Îi făcu doar semn lui Van Manen să continuie. Și pentru întâia oară Van Manen a putut să povestească ajutat numai de precizările noastre. Când sfârși și începu să explice cum ne-am trezit amorțiți în marginea pădurii, și cum ne-am dat seama că ne aflăm destul de aproape de bungalow, Budge se ridică solemn din scaun, și după o pauză, în care timp părea că-și cântărește bine cuvintele, vorbi cu emfază:

— Vă dau cuvântul meu de onoare că de când trăiesc în India n-am mai auzit o asemenea întâmplare. Știu și eu destule întâmplări misterioase și absurde, dar asta le întrece pe toate. Căci doară cunosc Seramporul ca pe Calcutta, și am vânat cincizeci de mile de jur împrejur și n-am întâlnit, niciodată, nici urmă de casă, așa cum spuneți voi. Ca să vă convingeți că spun adevărul, îmbrăcați-vă și haideți cu mașina să cercetăm. Mai avem trei, patru

ceasuri până ce se face întuneric…

Ne-am privit, Van Manen, Bogdanof și cu mine, oarecum turburați. Dacă într-adevăr fuseserăm victimele unei iluzii?! Dar ne aminteam cu atâta preciziune întâmplarea noastră, știam cât fusese de calmă noaptea trecută

— Când nici unul din noi nu băuse mai mult whisky decât s-ar fi cuvenit — încât nu ne puteam îndoi că totuși stătuserăm aievea de vorbă cu Nîlamvara Dasa. Van Manen sări din pat, cu hotărâre.

— Hai să mergem! ne spuse. Dar mergem cu mașina ta, se adresă lui Budge. Căci pe măgarul acela de șofer îl spintec dacă mai dau ochii cu el. Pretinde că nici nu s-a mișcat de aici…

— Asta e lucrul care mă intrigă cel mai mult, spuse Bugde. Chiar admițând că voi ați fost bine îmbătați — ceea ce eu, mă grăbesc să adaug, nu susțin — nu înțeleg cum ați ajuns în junglă fără să vadă șoferul, sau oricare altul din servitori. Ei mărturisesc că nu s-au culcat, ci au așteptat ordinele voastre.

— Atunci cum de nu și-au dat seama că odăile sunt goale?! întrebă Van Manen. Cine a stins lămpile?! N-a intrat nimeni, până dimineața, ca să pregătească ceaiul sau sa vadă dacă nu lipsește ceva?

Budge rămase îngândurat. Întrebările lui Van Manen îl turburaseră. Fără îndoială că șoferul și servitorii știau ceva, destul de straniu, dacă încearcă să-l ascundă cu atâta abilitate.

— Ancheta o voi face eu mai târziu, spuse el. Deocamdată, să ne convingem că nu există nici drumul,

nici casa, nici oamenii întâlniți de voi azi-noapte.

Am început să ne îmbrăcăm, în grabă. Gând m-am privit în oglindă, m-am speriat de paloarea feții și de adâncimea cearcănelor. Figura întreagă îmi era devastată ca după o cumplită suferință. Coborând spre mașină, am văzut curtea plină de oameni. Toți servitorii și alți câțiva țărani în drum spre Serampore se adunaseră să ne vadă. Ca să găsesc neapărat ceva de vorbit până ce ne aflam toți loc în mașina lui Budge, m-am adresat lui Van Manen.

— Nu i-ai spus că l-am întâlnit și aseară pe Suren Bose, și tot pe liziera pădurii.

Amănuntul acesta păru că face asupra lui Budge o impresie uluitoare. Ne privi pătrunzător, ca și cum ar fi fost supărat pe noi că nu-i spusesem mai înainte de întâlnirea aceasta.

— S-ar putea ca lucrurile să nu fie totuși atât de simple, spuse Budge în șoaptă, ca și cum și-ar fi vorbit sieși.

L-am întrebat ce vrea să spună, dar s-a mulțumit să mormăie, în timp ce mașina pleca, fără să mai adauge un singur cuvânt. Părea preocupat de un gând pe care nu voia să ni-l mărturisească…

8

Câteva clipe în urmă i-am cerut lui Bogdanof una din țigările lui comandate special la Aden. Trăgând primul fum, mi-am adus aminte — cu o precizie aproape dureroasă — de țigarea pe care mi-o aprinsesem cu o seară înainte, puțin după plecarea noastră. I-am atras atenția lui Budge asupra acestui amănunt, dar el a dat din

cap fără să-mi răspundă. În acea clipă mi-a fulgerat gândul că, judecând după timpul cât îmi fumasem eu țigarea în noaptea trecută, aș putea preciza, cu o minimă aproximație, când mi-am dat seama, pentru întâia oară, că am rătăcit drumul. Van Manen se uita mereu înapoi. Se întreba dacă nu cumva am fi putut apuca noi prin altă parte. Dar a trebuit să recunoască ceea ce i se spusese de mai multe ori: că drumul de mașină se termină la bungalow, iar ceea ce pare o continuare a lui e doar un drum de căruțe care se înfundă în heleșteu.

Mașina, de data aceasta, mergea destul de încet. Recunoșteam peisajul de atâtea ori străbătut — și atât de deosebit de pădurea din noaptea trecută. Pădurea pe care o zăream noi acum era departe; ea se alinia alături de șoseaua cea mare care venea de la Calcutta; acolo, într-un anumit loc ușor de identificat, zărisem noi pe Suren Bose.

Dar de pe drumul care duce la bungalow, pădurea pare destul de depărtată; arborii întâlniți pe aici sunt răzleți și de esențe felurite.

Tot privind de-a dreapta și de-a stânga noastră, am ajuns în șosea — și eu nu-mi sfârșisem încă de fumat țigara. Mi-am mărturisit nedumerirea tovarășilor mei. Budge a poruncit șoferului să întoarcă, și de data aceasta am mers foarte încet.

— Îți mai aduci aminte locul unde te-ai trezit azi-dimineață? mă întrebă Van Manen.

Cu oarecare șovăieli, l-am descoperit, puține minute în urmă. Era cam la vreo cinci sute de metri de drumul spre bungalow, în direcția pădurii. Am coborât cu toți din mașină, și i-am dus acolo. Apropiindu-mă, am recunoscut

arborele de care mă rezemasem eu în neștire.

— Aici v-am găsit pe amândoi, mă adresai lui Van Manen și Bogdanof. Și cred că veneam din direcția asta, arătai eu spre pădure.

— Atunci e foarte simplu, socoti Budge. Trebuie să găsim urmele pe care le-ați lăsat…

Într-adevăr, un ochi priceput putea descoperi, ici și colo, pe covorul de frunze moarte apăsarea greoaie a piciorului unui european. Șoferul lui Budge, pe care se părea că cercetarea asta îl interesa îndeosebi, începu să le urmărească. Înaintă așa vreo cincizeci de metri, dar apoi urmele păreau că părăsesc pădurea și se îndreaptă într-un loc deschis, unde se pierdeau. Nu mai înțelegeam nimic. Nu ne aminteam să fi străbătut vreun câmp deschis, în afară de acel din fața casei lui Nîlamvara, care se afla înconjurat din trei părți de pădure.

— Nu ne rămâne altceva de făcut decât să străbatem pădurea, spuse Budge. O cunosc destul de bine, am bătut-o din toate părțile, și vă asigur că nici urmă de casă nu veți găsi în ea. Feriți-vă însă de șerpi…

— Dar azi-noapte am umblat în inima junglei, și nu ni s-a întâmplat nimic, spuse Van Manen.

— Prin pădurile unde ați colindat voi azi-noapte, șerpii demult nu mai mușcă, răspunse misterios Budge.

Am mers așa cam vreo jumătate de ceas, și n-am descoperit nici măcar o colibă. Van Manen începea să obosească.

— Dacă vreți, putem continua, vorbi Budge. Deși vă repet că pădurea se întinde, așa cum o vedeți, încă vreo câteva leghe.

— Inutil să ne mai obosim, spuse Bogdanof. Simt că nu asta este pădurea de azi-noapte.

— Alta nu mai este, îl întrerupse Budge.

Ne-am întors dezamăgiți din drum. Van Manen privea rătăcit în toate părțile, nevenindu-i să creadă.

— Dacă vom fi ajuns, astă-noapte fără să știm, la miazănoapte de Serampore? întrebă el.

Budge grăbi pasul și-i răspunse peste umeri.

— Haidem la Serampore!...

Cu mașina, am ajuns acolo în vreo zece minute. Dar ne-am dat seama că, oricum am fi greșit drumul, nu puteam trece la Serampore decât intrând în șoseaua cea mare, care venea de la Calcutta. Peste câmp era cu neputință de ajuns.

— Să ne oprim la Chatterjî, spuse Budge. El poate ne va lămuri...

Budge care cunoștea pe toată lumea, avea și la Serampore, pe acest Chatterjî, negustor de iută. Locuia aproape de marginea orășelului. L-am găsit acasă.

Chartterjî era om care știa foarte multe. Dar de o asemenea casă în mijlocul junglei nu auzise nici el. Când Van Manen i-a povestit însă de Nîlamvara Dasa și de fiica sau soția lui, Lila, asasinată în chip misterios într-o noapte a holbat ochii la noi.

— Cine v-a spus lucrurile astea?! întrebă el turburat.

— Un prieten pretinde că a stat cu el de vorbă chiar în noaptea când i-a fost omorâtă copila, minți Van Manen.

— Dar lucrurile acestea s-au întâmplat acum vreo sută cincizeci de ani! exclamă Chatterjî. Nîlamvara Dasa a fost unul din cei mai renumiți vaishnava din Bengal, și tânăra

lui soție, Lila, a fost într-adevăr ucisă de un șef de bandă musulman, care se îndrăgostise de ea și voise s-o răpească. Astea sunt lucruri care au intrat de mult în legendă.

— Nu știi cumva unde locuia acest Dasa?! întrebă Budge.

— Locuința lui a fost demult nimicită, împreună cu toate vilele hindușilor, prin 1810, preciză Chatterjî. Dar nu poate **să** fie prea departe de Serampore. El era un om foarte bogat, de altfel, și avea mai multe locuințe. Soția lui a fost răpită tocmai când se întorcea, cu prea puțini însoțitori, din oraș spre reședința lor de vară. Unul din acești însoțitori, se spune, a scăpat și a dat de veste — iar la apropierea lui Dasa**,** tâlharul a omorât-o.

Am amuțit, privindu-ne unul pe altul. Budge stărui, întrebându-l dacă nu mai există vreun Nîlamvara Dasa prin împrejurimi.

— Nu cred să mai fie vreunul cu același nume, ne lămuri Chatterjî. Era o familie nobilă, care s-a stins la începutul veacului trecut. De altfel, nu se mai numește astăzi nimeni Dasa: numele modern e Das.

Tăcu, și rămase și el mirat de nedumerirea înfiorată care ne cuprinse pe toți. Își rotea ochii de la unul la altul, necutezând să ne întrebe și neînțelegând ce se petrece cu noi.

— Prietenul dumneavoastră o fi auzit de Nîlamvara din poveștile care circulă pe aici despre el, vorbi în cele din urmă Chatterjî. Căci, cum vă spuneam, amintirea lui s-a păstrat încă, deși înnegurată în legendă. S-au adunat multe balade în care se pomenește de răpirea și uciderea Lilei…

Van Manen se ridică brusc de pe scaun și se îndreptă

spre Budge.

— Haideți, să mergem! spuse el. M-a răzbit oboseala…

Ne-am luat seara bună de la Chatterjî și am plecat de-a dreptul spre Calcutta. Ne simțeam, într-adevăr, foarte obosiți. Câtva timp, n-a vorbit niciunul din noi. Apoi Van Manen s-a întors către Budge și i-a spus.

— Cred că înțelegi acum de ce nu trebuie să vorbești nimănui de întâmplarea asta…

Budge a dat din cap, gânditor.

— Am fost, cum se spune, pradă unei halucinații diavolești, șopti Bogdanof.

— Dacă ar fi fost numai o halucinație… îl întrerupse Budge.

Am rămas iarăși tăcuți, cu privirile plecate.

— Nu înțeleg de ce Suren Bose a voit neapărat să ne facă martorii unei asemenea orori, spuse Van Manen. Are să-mi fie greu, acum să-i mai dau mâna…

— Poate că, fără să vrem, am dat noi peste el, îmi mărturisii și eu gândul.

— În orice caz, mi se adresă Van Manen, lucrurile astea rămân de acum înainte între noi. Dacă îl întâlniți pe Bose, și nu puteți să-l evitați, purtați-vă așa ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat…

9

Nici unul din noi nu s-a mai întors în Serampore. Bogdanof a zăcut câtva timp bolnav de friguri, Van Manen se făcuse posomorât, iar Budge a renunțat să-și mai petreacă week-end-urile la bungalowul său. Câteva luni în urmă am aflat, de altfel, că l-a vândut pe un preț de nimic.

Împrejurări care n-au nici o legătură cu povestirea de față, m-au silit să părăsesc pe neașteptate Calcutta și să-mi caut liniștea într-o mănăstire din Himalaya. Pe Surem Bose l-am întâlnit o singură dată după întâmplarea de la Serampore. Am pălit, văzându-l, dar nu l-am putut evita. Am avut o convorbire destul de monotonă, el întrebându-mă, ca de obicei, despre studiile mele — eu răspunzându-i distrat. Totuși, nu s-a putut opri să nu zvârle o săgeată în Van Manen.

— Bătrânul nostru prieten bea prea mult pentru clima Bengalului, îmi spuse el, rostind în deplină cunoștință de cauză o calomnie.

N-am știut ce să-i răspund — pentru că făgăduisem să nu pomenesc nimănui, și cu atât mai puțin lui Suren Bose, de întâmplarea din Serampore.

Dar, multe luni după statornicirea mea în Himalaya, la Rishikesh, mi-am călcat totuși cuvântul, și i-am mărturisit lui Swami Shivananda, omul cu care mă înțelegeam cel mai bine din întreaga mănăstire, întâmplarea aceasta extraordinară. Era și greu, de altfel, să nu i-o mărturisesc, pentru că el însuși studiase și practicase cu mulți ani înainte Tantra, și de la el nădăjduiam să aflu dezlegarea atâtor taine pe care mintea mea crudă nu le putea pătrunde. Acest Swami Shivananda era de altfel un bărbat interesant din toate privințele. Fusese medic în Singapore, fusese căsătorit și avea doi copii — și într-o bună zi a părăsit totul și a plecat să-și caute, cum spunea el, mântuirea într-o mănăstire din Himalaya. Cândva, poate voi scrie eu viața într-adevăr prodigioasă a acestui medic-ascet, care parcursese India întreagă cu piciorul,

participipase la toate sărbătorile religioase ale tuturor sectelor și studiase toate filosofiile, în căutarea liniștei sufletului său. Își găsise această liniște într-o colibă pe malul Gangelui, la Rishikesh, unde se statornicise cu vreo șapte ani înainte de venirea mea acolo. Se statornicise, e un fel de a vorbi — căci șase luni pe an se afla pe drumuri, fie urcând spre culmile înzăpezite ale Bhadrinathului, fie coborând spre Pondichéry sau Rameshvaram.

Într-o seară, pe când ne plimbam amândoi în susul fluviului, printre stâncile care încep să se prăvălească din munți chiar la capătul de miazănoapte al Rishikeshului, i-am destăinuit întâmplarea la care fusesem, fără voia mea, părtaș. Îl vizitasem, ca de obicei, îndată după cină, în coliba lui, și porniserăm apoi spre Lakshmanjula, agale, ținându-ne cât puteam mai aproape de malul apei. După ce mi-a ascultat povestirea, și-a întors zâmbind capul către mine și m-a întrebat:

— Și ai găsit vreo explicație întâmplării acestei neobișnuite ?

I-am răspuns că încercasem mai multe explicații, dar nici una din ele nu mă mulțumea pe deplin. De un lucru eram sigur: că toate câte ni s-a întâmplat se datorau, firește, faptului că noi ne apropiasem prea mult, fără să ne dăm seama, de locul unde Suren Bose împlinea, în noaptea aceea, un ritual secret.

— Nu înțeleg cum am fi putut noi, continuai eu, din bungalowul lui Budge, unde ne aflam, să-i turburăm prin apropierea noastră ritualul cutremurător pe care-l începuse. Poate că zona sacră creată pentru un asemenea ritual — care angaja, fără îndoială, forțe magice

excepționale, și care implica, probabil, un decor terifiant și obscen în același timp — poate că zona aceasta cuprindea o arie foarte vastă, în orice caz, fie că am plecat cu mașina cu adevărat, și am trecut prin zona rituală sau ne-am apropiat prea mult de ea; fie că n-am plecat deloc, cum susține șoferul și toți ceilalți servitori ai bungalowului, fapt este că am intervenit, într-un chip sau altul, în bunul mers al meditației lui Bose. Și atunci, pentru a nu fi turburat, Bose ne-a azvârlit, prin puterile lui oculte, într-un alt spațiu și un alt timp; ne-a proiectat, cu alte cuvinte, în episodul care avusese loc, cu vreo sută cincizeci de ani în urmă, în apropierea Seramporului, și am devenit, aproximativ, martorii asasinării tinerei soții a lui Dasa...

Îl privi pe Swami Shivananda, și mi s-a părut că surprind un foarte discret zâmbet pe buzele lui.

— Cred că un asemenea lucru e posibil, stărui eu. Cred că cineva, înzestrat cu puternice virtuți oculte, te poate scoate din prezent, îți poate anula condiția ta actuală, și te poate proiecta oriunde în Univers. Dar ceea ce mă nedumerește este un alt amănunt...

Swami Shivananda își întoarse râzând capul către mine și-mi apucă mâna.

— Oare numai acest „alt amănunt” te nedumerește în toată întâmplarea pe care mi-ai povestit-o?!

— Ca să fiu sincer, mărturisii eu, sunt o sumă de amănunte secundare pe care nu le pot înțelege. Bunăoară, nu știu exact dacă noi am plecat aievea cu mașina, sau am trăit o iluzie, chiar de la început, chiar înainte de a părăsi bungalowul. Dacă am plecat aievea, atunci nu-mi dau seama când ne-a surprins vraja: probabil după câteva

minute de la plecarea noastră, îndată ce ne-am apropiat, să zicem, de zona sacră a ritualului și meditației lui Bose. Dar atunci, ce s-a întâmplat cu șoferul? A fost și el vrăjit, o bucată de vreme, și apoi și-a revenit, a văzut că noi nu mai suntem în mașină și s-a întors la bungalow, pregătindu-se să joace teatru și înțelegându-se cu ceilalți servitori să spună că nici nu s-a mișcat din fața verandei?! Sau, a fost vrăjit și s-a întors din drum fără să-și dea seamă, și-a reluat locul în fața verandei și s-a deșteptat din vrajă fără să-și amintească nimic din tot ce făcuse?! Asta ar fi posibilitățile primei ipoteze — că noi am plecat aievea din bungalowul lui Budge. Dar am mai încercat și o a doua ipoteză: că n-am plecat deloc, că am avut doar iluzia unui început de drum cu mașina, și că, de fapt, vraja ne-a cuprins chiar în timpul când ne aflam în bungalow. Am raționat astfel: fie că Suren Bose simțea apropierea noastră, și atunci, pentru a ne îndepărta de locul terifiantului său ceremonial, ne-a vrăjit — fie că prin simpla împlinire a acestui ritual secret s-au dezlănțuit forțe care ne-au proiectat, fără intenția lui expresă, într-un alt spațiu și timp, rămâne deschisă posibilitatea că noi toți am fi putut fi „fermecați” chiar înainte de a ne sui în mașină. Dar, atunci, cum să-mi explic neparticiparea celorlalți — a servitorilor — la vrajă? Cum să-mi explic faptul că eu am simțit că se petrece ceva straniu mult timp după ce mi-am aprins țigara, în mașină, și numai după ce m-am convins că nu recunosc peisajul?! Atunci cum am plecat noi din bungalow?! Pentru că nu mai încape nici o îndoială că am plecat, am rătăcit prin junglă, ne-am întors pe un drum prăfuit, cu hainele murdare și sfâșiate. Dovada cea mai

bună au fost urmele pe care le-a descoperit a doua zi șoferul lui Budge. Dar și aceste urme mă încurcă foarte mult; ele nu se afundă în pădure, după cum era de așteptat, ci se pierd în câmp

— Iar noi nu ne amintim să fi străbătut alt câmp decât cel din fața casei lui Nîlamvara Dasa…

Swami Shivananda mă asculta cu atenție, dar fața îi era luminată de același zâmbet blând și iertător.

— Raționezi, în orice caz, ca un detectiv, îmi spuse el râzând din nou.

— Și raționez astfel pentru că am o teorie specială a miracolului, răspunsei eu, iar întâmplarea de la Serampore n-a fost un miracol — ci jocul unor forțe magice de esență inferioară, demoniacă.

— Tantra nu cunoaște calificative morale pentru forțele magice de care vorbești, mă întrerupse el. Se aseamănă, în această privință, cu fizica dumneavoastră, cu concepțiile europene asupra caracterului obiectiv al forței.

Eram dornic să aflu însă, de la el, dezlegarea întâmplării acesteia, și nu mă simțeam deloc dispus să-l ascult vorbind despre asemănările sau deosebirile dintre Tantra și știința europeană. Așa că l-am întrerupt.

— Oricare ar fi adevărul în privința plecării noastre din bungalow, nu acesta e lucrul care mă nedumerește cel mai mult. Ci amănuntul pe care eram gata să ți-l mărturisesc adineauri, și pe care am să ți-l spun acum. Înțeleg foarte bine că am fost proiectați în afară din timpul și spațiul actual, și am devenit martorii unei crime întâmplate acum o sută cincizeci de ani, chiar prin acele locuri. Pădurea pe care am văzut-o noi de la un moment dat, era pădurea de

atunci; vastă, cu arbori mari și venerabili, care fără îndoială că au fost tăiați în decursul secolului trecut. Casa lui Nîlamvara era, de asemenea, o casă din secolul XVIII, una din vilele pe care am aflat că le avea el în apropierea Seramporului, și care a fost în urmă rasă de pe fața pământului. Oamenii pe care i-am zărit acolo, ducând pe năsălia de ramuri trupul tinerei Lila, erau, tot așa, îmbrăcați ca în secolul XVIII, cu turbane și șalvari, cum nu se mai poartă acum în Bengal. Toate acestea le înțeleg foarte bine. Și n-aș fi avut nici o nedumerire dacă noi, cei trei, ne-am fi trezit că asistăm la asasinarea Lilei și la jalea casei Dasa. Dar noi am auzit numai țipetele tinerei fete, și deși am alergat în toate părțile, n-am văzut pe nimeni; nici pe ea, nici pe cei care o răpiseră. Și apoi, acolo unde nu mai înțeleg nimic este intrarea noastră în casa lui Dasa. Ar fi fost firesc ca noi, cum spuneam, să asistăm la jalea lui de acum o sută cinci zeci de ani; atât, și nimic mai mult. Dar n-a avut loc o simplă repetare a evenimentelor întâmplate acum o sută cincizeci de ani — ci au intervenit elemente noi, create de prezența noastră în acea casă. Noi i-am vorbit lui Dasa, și el ne-a răspuns. I-a răspuns, chiar, lui Bogdanof că nu înțelege englezește. Lucrurile acestea nu se întâmplaseră, însă acum o sută cincizeci de ani. Deci, nu asistam pur și simplu la o scenă de mult întâmplată — ci interveneam în această scenă, modificând-o prin prezența noastră, de care eroii luaseră cunoștință, și prin întrebările noastre la care ei ne răspundeau. E adevărat, cele două personaje, bătrânul servitor și Nîlamvare, ni se păreau nefiresc de înțepenite. Dacă aș fi aflat, de la Chatterjî, că amândoi muriseră în aceeași noapte când a fost asasinată

Lila — aș fi înțeles că noi am avut în față imaginea lor spectrală, așa cum arătau ei în clipa morții. Dar Dasa a mai trăit după moartea soției, și e de presupus că și servitorul lui a mai trăit câtva timp. Deci, imaginea cunoscută de noi în noaptea aceea nu era cea pe care au avut-o când au murit, mulți ani în urmă. Atunci, cum să-mi explic înțepeneala lor de spectre? Episodul la care am asistat noi, uciderea Lilei, nu presupunea rigiditatea lor cadaverică. Așadar, noi n-am retrăit exact o întâmplare de acum o sută cincizeci de ani — ci am fost proiectați martori unui eveniment de acum o sută cincizeci de ani, eveniment pe care, însă, l-am modificat. Dar asta e într-adevăr dincolo de orice margine a înțelegerii omenești; căci, dacă mintea mea poate accepta ipoteza că, datorită unor anumite forțe necunoscute, sunt în stare să anulez timpul și să asist la un eveniment trecut — aceeași minte refuză să accepte că e posibil să modific structura și înfățișarea unui asemenea eveniment trecut. Accept ipoteza că aș putea asista la bătălia de la Waterloo, însă nu pot accepta că aș putea asista la bătălia de la Waterloo văzând în același timp cum Napoleon iese biruitor…

Swami Shivanada începu să râdă, și-mi luă brațul.

— Tot raționamentul dumitale e foarte frumos, însă e cu desăvârșire greșit, îmi spuse el. Dar nu vrei să ne plimbăm puțin? mă întrebă brusc, îndemnându-mă.

L-am urmat, depărtându-ne de malul Gangelui și urcând încet poteca spre pădure.

— Și e greșit, continuă el, pentru că acordă oarecare realitate întâmplărilor; fie aceste întâmplări trecute, prezente sau viitoare. Dar nici o întâmplare din lumea

noastră nu e reală, dragul meu. Tot ce se petrece în Cosmosul acesta e iluzoriu. Și moartea Lilei, și jalea soțului ei, și întâlnirea dintre voi, oamenii vii, și umbrele lor, toate acestea sunt iluzorii. Iar într-o lume de aparență, în care nici un lucru și nici un eveniment nu e consistent, nu își are realitatea lui proprie — oricine e stăpân pe anumite forțe, pe care voi le numiți oculte, poate face orice vrea. Evident, nici el nu creează nimic real, ci numai un joc de aparențe.

— Nu înțeleg, mărturisi eu confuz. Toate lucrurile pe lumea aceasta sunt iluzorii, admit, dar chiar și iluziile acestea au anumite legi ale lor, care le acordă o aparență de consistență.

— Iluziile și aparențele se supun la legile de care vorbești numai pentru cel care crede în aceste legi, continuă Swami Shivananda. Dar se pare că Suren Bose, și poate nu numai el, nu credea în „legile” care conduc Universul de iluzii și aparențe…

Văzând că eu rămân cu privirile în pământ, încă neconvins de argumentele lui, îmi strânse mai puternic brațul și mă îndemnă.

— Haide, am să-ți explic..

În acea clipă, simți brusc dogorându-mi obrajii, și răsuflarea aproape mi se opri în piept. M-am clătinat, și fără îndoială aș fi căzut jos dacă nu mă susținea brațul ferm al lui Swami Shivananda. Mi se părea că mă trezesc în altă lume. Răcoarea nopții himalayene dispăruse ca prin farmec, lăsând loc nopții calde, umede, a țărilor de Sud. Nu-mi dădeam seama ce se petrece cu mine, și ridicai cu teamă privirile din pământ. Am pălit văzând în jurul meu o

pădure imensă. Swami Shivananda mă silea să merg, cu pași repezi, fără să-mi vorbească. Dar deodată am recunoscut împrejurimile, și am zărit jăratecul în vetrele părăsite, și am văzut nu prea departe în fața noastră, casa lui Nîlamvara. Tot sângele mi s-a scurt din obraji, și cu toată rezistența tovarășului meu, mi-am smuls brațul din strânsoare și am căzut la picioarele lui.

— Asta n-o mai pot îndura, Swami! am strigat. Trezește-mă! Lucrul ăsta nu-l mai pot îndura a doua oară! …

Nu mai știu ce-a urmat. Când m-am deșteptat a doua zi, în kutiarul meu, soarele se înălțase de mult, și apele verzi ale Gangelui mi s-au părut nespus de blânde, fără asemănare de limpezi și odihnitoare.

Cuprins

Redactor : VICTOR ZEDNIC
Tehnoredactor : MARIANA PUŞCAŞU
Dat la cules 21.09.1968. Bun de tipar 05.06.1969. Apărut 1969.
Tiraj 8440. C.Z. Pentru bibliotecile mici 8R—31
Tiparul executat la Combinatul Poligrafic „Casa Scânteii”, Piața Scânteii nr. 1, București —
Republica Socialistă România

«Am spus și am scris nu o dată că o cercetare atentă a moștenirii literare ar îmbogăți substanțial peisajul anticipației românești. Era însă mai mult o speranță decît o certitudine, un ecou al acelei credințe care-i îndemna pe strămoșii noștri îndepărtați să deseneze pe zidurile peșterilor bizonii jinduiți în carne și oase. Procedeul magic și-a dovedit din nou eficacitatea, călăuzindu-ne prin hățișurile producției editoriale antebelice către cîteva dintre fanteziile pe teme sau pretexte științifice».

ION HOBANA

Lei 7,50